BIBLIOTECA POLIROM

Isaac Babel

„Am inventat un nou gen literar: acela al tăcerii depline."

Armata de cavalerie

Povestiri din Odesa

POLIROM

Isaac Babel

Armata de cavalerie
Povestiri din Odesa

Traducere și note de Victor Kernbach

Ediția a II-a

POLIROM

Colecția BIBLIOTECA POLIROM este coordonată de Bogdan-Alexandru Stănescu.
Isaak Babel, Konarmia. Odesskie rasskazja
© 2012 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română
Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvîrșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/ sau civil în conformitate cu legile în vigoare.
Pe copertă: Richard Caton Woodville (1856-1927), Cavaleria ușoară în ajutorul artileriei, 25 octombrie 1854, 1897
www.polirom. ro
Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4 ; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României :
BABEL, ISAAC
Armata de cavalerie; Povestiri din Odesa I Isaac Babel; trad, din 1b. rusă și note de Victor Kernbach. - Iași: Polirom, 2012
ISBN print: 978-973-46-2931-2
ISBN ePub: 978-973-46-3118-6
ISBN PDF: 978-973-46-3119-3
I. Kernbach, Victor (trad.) ’
821.161.1-32=135.1
Printed in ROMANIA

ISAAC BABEL (Isaac Emmanuilovici Babel, 1894-1941) s-a născut în ghetoul evreiesc din Odesa. Urmează cursurile liceului comercial din Odesa, completate în cadrul familiei cu studiul religiei și culturii iudaice. Își descoperă devreme pasiunea pentru literatura franceză, limbă în care redactează, la 15 ani, primele sale încercări literare. Continuă studiile economice la Kiev, iar după ce le finalizează, se mută la Petrograd, unde se hotărăște să devină scriitor. Respins inițial de editori, este îndrumat de Maxim Gorki către activități care să-l ajute să cunoască temeinic viața. Babei schimbă astfel mai multe meserii, îndeplinește diverse funcții, este inclusiv ostaș al Armatei întîi de cavalerie conduse de S.M. Budionnîi, în războiul împotriva Poloniei. In 1926 publică volumul Armata de cavalerie, tradus ulterior în peste 20 de limbi. Autorul se face cunoscut și ca scenarist și autor dramatic; în 1931 apar Povestirile din Odesa, iar peste cinci ani un volum conținînd, alături de texte deja cunoscute, alte noi nuvele. Denunțat în 1939 de Nikolai Ejov, șeful NKVD, pentru a-1

fi denigrat pe Stalin, Isaac Babel este închis, torturat și împușcat în 1941, în urma smulgerii mărturisirii „crimelor“ săvîrșite.

Volumul de față grupează integral povestirile din Armata de cavalerie, parțial ciclul odesit și alte cîteva texte. Prospețimea privirii auctoriale, alături de poeticitatea textelor — Isaac Babei este un rafinat stilist -, participă la conturarea unor personaje complexe, veridice. Prin fața cititorului se perindă cavaleriști (comandanți, comisari, simpli soldați), țărani, clerici, hoți, negustori, cu toții plini de viață, departe de orice schematism și ostentație. Prin intermediul unor scrisori trimise de pe front, al unor frînturi din zilele de groază, de acalmie ori de pregătire de luptă, dar și prin decuparea unor scene de viață din mediul evreiesc ori din propriul trecut, autorul se descoperă ca pictor ce poate cuprinde în cîteva trăsături de penel, subtil, comic și tragic, destine și înțelepciune, omenescul din om.

Cuprins

Armata de cavalerie
- Trecerea rîului Zbruci
- O biserică în Novograd
- Scrisoarea
- Comandantul rezervei de cai
- Domnul Apolek
- Soarele Italiei
- Ghidale
- Intîia mea gîscă
- Rabbi
- Drum spre Brodî
- Lecție despre taceankă
- Moartea lui Dolgușov
- Comandantul Brigăzii 2
- Saşka Hristos
- Povestea vieții lui Pavlicenko Matvei Rodionîci
- Cimitirul din Kozin
- Prișcepa
- Istoria unui cal
- Konkin
- Beresteciko
- Sarea
- Seara
- Afonka Bida
- La Sfîntul Valent
- Comandantul de escadron Trunov
- Ivanii
- Urmare la istoria unui cal
- Văduva
- Zamostie
- Trădarea
- Cesniki
- După luptă
- Un cîntec
- Argamak

Povestiri din Odesa
- Regele
- Cum se petreceau lucrurile la Odesa
- Un tată
- Liubka Cazacul

Alte povestiri
- Prima dragoste
- Ai căscat gura, căpitane!
- Sfîrșitul azilului
- (Din povestirile odesite)
- Drumul
- La subsol
- Deșteptarea
- Guy de Maupassant
- Țițeiul
- Di Grasso

O sărutare
Debutul

Armata de cavalerie

Trecerea rîului Zbruci

Comandantul Diviziei 6 raportă că Novograd Volînskul a fost ocupat azi în zori. Statul-major părăsi Krapivno şi coloana noastră de transport se întinse într-o ariergardă plină de larmă, în lungul şoselei dintre Brest şi Varşovia, construită de Nicolae I pe temelia osemintelor ţărăneşti.

În jurul nostru dau în floare cîmpuri de maci purpurii, vîntul de amiază se joacă în secara pîrguită, iar hrişcă virginală se ridică la orizont aidoma zidului unei mănăstiri depărtate. Liniştitul rîu Volîn şerpuieşte, Volînul se duce de lîngă noi să se afunde în ceaţa de mărgăritar a crîngurilor de mesteceni, se strecoară printre măguri înflorite şi îşi încurcă braţele părăsite de puteri în tufele de hamei. Soarele portocaliu se rostogoleşte pe cer ca o căpăţînă retezată, o lumină dulce se aprinde în strîmtorile dintre nori, iar stindardele asfinţitului fîlfîie deasupra capetelor noastre. Mirosul sîngelui de ieri şi al cailor ucişi picură în răcoarea serii. Înnegritul Zbruci lărmuieşte şi-şi încovoaie buclele înspumate ale pragurilor. Podurile sînt dărîmate şi trecem rîul prin vad. Luna zace măreaţă pe valuri. Spinările cailor intră în apă de tot şi torente sonore mustesc printre sutele de picioare de cai. Cineva se îneacă, blestemînd de Maica Precista cu glas răsunător. Rîul e presărat cu pătratele negre ale căruţelor, e plin de vuiet, de şuier şi cîntece, care zguduie văzduhul pe deasupra şerpilor selenari şi a gropilor sclipitoare.

Noaptea tîrziu ajungem la Novograd. În locuinţa care mi se repartizează, găsesc o femeie gravidă şi doi evrei roşcovani cu gîturi subţirele; al treilea doarme cu pătura trasă peste cap, lipit de perete: în camera unde sînt cazat găsesc dulapurile răvăşite, pe duşumea zac zdrenţe de blănuri femeieşti, fecale de om şi cioburi de veselă rituală pe care evreii o folosesc o dată pe an, la Paşti.

— Strînge toate astea! îi spun eu femeii. Murdar mai trăiţi, oameni buni...

Cei doi evrei se ridică de pe locurile lor. Saltă pe tălpile lor de pîslă şi adună cioburile de jos. Saltă în tăcere, ca maimuţele, sau ca japonezii la circ, şi gîturile lor se umflă şi se răsucesc. Întind pe jos o saltea de puf spintecată şi mă culc la perete, alături de cel de-al treilea evreu, cel care doarme. Deasupra culcuşului meu se ghemuieşte sărăcia sperioasă a casei.

Totul zace ucis de tăcere şi numai luna, apucîndu-se cu mîinile vinete de capul rotund, lucios şi nepăsător, vagabondează în dreptul ferestrei.

îmi întind picioarele amorţite şi, culcat pe salteaua spintecată, adorm. Îl visez pe comandantul Diviziei 6. Îl văd alergînd călare pe im armăsar voinic după un comandant de brigadă, căruia îi trage două gloanţe în ochi. Gloanţele străpung capul comandantului brigăzii şi ochii lui cad amîndoi pe pămînt. „De ce ai întors brigada înapoi?“ îi strigă Savitki, comandantul Diviziei 6, celui rănit, şi în aceeaşi clipă mă deştept din somn fiindcă femeia gravidă umblă cu

mîinile pe fața mea.

— Domnule, zice ea, dumneavoastră țipați în somn și vă zbateți. Am să vă mut așternutul în alt colț, ca să nu-1 mai loviți pe tata...

Femeia își ridică de pe duşumea picioarele slabe şi burta rotundă, şi trage pătura de pe omul adormit. Bătrînul zace acolo mort, întins pe spate. Beregata îi e sfîșiată, fața despicată în două și-i atîrnă în barbă un cheag de sînge vînăt, ca o bucată de plumb.

— Domnule, îmi spune evreica scuturînd salteaua, l-au tăiat polonezii. Şi el se tot ruga de dînșii și le spunea: „Omorîți-mă în curtea din dos, să nu mă vadă fiica-mea cum mor“. Dar ei au făcut ce-au avut nevoie să facă... și el a murit în odaia asta și s-a gîndit la mine... Şi aș vrea să pot știi, spuse femeia deodată cu o putere cumplită în glas, aș vrea să pot știi unde mai găsiți pe tot pămîntul un tată ca al meu...

O biserică în Novograd

M-am dus ieri cu un raport la comisarul militar, cantonat în casa unui popă catolic fugar. La bucătărie m-a întîmpinat madam Eliza, menajera iezuitului. Mi-a dat un ceai ca de chihlimbar, cu biscuiți. Biscuiții miroseau a crucifix. Zăcea în ei sucul viclean și mîna parfumată a Vaticanului.

În biserica de lîngă casă mugeau clopotele trase de un paracliser scos din minți. Era o seară plină de stele de iulie. Scuturîndu-si firele cărunte, madam Eliza mă tot îmbia amabilă cu biscuiți, și m-am desfătat din plin cu hrana iezuiților.

Bătrîna poloneză îmi spunea „domnule“, în prag stăteau în poziție de drepți niște bătrîni cărunți cu urechile osificate și undeva în amurgul șerpesc se încolăcea o sutană de călugăr. Abatele fugise, dar își lăsase ajutorul: pe domnul Romuald.

Eunuc fonf cu trup de uriaș, Romuald ne numea „tovarăși“. Își purta pe hartă degetul galben, arătîndu-ne cercurile înfrîngerii poloneze. Apucat de un extaz răgușit, număra rănile patriei sale. Fie ca blînda uitare să înghită amintirea lui Romuald, cel care ne-a trădat fără regret și a fost împușcat în treacăt. În seara aceea însă, sutana lui strimtă fluturase lîngă toate portierele, măturase cu furie toate drumurile și le zîmbise maliții os tuturor amatorilor de rachiu. În seara aceea, umbra călugărului se furișase întruna pe urmele mele. Acest pan Romuald ar fi ajuns fără îndoială episcop, de n-ar fi fost spion.

Am băut cu el rom; răsuflarea unei rînduieli nevăzute tresălta sub dărîmăturile casei abatelui și ispitele lui, furișate hoțește, m-au lăsat fără puteri. O, crucifixuri mărunte ca talismanele de curtezană, ca pergamentul bulelor papale, ca atlazul scrisorilor unei femei, care au mucezit în mătasea albastră a vestei!...

Te zăresc de aici, monah sperjur în sutană liliachie, îți văd mîinile grăsulii, îți văd sufletul, gingaș și neîndurător ca un suflet de pisică, văd rănile Dumnezeului tău, mustind de sămînță, de mireasma veninului care îmbată fecioarele.

Am băut rom amîndoi, așteptîndu-1 pe comisarul militar care parcă nu mai avea de gînd să se întoarcă de la statul-major. Romuald s-a prăbușit într-un colț, adormind. Iată-1, doarme și tresare, iar dincolo de geam, în parc, se revarsă o alee sub patima neagră a cerului. Trandafiri însetați se leagănă în beznă. In bolți ard fulgere verzi. Sub un mal rîpos zace un cadavru despuiat. Și luciul lunii curge ca un șipot peste picioarele moarte, desfăcute în lături.

Iată Polonia, iată durerea trufașă a Rzeczpospolitei[1]! Și eu, veneticul sosit prin forță, desfac salteaua pădu- chioasă pe lespezile bisericii părăsite de slujitorul ei și-mi pun drept căpătîi niște infolii în care se află tipărite osanale pentru nobilul și prealuminatul șef al tuturor panilor, Jozef Pilsudski[2].

Hoarde sărmane împînzesc străvechile tale orașe, o, Polonie, deasupra lor

tună cîntecul unirii tuturor robilor, și vai de tine, Rzeczpospolita, vai ție, conte Radziwill, și ție, conte Sapieha3, voi care v-ați ridicat pentru răstimpul unui ceas!...

Comisarul meu tot n-a venit. Îl caut la statul-major, în parc, în biserică. Ușile bisericii sînt date de perete. Cînd intru, două cranii de argint se aprind întru întîmpinarea mea pe capacul unui sicriu sfarîmat. Inspăimîntat, mă reped jos, în subsol. De acolo, o scară de stejar duce înăuntrul altarului. Și zăresc mulțime de flăcări alergînd în înălțimi, pe tîmpla bolții. Îl văd pe comisar, pe șeful secției speciale, și văd cazaci cu lumînări în mîini. Ei toți răspund slabului meu strigăt și mă scot afară din subsol.

Țestele acelea, care nu erau decît sculpturi de catafalc bisericesc, nu mă mai înspăimîntă, și acum, toți laolaltă, continuăm perchiziția, fiindcă era vorba de o perchiziție, începută după ce în locuința abatelui s-au găsit mormane de echipament militar.

Risipind sclipiri din capetele de cai brodate pe mînecile vestoanelor noastre, schimbînd șoapte și zăngănindu-ne pintenii, ne învîrtim prin clădirea sonoră, cu ceara care ni se topește în mîini. Precistele împodobite cu pietre prețioase ne ațin calea cu irișii lor trandafirii, ca de șoareci, văpaia se zbate între degetele noastre și umbre pătrate se chircesc pe statuile Sfîntului Petru, Sfîntului Francisc, Sfîntului Vincențiu, pe obrăjorii lor rumeni și pe bărbile crețe, vopsite în carmin.

Dam tîrcoale și căutăm. Sub degetele noastre sar bumbi de os și se desfac icoane tăiate în două, deschizîndu-ne drum spre subsoluri și peșteri căptușite cu mucegai. Biserica aceasta e străveche și plină de taine. Ascunde în zidurile ei lustruite uși secrete, firide și canaturi care se deschid larg, fără zgomot.

O, abate nerod, care ai agățat de cuiele Mîntuitorului sutienele enoriașelor tale! Dincolo de ușile împărătești, am găsit o valiză cu monede de aur, un sac de catifea cu bilete de bancă și cutii ale giuvaiergiilor parizieni cu inele de smarald.

După aceea am numărat banii în odaia comisarului militar. Stîlpi de monede de aur, covoare de bancnote, vîntul suflînd în rafale asupra văpăii luminărilor, demența din ochii de cioară ai doamnei Eliza, rîsul tunător al lui Romuald și urletul nesfîrșit al clopotelor trase de pan Robacki, paracliserul scos din minți.

În lături, mi-am zis mie însumi, în lături din fața acestor madone care fac cu ochiul, amăgite de soldați...

Scrisoarea

Iată scrisoarea trimisă acasă, pe care mi-a dictat-o Kurdiukov, un băiat de la serviciul nostru de expediție. Scrisoarea nu merită uitare. Am copiat-o fără să înfloresc nimic și o reproduc textual, fără nici o schimbare.

„Dragă mamă Evdokia Feodorovna. În primele rînduri ale acestei scrisori mă grăbesc să te înștiințez că, mulțumesc lui Dumnezeu, mă aflu sănătos-voinic, ceea ce doresc să aud același lucru si de la dumneata. Si tot așa mă închin dumitale adînc cu fața pînă-n pămînt...“

(Urmează enumerarea rudelor, nașilor, cumetrilor. Să lăsăm asta la o parte. Să trecem la alineatul al doilea.)

„Scumpă mamă Evdokia Feodorovna Kurdiukova, mă grăbesc să-ți scriu că mă aflu în Armata Roșie de cavalerie a tovarășului Budionnîi și tot aici este și cumătrul dumitale Nikon Vasilici, care este în momentul de față erou roșu. Dumnealui m-a luat la serviciul de expediție al Secției politice, unde ducem pe poziții broșuri și ziare - „Izvestia“ Comitetului Executiv Central din Moscova, „Pravda“ din Moscova și scumpa noastră gazetă necruțătoare „Cavaleristul roșu“, pe care fiecare ostaș din linia întîi dorește a o citi, după aceea tăind cu suflet eroic ticăloasa șleahtă, și o duc și eu foarte excelent pe lîngă Nikon Vasilici.

Scumpă mamă Evdokia Feodorovna. Trimite-mi ce poți după puterile și posibilitățile dumitale. Te rog să tai porcul cel tărcat și să-mi trimiți un pachet la Secția politică a tovarășului Budionnîi, ca să-l primesc eu, Vasili Kurdiukov. În fiecare noapte mă culc să mă odihnesc pe nemîncate și iară nici un fel de haine, astfel că mi-e tare frig. Scrie-mi o scrisoare despre Stiopa al meu, dacă-i viu ori ba, te rog să ai grijă de el și scrie-mi despre el dacă se mai împiedică ori i-a trecut, și tot astfel cu privire la mîncărimea de la picioarele dinainte, și dacă l-ați potcovit sau nu. Te rog, dragă mamă Evdokia Feodorovna, spală-i neapărat picioarele dinainte cu săpunul pe care l-am lăsat după icoană, iar dacă tata a distrus săpunul, cumpără de la Krasnodar, și Dumnezeu n-are să te lase. Pot să vă mai descriu de asemenea că acilea țara este foarte săracă, țăranii se pitesc cu caii lor în păduri fugind de vulturii noștri roșii, griul se vede că e puțin și este tare mărunt, noi rîdem de el. Gospodarii seamănă secară și tot astfel ovăz. Aci crește pe araci hameiul, așa că vine la fix; din hamei se face rachiu.

În rîndurile de-al doilea din această scrisoare mă grăbesc să-ți scriu de tata, anume că dumnealui l-a căsăpit pe frate-meu Feodor Timofeici Kurdiukov, să tot fie un an de-atunci. Brigada noastră roșie a tovarășului Pavlicenko înainta spre orașul Rostov, cînd în rîndurile noastre a avut loc o trădare. Iar tata era în vremea aceea la Denikin, în calitate de comandant de companie. Oamenii care l-au văzut ziceau că dumnealui purta asupra sa dicorățiile, ca pe timpurile vechiului regim. Și în cazul acelei trădări, ne-au

luat pe toți prizonieri și frate-meu Feodor Timofeici s-a nemerit față în față cu tata. Și tata unde începu să-l căsăpească pe Fedea, zicîndu-i: pramatie, javră roșie, porc de cîine și altele, și l-a căsăpit pînă s-a făcut noapte și nu l-a lăsat pînă ce frate-meu nu și-a dat sufletul. Eu ți-am scris atunci o scrisoare, cum Fedea al dumitale zace fără barem o cruce la căpătîi. Dar tata m-a prins cu scrisoarea și mi-a spus: voi sînteți feciorii mă-tii, sînteți carne din carnea ei, feciori de tîrfă, că eu am umflat-o pe mă-ta cu burta la nas și-am s-o umflu și de-acu' înainte, că viața mea s-a dus, am să-mi stîrpesc întru dreptate sămînța, și altele. Am pătimit atuncea de la dumnealui, ca Mîntuitorul Iisus Hristos. Atîta că am fugit în grabă de la tata și m-am alipit de unitatea mea a tovarășului Pavlicenko. Și brigada noastră a primit ordin să meargă în orașul Voronej să-și completeze efectivul, și acolo am primit completări, de asemenea cai, ranițe, nagane și tot ce aparținea de noi. Despre Voronej pot ca să-ți scriu, scumpă mamă Evdokia Feodorovna, că e un orășel foarte excelent, să tot fie nițel mai mare decât Krasnodarul, oamenii sînt acilea tare frumoși, iar gîrla e bună pentru a face baie. Ne-au dat pîine cîte două funturi pe zi, carne jumătate de funt și zahăr îndeajuns, astfel că la deșteptare beam ceai dulce, la cină la fel și de foame uitam, iar la amiază mă duceam la frate-meu Semion Timofeici după clătite sau carne de gîscă și după aia mă culcam să mă odihnesc. În vremea aceea, pe Semion Timofeici pentru corajul lui tot regimentul a dorit să-l aibă comandant si a sosit de la tovarășul Budionnîi astfel de ordin, și dînsul a primit doi cai, echipament prima, o șaretă pentru boarfe și separat de asta Ordinul Drapelul Roșu, iar eu mă socoteam pe lîngă el ca frate. Acu', care vecin s-o apuca să te jignească cu ceva, Semion Timofeici poate foarte bine să-l căsăpească. Apoi începurăm să alungăm pe generalul Denikin, am căsăpit mii dintre ei și i-am aruncat în Marea Neagră, numai că tata nu s-a văzut nicăieri, și Semion Timofeici l-a tot căutat pe toate pozițiile, fiindcă îi era tare dor de frate-su Fedea. Numai că, dragă mamă, după cum știi și dumneata de tata ce fire încăpățînată e, cu nerușinare și-a vopsit barba din roșie în neagră ca pana corbului și umbla prin orașul Maikop în civil, așa că nici un locuitor de acolo habar n-avea că ăsta a fost ăl mai al dracului jăndar sub vechiul regim. Atîta că de adevăr nu scapi nici în gaură de șarpe, și cumătrul dumitale Nikon Vasilici l-a văzut din întîmplare în casa unui cetățean și i-a scris lui Semion Timofeici o scrisoare. Noi am sărit pe cai și am gonit vreo două sute de verste, adică eu, frate-meu Senka si cine a mai vrut dintre băieții din staniță.

Și ce crezi că am văzut în orașul Maikop? Am văzut că spatele frontului nu ține deloc cu frontul și peste tot în orașul ăla e numa' trădare și e plin de ovrei, ca și sub vechiul regim... Și Semion Timofeici s-a încontrat grozav în orașul Maikop cu ovreii, care nu-l lăsau dintre ei pe tata și l-au băgat la zdup, punînd lacăt la ușă, zicînd că a venit ordin să nu-i căsăpească pe prizioneri, adică o să-l judecăm noi, n-aveți grijă, ce-i al lui e pus deoparte. Numai că, vezi, Semion Timofeici o ținea pe-a lui și le-a arătat că el e comandant de regiment și are de la tovarășul Budionnîi toate ordinele Drapelului Roșu, și i-a

amenințat că-i căsăpește pe toți care se pun de-a curmezișul pentru persoana tatii și nu-l dau în vileag, și tot astfel au amenințat și băieții din staniță. Și numai cît a pus laba Semion Timofeici pe tata, unde n-a început să-i care în șale și i-a rînduit în curte pe toți ostașii, cum scrie la regulament. Și atunci Senka i-a zvîrlit niște apă în barbă și Timofei Rodionîci, adică tatii, și din barbă a început să curgă vopseaua. Și Senka uite ce l-a întrebat pe Timofei Rodionîci:

— Te simți bine, tată, în mîinile mele?

— Nu, i-a răspuns tata, nu mă simt bine.

Atunci Senka l-a întrebat:

— Dar Fedea, cînd l-ai căsăpit, s-a simțit bine în mîinile dumitale?

— Nu, i-a răspuns tata, nu s-a simțit bine Fedea.

Atunci Senka l-a întrebat:

— Ia spune, tată, te-ai gîndit că n-are să fie bine nici de dumneata?

— Nu, i-a răspuns tata, nu m-am gîndit că n-are să fie bine de mine.

Atunci Senka s-a întors cu fața la oameni și a spus:

— Uite ce gîndesc eu, că dacă or pune ai voștri laba pe mine, n-or să mă cruțe. Așa că, tată, acuma o să-ți punem capăt și dumitale...

Și Timofei Rodionîci a prins atunci să-l ocărască pe Senka cu nerușinare si de mamă, si de născătoare si să-i dea la moacă, și Semion Timofeici m-a trimis afară din curte, așa că, scumpă mamă Evdokia Feodorovna, nu pot să-ți descriu cum i-au pus capăt tatii, pentru că m-au trimis afară din curte.

Dupe aia ne-a trimis în cantonament în orașul Novorossiisk. Despre acest oraș pot ca să-ți scriu că dincolo de el nu este nici un fel de pămînt, decît numai apă, adică Marea Neagră, și noi am rămas acolo pînă în luna mai, cînd am pornit pe frontul polonez, și acum tot scuturăm șleahta, de-i vai de capul ei.

Rămîn al dumitale iubitor fiu Vasili Timofeici Kurdiukov. Mamă, ia seama la Stiopka, și Dumnezeu n-are să te lase.“

Iată scrisoarea lui Kurdiukov, în care n-am schimbat nici un cuvînt. Cînd am isprăvit, el și-a luat foaia scrisă și și-a băgat-o în sîn, de-a dreptul pe piele.

— Kurdiukov, l-am întrebat eu pe flăcău, taică-tău a fost om rău?

— Tata a fost un dulău, mi-a răspuns el posomorit.

— Dar maică-ta e mai cumsecade?

— Mama, ce să zic, e femeie de treabă. Dacă vrei să vezi, uite familia noastră...

Și mi-a întins o fotografie îndoită. În poză se afla Timofei Kurdiukov, un jandarm rural lat în spete, cu un chipiu de uniformă pe cap și cu barba pieptănată, imobil, fălcos, cu niște ochi spălăciți și lipsiți de expresie, cu sclipiri fixe. Alături de el, într-un jilț de bambus, ședea o țărancă mărunțică la trup, într-o bluză largă, cu niște trăsături șterse, ofilite și pline de sfiiciune. Iar la perete, pe acest jalnic fundal de atelier fotografic provincial cu flori și porumbei, se înălțau doi flăcăi, monstruos de uriași, cu înfățișare neroadă, cu fata lată, cu ochi holbați, încremeniți ca la instrucție: erau cei doi frați

Kurdiukov - Feodor și Semion.

Comandantul rezervei de cai

Satul e plin de vaiet. Cavaleria distruge griul şi schimbă caii. În locul istovitelor mîrţoage, cavalerişti iau caii de muncă. Vinovat nu e nimeni. Fără cai nu poate fi nici armată.

Dar asta nu-i încălzeşte pe ţărani. Ţăranii se îngrămădesc întruna în faţa clădirii statului-major.

Ei trag de funii nişte biete animale care se împotrivesc sau alunecă, slăbite de puteri. Rămaşi fără cai, ţăranii încep să simtă în ei un aflux de îndrăzneală amară şi, ştiind că îndrăzneala aceasta nu va dura mult, se grăbesc să spună vorbe de ocară, chiar dacă fără nici o nădejde, comandanţilor, lui Dumnezeu şi soartei lor sărmane.

Şeful statului-major, stă în prag, îmbrăcat în uniformă după toate regulile. Lăsîndu-şi în jos pleoapele inflamate, ascultă cu aparentă luare-aminte plîngerile ţăranilor. Dar atenţia lui nu e decît o metodă. Ca orice lucrător cu o bună instrucţie dar istovit, el ştie să-şi întrerupă cu desăvîrşire, în clipele sterile, orice activitate a creierului, în aceste rare clipe de fericită opacitate, şeful statului-major al nostru îşi mai pune în ordine maşina uzată.

Tot aşa şi acum, cu ţăranii.

În acompaniamentul liniştitor al rumorii lor incoerente şi deznădăjduite, urmăreşte ca un spectator zarva aceea plină de moliciune din creier, care prevesteşte claritatea şi energia gîndirii. Aşteptînd pauza necesară, el surprinde ultima lacrimă de ţăran, se răstesţe pe un ton autoritar şi se retrage la statul-major, să lucreze.

De astă dată nu era nevoie nici măcar să se răstească, în clipa aceea veni în galop pînă la pridvor, călare pe un cal ca focul, de rasă anglo-arabă, Diakov, un fost atlet de circ, iar acum comandant al rezervei de cai, un bărbat roşu la faţă, cu mustaţa căruntă, îmbrăcat cu o manta neagră de ploaie şi cu lampasuri argintii în lungul şalvarilor săi roşii.

— Binecuvîntare de egumen preacinstitelor tîrfe! răcni el, cabrîndu-şi calul din mers, şi în aceeaşi clipă chiar sub scările lui se prăvăli o biată iepşoară jigărită, dintre caii schimbati de cazaci.

— Uite, tovarăşe şef! zbieră ţăranul lovindu-şi nădragii cu palmele. Uite ce dau ai voştri la ai noştri. Văzuşi ce ne dau? Fă-ţi treaba cu mîrţoaga asta, dacă poţi...

— Păi, pentru calul ăsta, începu Diakov cu glas răspicat şi autoritar, pentru calul ăsta, stimate prietene, ai tot dreptul să capeţi la rezerva de cai cincisprezece mii de ruble, iar dacă acest cal ar fi ceva mai vioi, în cazul ăsta ai putea obţine pe el la rezerva de cai, dragă prietene, suma de douăzeci de mii de ruble. Dar că acest cal a căzut încă nu înseamnă nimic. Dacă un cal cade şi se ridică, înseamnă că-i cal; numai cînd, ca să zic aşa, nu se mai ridică, atunci nu mai poţi spune că e cal. Dar fiindcă veni vorba, iepşoara asta grozavă o fac

eu acuși să se ridice...

— Doamne, Maică preamilostivă! făcu țăranul dînd deznădăjduit din mînă. Unde mai poate, sărmana, să se ridice... Ea, biata, e gata să piară...

— Jignești calul, cumetre! îi răspunse Diakov cu convingere adîncă. Hulești pe Dumnezeu, cumetre, nu alta! mai adăugă el și trupul lui zvelt de atlet sări îndemînatic din șa. Întinzîndu-și picioarele superbe, prinse la genunchi cu cîte o curelușă, sprinten și elegant, ca pe scenă, el porni spre animalul ce-și dădea duhul. Biata făptură își aținti cu tristețe ochii adinei asupra lui Diakov și îi linse din palma zmeurie o poruncă nevăzută. Și în aceeași clipă, iapa istovită simți ațintindu-se asupră-i o putere de om priceput, pe care o emana acest cărunt, înfloritor și brav Romeo. Mișcîndu-și botul și lunecînd cu picioarele care i se frîngeau, simțind gîdilatul nerăbdător și autoritar al șfichiului pe burtă, mîrțoaga se ridică încet și cu luare-aminte în picioare. Și atunci am văzut cu toții cum mîna subțire, ieșind din mîneca fluturîndă, începu să bată ușor coama murdară, în timp ce biciul se lipi cu suspin de șoldurile însîngerate. Tremurînd din tot trupul, mîrțoaga stătea pe cele patru picioare ale sale, neluîndu-și de la Diakov ochii ei de cîine, sperioși și tot mai îndrăgostiți.

— Prin urmare e cal! îi spuse Diakov țăranului, apoi adăugă cu blîndețe: Și te mai plîngeai, iubite prietene...

Aruncîndu-i însoțitorului dîrlogii, comandantul rezervei de cai păși dintr-o săritură peste cele patru trepte și, fluturîndu-și mantia de operetă, dispăru în clădirea sta tului-major.

Domnul Apolek

Viața încîntătoare și înțeleaptă a domnului Apolek mi s-a suit la cap, ca un vin vechi. La Novograd-Volînski, în orașul dărîmat în grabă, printre ruinele răscolite soarta mi-a aruncat la picioare o evanghelie ascunsă lumii. Și atunci, înconjurat de strălucirea candidă a nimburilor, am făcut legămînt să urmez pilda domnului Apolek. Iar dulceața urii meditative, disprețul amar față de cîinii și porcii omenirii, focul tăcutei și extaticei răzbunări le-am adus prinos noului legămînt.

În apartamentul preotului catolic fugar din Novograd, sus de tot pe perete era o icoană. Și pe ea inscripția: „Tăierea capului Sfîntului Ioan“. Fără să mă îndoiesc o clipă, am recunoscut în Ioan figura unui om pe care-l văzusem cîndva.

Țin minte că între zidurile drepte și luminoase domnea tăcerea păienjenită a unei dimineți de vară. În partea de jos a tabloului, soarele proiectase o rază directă în care roia praful scînteietor. Din adîncul vînăt al firidei pogora asupră-mi, de-a dreptul, silueta prelungă a lui loan. O mantie neagră atîrna solemn pe trupul acesta neînduplecat, dezgustător de slab. În copcile rotunde ale mantiei sclipeau stropi de sînge. Capul lui Ioan era retezat pieziș de pe gîtul sfîșiat. Acest cap zăcea pe o tipsie de lut, ținută cu putere de niște degete mari și galbene ale unui oștean. Fața mortului mi s-a părut cunoscută. M-a străbătut presimțirea unei taine. Pe tipsia de lut zăcea un cap de mort, zugrăvit după chipul domnului Romuald, ajutorul abatelui fugar. Din gura lui rînjită, sclipind de solzi vii, atîrna trupul mărunt al unui șarpe. Capul mic al șarpelui, de o culoare gingaș trandafirie, plin de însuflețire, nuanța puternic fondul profund al mantiei.

M-am minunat de arta pictorului, de sumbra lui născocire. Cu atît mai uimitoare mi s-a părut a doua zi Maica Domnului cea cu obrajii îmbujorați, care atîrna deasupra patului conjugal al doamnei Eliza, menajera bătrînului abate. Ambele pînze purtau pecetea aceluiași penel. Fața cărnoasă a Maicii Domnului era un portret al doamnei Eliza. Și astfel m-am apropiat de dezlegarea tainei icoanelor din Novograd. Firul tainei ducea în bucătăria doamnei Eliza, unde se strîngeau în seri înmiresmate umbrele bătrînei Polonii a robilor, cu pictorul nebun în frunte. Dar să fi fost într-adevăr nebun acest domn Apolek, care populase cu îngeri satele din apropierea orașului și-l ridicase la rangul de sfînt pe șchiopul Janek, un evreu botezat?

Venise aici cu orbul Gotfried, acum treizeci de ani, într-o zi oarecare de vară. Cei doi prieteni, Apolek și Gotfried, s-au oprit în fața cîrciumii lui Szmerel, aflată pe șoseaua Rovno, la două verste de marginea orașului. Apolek avea în mîna dreaptă o lădiță cu vopsele, iar cu stînga îl conducea pe armonistul orb. Pasul cîntător al ghetelor lor nemțești, ferecate cu ținte, răsuna plin de liniște sufletească și de speranță. Pe gîtul subțire al lui Apolek atîrna

un fular de culoarea canarului, iar în pălăria tiroleză a orbului se legănau înfipte trei pene ca ciocolata.

Intrînd în cîrciumă, nou-veniții și-au așezat pe tăblia ferestrei vopselele și armonica. Pictorul și-a desfășurat de la gît fularul, interminabil ca panglica unui scamator de bîlci. Apoi a ieșit în curte, s-a dezbrăcat în pielea goală și și-a turnat apă rece ca gheața pe trupul trandafiriu, slab și pipernicit. Nevasta lui Szmerel le-a adus oaspeților rachiu de stafide și o strachină de chiftele de carne cu crupe. Punîndu-și burta la cale, Gotfried și-a rezemat armonica de genunchii ascuțiți. Apoi a oftat, și-a dat capul pe spate și și-a mișcat degetele slăbănoage. Sunetele cîntecelor din Heidelberg au prins a răsuna între pereții crîșmei evreului. Cu o voce tremurătoare, Apolek îi ținea orbului isonul. Părea ca și cînd s-ar fi adus în circiuma lui Szmerel orga bisericii Sfînta Indehilda și la această orgă s-ar fi așezat alături muzele, cu fulare pestrițe plușate și încălțate cu ghete nemțești potcovite.

Oaspeții au cîntat pînă la apusul soarelui, apoi și-au strîns vopselele și armonica în niște saci de pînză groasă, iar pan Apolek, înclinîndu-se adînc, i-a înmînat Brainei, nevasta cîrciumarului, o foaie de hîrtie.

— Stimată doamnă Braina, i-a spus el, primește din partea unui pictor rătăcitor, botezat cu numele creștinesc de Apolinarie, acest portret al domniei-tale, ca semn al preaplecatei noastre recunoștințe și drept mărturie a admirabilei dumitale ospitahtăți. Dacă Domnul nostru Iisus Hristos îmi va lungi zilele și-mi va întări arta, mă voi întoarce spre a zugrăvi în culori portretul acesta. Părului domniei-tale îi vor sta bine mărgăritarele, iar pe piept vom adăuga un colan de smarald...

Pe foaia de hîrtie nu prea mare era desenată cu creion roșu, un creion roșu si moale ca lutul, fata rîzătoare a doamnei Braina, încadrată de bucle arămii.

— Banii mei! răcni Szmerel, văzînd portretul soției.

El înșfacă un băț și se năpusti în urmărirea mușteriilor. Dar pe drum Szmerel își aduse aminte de trupul trandafiriu al lui Apolek, cînd își turnase apă rece pe trup, revăzu soarele din curtea sa și auzi din nou sunetul discret al armonicii. Și atunci sufletul cîrciumarului se tulbură și, lepădîndu-și bățul, omul se întoarse acasă.

A doua zi dimineața, Apolek îi înfățișă abatelui din Novograd diploma sa de absolvire a Academiei din München și înșiră în fața lui douăsprezece tablouri cu subiecte luate din Sftnta Scriptură. Aceste tablouri erau pictate în ulei pe plăci subțiri din lemn de chiparos. Părintele văzu pe masa lui purpura arzătoare a mantiilor, strălucirea cîmpiilor de smarald și macaturile înflorate aruncate peste șesurile Palestinei.

Sfinții domnului Apolek, toată această adunătură de moșnegi triumfători și săraci cu duhul, cu bărbi cărunte, cu fețe roșii, erau înghesuiți într-un torent de mătăsuri și de amurguri magnifice.

Domnul Apolek primi chiar în ziua aceea comanda să zugrăvească biserica cea nouă. Și la un pahar de benedictină, părintele grăi către Apolek:

— Sancta Maria, zise el, iubite domnule Apolinarie, de pe ce tărîmuri

minunate s-a pogorît printre noi atît de îmbucurătorul dumitale har?...

Apolek lucră cu osîrdie şi numai după o lună biserica cea nouă se umplu de behăitul turmelor, de aurul colbăit al asfinţiturilor şi de ugerele gălbui ale vacilor. Bivoli cu pielea roasă se mişcau greoi cu jugurile pe grumaji, cîini cu boturi trandafirii alergau în fruntea turmei, iar în leagănele atîrnate de trunchiuri drepte de palmieri se legănau prunci dolofani. Un leagăn era înconjurat de zdrenţele castanii ale franciscanilor. Mulţimea de magi era împestriţată de o puzderie de chelii lucioase şi de riduri, însîngerate ca nişte răni. In mulţimea magilor, pîlpîia într-un surîs viclean de vulpe feţişoara de babă a lui Leon al XIII-lea4, iar însuşi abatele din Novograd, petrecînd printr-o mînă nişte mătănii chinezeşti sculptate, cu cealaltă mînă, liberă, binecuvînta pe Iisus cel nou-născut.

Claustrat în scaunul său de lemn, Apolek s-a tîrît cinci luni de-a lungul pereţilor, cupolei şi stranelor.

— Ai o slăbiciune pentru figurile cunoscute, iubite domnule Apolek! îi spuse o dată abatele, recunoscîndu-se pe sine în chipul unuia din magi, şi pe domnul Romuald în capul tăiat al lui Ioan.

Bătrînul pater zîmbi şi-i trimise un pocal de coniac pictorului care lucra tocmai sub cupolă.

După aceea, Apolek sfîrşi Cina cea de taină şi Alungarea cu pietre a Măriei din Magdala. Intr-o duminică, dezveli pereţii pictaţi. Cetăţenii de vază, invitaţi de abate, recunoscură în apostolul Pavel pe Janek, evreul şchiop convertit la creştinism, iar în Maria Magdalena pe tînăra evreică Elka, fiică a unor părinţi necunoscuţi şi mamă a mai multor copii din flori. Cetăţenii de vază porunciră să fie acoperite nelegiuitele chipuri. Abatele proferă ameninţări împotriva hulitorului de Dumnezeu. Dar Apolek nu acoperi zidurile zugrăvite.

Aşa începu nemaipomenitul război între corpul puternic al bisericii catolice, pe de o parte, şi nepăsătorul iconar, pe de alta. Războiul acesta dură trei decenii, întîmplarea fu cît pe-aci să-l ducă pe blajinul chefliu la întemeierea unei noi erezii. Iar atunci el ar fi devenit cel mai original şi hazliu luptător dintre toţi pe care i-a cunoscut vreodată vicleana şi furtunoasa istorie a bisericii romane, un luptător care străbătea într-o stare de fericită beţie pămîntul, cu doi şoareci albi în sîn şi cu un mănunchi de pensule din cele mai subţiri în buzunar.

— Cincisprezece zloţi pentru Maica Domnului, douăzeci şi cinci pentru Sfînta familie şi cincizeci de zloţi pentru Cina cea de taină cu zugrăvirea chipului tuturor rudelor clientului. Duşmanul clientului poate fi înfăţişat în chipul lui Iuda Iscarioteanul, iar pentru asta se mai adaugă zece zloţi! aşa îi vestea Apolek pe ţăranii din împrejurimi, după ce fu alungat din biserica în construcţie.

Nu ducea lipsă de comenzi. Iar cînd peste un an de zile, răspunzînd disperatelor chemări ale abatelui din Novograd, sosi o comisie din partea episcopului de la Jitomir, ea găsi pînă şi în cele mai sărmane şi împuţite bordeie aceste monstruoase portrete de familie, nelegiuite, naive şi pitoreşti.

losifi cu pletele cărunte pieptănate cu cărare la mijloc, lisuși sulemeniți, Marii rurale, mame a mulți copii, așezate cu genunchii crăciți. Toate aceste icoane erau atîrnate la loc de cinste și înconjurate de cununi împletite din flori de hîrtie.

— El v-a trecut printre sfinți încă din viață! strigă vicarul de Dubno și Novo Konstantinov, răspunzînd gloatei care-i luase apărarea lui Apolek. El v-a înconjurat de harurile nerostite ale sfinției, pe voi, care ați căzut de trei ori în păcatul neascultării, voi, tainici rachieri, cămătari fără inimă, făcători de terezii mincinoase și vînzători ai nevinovăției fiicelor voastre!

— Sanctitatea Voastră, îi spuse atunci vicarului Witold cel șchiop, paznic de cimitir și achizitor de lucruri furate, în ce află Domnul Dumnezeu cel preamilostiv adevărul și cine-i în stare să spună asta norodului cu mintea întunecată? Nu e oare mai mult adevăr în zugrăvelile domnului Apolek, care a mulțumit mîndria noastră, decît în cuvintele Sanctității Voastre, pline de hulă și de furie boierească?

Strigătele mulțimii îl puseră pe vicar pe fugă. Starea de spirit din suburbii amenința securitatea slujitorilor bisericii. Pictorul invitat în locul lui Apolek nu s-a putut hotărî să șteargă imaginea Elkăi și a șchiopului Janek. Ei pot fi văzuți și acum în tinda laterală a bisericii din Novograd: Janek, înfățișat ca apostolul Pavel, un șchiop sperios cu o barbă neagră cîlțoasă, un renegat al satului, și ea, femeia desfrînată din Magdala, slăbănoagă și scoasă din minți, cu trupul dănțuitor și cu obrajii scofîlciți.

Lupta cu abatele dură trei decenii. Apoi revărsarea căzăcească îl alungă pe bătrînul călugăr din parfumatul său cuib de piatră, iar Apolek - o, vicisitudini ale soartei! - se instală în bucătăria doamnei Eliza. Și iată că eu, oaspete de o clipă, sorb în fiecare seară din vinul conversației lui.

Conversație, dar despre ce? Despre timpurile romantice ale șleahticilor, despre furia fanatismului muieresc, despre pictorul Luca della Robbia[5] și despre familia dulgherului din Betleem.

— Am ceva de spus domnului furier... Îmi șopti Apolek în taină înainte de cină.

— Da, răspund eu, da, Apolek, te ascult...

Dar paracliserul bisericii, domnul Robacki, un ins aspru și cenușiu, osos și clăpăug, șade prea aproape de noi. El își întinde în fața noastră pînzele decolorate ale tăcerii și ostilității.

— Trebuie să-i spun domnului furier, rostește Apolek în șoaptă și mă trage'într-un ungher, că Iisus, fiul Măriei, era însurat cu Debora, o fată din Ierusalim, de neam fără vază...

— Vai de omul acesta! strigă domnul Robacki cu deznădejde. Omul acesta nu va muri în așternutul său... Oamenii îl vor ucide pe omul acesta...

— După cină, foșnește glasul prăbușit al lui Apolek, după cină, dacă domnul furier va binevoi...

Firește, binevoiesc. Incendiat de începutul poveștii lui Apolek, mă plimb prin bucătărie și aștept ora sacramentală. Iar dincolo de fereastră stă noaptea,

ca o columnă neagră. Dincolo de fereastră, grădina vie și întunecată stă împietrită. Cărarea spre biserică se scurge sub lună ca un torent strălucitor de lapte. Pămîntul s-a desfășurat într-o sclipire înnegurată, iar colierele fructelor luminoase atîrnă pe tufe. Parfumul crinilor e curat și tare ca spirtul. Veninul acesta proaspăt se infiltrează în respirația grasă, sporo- văitoare, a plitei și mortifică mireasma răşinoasă a lemnelor de brad, împrăştiate prin bucătărie.

Cu o lavalieră trandafirie și cu niște pantaloni trandafirii lustruiți, Apolek se tot învîrte în colțișorul lui, ca un animal blind și grațios. Masa lui e pătată de clei și vopsele. Moșneagul lucrează cu mișcări mărunte și dese; din colțul lui se aude o vibrație ușoară și melodică. O produce bătrînul Gotfried, cu degetele sale tremurînde. Orbul șade nemișcat în lumina galbenă, uleioasă a lămpii. Plecîndu-și fruntea pleşuvă, el ascultă nesfîrșita muzică a orbirii lui și bolboroseala lui Apolek, eternul său prieten.

— ... Și tot ce și evanghelistul Marcu, și evanghelistul Matei îi spun domnului furier și popii nu este adevăr... Dar adevărul poate fi dezvăluit domnului furier, căruia eu sînt gata să-i fac pentru cincizeci de mărci portretul, ca să semene cu fericitul Francisc pe un fond de verdeață și cer. Sfîntul Francisc n-a fost cineva de rînd. Și dacă domnul furier are în Rusia o logodnică... Femeilor le place fericitul Francisc, deși nu chiar tuturor femeilor, domnule...

Așa a început acolo, în colțișorul mirosind a brad, istorisirea căsătoriei lui Iisus cu Debora. Fata, după cum zicea Apolek, ar fi avut un logodnic. Logodnicul ei era un tînăr israelit care se îndeletnicea cu negoțul de colți de elefant. Dar pentru Debora noaptea nunții s-a sfîrșit cu uimire și lacrimi. Cînd și-a văzut bărbatul apropiindu-se de așternutul ei, femeia a fost cuprinsă de frică. Gîtlejul i s-a zbuciumat în sughițuri. Ea vărsă tot ce mîncase la ospățul nupțial. Rușinea căzu asupra Deborei, tatălui ei, mamei și asupra întregului ei neam. Mirele o părăsi, bătîndu-și joc de ea, și chemă toți oaspeții. Atunci Iisus, văzînd chinul femeii care-și dorea un bărbat și se temea de el, se îmbrăcă în veşmînt de mire și, plin de compătimire, se împreună cu Debora care zăcea în băltoaca propriei sale vărsături. Apoi ea se duse la oaspeți, triumfînd zgomotos ca o femeie care se mîndrește cu căderea ei. Și doar Iisus stătu deoparte. O sudoare ca de moarte se ivi pe trupul lui, albina durerii îi înțepă inima. Nebăgat în seamă de nimeni, el ieși din sala ospățului și se duse departe, într-o țară pustie, la răsărit de Iudeea, unde-l aștepta Ioan. Și Debora născu pe întîiul ei prunc...

— Și unde-i el? strigai eu.

— L-au ascuns popii, rosti Apolek cu importanță și-și apropie un deget ușor și înfrigurat de nasul său de beţiv.

— Domnule pictor! strigă deodată Robacki, sculîndu-se din beznă, si urechile lui cenușii se mișcară. Ce tot vorbești? Asta este cu neputință...

— Ba așa e, chiar așa! zise Apolek chircindu-se și înșfa- cîndu-l pe Gotfried. Așa e, așa e, domnule...

Îl tîrî pe orb spre ieșire, dar în drum se opri o clipă și mă îmbie cu degetul.

— Fericitul Francisc, spuse el în șoaptă, facîndu-mi cu ochiul, cu o pasăre pe braț, porumbel sau sticlete, cum va binevoi domnul furier...

Apoi dispăru cu orbul, eternul său prieten.

— Vai, ce prostie! rosti atunci Robacki, paracliserul. Omul acesta nu va muri în așternutul său...

Domnul Robacki deschise gura mare, căscînd ca o miță. Eu îmi luai rămas-bun și mă dusei să mă culc, acasă, la evreii mei zdrențăroși.

Prin oraș rătăcea, fără căpătîi, luna. Și am umblat laolaltă cu ea, încălzind în mine visuri irealizabile și cîntece difuze.

Soarele Italiei

Am stat aseară din nou în camera de serviciu, la pani[6] Eliza, sub o cunună caldă de ramuri de brad. Am stat lîngă soba caldă, vie, care mormăia întruna, apoi m-am întors acasă la mine, prin noaptea adîncă. Jos, în fundul rîpei, tăcutul Zbruci își dădea de-a dura valul de sticlă fumurie.

Orașul ars, cu coloanele lui surpate și cu scoabele înfipte în pămînt, ca niște răutăcioase degete mezine de babă, mi se părea înălțat în văzduh, confortabil și nemaipomenit, ca un vis. Luciul nud al lunii se revărsa peste el cu putere neistovită. Mucegaiul jilav al ruinelor se colora ca marmura unei bănci de operă. Și eu așteptam cu sufletul tulburat ieșirea din nori a lui Romeo, a unui Romeo de atlaz, care să cînte dragostea, în timp ce în culise un electrician posac ține degetul pe întrerupătorul lunii.

Curgeau pe lîngă mine drumuri albastre, ca niște șipote de lapte țîșnite din mai mulți sîni. Intorcîndu-mă acasă, mă îngrozeam la gîndul întîlnirii cu Sidorov, vecinul meu, care în toate nopțile își lăsa asupră-mi laba păroasă a melancoliei lui. Din fericire, în noaptea asta sfîșiată de laptele lunii, Sidorov n-a lepădat nici o vorbă. Înconjurat de cărți, el scria. Pe masă fumega gîrbovă o luminare - acest rug funest al visătorilor. Eu ședeam mai la o parte, moțăind, dar visele se zbenguiau în jurul meu ca niște pisoi. Și abia noaptea tîrziu m-a trezit ordonanța, venită să-l cheme pe Sidorov la comandament. Au plecat împreună. Am alergat atunci spre masa la care scrisese Sidorov și i-am răsfoit cărțile. Era un manual pentru învățarea limbii italiene fără profesor și mai erau niște imagini ale Forului Roman și un plan al Romei, în întregime hașurat de cruci și puncte. M-am aplecat asupra unei foi scrise și, cu inima strînsă, frîngîndu-mi degetele, am citit scrisoarea străină. Ucigaș melancolic, Sidorov sfîșie atunci vata trandafirie a închipuirii mele și mă cără prin coridoarele judecății tefere a demenței lui. Scrisoarea începea de la pagina a doua, și nu m-am încumetat să caut începutul:

»... un plămîn mi-e străpuns și m-am țicnit nițeluș sau, cum zice Serghei, mi-a cam luat-o mintea la vale. Că doar n-o să-mi ies de tot din minți, din mințile astea tîmpite. Dar să lăsăm gluma și să trecem la ordinea de zi, prietenă Viktoria...

Am făcut campania de trei luni de zile a lui Mahno[7], o șarlatanie obositoare și nimic mai mult... Și numai Vohn a mai rămas acolo. Vohn își pune odăjdii de apostol și se cațără în sus, să ajungă un Lenin al anarhiștilor. E îngrozitor. Iar tătucul[8] îl ascultă, își mîngîie sîrma prăfuită a pletelor sale și-și strecoară printre dinții putrezi zeflemeaua lui țărănească. Și nu mai știu acum dacă în toate astea se află și vreun grăunte autentic de anarhie și dacă vă vom tăia nasurile voastre satisfăcute, ceceiști improvizați dintr-un CC improvizat, made in Harkov, această capitală improvizată. Bravilor voștri flăcăi nu le mai place acum să-și aducă aminte de păcatele tinereții lor

anarhiste și-și rid de ele de la înălțimea înțelepciunii de stat, dracul să-i pieptene...

După aceea am nimerit la Moscova. Cum am nimerit eu la Moscova? Băieții și-au bătut joc de cineva în privința rechiziției și în altele. Eu, ca un papă-lapte ce sînt, i-am sărit în apărare. M-au luat în răspăr, și bine mi-au făcut. Rana era un fleac, însă la Moscova, vai, Viktoria, la Moscova nenorocirile m-au împietrit. La spital infirmierele îmi aduceau în fiecare zi cîte un strop de terci. Strînse de hamul veneraţiei, ele aduceau terciul ăsta pe o tavă mare, și am început să urăsc terciul ăsta de șoc, ca și aprovizionarea peste plan și planificata Moscovă. M-am întîlnit apoi la Soviet cu o mînă de anarhiști. Sînt ori niste sclivisiti, ori niste babalîci pe jumătate țicniți. M-am băgat și în Kremlin, cu un plan de muncă adevărată. M-au mîngîiat pe creștet și mi-au făgăduit să mă facă pe undeva adjunct, dacă am să mă cuminţesc. Dar nu m-am cumintit. Si mai departe? Mai departe, a fost frontul, Armata de cavalerie și soldăţimea, mirosind a sînge crud și a rămășiţe pămîntești de oameni.

Salvează-mă, Viktoria. Înțelepciunea politică mă scoate din minți, urîtul mă îmbată. Dacă n-ai să mă ajuți, am să crăp așa, fără nici un plan. Cine ar vrea ca un oștean să crape așa de neorganizat? Doar nu ești dumneata aceea, Viktoria, logodnică ce n-ai să fii niciodată sotie. Uite si sentimentalismul, dă-l în aia a mă-sii...

Și acum să trecem la fapte. Mi s-a urît în armată. Din cauza rănii, nu pot umbla călare, prin urmare nu pot nici să lupt. Folosește-te de influența dumitale, Viktoria, ca să fiu trimis în Italia. Limba m-am și apucat s-o învăț și peste două luni am să pot vorbi italienește. În Italia pămîntul fumegă. Multe sînt gata la ei. Lipsesc doar vreo două focuri de armă. Unul din ele am să-l produc eu. Regele de-acolo trebuie trimis la strămoși. Lucrul ăsta e foarte important. Regele lor e un nene de treabă, se joacă de-a popularitatea și se fotografiază împreună cu socialiștii domestici pentru revistele destinate lecturii în familie.

La CC, la Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe, să nu vorbești nici de focul de armă, nici de regi. Or să te laude și-or să fonfaie: „E un romantic“. Spune-le pur și simplu așa: e bolnav, furios, beat de melancolie, vrea soarele Italiei și banane. Doar merit și eu atîta lucru, ori poate nu merit? Să mă tratez, asta-i tot. Și dacă nu, atunci să mă trimită la Ceka din Odesa... Acolo e foarte bine și...

Ce tîmpit scriu, nedemn și tîmpit, prietenă Viktoria.

Italia mi-a pătruns în inimă ca o revărsare de ape.

Gîndul la țara asta pe care n-am văzut-o niciodată e pentru mine duios ca numele unei femei, ca numele dumitale, Viktoria...“

Am citit scrisoarea, apoi m-am culcat în așternutul meu bătucit și murdar, dar somnul nu mi se lipea de gene. De partea cealaltă a peretelui plîngea din inimă evreica gravidă, iar huiduma ei de soț îi răspundea cu o mormăială plină de gemete. Cei doi își aduceau aminte de lucrurile de care fuseseră prădați și

se înfuriau unul pe altul pentru lipsa lor de perspicacitate. Apoi, la revărsatul zorilor, s-a întors și Sidorov. Pe masă se sufoca luminarea arsă. Sidorov scoase din carîmb alt căpețel de luminare și, dus pe gînduri ca niciodată, strivi cu el fitilul. Odaia noastră era întunecată și sumbră, totul în ea răspîndea putoarea jilavă a nopții, și numai fereastra plină de văpaia lunii sclipea ca o mîntuire.

Vecinul meu agasant veni și își ascunse scrisoarea. Apoi se gîrbovi la masă și deschide albumul cu vederi din Roma. Cartea fastuoasă, cu margini aurite, îi privea de pe masă fața măslinie, fără expresie. Deasupra spinării lui rotunde luceau ruinele crenelate ale Capitoliului și arena circului, luminată de asfințit. Tot aici era o fotografie a familiei regale, pusă ca zălog între foile mari de hîrtie cerată. Pe o filă smulsă dintr-un calendar era înfățișat afabilul și pirpiriul rege Victor-Emanuel împreună cu soția lui cea cu păr negru, cu prințul moștenitor Umberto și cu o întreagă prăsilă de prințese.

... Și iată noaptea, plină de răsunete îndepărtate și apăsătoare, iată un pătrat de lumină în întunericul jilav, și într-însul fața cadaverică a lui Sidorov - o mască fără viață, spînzurînd deasupra flăcării galbene a luminării.

Ghidale

În fiecare ajun de sîmbătă mă chinuie tristețea densă a amintirilor. Cîndva, în serile acestea, bunicul meu mîngîiase cu barba lui îngălbenită tomurile lui Ibn-Ezra9. O bătrînă cu bonețică de dantelă descînta cu degetele ei noduroase pe lîngă lumînarea sabatului și plîngea duios. Inima mea de copil se legăna în acele seri, ca o corăbioară pe valuri vrăjite.

Rătăcesc prin Jitomir și caut o stea sfioasă. Alături de o sinagogă străveche, lîngă zidurile ei galbene și nepă- sătoare, evrei bătrîni vînd cretă, albăstreală de rufe și fitiluri. Sînt evrei cu bărbi de profeți, cu zdrențele patimilor pe piepturile lor scobite...

Iată, am dinaintea mea piața și moartea pieței. Sufletul gras al belșugului a fost ucis. Lacăte mute atîrnă în belciuge și granitul caldarîmului e curat ca o chelie de mort. Stea sfioasă, ea clipește și se stinge...

Norocul a venit la mine mai tîrziu, norocul mi-a venit chiar înainte de apusul soarelui. Dugheana lui Ghidale stătea pitită în șirurile de prăvălii închise. Spune-mi, Dickens, unde a fost umbra ta în seara aceea? Ai fi văzut în dugheana asta de antichități niște pantofi aurii și odgoane de corăbii, o busolă străveche și un vultur împăiat, un Winchester de vînătoare cu data „1810“ gravată pe el și o cratiță spartă.

Bătrînul Ghidale, micul patron cu ochelari fumurii și surtuc verde care atinge podeaua, se plimbă împrejurul comorilor sale în pustietatea trandafirie a serii. Își freacă mînuțele albe, își ciupește bărbuța roșcovană și, plecîndu-și fruntea, ascultă glasuri tainice pogorîte asupra lui.

Dugheana asta este ca o cutiuță a unui băiețaș curios și grav care va deveni profesor de botanică. In dugheana aceasta sînt și nasturi, e și un fluture mort. Pe micul ei patron îl cheamă Ghidale. Toată lumea a plecat din piață, Ghidale însă a rămas. El se strecoară prin labirintul de globuri geografice, de cranii și flori artificiale, scutură totul cu un pămătuf din pene de cocoș și suflă praful de pe florile moarte.

Ne-am așezat pe niște butoaie de bere. Ghidale își înfășoară pe deget și-și desfășoară barba rară. Jobenul lui se clatină deasupra noastră, ca un turnuleț negru. Șuvoaie de aer cald curg pe lîngă noi. Cerul își schimbă culorile. Un sînge delicat curge de-acolo, de sus, dintr-o sticlă răsturnată, și mă simt cuprins de un miros ușor de putreziciune.

— Revoluția?... Să-i spunem „da“, dar parcă poți să-i spui sîmbetei „nu“? începe Ghidale și mă strînge în curelele de mătase ale ochilor săi fumurii. „Da“ îi strig eu revoluției, uite, așa îi strig — „da“, însă ea se ascunde de Ghidale și-și trimite înainte numai focurile de armă...

— În ochii închiși nu intră soarele, îi răspund eu bătrînului, dar noi vom descoase ochii închiși...

— Leahul mi-a închis ochii, îmi spune în șoaptă sugrumată Ghidale.

Leahul e un cîine rău. El îl ia pe evreu şi-i smulge barba, ah, cîinele! Şi uite că acum e bătut cîinele cel rău. Asta-i minunat, asta-i revoluţie! Şi după aceea, cel care l-a bătut pe leah îmi zice: „înregistrează-ţi gramofonul, Ghidale...“, „Mie îmi place muzica, doamnă“, îi răspund eu revoluţiei. „Nu ştii tu ce-ţi place, Ghidale; eu am să trag în tine şi atunci ai să afli, iar eu nu pot să nu trag, pentru că eu sînt revoluţia...“

— Ea nu poate să nu tragă, Ghidale, îi spun eu moşneagului, pentru că ea este revoluţia...

— Dar leahul trăgea, duiosul meu domn, pentru că el era contrarevoluţia. Dumneavoastră trageţi pentru că sînteţi revoluţia. Dar revoluţia este o plăcere. Şi plăcerea nu îngăduie să vadă orfani în casă. Faptele bune le face omul bun. Revoluţia este o faptă bună făcută de oameni buni. Dar oamenii buni nu ucid. Prin urmare revoluţia o fac oamenii răi. Dar şi leşii sînt oameni răi. Atunci cine poate să-i spună lui Ghidale unde-i revoluţia şi unde-i contrarevoluţia? Am învăţat cîndva Talmudul; îmi plac comentariile lui Rachi[10] si cărţile lui Maimonide[11]. Si mai sînt la Jitomir oameni care pricep. Şi uite noi, toţi oamenii învăţaţi, cădem cu faţa la pămînt şi strigăm într-un glas: amar de noi, unde-i dulcea revoluţie?...

Bătrînul tăcu. Si amîndoi văzurăm întîia stea facîndu-si loc de-a lungul Căii Laptelui.

— Răsare sabatul! rosti cu importanţă Ghidale. Evreii trebuie să se ducă la sinagogă... Domnule tovarăş, adăugă el sculîndu-se, şi jobenul ca un turnuleţ negru i se clătină pe cap, aduceţi la Jitomir olecuţă de oameni buni. Vai, ăştia lipsesc din oraşul nostru, vai, lipsesc! Aduceţi oameni buni şi noi o să le dăm toate gramofoanele. Noi nu sîntem întunecati la minte. Internaţionala... ştim noi ce-i aia Internaţională. Si eu vreau o Internaţională de oameni buni, vreau ca fiecare suflet să fie luat în evidentă si să capete cîte o raţie de categoria întîi. Uite, suflete, poftim, ia şi mănîncă, te rog, să ai plăcere de viaţa ta. Internaţionala, domnule tovarăş, nu ştiţi dumneavoastră cu ce se mănîncă...

— Se mănîncă cu praf de puşcă, i-am răspuns eu bătrî- nului, şi cu sîngele cel mai bun...

Şi iată că tînărul sabat s-a ridicat din genunea albastră în jilţul lui.

— Ghidale, zic eu, azi e vineri şi a înserat. Unde s-ar putea face rost de o turtă evreiască, de un pahar de ceai evreiesc, cu puţin din dumnezeul ăsta scos la pensie, în paharul de ceai?...

— Nu este aşa ceva, îmi răspunde Ghidale, agăţînd lacătul pe chiţimia lui. Nu este. Este alături un han, făceau acolo negoţ nişte oameni buni, dar acum nu se mai mănîncă la hanul acela, acum se plînge...

El îşi încheie surtucul verde cu cei trei nasturi de os. Se scutură cu pămătuful de pene de cocoş, îşi turnă apă în palmele moi şi plecă, mărunt, singuratic, visător, cu jobenul negru în cap şi cu o enormă carte de rugăciuni la subsuoară.

Vine sabatul. Ghidale, fondatorul unei Internaţionale irealizabile, s-a dus la sinagogă să se roage.

Intîia mea gîscă

Saviţki, comandantul Diviziei 6, se sculă în picioare văzîndu-mă şi mă minunai de frumuseţea corpului său gigantic. Se sculă şi apoi, cu purpura pantalonilor săi de călărie, cu şăpcuţa lui zmeurie dată pe-o sprinceană, cu decoraţiile sale bătute pe piept, tăie încăperea în două, cum taie cerul un stindard. Mirosea a parfum şi a răcoare dulceagă de săpun. Picioarele lui lungi păreau nişte fete, ferecate pînă la umeri în botfori strălucitori.

Îmi zîmbi, izbi cu cravaşa în masă şi trase mai aproape un ordin, care abia fusese dictat de şeful statului-major. Era ordinul adresat lui Ivan Cesnokov, de a porni cu regimentul ce i-a fost încredinţat în direcţia Ciugunov-Dobrîvodka şi, luînd contact cu inamicul, de a-l nimici pe acesta...

„...Care nimicire - începu să scrie comandantul diviziei, mîzgălind toată foaia - o dau ca sarcină pe răspunderea aceluiaşi Cesnokov pînă la măsura capitală, pe care îl voi şi lichida pe loc, fapt de care, tovarăşe Cesnokov, lucrînd cu mine pe front nu de azi-de ieri, puteţi fi sigur că aşa va fi..."

Comandantul Diviziei 6 îşi puse sub ordin iscălitura cu înfloriturі, aruncă hîrtia curierilor, apoi îşi îndreptă spre mine ochii cenuşii în care juca voioşia.

Îi întinsei delegația prin care eram trimis să lucrez la statul-major al diviziei.

— Să dați ordin de zi! spuse comandantul diviziei. Să dați ordin de zi și să-l băgați în porție la toate plăcerile, afară de cea din față. Știi carte?

— Știu, îi răspunsei eu, pizmuind fierul și floarea acestei tinereți; sînt candidat în științe juridice de la Universitatea din Petersburg...

— Ești un soi de kinderbalsam, văd eu! răcni el, rîzînd. Și mai ai și ochelari pe nas. Și ce pirpiriu!... Vă tot trimite încoace, fără să ne întrebe pe noi, și-aici vă omoară din cauza ochelarilor. Rămîi cu noi, ce zici?

— Rămîn, îi răspunsei eu și, în tovărășia cartiruitorului, plecai spre sat să-mi caut un adăpost pentru noapte.

Cartiruitorul îmi ducea pe umăr lădița de campanie, în fata noastră se întindea o uliță de sat, rotundă si galbenă ca o tărtăcuță, iar soarele muribund își dădea în ceruri duhul trandafiriu.

Ne apropiarăm de o căsuță cu cununi zugrăvite pe ea; cartiruitorul se opri și-mi spuse deodată cu un zîmbet vinovat:

— Mare dandana și cu ochelarii ăștia la noi, naiba știe cum să-i mai pui capăt! Să fie omul tobă de carte, că aici îi iese toată cartea pe nas. Dar ia să-ți bați joc de vreo cucoană, de cea mai curată, atunci toti ostasii te iau de bun...

Cum era cu lădița mea pe umăr, el se fistici și veni foarte aproape de mine, apoi sări în lături disperat și intră fuga în cea dintîi curte. Cazacii ședeau acolo pe fin și se bărbiereau unul pe altul.

— Uite, băieți, zise cartiruitorul și-mi puse pe pămînt lădița de campanie, conform ordinului tovarășului Savițki, sînteți obligați să-l primiți pe omul ăsta la voi în cantonament; și fără măgării, fiindcă omul ăsta este sinistrat din punct de vedere științific...

Roșind pînă-n vîrful urechilor, cartiruitorul plecă fără a-și mai întoarce capul. Eu îmi dusei mîna la cozoroc și-i salutai pe cazaci. Un flăcău tinerel, cu părul ca fuiorul de in atîrnîndu-i drept, și frumos la chip cum sînt oamenii din Riazan, veni lîngă lădița mea, o înșfăcă și o zvîrli peste poartă. Apoi se întoarse cu fundul spre mine și, cu o deprindere deosebită, începu să producă zgomote rușinoase.

— Tun de calibru două zeruri! îi strigă un cazac ceva mai în vîrstă și izbucni în rîs. Mai trage-i o rafală.

Flăcăul își consumă toată știința lui modestă, apoi se îndepărtă. După aceea, tîrîndu-mă pe pămînt, mă apucai să-mi adun manuscrisele și rufele găurite, răsturnate din lădiță. Le-am strîns și mi le-am dus într-un alt colț al curții. Lîngă casă, pe niște cărămizi era un cazan în care fierbea niște carne de porc, fumegînd, așa cum scoate fum în depărtare casa părintească din sat, amestecînd în mine foamea cu o singurătate fără seamăn. Îmi acoperii lădița cu fin, îmi făcui din ea căpătîi și mă culcai pe pămînt, să citesc în „Pravda“ cuvîntarea lui Lenin de la Congresul al doilea al Kominternului. Soarele cădea peste mine de după măgurile crenelate, cazacii umblau peste picioarele mele, flăcăul acela își rîdea de mine întruna, iar rîndurile dragi veneau spre mine pe

un drum spinos și nu puteau ajunge la mine. Atunci am dat la o parte ziarul și m-am dus la gazdă, care mîna vîrtelnița pe prispă.

— Femeie, i-am spus, trebuie să halesc ceva...

Baba își ridică spre mine globii lăbărțați ai ochilor pe jumătate orbi, apoi și-i lăsă iarăși în jos.

— Tovarășe, spuse dânsa după o clipă de tăcere, toate astea mă fac să vreau să mă spînzur.

— Dumnezeul și sufletul mă-tii ! bodogănii eu cu ciudă și-i repezii babei un pumn în piept. Nu-i chip să se înțeleagă omul cu voi...

Și făcînd stînga-mprejur, zării o sabie a nu știu cui, care zăcea în apropiere. O gîscă gravă și severă se legăna prin curte, curățindu-și fără grijă penele. Am ajuns-o dintr-o săritură și am lipit-o de pămînt, iar capul gîștei trosni sub cizma mea, trosni și se revărsă. Gîtul alb se tăvăli prin găinați și aripile se ridicară deasupra păsării ucise.

— Dumnezeul și sufletul mă-tii ! spusei eu scormonind cu sabia în măruntaiele gîștei. Frige-mi gîsca asta, babo!

Bătrîna, sticlindu-și ochii pe jumătate orbi și ochelarii, ridică pasărea de jos, o înfășură în șorț și o duse la bucătărie.

— Tovarășe, zise ea după o clipă -de tăcere, aș vrea să mă spînzur! apoi închise ușa după sine.

Iar în curte cazacii se și așezaseră în jurul ceaunului lor. Ședeau nemișcați, drepți, ca niște pontifi, fără să se uite la gîsca mea.

— Flăcăul ăsta e isteț, vorbi despre mine unul dintre ei și, făcînd cu ochiul, duse la gură o lingură de ciorbă de varză.

Cazacii începură să mănînce cu eleganța sobră a țăranilor care se respectă unii pe alții, în vreme ce eu, ștergînd sabia pe nisip, ieșii pe poartă, apoi intrai din nou, tînjind. Deasupra curții atîrna luna, ca un cercel ieftin.

— Frățioare! îmi spuse deodată Surovkov, cel mai în vîrstă dintre cazaci, vino de mănîncă aci cu noi, pînă s-o frige gîsca ta...

Scoase din carîmbul cizmei o lingură pe care o avea de rezervă și mi-o oferi. Sorbirăm împreună ciorba improvizată și mîncarăm carnea de porc.

— Ce scrie la ziar? mă întrebă flăcăul cu păr ca fuiorul de in, făcîndu-mi loc.

— Lenin scrie în ziar, spusei eu scoțînd din buzunar „Pravda“, Lenin scrie că ne lipsesc multe...

Și le-am citit cazacilor cuvîntarea lui Lenin cu voce tare, ca un surd triumfător.

Amurgul mă înveli în răcoarea înviorătoare a cearșafurilor lui vesperale, seara își lipi palmele materne de fruntea mea în flăcări.

Citeam și triumfam, și pîndeam, triumfînd, curba tainică a dreptei leniniste.

— Adevărul toate nările le gîdilă, spuse Surovkov, după ce sfîrșii de citit, numai că nu știi cum să-l scoți din grămadă, pe cîtă vreme Lenin îl ciugulește de-a dreptul, ca găina grăunțele.

Iată ce a spus despre Lenin Surovkov, comandant de pluton al escadronului de gardă. După aceea ne-am dus cu toții să ne culcăm în fîn. Am dormit acolo șase inși, încălzindu-ne unul pe altul, cu picioarele încîlcite, sub acoperișul găurit prin care se scurgeau stelele.

Am visat, și am văzut femei în vis, și numai inima mea înroșită de omor mă durea și se prelingea mereu.

Rabbi

— ... Totul e supus morții. Viața veșnică e sortită numai mamei. Și cînd mama nu mai este printre cei vii, ea lasă în urma ei o amintire pe care nimeni n-a îndrăznit încă s-o întineze. Amintirea mamei hrănește în noi compătimirea, așa cum oceanul, nemărginitul ocean hrănește rîurile care străbat universul...

Cuvintele acestea îi aparțin lui Ghidale. El le-a rostit cu importanță. Seara care se stingea îl înconjurase cu fumul trandafiriu al tristeții sale. Bătrînul a grăit:

— În clădirea de patimi a hasidismului[12] sînt smulse ferestrele și ușile, dar ea este nemuritoare, ca sufletul mamei... Chiar și cu orbitele scurse, hasidismul tot mai stă la răspîntia vînturilor istoriei.

Așa a spus Ghidale și apoi, după ce s-a rugat în sinagogă, m-a dus la rabbi Motală, la ultimul rabin din dinastia Cernobîlului.

Am urcat strada principală împreună cu Ghidale. Bisericile catolice albe străluciră în depărtări, ca niște lanuri de hrișcă. După un colț de stradă gemu roata unui tun. Două ucrainence gravide ieșiră la poartă, sunîndu-și salbele, și se așezară pe bancă. O stea sfielnică se aprinse în toiul luptei portocalii a asfințitului și liniștea, liniștea sîmbetei, se așeză pe acoperișurile strîmbe ale ghetoului din Jitomir.

— Aici, spuse Ghidale în șoaptă, și-mi arătă o casă prelungă, cu frontonul spart.

Intrarăm într-o odaie de piatră, goală ca o morgă. Rabbi Motală ședea la o masă, înconjurat de posedați și de mincinoși. Avea pe cap o căciulă de sobol și pe trup un halat alb, încins peste mijloc cu o funie. Rabinul ședea cu ochii închiși și-și scărmăna cu degetele osoase puful galben al bărbii.

— De unde a venit evreul? întrebă el, ridicîndu-și puțin pleoapele.

— De la Odesa, răspunsei eu.

— Binecuvîntat oraș, spuse rabinul. Steaua surghiunului nostru, fîntîna robită a nenorocirilor noastre!... Cu ce se îndeletnicește evreul?

— Transpun în versuri peregrinările lui Herșală Ostropoler.

— Măreață operă, șopti rabbi și închise ochii. Șacalul geme cînd e flămînd, fiecare nerod are destulă prostie în el spre a se lăsa pradă tristeții și numai cel înțelept sfîșie cu rîsul lui perdeaua existenței... Ce a învățat evreul?

— Biblia.

— Ce caută evreul?

— Veselie.

— Reb Mordhă, spuse țadicul[13], scuturîndu-și barba, să se așeze tînărul la masă și să mănînce în seara aceasta de sîmbătă laolaltă cu ceilalți evrei, să se bucure că e viu și nu mort, să bată din palme cînd vecinii lui dănțuiesc, să bea vin dacă i se va da vin...

Şi reb Mordhă veni repede lîngă mine, el, vechiul măscărici cu pleoapele întoarse pe dos, moşneguţul ghebos, înalt cît un băiat de zece ani.

— Vai, dragul şi tînărul meu prieten, spuse zdrenţărosul reb Mordhă facîndu-mi cu ochiul. Vai, cîţi nătărăi bogaţi am cunoscut la Odesa, cîţi cerşetori înţelepţi am cunoscut la Odesa! Aşază-te la masă, tinere, şi bea vinul pe care n-are să ti-l dea nimeni...

Ne aşezarăm cu toţii alături: posedaţi, mincinoşi şi gură-cască. Intr-un colţ suspinau deasupra cărţilor de rugăciuni evrei spătoşi, aducînd cu nişte pescari ori apostoli, îmbrăcat cu surtucul său verde, Ghidale moţăia la perete, ca o păsărică pestriţă. Şi văzui deodată un tînăr la spatele lui Ghidale, un tînăr cu chipul lui Spinoza, cu fruntea magnifică a lui Spinoza şi cu o faţă veştedă de călugăriţă. Fuma şi tresărea ca un fugar readus la închisoare după goana în urma căreia a fost prins. Zdrenţărosul Mordhă se furişă la spatele lui, îi smulse ţigara din gură şi se repezi spre mine.

— Asta-i Ilie, fiul lui rabbi, horcăi Mordhă şi îşi apropie de mine carnea sîngerîndă a pleoapelor sale sfîşiate. E un fiu blestemat, ultimul fiu, fiul rătăcit...

Şi Mordhă îl ameninţă pe tînăr cu pumnul şi-l scuipă în faţă.

— Fie Domnul binecuvîntat! răsună atunci glasul lui rabbi Motală Braţlavski, şi bătrînul frînse pîinea cu degetele lui monahale. Binecuvîntat fie Dumnezeul lui Israel, care ne-a ales pe noi dintre toate popoarele pămîntului...

Rabinul binecuvîntă mîncarea, si ne aşezarăm la masă. Dincolo de geam nechezau caii şi strigau cazacii. Pustietatea războiului căsca la fereastră. Fiul rabinului fuma ţigară după ţigară în liniştea din jur şi printre rugăciunile celorlalţi. Cînd cina luă sfîrşit, eu mă ridicai cel dintîi.

— Dragul meu, care eşti aşa de tînăr, murmură Mordhă la spatele meu şi mă smuci de curea, dacă n-ar fi pe lume nimeni decît bogătaşii cei răi şi cerşetorii vagabonzi, cum ar mai putea să trăiască oamenii sfinţi?

Îi dădui bani moşneagului şi ieşii pe stradă. Mă despărţii de Ghidale şi plecai acasă, la gară. Acolo, la gară, în trenul de agitaţie al Armatei 1 de cavalerie, mă aştepta luciul sutelor de lumini, luciul fermecat al staţiei de radio, fuga îndîijită a maşinilor din tipografie şi articolul neterminat pentru „Cavaleristul roşu“.

Drum spre Brodî

Sînt trist pentru albine. Le nimicesc armatele beligerante, în Volînia nu mai sînt albine.

Noi am pîngărit stupii. I-am otrăvit cu sulf şi i-am sfărîmat cu praf de puşcă. Cîrpele fumegînde răspîndeau duhoare în sacrele republici ale albinelor. Murind, ele zburau încet şi zumzăiau abia auzit. Rămaşi fără pîine, noi ne făceam rost de miere cu săbiile. In Volînia nu mai sînt albine.

Cronica crimelor cotidiene mă sufocă neîncetat, ca o boală de inimă. Ieri a fost ziua primului măcel de la Brodî. Rătăciţi pe pămîntul albastru, noi nu bănuiam nimic, nici eu, nici Afonka Bida, prietenul meu. Cailor li se dăduseră de dimineaţă grăunţe. Secara era înaltă, soarele minunat şi sufletul, nemeritînd acest cer strălucitor care-şi lua zborul, era însetat de dureri domoale.

— Povestesc muierile prin staniţe de albine şi de simţirea lor sufletească, începu comandantul de pluton, prietenul meu. Spun fel de fel de lucruri. Că l-au supărat oamenii pe Hristos ori că nu l-or fi supărat, despre asta o să se dumirească lumea cu trecerea vremii. Numai că uite ce zic muierile prin staniţe, că Hristos se întristează de urît pe cruce. Şi că vin la el tot soiul de gîze, ca să-l chinuiască! Si Hristos se uită la ele cu ochii lui si i se întristează sufletul. Atîta că gîzele astea fără număr nu-i zăresc ochii. Şi tot aşa mai zboară şi albina în jurul lui Hristos. „Dă-i la cap, îi strigă albinei gîzele, dă-i la cap pe răspunderea noastră!...“ „Nu pot, zice albina ridicîndu-şi aripile deasupra lui Hristos, nu pot, că el e din clasa dulgherilor!...“ Trebuie s-o înţelegi pe albină! încheie Afonka, comandantul meu de pluton. Să mai rabde ea niţel, albina. Că doar şi pentru ea ne batem...

Şi dînd din mînă, Afonka prinse a cînta. Era un cîntec cu un armăsar şarg; şi opt cazaci - plutonul lui Afonka - începură să-i ţină isonul.

— Armăsarul şarg, pe nume Djighit, era al esaulului[14] care s-a îmbătat cu votcă de ziua Tăierii capului Sfîntului loan. — Aşa cînta Afonka, întinzîndu-şi vocea ca o strună şi luptînd cu somnul. — Djighit era un cal credincios, iar esaulul, în zilele de sărbătoare, nu cunoştea margini în dorinţele sale. De ziua Tăierii capului primiseră cinci ocale. După a patra oca, esaulul încălecă şi se porni să mine calul spre cer. Urcuşul a fost greu, lung, dar Djighit era un cal credincios. Ajunseră ei în cer, şi acolo esaulul vru să bea şi cea de-a cincea oca. Dar aceea rămăsese pe pămînt. Atunci esaulul plînse pentru zădărnicia sforţărilor lui. El plîngea, iar Djighit dădea din urechi, privindu-şi stăpînul...

Astfel cînta Afonka, aci zăngănindu-şi vocea, aci aţipind. Cîntecul plutea ca fumul. Şi noi ne îndreptam în întîmpi- narea asfinţitului. Rîurile lui în clocot se scurgeau pe ştergarele înflorate ale ogoarelor ţărăneşti. Tăcerea se făcea trandafirie.

Pămîntul zăcea tolănit ca o spinare de pisică, împă- roşată de blana luminescentă a grînelor. Pe un deal se cocîija cătunul Klekotov, cu casele lui

de lut. Dincolo de măgură ne aștepta vedenia cadavericului și crenelatului Brodî. Dar la Klekotov o detunătură plesni văzduhul cu răsunet, drept în fața noastră. De după o casă scoaseră capul doi soldați polonezi. Caii lor erau legați de stîlpi. Pe coama dealului urca în grabă o baterie ușoară a inamicului. Gloanțele împînziră drumul.

— Galop! spuse Afonka.

Și pornirăm în goană.

Vai, Brodî! Mumiile patimilor tale strivite au suflat asupră-mi veninul lor imbatabil. Am și simțit răceala morții în orbitele inundate de lacrimile care se răceau. Și iată că galopul săltăreț mă duce departe de piatra știrbită a sinagogilor tale...

Lecție despre taceankă[15]

Mi-a fost trimis de la statul-major un vizitiu sau, după cum se obișnuiește a se spune la noi, un conductor de căruță. II cheamă Grișciuk. Are treizeci și nouă de ani.

A stat cinci ani prizonier la nemți, iar acum cîteva luni a evadat, a străbătut Lituania, nord-vestul Rusiei, a ajuns în Volînia și la Belevo a fost prins de cea mai stupidă comisie de mobilizare din lume și trimis să-și facă serviciul militar. Pînă în județul Kremeneț, unde s-a născut, Grișciuk mai avea doar cincizeci de verste, în județul Kremeneț are nevastă și copii. N-a mai fost pe-acasă de cinci ani și două luni. Comisia de mobilizare l-a făcut conductor de căruță la mine, și am încetat să mai fiu un paria printre cazaci.

Sînt posesorul unei astfel de briști și al unui vizitiu în ea. Taceanka! Acest cuvînt a devenit baza triunghiului pe care se bizuie obiceiul nostru: a tăia cu sabia - taceanka - sîngele...

Cea mai ordinară brișcă popească, brișcă de asesor, dobîndind celebritate dintr-un capriciu al războiului civil, a ajuns să fie un cumplit mijloc mobil de luptă, a dat naștere unei noi strategii și unei noi tactici, a schimbat chipul obișnuit al războiului și a născut eroi și genii de taceankă. Așa e bunăoară Mahno, care a făcut din taceankă axul strategiei lui viclene și misterioase, desființând infanteria, artileria, ba chiar și cavaleria, și care, în locul tuturor acestor namile greoaie, a montat pe brișt ile lui trei sute de mitraliere. Așa e Mahno, multilateral ca natura. Căruțele cu fin, rînduite în dispozitiv de luptă, pun stăpînire pe orașe. Un cortegiu de nuntă, ajunând în fața unui comitet executiv de plasă, deschide un foc concentric și un popă pirpiriu, care a desfășurat deasupra capului său steagul negru al anarhiei, cere autorităților să-i fie predați burghezii, să-i fie predați proletarii, să i se dea vin și muzică.

Armata de briști are o nemaipomenită capacitate de manevră.

Budionnîi a demonstrat același lucru nu mai rău decît Mahno. O astfel de armată e greu de decimat și e absurd să te gîndești la a o prinde. Mitraliera îngropată sub o claie de fin, taceanka dusă sub un șopron țărănesc încetează a mai fi unități militare. Aceste elemente bine ascunse, termeni bănuiți, dar insesizabili ai totalului, indică în ultima analiză structura satului ucrainean de pînă mai ieri - fioros, rebel și hrăpăreț. O atare armată, cu muniția vîrîtă prin colțuri, Mahno e în stare s-o pună într-o singură oră pe picior de război; iar pentru a o demobiliza îi trebuie și mai puțin timp.

La noi, în cavaleria regulată a lui Budionnîi, taceanka nu domnește cu atîta exclusivitate, dar toate grupele noastre de mitraliori nu se deplasează decît cu brișt ile. Spiritul inventiv al cazacilor deosebește două genuri de briști: coloniste și asesoriale. De fapt, nici nu e născocire, ci o diviziune cu existență reală.

În brișt ile asesoriale - aceste căruțe hodorogite, înjghebate fără dragoste și

fără spirit inventiv - se hurducase prin stepele bogate în grîu ale Kubanului funcționărimea mizeră cu nasuri stacojii, o mînă de oameni cu ochii cîrpiți de nesomn, grăbindu-se la autopsii și instrucții, iar briștile coloniste au venit la noi din cîmpiile Volgăi, de prin părțile Samarei și ale Uralului, din coloniile germane. Spetezele largi de stejar ale briștilor coloniste sînt împestrițate de o pictură gospodărească, înfățișînd puhave ghirlande trandafirii de flori nemtesti. Fundul solid al briștilor este ferecat în fier. Trăsurica e așezată pe neuitatele ei arcuri, în arcurile acestea simt ardoarea multor generații care acum se zbat pe lungile drumuri de țară ale Volîniei.

Încerc simțămîntul de extaz al omului căruia îi aparține un lucru întîia oară. În fiecare zi, după-amiază, înhămăm. Grișciuk scoate caii din grajd. Caii se îngrașă de la o zi la alta. Descopăr acum, cu bucurie și mîndrie, un luciu mat pe crupa lor țesălată. Le masăm cailor picioarele umflate, le tundem coamele și le aruncăm pe spinări hamurile căzăcești, adică o rețea încurcată și scorojită de curele subțiri, după care ieșim din curte la trap. Grișciuk șade pe capră pieziș; scaunul meu e acoperit cu o scoarță colorată și cu fin mirosind a parfum și a seninătate. Roțile mari scîrțîie pe albul nisip grăunțos. Pătrate de maci înfloriți colorează pămîntul, iar pe măguri sclipesc biserici catolice în ruină. Sus, deasupra drumului, într-o firidă spartă de o ghiulea, se înalță statuia cafenie a Sfintei Ursula, cu brațele rotunde și goale. Și străvechile slove înguste împletesc un lanț strîmb pe aurul înnegrit al frontonului... „întru slava lui Iisus și a Maicii Domnului...“

Tîrgușoare evreiești fără viață stau lipite pe lîngă conacele panilor. Pe zidurile împrejmuitoare de cărămidă sclipește profeticul păun, spectru impasibil al spațiilor albastre. Pitită după cocioabele risipite în jur, s-a proptit în pămîntul sărman o sinagogă, oarbă, știrbă, rotundă ca o pălărie de hasid. Evrei cu umeri înguști stau melancolici la răspîntii. Și în amintire prinde contur imaginea evreilor din sud, burtoși, joviali, spumegoși ca un vin ieftin. Nici o asemănare cu trufia amară a acestor spinări deșirate și osoase, a acestor bărbi galbene și tragice. În trăsăturile lor strădalnice, tăiate chinuit, nu este nici grăsime, nici pulsație caldă a sîngelui. Mișcările evreului galițian sau ale celui din Volînia sînt nestăpînite, violente, jignesc bunul gust, dar forța durerii lor e plină de măreție sumbră și disprețul ascuns pentru pani nu are margini. Privindu-i, am înțeles istoria pătimașă a acestui ținut mărginaș, am priceput povestirile despre talmudiștii care țineau cîrciumi în arendă, despre rabinii care se îndeletniceau cu camătă, despre fetele pe care le siluiau soldații polonezi și din pricina cărora se împușcau magnații Poloniei.

Moartea lui Dolgușov

Perdeaua de foc a bătăliei se apropia de oraș. La amiază trecu în zbor pe lîngă noi în dulama lui neagră Koroceaev, comandantul Diviziei 4, cel căzut în dizgrație și care lupta acum de unul singur, căutîndu-și moartea. Îmi strigă din fugă:

— Comunicațiile noastre sînt rupte, Radziwillow și Brodî sînt în flăcări!...

Și plecă în galop mai departe, cu dulama în vînt, negru tot, cu ochi de tăciune.

Pe cîmpia netedă ca o scîndură, avea loc regruparea brigăzilor. Soarele se rostogolea într-un nor de pulbere stacojie. Răniții mîncau prin șanțuri. Surorile de caritate stăteau tolănite în iarbă si cîntau în surdină. Cercetasii lui Afonka răscoleau cîmpul, căutînd morți și echipament militar. Afonka trecu la doi pași de mine și-mi spuse fără a mai întoarce capul:

— Ne-au dat la moacă. E clar ca bună ziua. S-ar zice că de la comandantul diviziei se trage; acu-1 schimbă. Ostașii cam au îndoieli...

Polonezii ajunseseră la liziera pădurii, la vreo trei verste de noi, și-și instalaseră mitralierele pe undeva pe-aproape. Acum scheaună și scîncesc gloanțele. Tînguirea lor crește și ajunge insuportabilă. Gloanțele se reped în țărînă și o răscolesc, tremurînd de nerăbdare. Comandantul de regiment Vîtiagaicenko, sforăind în arșița amiezii, a strigat deodată prin somn și s-a trezit. A sărit apoi pe cal și s-a dus la escadronul din capul coloanei. Avea fața boțită, toată numai dungi roșii de pe urma somnului incomod, iar buzunarele îi erau pline de prune.

— Drăcia dracului! se răsti el scuipînd un sîmbure. Porcăria naibii. Timoșka, dă drumul la steag!

— O luăm din loc, sau cum? îl întrebă Timoșka scoțînd lancea steagului din scări și desfașurînd apoi drapelul pe care era desenată o stea și scria ceva despre Internaționala a III-a.

— Om vedea noi mai încolo! spuse Vîtiagaicenko, apoi răcni sălbatic: Fetelor, sus pe cai! Comandanți de escadroane, adunați oamenii!...

Gorniștii sunară alarma. Escadroanele se rînduiră în coloană de marș. Un rănit se tîrî afară din șanț și, aco- perindu-și fața cu palma, îi spuse lui Vîtiagaicenko:

— Taras Grigorievici, eu sînt delegat. Se vede treaba, cum s-ar spune, că rămînem aici...

— Las' că vă descurcați voi... bolborosi Vîtiagaicenko făcîndu-și calul să cabreze.

— Ne cam bate gîndul, Taras Grigorievici, că n-o să ne prea descurcăm, îi strigă din urmă rănitul.

— Nu te mai tîngui! răspunse Vîtiagaicenko peste umăr.

Nu vă las eu... - și dădu comanda de marș.

în aceeași clipă răsună glasul plîngăreț, ca de muiere, al lui Afonka Bida, prietenul meu.

— Nu ne trece de pe loc de-a dreptul la trap, Taras Grigorievici, că pînă acolo sînt cinci verste de alergat. Cum mai șarjăm cînd avem caii obosiți?... N-are rost asta! Las' că apuci s-ajungi la scuturat perele de Sîntămărie...

— La pas! comandă Vîtiagaicenko fără să-și ridice privirea.

Regimentul plecă.

— Dacă povestea cu comandantul diviziei e așa cum s-a auzit, spuse Afonka în șoaptă, încetinind pasul, dacă l-or debarca, s-a zis cu el, parapanghelos. Aia e!

Îi dădură lacrimile. M-am uitat uimit la Afonka. Flăcăul se răsuci ca o sfîrlează, își luă căciula, își drese glasul, chiui și plecă în goană.

Grisciuk cu taceanka lui absurdă si cu mine am rămas singuri și ne-am tot învîrtit de colo-ncoace pînă seara între zidurile arzînde. Statul-major al diviziei dispăruse. Unitățile străine nu ne primeau. Regimentele intrară în Brodî și fură respinse în urma unui contraatac. Ajunserăm lîngă cimitirul orașului. Un detașament polonez sări dintre morminte și, ducînd puștile la ochi, începu să tragă în noi. Grișciuk întoarse caii. Taceanka porni să urle din tuspatru roțile ei.

— Grișciuk! am strigat eu prin șuier și vînt.

— Ce mai joacă, îmi răspunse el trist.

— S-a zis cu noi! am exclamat eu, cuprins de extazul morții. S-a zis cu noi, taică!

— La ce s-or mai fi ostenind muierile? răspunse el cu și mai multă tristețe. La ce se mai pețesc oamenii și se cunună, pentru ce mai joacă pe la nunți cumetrii...

O coadă trandafirie străluci pe cer și se stinse. Calea Laptelui își făcu loc printre stele.

— Mă umflă rîsul, spuse Grișciuk cu amărăciune și arătă cu biciul înspre un om așezat la marginea drumului, mă umflă rîsul cînd mă gîndesc pentru ce se ostenesc muierile.

Omul care ședea la marginea drumului era Dolgușov, telefonistul. Ședea cu picioarele rășchirate și se uita țintă la noi.

— Uite ce, zise Dolgușov cînd ne-am apropiat de el, eu sînt pe ducă... Pricepi?

— Pricep, răspunse Grișciuk oprind caii.

— Trebuie să prăpădiți un cartuș cu mine, mai spuse Dolgușov.

Ședea sprijinit de un copac. Cizmele îi stăteau țepene, aruncate în lături. Fără să-și ia ochii de la mine, își ridică grijuliu cămașa. Pîntecele îi era sfîșiat, mațele îi cădeau pe genunchi și i se vedeau bătăile inimii.

— Dacă vine șleahta, își bate joc de mine. Uite actele, scrie-i maică-mii ce și cum...

— Ba nu, îi răspunsei eu și dădui pinteni calului.

Dolgușov își întinse pe pămînt palmele vinete și le examina cu

neîncredere...

— Fugi? mormăi el, alunecînd în jos. Fugi, cîine...

Simțeam cum îmi curge sudoarea pe trup. Mitralierele țăcăneau tot mai repede, cu îndărătnicie isterică. Afonka Bida galopa spre noi, înconjurat de nimbul asfințitului.

— Îi scărmănăm și noi cît putem, ne strigă el vesel. Ce-i cu bîlciul ăsta la voi?

I l-am arătat pe Dolgușov și m-am depărtat.

Cei doi au vorbit scurt. N-am auzit ce și-au spus. Dolgușov îi întinse comandantului de pluton carnetul. Afonka și-l vîrî în carîmbul cizmei și-l împușcă pe Dolgușov în gură.

— Afonea, am spus eu zîmbind jalnic și mi-am adus calul lîngă cazac, uite, vezi, eu n-am fost în stare.

— Pleacă de-aici, îmi răspunse el pălind, te omor! Vă doare de-ai noștri pe voi ăștia, ochelariștii, cum o doare pe mîță de șoarece...

Și armă trăgaciul.

Am pornit la pas, fără să mă uit înapoi, simțind pe șira spinării fiorul rece al morții.

— Ia vezi! răcni în spatele meu Grișciuk. Lasă prostiile!

Și-l apucă pe Afonka de mînă.

— Neam de stîrpitură! strigă Afonka. Las' că nu scapă el de mîinile mele...

Grișciuk mă ajunse la cotitură. Afonka nu mai era cu el. Plecase în altă parte.

— Vezi, Grișciuk, i-am spus eu, azi l-am pierdut pe Afonka, primul meu prieten...

Grișciuk scoase de sub șa un măr cu coaja încrețită.

— Mănîncă, îmi zise. Ia și mănîncă, te rog...

Comandantul Brigăzii 2

Budionnîi, cu pantalonii lui roșii cu lampasuri argintii, stătea lingă un copac. Adineaori fusese ucis comandantul Brigăzii 2. În locul lui,

comandantul armatei îl numise pe Kolesnikov.

Cu o oră înainte, Kolesnikov era comandant de regiment. Cu o săptămînă înainte, Kolesnikov fusese comandant de escadron.

Noul comandant de brigadă era chemat la Budionnîi. Comandantul armatei îl aștepta lîngă un copac. Kolesnikov veni însoțit de Almazov, comisarul său.

— Ne încolțesc javrele, spuse comandantul armatei, cu surîsul său sclipitor. Învingem sau crăpăm. Altminteri nu se poate. Ai înțeles?

— Am înțeles, răspunse Kolesnikov, holbînd ochii.

— Și dacă fugi, te împușc, mai spuse comandantul armatei, zîmbi și apoi își mută privirea spre șeful secției speciale.

— Ordonați! spuse șeful secției speciale.

— Învîrte-te, Roată[16]! strigă vioi un cazac.

Budionnîi se întoarse brusc pe călcîie și-l salută pe noul comandant de brigadă. Acesta își răschiră în dreptul cozorocului cele cinci degete roșii de copilandru, îl trecură sudorile, apoi plecă peste pămîntul arat de curînd. Caii îl așteptau la o depărtare de o sută de stînjeni. Omul merse cu capul în jos, mișcîndu-și enervant de încet picioarele lungi și strîmbe. Văpăile asfințitului se revărsaseră deasupra lui, zmeurii și neverosimile, ca apropierea morții.

Și deodată, pe pămîntul întins, pe cîmpiile răscolite, arătîndu-și toată goliciunea lor galbenă, nu mai văzurăm nimic, decît spinarea îngustă a lui Kolesnikov, brațele lui legănîndu-se și capul cu bărbia în piept, acoperit de o caschetă cenușie.

Însoțitorul îi aduse calul.

Sări în șa și galopă spre brigada lui, fără să se mai uite îndărăt. Escadroanele îl așteptau în șosea, lîngă șleaul spre Brodî.

La urechile noastre ajunseră niște urale ca un geamăt, sfîșiate de vînt.

Ducîndu-mi binoclul la ochi, l-am văzut pe comandantul brigăzii răsucindu-se în șa în norii deși de praf.

— Kolesnikov și-a dus brigada la atac, spuse observatorul care ședea în copac, deasupra capetelor noastre.

— E-n regulă! făcu Budionnîi, apoi își aprinse o țigară și închise ochii.

Uralele încetară. Canonada se sufocă și ea. Un șrapnel se sparse fără nici un rost deasupra pădurii. Și apoi auzirăm tăcerea măreață a șarjei de cavalerie.

— E băiat inimos, spuse comandantul armatei sculîndu-se în picioare. Caută glorie. Cred că are s-o scoată la capăt.

Și ordonînd să-i fie aduși caii, Budionnîi plecă spre locul unde se dădea lupta. Statul-major porni după el.

Am avut prilejul să-l văd pe Kolesnikov în aceeași seară, o oră după ce polonezii fuseseră zdrobiți. Mergea în fruntea brigăzii lui, singur, pe un armăsar șarg, și moțăia în șa. Mîna dreaptă îi atîrna într-o eșarfă. La zece pași depărtare de el, un cazac călare ducea drapelul desfășurat. Escadronul din capul coloanei cînta alene cuplete deșănțate. Prăfuită și interminabilă, brigada se tîra ca un șir de care țărănești ce se duc la tîrg. În coadă gîfîiau fanfarele

obosite.

În seara aceea, am văzut în ținuta lui Kolesnikov nepăsarea lui de han tătar atotputernic și am recunoscut școala vestitului Kniga, a autoritarului Pavlicenko și a fermecătorului Savițki.

Saşka Hristos

Îl chema Saşka şi îl porecliseră Hristos pentru blîndeţea lui. Era ciobanul obştei din staniţă şi nu mai făcuse munci grele de la paisprezece ani, adică de cînd se îmbolnăvise de o boală lumească. Lucrurile s-au petrecut astfel:

Tarakanîci, tatăl vitreg al lui Saşka, plecase să ierneze în oraşul Groznîi şi acolo se alăturase unui artei. Artelul se alcătuise cu spor din nişte ţărani de prin părţile Riazanului. Tarakanîci lucra pentru ei dulgherie, aşa că nu ducea lipsă de nimic. Cum nu mai prididea cu lucrul, îi scrise băiatului chemîndu-l la sine, să-i fie ucenic: staniţa avea să se descurce o iarnă şi fără Saşka. Saşka lucră pe lîngă tată-său vitreg o săptămînă. Cînd veni sîmbăta, lăsară lucrul si se aşezară să bea ceai. Era în octombrie, aerul era însă călduţ. Deschiseră fereastra şi încălziră a doua oară samovarul. O cerşetoare tot dădea tîrcoale pe la ferestre. Ea bătu în cercevea şi le spuse:

— Bună ziua, ţărani venetici. Ia cătati la starea în care mă aflu.

— Ce stare? zise Tarakanîci. Intră, sărmano.

Cerşetoarea se mai foi pe după perete, apoi năvăli în casă. Veni lîngă masă şi li se închină pînă la pămînt. Tarakanîci îi smulse basmaua din cap, aruncă basmaua asta în lături şi o scărpină pe femeie în cap. Cerşetoarea avea părul sur, cărunt, încîlcit tot şi plin de colb.

— Ptiu, ce mai ţăran dat naibii şi ce voinic! zise ea. Parcă-ai fi la bîlci... Rogu-vă, nu vă fie scîrbă de o biată bătrînă! adăugă ea în şoaptă grăbită şi se cocoţă pe laviţă.

Tarakanîci se culcă cu ea. Cerşetoarea îşi tot lăsa capul pe umăr şi rîdea.

— Dete şi biata babă de ploaia noroculuiu! rîdea dînsa. Am să scot două sute de puduri de pe-o desetină...

Spunînd acestea, îl zări pe Saşka; băiatul şedea la masă şi bea ceai, fără să ridice ochii la faţa lumii acesteia.

— E flăcăul tău? îl întrebă ea pe Tarakanîci.

— Ca şi al meu, îi răspunse Tarakanîci. E al nevestei.

— Uite ce ochişori a holbat băieţaşul, zise muierea. Ei, hai, vino-ncoa'.

Saşka veni lîngă ea şi se alese cu o boală lumească. Dar nu se gîndi atunci la boala lumească. Tarakanîci îi dete cerşetoarei oasele rămase de la masă şi un pitac de argint, foarte lucios.

— Să-l freci cu nisip, cuvioaso, îi spuse Tarakanîci, că are să lucească şi mai tare. De-l vei hărăzi bunului Dumnezeu într-o noapte întunecoasă, are să-ţi lumineze calea în loc de lună.

Cerşetoarea îşi legă basmaua, îşi luă ciolanele şi se duse. Iar după două săptămîni ţăranii pricepură limpede totul. Boala lumească îi chinui mult. Toată iarna se căzniră cu ea, încercînd să şi-o tămăduiască cu buruieni. Şi primăvara plecară în staniţă, la munca lor ţărănească.

Staniţa era departe, cale de nouă verste de drumul de fier. Tarakanîci şi

Saşka trecură peste cîmpuri. Pămîntul zăcea îmbibat de umezeala lunii aprilie. In gropile negre sclipeau smaralde. Fîşiile verzi însăilaseră ţărîna cu îndemînatice cusături. Pămîntul mirosea acru, ca o muiere de soldat în zori de zi. Intîile turme coborau de pe gorgane, iar mînjii se zbenguiau în lărgimile albastre ale zării.

Tarakanîci şi Saşka mergeau pe cărări furişate.

— Lasă-mă, Tarakanîci, să mă bag cioban la obşte, zise Saşka.

— Ce-ţi veni?

— Nu mai pot răbda să văd că ciobanii au parte de-o viaţă aşa de bună.

— Nu-ţi dau voie, spuse Tarakanîci.

— Lasă-mă, Tarakanîci, pentru numele lui Dumnezeu, repetă Saşka. Toţi sfinţii s-au ridicat dintre păstori.

— Saşka-sfîntul, izbucni în rîs tată-său vitreg, s-a pricopsit cu un sifilis de la născătoarea de Dumnezeu.

Trecură cotul rîului la Podul Roşu, străbătură un crîng, o pajişte şi văzură crucea bisericii din staniţă.

Muierile se mai învîrteau prin grădinile de zarzavat, iar cazacii, aşezaţi între nişte tufe de liliac, beau votcă şi cîntau. Pînă la casa lui Tarakanîci mai rămăsese ca la o jumătate de verstă.

— Dă, Doamne, să fie totul bine, spuse el şi-şi făcu cruce.

Se apropiară amîndoi de casă şi se uitară pe fereastră, în casă nu era nimeni. Mama lui Saşka mulgea vaca în grajd. Cei doi se strecurară tiptil. Tarakanîci începu să rîdă şi strigă drept în spatele femeii:

— Motia, înălţimea Voastră, pune de cină pentru oaspeţi...

Femeia se întoarse, tresări, apoi fugi din grajd şi începu să alerge prin curte. După aceea veni înapoi la locul ei şi se aruncă la pieptul lui Tarakanîci plîngînd şi zbătîndu-se.

— Uite-o cum dă buzna, toanta! zise Tarakanîci şi o îndepărtă cu un gest gingaş. Adă copiii să-i văd...

— Au plecat copiii din ograda noastră, răspunse femeia, albă ca varul, apoi prinse a alerga din nou prin curte pînă căzu jos. Aoleu, Alioşenka, răcni ea sălbatic, s-au dus copilaşii noştri cu picioarele înainte...

Tarakanîci făcu un semn de lehamite cu mîna şi se duse pe la vecini. Vecinii îi povestiră că Dumnezeu luase .şi băiatul, şi fata săptămîna trecută, după ce au zăcut de tifos. Motia i-a scris, însă pesemne că el n-a apucat să primească scrisoarea. Tarakanîci se întoarse în casă. Muierea lui făcea focul în sobă.

— O făcuşi, Motia! spuse Tarakanîci. Bucăţi ar trebui să te tai.

Bărbatul se aşează la masă şi se întristă adînc; rămase astfel trist mînând carne şi bind votcă, pînă-1 apucă somnul, fără să se mai ducă să-şi vadă gospodăria... Sforăia la masă, se trezea, apoi începea din nou să sforăie. Motia făcu patul pentru ea şi pentru bărbatu-său, iar aşternutul lui Saşka îl puse mai la o parte. Suflă în lampă şi se culcă cu bărbatu-său. Saska se tot răsuci în aşternutul de paie din ungherul său; ochii îi ţinea deschişi, nu dormea, şi

vedea ca prin vis odaia, o stea la geam, marginea mesei și hamurile de sub patul maică-sii. Silnica nălucire îl biruia și băiatul se supunea gîndurilor, bucurîndu-se de acest vis petrecut aievea. I se năzărea că atîrnau din cer două șnururi de argint, răsucite într-o funie groasă, de care era agățat un leagăn, un leagăn de lemn de trandafir, cu înfloriturі. II vedea legănîndu-se sus deasupra pămîntului și totodată departe de cer, iar șnururile de argint se mișcau strălucind. Saşka stătea lungit în leagăn, și aerul adia în jurul lui. Sonor ca o muzică, aerul venea de pe cîmpii și în grînele necoapte înflorea curcubeul.

Saşka se bucura de visul său văzut aievea, și închise ochii ca să nu mai zărească hamurile de sub patul maică-sii. Auzi apoi un gîfîit în așternutul ei și se gîndi că Tarakanîci frămînta carnea Motiei.

— Tarakanîci, zise el cu glas tare, am o treabă cu dumneata.

— Ce treburi poți avea noaptea? răspunse Tarakanîci supărat. Dormi, pacoste!...

— Pe crucea mea că am o treabă, răspunse Saşka. Ieși puțin pînă afară.

Iar în curte, sub steaua aceea nestinsă, Saşka îi spuse lui taică-său vitreg:

— Nu-ți bate joc de mama, Tarakanîci, că dumneata ai sîngele stricat.

— Da'firea mi-o cunoști tu mie, hai? îl întrebă Tarakanîci.

— Firea ți-o știu eu, da' ia spune, n-ai văzut dumneata ce trup are mama? Și picioarele i-s curate, și pieptul îi e curat. Nu-ți bate joc de ea, Tarakanîci. Sîngele nostru-i stricat.

— Băiete dragă, îi răspunse tată-său vitreg, fugi mai bine de vărsare de sînge și de firea mea. Ține gologanul ăsta și dormi pînă dimineață, ca să te trezești...

— Gologanul dumitale nu-mi ține de cald, bolborosi Saşka, lasă-mă să mă bag cioban la obște...

— Asta nu-ți dau voie s-o faci, spuse Tarakanîci.

— Lasă-mă să mă fac cioban, îngăimă Saşka, altminteri îi spun mamei ce-i cu noi. De ce să sufere ea cu trupul ei care-1 vezi cum e...

Tarakanîci îi întoarse spatele, se duse în magazie și aduse toporul.

— Preasfinte, rosti el în șoaptă, nu-i trebuie omului mult... Ascultă, Saşka, bucăți te fac...

— N-ai să mă faci bucăți pentru o muiere, spuse băiatul cu glas abia șoptit și se aplecă spre tată-său vitreg. Știu că ți-e milă de mine, așa că lasă-mă să mă fac cioban...

— Du-te dracului! spuse Tarakanîci și zvîrli toporul. Du-te și fa-te cioban.

Se întoarse în casă și dormi cu nevastă-sa pînă în zori.

Dimineața, Saşka se duse la cazaci să se bage cioban la ei și de-atunci trăi pe seama obștii. Îi merse vestea în tot ținutul pentru curăția lui sufletească, iar stănicerii îl porecliră „Saşka Hristos". Astfel, trăi liniștit ca păstor pînă-i veni sorocul să-1 ia la armată. Țăranii bătrîni, care erau mai răi de gură, veneau la el pe pajiște să pălăvrăgească, iar muierile alergau la Saşka să mai răsufle după aprigele apucături ale bărbaților, fără să se supere pe Saşka pentru dragostea și pentru boala lui. Ordinul de chemare îi veni lui Saşka în cel dintîi

an de război. Flăcăul stătu la război patru ani şi se întoarse în staniţă tocmai în răstimpul cînd albii îşi făceau acolo de cap. Saska fu îmboldit să se ducă în stanita Platovskaia, unde se forma un detaşament împotriva albilor. Un vagmistru înaintat în grad pentru meritele sale, anume Semion Mihailovici Budionnîi, conducea treburile în detaşamentul acesta şi mai erau pe lîngă el trei fraţi: Emelian, Lukian şi Denis. Saşka se duse la Platovskaia, iar acolo i se hotărî soarta. Făcu parte, pe rînd, din regimentul lui Budionnîi, din brigada, din divizia lui şi din Armata 1 de cavalerie. El luă parte la luptele pentru salvarea eroicului Tarităn, se uni cu Armata 10 a lui Voroşilov, se bătu la Voronej, lîngă Kastornaia şi la Podul Generalilor de pe Doneţ. La campania poloneză Saşka luă parte ca vizitiu, pentru că fusese rănit şi era considerat invalid.

Aşa s-au petrecut lucrurile. Nu demult am legat cunoştinţă cu Saşka Hristos şi mi-am mutat lădiţa în căruţa lui. Nu o dată am întîmpinat zorile amîndoi şi am însoţit pe drumul lor asfinţiturile. Şi cînd voia întîmplării din lupte ne aducea pe unul alături de celălalt, ne aşezam seara pe cîte o prispă strălucind în razele lunii ori fierbeam ceaiuri în codri, într-o gamelă murdară de funingine sau dormeam alături pe cîmpiile cosite, legîndu-ne de picior calul flămînd.

Povestea vieţii lui Pavlicenko Matvei Rodionîci

Concetăţeni, tovarăşi, fraţii mei de sînge! Luaţi cunoştinţă, în numele omenirii, de povestea vieţii generalului roşu Matvei Pavlicenko. A fost cioban generalul acesta, cioban la conacul Lidino, la boierul Nikitinski, şi păştea porcii boierului pînă cînd i-a dat viaţa o tresă pe epoleţi, iar de-aci încolo, avînd acea tresă, Matiuşka începu să ducă la păscut vitele cornute. Şi, cine ştie, de s-ar fi născut Matvei Rodionîci al nostru în Australia, lucru foarte cu putinţă, dacă nu s-ar fi ridicat şi pînă la elefanţi, dacă n-ar fi păscut elefanţii Matiuşka, să nu fi fost necazul acesta al meu că n-au de unde să se ivească elefanţi în gubernia noastră Stavropol. Prin părţile acestea ale noastre, întinse cum sînt, ale Stavropolului, drept să vă spun, altă vită mai mare decît bivolul nu se află. Iar pentru omul sărac, bivolul nu-i mare scofală, că rusului îi e lehamite să-şi bată joc de bivoli; nouă, sărmanilor, să ne dai un căluţ chiar cu tărăşenie fără capăt, un căluţ, ca să-i iasă sufletul pe brazdă odată cu coastele.

Şi aşa, vasăzică, îmi pasc eu vitele mele cornute, m-am înconjurat din

toate părțile de vaci, duhnesc tot a lapte, put ca un uger ciopîrțit, în jurul meu umblă, după rînduială, lăurașii, niște tăurași cenușii, de culoarea șoarecelui. De jur-împrejurul meu totu-i slobod peste cîmpuri, iarba foșnește cît e lumea de largă, cerul se deschide deasupra mea, e ca o armonică întinsă, iar cerul în gubernia Stavropol, măi băieți, e uneori cît se poate de albastru. Și-mi pasc, care vasăzică, vitele în felul ăsta, stau de mă întrec cu vîntul zicînd din fluier ca să mă aflu în treabă, pînă ce-mi spune un moșneag așa:

— Ia să te înfățișezi tu, Matvei, zice, la Nastia.

— De ce? zic. Ori poate dumneata, moșule, mă cam iei peste picior?...

— Ba înfatișează-te, zice, că te dorește.

Și așa, vasăzică, mă înfățișez la ea.

— Nastia! zic eu și parcă mi se întunecă sîngele în vine. Nastia, zic, nu cumva dumneata mă iei în rîs?

Nastia însă nu mă lasă nici s-o aud ce mi-ar spune și se pune pe fugă și fuge de mine din răsputeri, și alerg și eu după ea pînă ajungem amîndoi pe pajiște, mai mult morți decît vii, roșii la față și cu sufletul la gură.

— Matvei, îmi spune atunci Nastia, e a treia duminică de cînd au fost viiturile de primăvară, de s-au dus pescărițele spre mal, atunci te-ai dus și dumneata cu ele și mergeai cu capul în jos. Spune, Matvei, de ce umblai cu capul în jos, ori poate ți se strînge inima de la vreun gînd? Răspunde la ce te-ntreb...

Și uite ce-i răspund eu:

— Nastia, zic, n-am ce să-ți răspund, capul meu nu-i pușcă, n-are nici cătare, nici înălțător, pe cîtă vreme inima mea, cum știi și dumneata, Nastia, e pustie, nu-i nimic într-însa, decît că-i îmbibată de lapte, și-i cumplit lucru cum duhnesc eu a lapte...

Și văd că Nastia se prăpădește de rîs la auzul spuselor mele.

— Pe crucea mea, își dă ea drumul și rîde cu hohote, rîde cît o ține gura, de răsună stepa, ca și cînd ar bate-n tobă. Pe crucea mea, zice, dumneata faci cu ochiul la domnișoare...

Și vorbind cîtăva vreme tot prostii de-alde astea, în scurt timp ne-am căsătorit. Și așa Nastia și cu mine am prins a trăi laolaltă, cum ne-a dus capul și pe noi, că de dus ne ducea capul. Ardeam amîndoi de dogoare cît era noaptea de mare, ne era cald și iarna, și umblam despuiați în nopțile cele lungi de iarnă și ne sfîșiam pielea unul de pe altul. O duceam grozav de bine, pînă cînd a venit într-o zi moșneagul a doua oară.

— Matvei, zice el, deunăzi boierul ți-a pipăit nevasta prin toate părțile, așa că să știi că are să-și facă el, boierul, cheful cu ea...

Da' eu de colo:

— Nu se poate, zic, nu, și să mă ierți, moșule, dacă aici îți rămîne pielea.

Așa că moșneagul, bun înțeles, și-a luat numaidecît tălpășița de lîngă mine, iar eu am străbătut cu picioarele mele în ziua aia douăzeci de verste de pămînt, și către seară m-am înființat la conacul Lidino, la Nikitinski, boierul meu cel vesel. El ședea într-o odaie, și era bătrîn tare; ședea acolo și-și

desfăcea trei șei, una englezească, una de dragon și alta de cazac. Iar eu stăm înfipt în ușa lui, și am stat așa un ceas de vreme, ca o buruiană netrebuincioasă, și degeaba. In cele din urmă îmi aruncă și el o privire.

— Ce poftești? zice.

— Vreau să mă socotesc.

— Ai temei împotriva mea?

— Temei n-am, însă vreau să mă socotesc.

Atunci, el își abătu ochii aiurea, adică o-ntoarse din uliță în hudiță, așternu pe dușumea niște cioltare[17] zmeurii, și erau mai zmeurii cioltarele lui decît steagurile țarului; apoi se ridică moșneagul în picioare pe ele și se umflă în pene ca un cocoș.

— Cine vrea să fie slobod, slobod să fie! zice și se tot umflă în pene. Pe mumele voastre, creștini pravoslavnici, eu pe toate le-am aranjat, așa că poți să-ți primești socoteala, atîta numai să-mi spui, Mitiușa prietene, n-oi fi avînd tu vreun fleac de datorie la mine?

— Hă-hă, răspund eu, năstrușnic mai ești dumneata, boierule, să mă trăsnească Dumnezeu dacă nu-i așa, zău, tare năstrușnic! Eu s-ar cuveni să mai primesc de la dumneata...

— Tu să primești? mîrîie boierul meu și-mi dă brînci de cad în genunchi, și mă frămîntă cu picioarele, și mă atinge la moacă în numele Tatălui, al Fiului și-al Sfîntului Duh. Tu să primești? zice. Da' de jug ți-ai uitat, că anul trecut mi-ai spart jugul de la tauri? Spune-mi, unde se află jugul meu?

— Jugul am să-l dau îndărăt, îi răspund eu boierului și-mi ridic ochii mei curați către el și stau în fața lui în genunchi mai jos decît tot pămîntul. Am să dau jugul, dar nici dumneata nu mă sugruma cu datoriile, moșnege, ci mai păsuiește-mă nițel...

Și ce să vedeți, măi flăcăi din Stavropol, consătenii mei, tovarăși, fraților, cinci ani de zile a așteptat boierul să-mi plătesc datoriile, cinci ani prăpădiți degeaba m-au prăpădit pe mine, pînă cînd a venit oaspete în casa mea, a prăpăditului, anul nouă sute opșpe. Și a venit călare pe armăsari vioi, pe căluții lui cabardini. Ducea după el un șir lung de căruțe și fel de fel de cîntece. Și, ce să vă spun, ce mai an fu și anul ăla nouă sute opșpe!... Oare să nu mai petrec cu tine încă o dată, sîngele meu, tu, an o mie nouă sute opșpe?... Ți-am cîntat cîntecele, ți-am băut vinul, ți-am înscăunat dreptatea; și nu ne-au rămas de la tine decît furieri. Și, of, of, ce să mai spun! Nu furierii erau cei care zburau în zilele acelea prin Kuban și slobozeau la ceruri sufletul generalilor numai de la un pas distanță. Matvei Rodionîci zăcuse atunci scăldat în sînge lîngă Prikumsk și n-avea Matvei Rodionîci decît cinci verste, ultima etapă, pînă la conacul Lidino. Și m-am dus acolo singur, fără detașament, și cînd am intrat în odaie, am intrat liniștit. Comisia pentru pămînturi ședea acolo și Nikitinski îi tot servea cu ceai și se gudura pe lîngă oameni, dar, văzîndu-mă pe mine, făcu fețe-fețe, eu însă mi-am scos căciula.

— Bună ziua, le spusei eu oamenilor, bună ziua. Bucuros de oaspeți, boierule, sau cum alta are să fie?

— Are să fie bine, civilizat, îmi răspunse atunci unul din oameni care, cum am băgat de seamă după vorbă, era hotarnic; are să fie bine, civilizat, numai că dumneata, tovarăşe Pavlicenko, ai venit în goană, după cum se vede, de departe, şi aspectul îţi este plin de noroi. Noi, comisia pentru pămînturi, ne îngrozim pentru un astfel de aspect. Ce s-a întîmplat cu dumneata?

— Uite ce, le răspunsei eu, voi sînteţi comisie pentru pămînturi şi aveţi inimă de piatră: aşa este aspectul meu pentru că un obraz îmi arde de cinci anişori, arde în tranşee, arde pe lîngă muiere, are să ardă şi la Judecata de Apoi. La Judecata de Apoi, le zisei eu şi mă uitai la Nikitinski ca şi cînd m-aş fi înveselit, da' lui i se întunecase şi văzul, numai bulbii ochilor i se vedeau la mijlocul feţei, ca şi cînd l-ar fi ţintit cineva cu nişte bile, acolo, pe poziţii, şi cu bilele alea ale lui de cristal îmi tot făcea cu ochiul, parcă vesel şi el, da' tare cumplit.

— Matiuşa, zise el, noi doi ne cunoaştem nu de azi, de ieri, şi uite şi soţia mea, Nadejda Vasilievna, care după urma vremurilor ce-au venit şi-a ieşit din minţi, s-a purtat bine cu tine, dintre toţi tu, Matiuşa, o respectai pe ea mai tare, pe Nadejda Vasilievna, şi oare n-ai dori tu s-o vezi, de cînd nu se mai bucură, biata, de lumina minţii?

— Se poate, zic eu şi am intrat amîndoi într-altă odaie, şi acolo el a început să-mi tot ia mîinile în mîinile lui, ba mîna dreaptă, ba pe cea stîngă.

— Matiuşa, zice el, se află soarta mea în mîinile tale ori ba?

— Ba nu, zic eu, şi mai lasă-te de vorbele astea. Dumnezeu s-a lepădat de noi, slugoii; ursita ne ia cu arcanul, viaţa ne fuge ca gologanul, aşa că mai lasă-te de iordane şi ascultă ici, dacă vrei, scrisoarea lui Lenin.

— O scrisoare pentru mine, pentru Nikitinski? face el.

— Pentru dumneata, zic eu şi scot cartea cu decretele şi citesc de pe-o foaie albă, măcar că nu ştiu carte neam. „In numele poporului, citesc eu, şi pentru întemeierea vieţii luminoase din viitor, ordon lui Pavlicenko Matvei Rodionîci să suprime viaţa la diferiţi oameni, conform cu hotărîrea dînsului..." Uite, zic, vezi, asta e scrisoarea lui Lenin către dumneata...

Da' el de colo: nu!

— Nu, zice, nu, Matiuşa, o fi ea viaţa noastră dată în seama dracului şi s-o fi ieftinit el, sîngele, în statul pravoslavnic al Rusiei, da' tu, cît sînge ţi se cuvine să capeţi, tot ai să capeţi, şi ochii mei muritori ai să-i uiţi, şi n-ar fi mai bine să-ţi arăt tainiţa mea?

— Arat-o, zic, poate are să fie mai bine.

Şi iarăşi ne-am dus amîndoi prin odaie şi am coborît în pivniţa de vinuri şi acolo el a tras la o parte o cărămidă şi a scos de sub cărămida aia un sipeţel. Erau acolo inele, în sipeţelul ăla, erau salbe, dicorăţii şi o icoană bătută în mărgăritare. El mi-a aruncat sipeţelul în braţe şi a încremenit.

— Al tău e, zice, stăpîneşte tu, Matvei, sfînta sfintelor lui Nikitinski şi du-te de-aici în vizuina ta de prin părţile Prikumskului.

Atuncea l-am luat de piept, l-am apucat de beregată, l-am tras de păr.

— Ce să fac eu cu obrazul meu, zic, cum rămîne cu obrazul meu, oameni

buni?

Şi-atunci a început să rîdă el singur de sine, da' cam tare, şi n-a mai căutat să se smulgă din mîinile mele.

— Suflet de şacal, zice şi nu cată să se apere, eu vorbesc cu tine ca şi cu un ofiţer al Imperiului Rus, şi voi, mîrlanilor, aţi supt lapte de lupoaică. Haide, împuşcă-mă, porc de cîine ce eşti...

Da' eu n-am stat să trag în el, că nu eram deloc dator să trag într-însul, doar că l-am tîrît sus, în salon. Acolo în salon Nadejda Vasilievna, cu totul ieşită din minţi, se plimba cu sabia goală şi se uita în oglindă. Şi cînd l-am tîrît pe Nikitinski în salon, Nadejda Vasilievna s-a repezit să se aşeze în jilţ, şi avea în cap o coroană de catifea împodobită cu pene, şi numaidecît s-a aşezat vioaie în jilţ şi mi-a dat onorul cu sabia. Şi atunci l-am călcat în picioare pe boierul meu Nikitinski. O oră l-am tot călcat, ori poate că mai bine de-o oră, şi în răstimpul acela am aflat de-a binelea ce-i şi viaţa asta. Cu arma, ca să spun aşa, poţi doar să scapi de-un om; să-l împuşti înseamnă să-l ierţi, şi pe tine să te uşurezi de povară ca un ticălos, că focul de armă n-ajunge la suflet, unde-o fi în om şi sufletul ăla şi cum o fi arătînd. Eu însă de multe ori nu mă cruţ pe mine, şi pe vrăjmaş îl calc în picioare cîte o oră si mai bine de-o oră, că am dorinţa să aflu cum e viaţa şi cam cum se arată a fi...

Cimitirul din Kozin

Un cimitir într-un tîrgușor evreiesc. Asiria și descompunerea enigmatică a Orientului, pe cîmpiile năpădite de buruieni ale Volîniei.

Pietre cenușii roase de vreme, cu inscripții vechi de trei secole. Tăietură grosolană de altoreliefuri săpate în granit. Imaginea unui pește și a unei oi deasupra unui cap de mort. Chipuri de rabini cu căciuli de blană. Rabinii sînt încinși cu cîte o curea peste șoldurile înguste. Sub fețele fără ochi, liniile vălurite, de piatră, ale bărbilor crețe. Mai la o parte, sub un stejar despicat de trăsnet se află cavoul rabinului Azriel, ucis de cazacii lui Bogdan Hmelnițki[18]. Patru generații zac în această criptă, sărmană ca locuința unui sacagiu, și lespezile, înverzitele lespezi, le cîntă amintirea într-o rugăciune de beduin:

„Azriel, fiul lui Anania, gura lui lehova.
Ilie, fiul Iui Azriel, creierul care s-a luat la luptă cu uitarea.
Volf, fiul lui Ilie, prințul răpit Ibrei într-a nouăsprezecea primăvară.
Iuda, fiul lui Volf, rabin al Cracoviei și al Pragăi.
O, moarte, o, hrăpăreață, o, furule lacom, de ce nu ne-ai cruțat măcar o dată?“

Prișcepa

Mă strecor spre Leșniuv, unde se află statul-major al diviziei. Însoțitorul meu, ca și pînă acum, e tot Prișcepa, un tînăr din Kuban, un mitocan care nu te obosește, un (ost comunist exclus din partid, un viitor negustor de l)oarfe vechi, un sifilitic nepăsător și un palavragiu domol. Poartă o haină cercheză de culoarea zmeurei, făcută din postav subțire, și o glugă pufoasă, dată pe spate. Pe drum îmi povestește despre el...

Acum un an, Prișcepa fugise de la albi. Drept răzbunare, albii îi luaseră în locul lui, ca ostatici, părinții, pe care îi uciseră la serviciul lor de contraspionaj. Pe avere puseseră mîna vecinii. După ce albii au fost alungați din Kuban, Prișcepa s-a întors în staniţa lui de baștină.

Era dimineață, în zori; somnul țărănesc ofta în zăpușeala acrită. Prișcepa pregăti căruța militară și se duse prin staniță să-și adune gramofoanele, donițele pentru cvas .și ștergarele brodate de maică-sa. Ieși în uliță într-o

bundă neagră, cu un pumnal cu lama curbă vîrît la brîu; căruța se tîra după el. Prișcepa umbla de la un vecin la altul și amprentele însîngerate ale tălpilor lui se înșirau pe urmele sale. În casele în care cazacul găsea lucrurile maică-sii sau vreun ciubuc de-al lui tată-său, lăsa babe înjunghiate, cîini spînzurați deasupra fîntînilor, icoane mînjite cu găinaț. Fumîndu-și lulelele, stănicerii îi urmăreau posomoriți calea. Cazacii tineri se împrăștiaseră prin stepă și țineau răboj. Răbojul sporea, dar stanița tăcea deocamdată.

Isprăvind, Prișcepa se întoarse în casa părintească pustiită. Așeză pe la locurile ei mobila spartă, așa cum ținea minte că stătuse în copilăria lui, apoi trimise pe cineva după votcă. Încuiat în casă, bău două zile și două nopți, cîntă, plînse și tăie mesele cu sabia.

În noaptea a treia, toată stanița văzu fum deasupra casei lui Prișcepa. Ars și zdrențăros, clătinîndu-se din picioare, el scoase vaca din staul, îi băgă țeava revolverului în bot și trase. Pămîntul fumega sub el, un rotogol albăstrui de flăcări izbucni pe horn și se topi în văzduh, iar în grajd mugi jalnic un juncan părăsit. Incendiul strălucea ca o înviere. Prișcepa dezlegă calul, sări în șa, aruncă în foc o șuviță din părul său și se făcu nevăzut.

Istoria unui cal

Saviţki, comandantul diviziei noastre, îi luase cîndva lui Hlebnikov, comandantul escadronului unu, armăsarul lui alb. Era un cal arătos, însă cu forme crude, care mi se păruseră atunci cam greoaie. Hlebnikov căpătase în schimb o iapă murgă de rasă destul de bună, cu trap lin. Totuşi, el n-avea ochi să vadă iapa. Însetat de răzbunare, îşi aştepta ceasul, care într-o bună zi veni.

După insuccesele din iulie, cînd Saviţki fu înlocuit şi trimis la rezerva din spatele frontului, Hlebnikov scrise la statul-major al armatei o cerere să-i fie restituit calul. Şeful de stat-major puse pe cerere această rezoluţie: „A se reîntoarce sus-arătatul armăsar în situaţia iniţială“, iar Hlebnikov, triumfător, străbătu atunci o sută de verste pentru a-l găsi pe Saviţki, care se afla pe atunci la Radziwillow, în orăşelul acela schilodit ce aducea cu o mahalagioaică în zdrenţe. Trăia în singurătate comandantul de divizie scos din funcţie, pe care lingăii din statele-majore se faceau că nu-l mai recunosc. Lingăii din statele-majore vînau orice suris al comandantului armatei, ca şi cînd ar fi găsit în el pui fripţi, şi acum, căciulindu-se pe la alţii, îi întorceau spatele gloriosului comandant de divizie.

Stropit din belşug cu parfum şi semănînd cu Petru cel Mare, trăia în dizgraţie, cu căzăciţa Pavla, pe care i-o suflase unui intendent evreu, împreună cu douăzeci de cai pursînge, pe care noi îi socoteam drept proprietatea lui personală. În curtea lui, soarele se încorda şi se chinuia din pricina razelor sale oarbe, mînjii din curtea lui sugeau vijelios la ţîţa mamelor, iar grăjdarii cu spinările ude vînturau ovăzul în vînturători decolorate. Răpit de adevăr şi călăuzit de dorul răzbunării, Hlebnikov venea spre curtea baricadată.

— Persoana mea vă este cunoscută? îl întrebă el pe Saviţki, care stătea culcat în fîn.

— Parcă te-am mai văzut, îi răspunse Saviţki căscînd.

— Atunci primiţi rezoluţia şefului de stat-major, rosti Hlebnikov cu fermitate, şi vă rog, tovarăşe rezervist, să vă uitaţi la mine oficial...

— Se poate, mormăi Saviţki împăciuitor, apoi luă hîrtia şi se porni s-o citească fără grabă. După aceea o chemă pe căzăciţa Pavla, care tocmai se pieptăna la umbră, sub şopron.

— Pavla, spuse el, văd că te piepteni, dragă Doamne, de cum ai făcut ochi... Mai bine te-ai îngriji de samovar...

Căzăciţa îşi puse pieptenele deoparte şi, luîndu-şi cu mîinile părul, şi-l azvîrli pe spate.

— Văd că azi te legi de mine întruna, Konstantin Vasilievici, rosti ea cu un zîmbet leneş, însă autoritar. Ba-ţi trebuie cutare, ba cutare...

Şi se îndreptă spre comandantul diviziei, călcînd cu ghetele-i înalte şi purtîndu-şi sînii ridicaţi, care se mişcau ca un animal într-un sac.

— Toată ziua te legi de mine, repetă femeia radiind, şi-i încheie

comandantului de divizie cămașa pe piept.

— Ba cutare vreau, ba cutare! rîse comandantul de divizie sculîndu-se, apoi îi cuprinse Pavlei umerii moi și-și întoarse spre Hlebnikov fața brusc încremenită.

— Sînt încă viu, Hlebnikov, spuse el îmbrățișîndu-și căzăcița. Mai mă ascultă picioarele și caii mei mai fug, mîinile mele or să te găsească și tunul meu se încălzește de la trupul meu...

Și luînd revolverul ce-1 avea vîrît în pantaloni de-a dreptul pe pîntecul gol, se apropie de comandantul escadronului unu.

Acesta se întoarse pe călcîie, pintenii lui suspinară și el ieși din curte ca un curier căruia i s-a înmînat o ștafetă, străbătînd din nou o sută de verste ca să-l găsească pe șeful statului-major, care însă îl alungă zicînd:

— Chestiunea dumitale, comandante, s-a rezolvat. Eu ți-am restituit armăsarul, și apoi am destulă bătaie de cap și fără dumneata...

Șeful de stat-major nu mai stătu să-l asculte pe Hlebnikov și în cele din urmă i l-a redat escadronului unu pe comandantul fugit. Hlebnikov lipsise o săptămînă încheiată, între timp, noi am fost mutați în bivuac, prin pădurile din jurul orașului Dubno. Ne-am întins corturile acolo și am dus-o bine. Hlebnikov s-a întors, mi-aduc aminte, într-o duminică dimineața, pe data de douăsprezece. Mi-a cerut hîrtie mai multă și cerneală. Cazacii i-au netezit o buturugă, iar el își puse revolverul și hîrtiile pe buturuga aceea și scrise pînă seara, mîzgălind o mulțime de foi.

— Curat Karl Marx, îi spuse seara comisarul militar al escadronului. Ce tot scrii acolo, naiba să te ia?

— Descriu fel de fel de idei conform cu jurămîntul, răspunse Hlebnikov și-i întinse comisarului militar o declarație prin care anunța că iese din partidul comunist al bolșevicilor.

„Partidul comunist — scria în această declarație — a fost întemeiat, cum bănuiesc, întru bucurie și pentru dreptate fără margini și de asemenea trebuie să cate și la cei mai mici. Acum am să mă refer la armăsarul alb pe care l-am luat de la niște țărani neînchipuit de plini de spirit contrarevoluționar, avînd el aspect slăbănog, și mulți tovarăși rîdeau fără sfială de acest aspect, dar eu am avut forță să rabd rîsul plin de cruzime și, cu dinții strînși pentru cauza comună, am îngrijit armăsarul pînă la dorita schimbare, deoarece eu sînt iubitor, tovarăși, de cai suri, și am depus pentru ei forțele mele rămase în mică cantitate după urma războiului imperialist și civil, și sus-arătații armăsari simt cînd sînt pe mîna mea, și eu de asemenea pot să simt nevoia lui necuvîntătoare și ce altele îi mai trebuie, dar nejusta iapă murgă nu-mi face trebuință, eu nu pot s-o simt și nu pot s-o suport, ceea ce pot confirma toți tovarășii, numai de n-ar ieși dintr-asta vreo nenorocire. Și iată că partidul nu-mi poate reîntoarce, conform cu rizoluția, ceea ce-i al meu, astfel că n-am altă ieșire decît ca să scriu această declarație cu lacrimi în ochi, care nu cadrează la un ostaș, însă curg fără încetare și-mi frig inima, biciuindu-mi această inimă pînă la sînge...“

Iată ce scria Hlebnikov în declarația lui, pe lîngă multe altele. A scris la

declarația aceea toată ziua și a făcut-o peste măsură de lungă. Comisarul militar și cu mine ne-am spart capul cu ea mai bine de un ceas și, în cele din urmă, am descifrat-o pînă la sfîrșit.

— Ce mai dobitoc, spuse comisarul militar, rupînd hîrtia. Vino la noi după cină și ai să ai cu mine o discuție.

— N-am eu nevoie de discuția ta, răspunse Hlebnikov tresărind; m-ai jucat cum ai vrut, comisare!

Stătea cu palmele întinse pe vipușcă, tremurind, fără să se clintească din loc, și se uita în toate părțile ca și cînd ar fi ales pe care drum s-o ia la fugă. Comisarul militar se apropie de el piept în piept, dar îl scăpă. Hlebnikov se smuci și o luă la fugă din răsputeri.

— M-ai jucat! răcni el sălbatic și, cocoțîndu-se pe buturugă, începu să-și rupă haina de pe el și să-și zgîrie pieptul. Dă-i, Saviţki, zbieră el căzînd la pămînt, trage pe loc!

L-am tînt cu toții în cort, ajutați de cazaci. I-am făcut un ceai și i-am răsucit niște țigări. Omul fuma, dar tremura din tot corpul. Și abia către seară s-a potolit comandantul nostru. De aiurita sa declarație n-a mai pomenit nimic, dar peste o săptămînă a plecat la Rovno, și-a făcut rost de un certificat de la comisia medicală si a fost lăsat la vatră, ca invalid rănit de șase ori.

Așa am rămas noi fără Hlebnikov. Am fost foarte întristat, fiindcă Hlebnikov era un om liniștit, semănînd la fire cu mine. În escadronul nostru numai el avea samovar. În zilele de acalmie beam amîndoi ceai. Ne tulburau aceleaşi patimi. Priveam amîndoi lumea ca pe o luncă în mai, ca pe o luncă prin care trec cai și femei.

Konkin

Noi farîmițam șleahta dincolo de Belaia Țerkov. Loveam în ea cum se cuvine, de se îndoiau și copacii. Eu m-am ales de dimineață cu un semn, dar mă dezlănțuiam mai departe, binișor, ca să zic așa. Mi-aduc aminte că ziua dădea spre amurg. Mă rătăcisem de comandantul brigăzii, din proletariat se luaseră după mine ca la cinci căzăcei mari și lăți. Jur-împrejur, se tăiau unii pe alții piept la piept, ca popa cu preoteasa; din mine picura sîngele, niţel cîte niţel, calul meu se scăpa pe el... Într-un cuvînt, ce mai la deal la vale, aia era.

Eu și cu Spirka Zabutîi am ieșit dincolo de pădurice, mai depărtișor, cînd colo, ce să vezi, o aritmetică pe cinste... La vreo trei sute de stînjeni, să nu fi fost mai mult, parcă-parcă se zărea în nori de praf statul-major, ori poate că era o coloană de căruțe. Dacă era statul-major, foarte bine, iar de căruțe nici să nu mai vorbim! Că zdrențele de pe băieți nu mai erau bune de nimic, aveau niște cămăși, mamă-mamă, de li se vedeau toate alea.

— Zabutîi, îi spun eu lui Spirka, mama ta așa și pe dincolo, îți dau cuvîntul ca la un vorbitor înscris la cuvînt, vezi tu, ăsta-i statul-major al lor care se cară...

— Mare scofală că-i statul-major, zice Spirka, nu vezi, noi sîntem doi și ei opt...

— Mi se fîlfîie de ei, mă Spirka, zic eu, că tot am să le spurc odăjdiile... Să murim pentru un castravete murat și pentru revoluția mondială...

Și dă-i drumul. Erau opt săbii, ăia. Pe doi i-am luat din zbor, de la rădăcină. Pe-al treilea văd că Spirka îl duce la statul-major al lui Duhonin[19] să-i controleze actele. Iar eu ochesc asul. Avea lampasuri zmeurii, măi băieți, asul ăla, ceas de aur cu lanț la brîu. L-am împins spre fermă. Și ferma aia de-acolo era plină de meri și de vișini. Calul de sub asul ăla al meu, taman ca fata negustorului, da' tot a obosit și s-a oprit. Atunci domnul general aruncă dîrlogii și unde începe să mă măsoare cu mauserul pînă-mi face o gaură în picior.

„Bine, zic eu, ai să fii al meu cu crăcii în lături..."

Și unde mă înfurii odată și-1 aranjez pe căluț cu două gloanțe imul după altul. Păcat de bietul cal. Era bolșevic calul ăsta, adevărat bolșevic. Roșcovan, ca gologanul, coada înfoiată și piciorul încordat ca o strună. Mă gîndeam eu să i-1 duc de viu lui Lenin, da' n-am izbutit. Am lichidat căluțul. S-a prăbușit bietul cal ca o mireasă și s-a deplasat și asul meu din șa. A apucat-o în lături, apoi s-a mai întors o dată și mi-a mai străpuns talia cu un glonț. Am, carevasăzică, trei destincții pentru faptele mele în contra inamicului.

„Doamne lisuse, zic eu în gîndul meu, ăsta e-n stare să mă și omoare de tot, așa, ca din greșeală..."

Și numaidecît am și fost lîngă el, da' ăla își și scosese sabia și obrajii i se scăldau în lacrimi, niște lacrimi albe, ca laptele de femeie.

— Al meu e ordinul Drapelul Roșu! zbier eu. Predă-te, luminăția-ta, cîtă vreme mai sînt eu viu!...

— Nu pot, domnule, răspunde bătrînul, că ai să mă spinteci...

Iar Spiridon tocmai atuncea iese și el în fața mea, ca din pămînt. Fața lui era toată numai spumă și ochii îi atîrnau din mutră ca pe niște ațe.

— Vasea, îmi strigă el, te-apucă groaza să afli cîți oameni am achitat eu! Pe cîtă vreme al tău e general, uite ce de fireturi, și aș avea mare dorință să-l achit eu și pe ăsta.

— Du-te la naiba, îi spun eu lui Zabutîi și mă înfurii. Fireturile lui mă costă sînge.

Și-l împing pe general cu iapa mea într-un șopron, unde era niște fin sau

așa ceva. Și era o liniște, și-un întuneric, și-o răcoare acolo!...

— Domnule, zic eu, astîmpără-ți bătrînețile, predă-te pentru numele lui Dumnezeu, și avem să ne odihnim amîndoi, auzi, domnule!...

Iar el gîfîie cu pieptul lipit de perete și-și tot freacă fruntea cu un deget stacojiu.

— Nu poci, zice, că tu ai să mă spinteci, sabia mea n-am să i-o dau decît lui Budionnîi...

Îl vrea pe Budionnîi și pace bună! Vai de mine, măiculiță! Și mă uit și văd că se prăpădește bătrînul.

— Domnule, îi strig eu și plîng și scrîșnesc din dinți, pe cuvîntul meu de proletar că sînt și eu comandant superior. Nu căta că n-am fireturi, da' titlu am. Titlul meu, uite cum îi zice: excentric muzical și ventriloc de salon din orașul Nijni... Orașul Nijni de pe fluviul Volga...

Și atunci a intrat dracul în mine. Ochii generalului au clipit în fața mea ca niște felinare. Și s-a revărsat dinaintea mea o mare roșie. Ciuda mi-a pătruns cu toată sărătura ei în rană, că vedeam că moșneagul nu mă crede. Am strîns din dinți atunci, mă băieți, mi-am supt burta, am tras aer în piept și i-am dat drumul cum s-a pomenit pe la noi din bătrîni, după obice'ul nostru ostășesc, ca la Nijni-Novgorod, i-am arătat șleahtei ce vasăzică aia că sînt ventriloc.

Bătrînul s-a făcut alb ca varul, s-a luat cu mina de inimă si s-a așezat în tărînă.

— Acu' îi dai crezare lui Vaska-excentricul, comisarul Brigăzii 3 neînvinse...

— Comisar? zbiară el.

— Comisar, zic eu.

— Comunist? zbiară el.

— Comunist, zic eu.

— Spune-mi în ceasul morții mele, urlă el, acuma la cea din urmă suflare a mea, prietene cazac, ești cu adevărat comunist ori mă minți?

— Sînt comunist, îi spun.

Atunci unde nu-1 văd odată pe moșneagul meu că se așază pe pămînt, că pupă nu știu ce iconiță, își fringe sabia în două și-și aprinde în ochi două opaițe, ca două felinare în stepa întunecată.

— Iartă-mă, zice, dar nu pot să mă predau unui comunist! și-mi strînge mîna. lartă-mă, zice, și taie-mă ostășește...

Povestea asta ne-a istorisit-o cîndva, la o haltă, cu hazul lui dintotdeauna, Konkin, comisarul politic al Brigăzii X de cavalerie, de trei ori cavaler al ordinului Drapelul Roșu.

— Spune, Vaska, și cum te-ai înțeles pînă la urmă cu panul ăla?

— Cum să mă înțeleg cu el... Era tare îngîmfat. M-am mai rugat de el, dar degeaba. Atunci i-am luat actele, cîte le avea, i-am luat mauserul, iar șaua lui șade pînă în ziua de azi sub mine. Și pe urmă odată văd că mă moleșesc tot mai mult, că dă să mă cuprindă un somn cumplit, cizmele mi-erau pline de sînge, așa că, de, nu-mi mai ardea mie de el!...

— Prin urmare l-ați ușurat pe bătrîn?
— Păi, cam așa.

Beresteciko

Ne deplasam de la Hotin la Beresteciko. Ostașii moțăiau în șeile înalte. Cîntecul susura ca un pîrîu care seacă. Leșuri monstruoase zăceau pe milenarele gorgane. Țărani în cămăși albe își scoteau căciulile dinaintea noastră. Dulama comandantului de divizie Pavlicenko flutura deasupra statului-major, ca un steag sumbru. Gluga lui pufoasă era aruncată peste dulamă, iar sabia încovoiată stătea alături.

Trecurăm de gorganele căzăcești și de măgura lui Bogdan Hmelnițki. De după o lespede funerară ieși la iveală un moșneag cu o bandură[20]. Cu glas de copil, moșneagul cîntă despre trecuta slavă căzăcească. Ascultarăm cîntecul tăcuți, apoi ne desfășurarăm stindardele și, în sunetele unui marș tunător, năvălirăm în Beresteciko. Locuitorii tîrgului își zăvoriseră obloanele cu drugi de fier și liniștea, o liniște stăpînă, se așeză pe tronul tîrgului.

S-a nimerit să fiu cartiruit la o văduvă roșcovană, îmbibată de acrul durerii de vădană. Mă spălai după drum și ieșii în stradă. Pe stîlpi erau lipite anunțuri aducînd la cunoștință că Vinogradov, comandantul militar al diviziei, va prezenta seara un raport asupra Congresului al doilea al Kominternului. Chiar în dreptul ferestrelor mele, niște cazaci tocmai îl împușcau pentru spionaj pe un evreu bătrîn cu barbă de argint. Bătrînul țipa strident și căuta să se smulgă din mîinile lor. Atunci Kudrea, din grupa de mitraliori, îi apucă evreului capul și și-l vîrî la subsuoară. Evreul amuți și-și întinse picioarele. Cu mîna dreaptă Kudrea scoase pumnalul și-l înjunghie pe bătrîn cu grijă, ca să nu se

stropească. Apoi ciocăni într-un oblon închis.

— Dacă interesează pe cineva, poate să-l ia de-aici, zise el. E voie...

Şi cazacii cotiră după colţ. M-am luat după ei şi am prins a rătăci prin Beresteciko. Populaţia e alcătuită mai ales din evrei, iar pe la margini s-au aşezat nişte tăbăcari ruşi. Aceştia trăiesc în case curate, albe, cu obloane verzi, în loc de votcă, beau bere sau mied, cultivă tutun în grădiniţele de lîngă casă şi îl fumează în ciubuce lungi şi încovoiate, la fel ca ţăranii galiţieni.

Tradiţiile de viaţă la Beresteciko se spulberaseră, altădată însă aveau temelii solide aici. Lăstarii copacilor bătrîni de peste trei veacuri tot mai înverzeau prin Volînia, ca un putregai cald al trecutului. Evreii legau aici cu firele profitului pe ţăranul rus de panul polonez şi pe colonistul ceh de fabrica din Lodz. Erau contrabandişti, cei mai pricepuţi de la graniţă, şi aproape totdeauna apărători ai credinţei. Hasidismul ţinea într-un prizonierat înăbuşitor toată populaţia aceasta forfotitoare de cîrciumari, vînzători ambulanţi si misiţi. Băieţii în halate tot mai băteau drumul secular spre hederul hasidic, iar babele îşi duceau ca şi pînă atunci nurorile la ţadic, cu rugi pătimaşe pentru rodnicia pîntecului tinerelor femei.

Evreii de-aici locuiesc în case spaţioase, spoite cu alb sau albastru-apos. Mizeria tradiţională a acestei arhitecturi durează de secole. În spatele casei se întinde magazia, clădită în cîte două şi uneori chiar trei caturi. Soarele nu intră acolo niciodată. Aceste magazii, nespus de sumbre, ţin locul curţilor noastre. Intrări secrete duc în beciuri şi în grajduri. În vremuri de război, oamenii îşi găsesc adăpost în aceste catacombe, scăpînd de gloanţe şi prădă- ciuni. Multe zile în sir, aici se adună murdării de om si bălegar de vite. Tristeţea şi groaza umplură catacombele de o duhoare iute şi de acreala dospită a excrementelor.

Beresteciko pute cu consecvenţă pînă în ziua de azi, iar fiecare om de-aici răspîndeşte un miros de scrumbie putredă. Tîrgul duhneşte în aşteptarea unei ere noi şi în loc de oameni pe uliţele lui umblă schemele decolorate ale năpastelor din preajma frontierei. Spre sfîrşitul zilei, mi s-a făcut lehamite de el şi m-am dus dincolo de marginea tîrgului, am urcat dealul şi am pătruns în castelul devastat al conţilor Racziborski, recenţii stăpîni ai acestui loc.

Asfinţitul lin a făcut iarba de lîngă castel să pară albastră. Deasupra lacului a răsărit luna, verde ca o şopîrlă. De la fereastră văd domeniile conţilor Racziborski, luncile şi plantaţiile de hamei, ascunse sub panglicile de moar ale amurgului.

În castel trăise înainte o contesă nonagenară ţicnită, cu fiul ei. Îi tot scotea ochii lui fiu-său că n-a dăruit moştenitori spiţei neamului pe cale de a se stinge şi ţăranii mi-au povestit că bătrîna contesă îşi bătea odrasla cu un bici de surugiu.

Jos pe platou se ţinea o adunare. Veniseră ţăranii, evreii şi tăbăcarii din suburbie. Pe deasupra tuturor pluti aprins glasul extaziat al lui Vinogradov şi zăngănitul pintenilor lui. Vorbea despre Congresul al doilea al Kominternului, în timp ce eu rătăceam pe sub zidurile unde nimfe cu ochii scoşi îşi încing hora străveche. Apoi am găsit într-un colţ, pe dşumeaua roasă, un petec de

scrisoare îngălbenită. Sta scris acolo cu cerneală decolorată:

„Berestetchko. 1820. Paul, mon bien aimé, on dit que l'empereur Napoléon est mort, est-ce vrai? Moi, je me sens bien, les couches ont été faciles, notre petit héros achève sept semaines..."[21].

Jos, glasul comisarului militar al diviziei nu mai conteneşte. Caută să-i convingă pătimaş pe micii burghezi nedumeriţi şi pe evreii zdrenţăroşi:

— Voi sînteţi puterea. Tot ce-i aici e al vostru. Nu mai sînt pani. Trec la alegerea Comitetului Revoluţionar...

Sarea

„Dragă tovarăşe redactor-şef. Vreau să vă scriu despre femeile inconştiente, care ne sînt dăunătoare. Ne punem nădejdea în dumneavoastră, care cutreierînd fronturile războiului civil şi facînd însemnări, n-aţi scăpat din vedere vechea staţie Fastov ce se află peste nouă mări şi nouă ţări, într-o ţară depărtată, pe alt tărîm, unde, bineînţeles, am fost şi eu, am băut şi-am mîncat, mustaţa mi-am udat, numa-n gură nu mi-a intrat. Despre staţia sus-arătată am a vă scrie cîte ceva, dar cum spunem noi, oamenii din prostime, scîrnăvia de pe faţa pămîntului n-o poţi căra nici cu carul. Pentru aceea vă voi descrie cu mîna mea numai ceea ce ochii mei au văzut.

Acu şapte zile a fost o noapte liniştită, pe cinste, cînd emeritul nostru tren al Armatei de cavalerie s-a oprit acolo încărcat cu ostaşi. Noi toţi ardeam de dorinţa de a contribui la cauza comună şi ne îndreptam spre Berdicev. Si deodată observăm că trenul nostru nu se mai urneşte din loc, nea Cutare al nostru nu-i mai dă drumul şi habar n-avem de ce ne-am oprit. Şi într-adevăr, pentru cauza comună a fost o oprire uriaşă, deoarece desăgarii, aceşti duşmani ticăloşi printre care se află de asemenea forţa nemăsurată a sexului femeiesc, s-au purtat cu tupeu de obrăznicie faţă de autorităţile căilor ferate. Aceşti duşmani înrăiţi au pus mîna fără frică pe barele de la scări şi au început să alerge în trap pe acoperişul de fier al vagoanelor, făcînd zarvă şi agitînd spiritele, şi în mîinile fiecăruia figura binecunoscuta sare, ajungînd pînă la cinci puduri de fiecare sac. Dar n-a durat mult triumful capitalului desăgarilor. Iniţiativa ostaşilor, care s-au dat jos din vagon, a dat posibilitate autorităţii jignite a celor de la calea ferată să răsufle în voie. Singur numai sexul

femeiesc a rămas prin împrejurimi cu desagii lor. Avînd compătimire, ostașii au așezat în vagoane pe unele femei, iar pe altele nu. Tot așa în vagonul nostru al plutonului doi au apărut fățiș două fetișcane, iar după ce s-a auzit primul clopot, văd că vine la noi o femeie impozantă, cu un plod, spunînd:

— Lăsați-mă și pe mine să stau cu voi, dragi cazaci, că de cînd e război mă tot chinuiesc prin gări cu pruncul ăsta de țîță în brațe și acum vreau să am o întîlnire cu soțul, dar din cauza căii ferate nu poți călători deloc și oare nu merit eu, dragi cazaci, atîta lucru din partea voastră?

— Uite, femeie, îi spun eu, cum are să hotărască de comun acord plutonul, așa va fi și soarta dumitale.

Și adresîndu-mă plutonului, le-am arătat că femeia impozantă se roagă să se ducă la soțul ei la destinație și că într-adevăr se află cu ea un copil, așa că ce hotărîre luați, o lăsăm să vie cu noi ori ba?

— Las-o să vie, strigară băieții, că după noi n-o să-i mai trebuiască nici soț!...

— Ba nu, le spun eu băieților destul de politicos, vă ascult cu respect, fraților din pluton, da' însă mă miră că aud din gura voastră vorbe dintr-astea de animale. Adu-ți aminte, pluton, viața voastră și cum și voi ați fost copii la sînul mamelor voastre, așa că în cele din urmă vorba e că nu se cade să vorbiti cum vorbiti...

Și după ce au mai vorbit ei între ei, că adică ce putere de convingere are Balmașov, cazacii i-au dat voie femeii să intre în vagon, la care ea a intrat și dă-i și mulțumește-le. Și fiecare din ei, aprins de adevărul care l-am spus lor, a început a o așeza care mai de care, vorbind toți odată:

— Asază-te, femeie, acilea, în colțișorul ăsta, dezmiardă-ti copilașul cum se cuvine să facă o mamă, că în colțișorul dumitale n-are să se lege nimeni de dumneata și ai să ajungi neatinsă la soțul dumitale după cum dorești, și noi punem bază pe conștiința dumitale că ai să ne crești schimbul de mîine, deoarece ceea ce-i vechi se învechește, iar tineret, după cum se vede, e cam puțin. Noi am văzut destulă jale, femeie, și în timpul serviciului militar în termen și cînd am fost rechemați sub arme, ne-a sugrumat foamea, ne-a ars frigul. Da' dumneata șezi, femeie, în pace, fără să ai prepusuri...

Și cînd a sunat clopotul a treia oară, trenul a pornit. Și o noapte minunată s-a întins, ca un cort. Și în cortul acela erau stele multe. Și ostașii și-au adus aminte de nopțile din Kuban și de steaua cea verde de pe cerul Kubanului. Și gîndurile au zburat ca o pasăre. Iar roțile țăcăneau, țăcăneau întruna...

După o bucată de vreme, cînd noaptea fu înlocuită din postul ei și toboșarii roșii au bătut deșteptarea în tobele lor roșii, cazacii m-au înconjurat venind lîngă mine, dacă au văzut că stau fără somn și mă chinuiesc de urît.

— Ascultă, Balmașov, îmi spun cazacii, de ce ești așa de posomorit și stai așa, fără să dormi?

— Mă închin vouă pînă la pămînt, ostași, zic eu, și vă cer scuze, însă datimi voie să schimb două vorbe cu această cetățeancă...

Și cutremurîndu-mă din tot corpul, mă ridic din culcușul meu din care

somnul fugise ca lupul de o haită de cîini răi, mă apropii de ea și-i iau din brațe copilul, smulg scutecele de pe el și văd sub scutece un bolovan de sare, cîntărind mai bine de un pud.

— Uite, mă, tovarăși, ce copil enteresant, țîță nu cere, udul nu și-l lasă în poala mă-sii și nici nu tulbură somnul la oameni...

— Iertați-mă, cinstiți cazaci, se băgă femeia deodată în vorba noastră, cu mult sînge rece, nu eu v-am amăgit, năcazurile m-au amăgit pe mine...

— Balmașov are să-ți ierte năcazurile astea, îi spun eu muierii, că pe Balmașov nu-l costă mare lucru. Așa a cumpărat, așa vinde. Da' numai întoarce-te, măi femeie, către cazacii care te-au ridicat în slăvi ca pe o mamă muncitoare din republică. Uită-te la aste două fete care plîng în momentul de față ca niște ființe care au avut de suferit în această noapte. Uită-te la nevestele noastre din Kubanul cel bogat în grîu, care-și irosesc puterea lor femeiască fără bărbați, care și ei sînt stingheri acu și de nevoie și amărăciune siluiesc fetele care trec prin viața lor... Pe cîtă vreme de tine nu s-a atins nimenea, măcar că tu, nemernico, nici nu meriți altceva... Uită-te la Rusia care-i sugrumată de durere...

Și ea ce credeți că-mi spune?

— Cu sarea mea s-a zis, mie nu mi-e frică de adevăr. Nu vă pasă vouă de Rusia, că voi îi apărați pe jidani...

— Nu-i vorba acu de jidani, cetățeancă ticăloasă. Jidanii n-au nici o legătură cu asta. Pe cînd dumneata, cetățeancă murdară la suflet, ești mai contrarevoluționară decît generalul ăla alb care ne amenință cu sabia lui ascuțită de pe calul lui scump... Generalul ăla se vede de pe toate drumurile și oamenii muncii și-au pus în gînd să-l spintece, pe cînd pe dumneata, cetățeancă josnică, cu copiii dumitale enteresanti care nu cer de mîncare si nici nu-si fac nevoile, nimenea nu te vede, te ascunzi ca un purice și sugi, sugi întruna...

Și recunosc într-adevăr că am aruncat-o pe cetățeancă asta jos, din mersul trenului, numai că ea, grosolană cum era, a stat cît a stat, și-a scuturat fustele și s-a dus apoi pe cărarea ei ticăloasă. Și văzînd-o pe muierea asta vie, nevătămată, și Rusia cea nemărginită de jur-împrejurul ei, și cîmpiile țăranilor fără fir de spic, și pe fetele batjocorite, și pe tovarășii care se duc spre front mulți, dar se întorc puțini, am vrut să sar din vagon și să-mi pun capăt zilelor ori s-o achit pe ea. Dar cazacii m-au compătimit și-au spus :

— Atinge-o cu un foc.

Și luînd din perete pușca cea credincioasă, am curățat fața pămîntului muncitor și a republicii de rușinea asta.

Și noi, ostașii plutonului doi, jurăm în fața dumneavoastră, dragă tovarășe redactor-șef, și în fața voastră, dragi tovarăși din redacție, să ne purtăm fără milă cu toți trădătorii, care ne tîrăsc în prăpastie și vor să întoarcă apa rîului înapoi și să acopere Rusia cu leșuri și cu bălării.

În numele tuturor ostașilor din plutonul doi, Nikita Balmasov, soldat al revoluției.“

Seara

O, statut al P.C. din Rusia! Tu ai tras un impetuos drum de fier peste aluatul dospit al nuvelelor ruseşti. Ai transformat trei inimi deşarte, cu patimi de Iisuşi din Riazan, în colaboratori ai „Cavaleristului roşu“, le-ai transformat pentru ca să poată compune zilnic un ziar brav, îndrăzneţ şi plin de veselie brutală.

Galin cel cu albeaţă la ochi, ofticosul Slinkin, Sîcev cel cu maţele roase se tîrăsc tustrei prin prăfăria stearpă din spatele frontului, străpungînd cu agitaţia şi cu văpaia foilor lor volante frontul chipeşilor cazaci, pe potlogarii din rezervă înregistraţi ca tălmaci polonezi şi pe fetele trimise pentru refacere de la Moscova la noi, în trenul secţiei politice.

Gazeta, acest fitil cu dinamită vîrît sub armată, se încheie abia spre căderea nopţii. Pe cer se stinge felinarul ponciş al soarelui provincial, luminile tipografiei, zburătăcite care încotro, ard neînfrînate, ca însăşi patima maşinii. Şi atunci, către miezul nopţii, Galin se dă jos din vagon, ca să se cutremure de muşcăturile dragostei lui neîmpărtăşite pentru spălătoreasă trenului nostru, Irina.

— Rîndul trecut, zice Galin, îngust în umeri, palid şi chior, rîndul trecut, Irina, noi am studiat execuţia lui Nicolae-cel-Sîngeros de către proletariatul din Ekaterinburg. Acum o să trecem la alţi tirani, care au murit şi ei ca nişte cîini. Pe Petru al III-lea l-a sugrumat Orlov, amantul nevestei. Pe Pavel l-au sfîşiat curtenii şi propria lui odraslă.

Nicolae Ciomag[22] s-a otrăvit, fiu-său a căzut la 1 martie, iar nepotu-său a murit de beţie... Ar trebui să ştii toate astea, Irina.

Şi, ridicîndu-şi spre spălătoreasă ochiul gol, plin de adoraţie, Galin răscoleşte neobosit cavourile împăraţilor defuncţi. Adus de spate cum e, îl scaldă luna care s-a înfipt acolo sus, ca o aşchie obraznică, iar maşinile tipografice ţăcănesc undeva foarte aproape de el şi postul de radio îşi iradiază lumina curată. Lipindu-se de umărul bucătarului Vasili, Irina ascultă bolboroseala surdă şi stupidă a dragostei şi în timp ce deasupra ei, în negrele dulbine cereşti, se tîrăsc stelele, spălătoreasă moţăie, îşi face cruce peste gura umflată şi se holbează din cînd în cînd la Galin...

Alături de Irina cască fălcosul Vasili, care disprețuieşte omenirea, ca toţi bucătarii. Bucătarii au mult de-a face cu carnea animalelor moarte şi cu lăcomia celor vii; de aceea caută în politică numai lucrurile care nu au atingere cu ei. La fel şi Vasili. Trăgîndu-şi nădragii pînă la ţîţe, îl întreabă pe Galin despre lista civilă a diferiţilor regi, despre zestrea fiicei de împărat, apoi spune, căscînd:

— S-a făcut noapte, Arişa. Şi mîine-i zi la oameni. Haide să strivim puricii...

Şi zicînd acestea, au închis amîndoi uşa bucătăriei, lăsîndu-1 pe Galin

față-n față cu luna, înfiptă acolo sus, ca o aşchie obraznică... In dreptul lunii, pe marginea terasa- mentului, lîngă iazul adormit, şedeam eu cu ochelarii pe nas, cu furuncule pe gît şi cu picioarele bandajate. Digeram în tulburele meu creier poetic lupta dintre clase, cînd veni Galin lîngă mine, cu albeaţa lui sclipitoare din ochi.

— Galin, i-am spus eu răpus de tristeţe şi singurătate, sînt bolnav, cred că mi-a sunat ceasul şi am obosit să trăiesc în Armata noastră de cavalerie...

— Eşti un papă-lapte, îmi răspunse Galin, şi ceasul de pe încheietura slabănoagă a mîinii lui arăta ora unu noaptea. Eşti un papă-lapte şi noi sîntem ursiţi să vă îndurăm pe alde voi, papă-lapte ce sînteţi... Noi curăţăm pentru voi miezul de găoace. Va mai trece cîtva timp şi ai să vezi si dumneata miezul acesta curătat, si atunci ai să-ţi scoţi degetul din nas şi ai să cînţi viaţa nouă într-o proză neobişnuită, dar pînă atunci stai liniştit, papă-lapte ce eşti, şi nu mai schelălăi pe lîngă noi.

Se apropie mai mult de mine, îmi îndreptă feşele căzute de pe rănile mele rîioase şi-şi lăsă apoi capul în piept, pieptul lui de pui de găină. Noaptea ne alina tristeţile, boarea uşoară ne învăluia ca fusta mamei, iar jos ierburile sclipeau de prospeţime şi rouă.

Maşinile, vuind în tipografia trenului, scîrţîiră deodată şi tăcură, zorile traseră o linie la marginea pămîntului, uşa bucătăriei şuieră şi se întredeschise. Patru picioare cu călcîie groase ieşiră la răcoare, şi noi văzurăm pulpele iubeţe ale Irinei şi degetul mare al lui Vasili cu unghia lui strîmbă şi neagră.

— Vasiliok, şopti muierea cu o voce strivită, gata să se stingă, du-te matale din patul meu, zurbagiule.

Dar Vasili zvîcni numai din picior şi se apropie de ea şi mai mult.

— Armata de cavalerie, îmi spuse atunci Gahn, Armata de cavalerie este o manevră socială, săvîrsită de C.C. al partidului nostru. Curba revoluţiei a aruncat în primele rînduri căzăcimea îmbibată de multe prejudecăţi, însă C.C., făcînd o mişcare, le va rade cu o perie de fier...

Şi Galin vorbi despre educaţia politică a Armatei 1 de cavalerie. Vorbi îndelung, cu glas înăbuşit, cu claritate deplină. Pleoapa i se zbătea deasupra albeţii.

Afonka Bida

Ne băteam lîngă Leșniuv. Zidul cavaleriei inamice apărea peste tot. Resortul strategiei poloneze întărite se întindea cu un șuier rău prevestitor. Eram împresurați. Intîia oară de la începutul campaniei am încercat pe pielea noastră tăișul diabolic al loviturilor de flanc și al pătrunderilor în spatele frontului, mușcături ale aceleiași arme care pînă atunci ne servise cu atîta succes.

Frontul de la Lesniuv era menținut de infanterie. De-a lungul gropilor nu prea adînci, săpate strîmb, se aplecau țăranii albineti si desculți al Volîniei. Pedestrimea aceasta a fost smulsă ieri de la coarnele plugului, ca să se formeze o rezervă de infanterie pe lîngă Armata de cavalerie. Țăranii s-au dus bucuroși. S-au bătut cu cea mai mare sîrguință. Violența lor icnită i-a uimit pînă și pe ostașii lui Budionnîi. Ura mujicilor împotriva moșierilor polonezi era clădită pe un material nevăzut, însă temeinic.

În a doua perioadă a războiului, cînd chiotele au încetat să mai acționeze asupra închipuirii inamicului și cînd atacurile cavaleriei asupra dușmanului ascuns în tranșee au devenit imposibile, această infanterie improvizată i-ar fi fost Armatei de cavalerie de cel mai mare folos. Dar mizeria ne-a depășit. Țăranilor li se dăduse cîte o pușcă la trei oameni și cartușe care nu se potriveau la puști. Ideea a trebuit să fie abandonată, iar această autentică miliție populară fu lăsată la vatră.

Să trecem acum la luptele de la Leșniuv. Pedestrașii își făcuseră tranșeele la trei verste de localitate, în fața frontului lor se plimba un tînăr gîrbov cu ochelari. La șold i se bălăbănea o sabie. Tînărul înainta săltînd, cu un aer nemulțumit, ca și cum l-ar fi strîns cizmele. Acest hatman țărănesc, ales de oameni și iubit de ei, era evreu, un adolescent evreu cam chior, cu față ofilită și concentrată de talmudist. În luptă vădise o vitejie circumspectă și un sînge rece care aducea cu aerul absent al unui visător.

Se apropia ora trei din această zi lungă de iulie. Sclipea în aer păienjenișul spectral al arșiței. Dincolo de măguri străluci dunga festivă a tunicilor și a coamelor de cai împletite cu panglici. Tînărul făcu un semn pregătitor. Lipăind cu opincile lor, țăranii alergară fiecare la locul său, gata de a înfrunta atacul. Dar alarma se dovedi falsă. Pe șoseaua Leșniuvului se iviră escadroanele pestrițe ale lui Maslak. Caii lor slabi, însă vioi, mergeau cu pas întins. Pe lăncile aurite, grele de ciucuri de catifea, în nori înflăcărați de colb, se legănau drapele fastuoase. Călărețiii mergeau cu nepăsare măreață și arogantă. Pifanii lățoși ieșiră din gropile lor și începură să caște gura la eleganța mlădioasă a acestui puhoi care luneca atît de lin.

În fruntea regimentului mergea călare pe un căluț crăcănat de stepă comandantul de brigadă Maslak, cu fața colorată de sîngele său de beţiv şi de putregaiul sevelor sale grase. Burta lui, ca un motan uriaș, zăcea pe arcul șeii ferecate în argint. Zărind pifanii, Maslak se îmbujoră vesel şi-l chemă pe comandantul de pluton Afonka Bida. Comandantul de pluton era poreclit la noi. „Mahno“, pentru asemănarea lui cu „tătucii“. Vorbiră în şoaptă ca la un minut, ei doi, comandantul şi Afonka. Apoi comandantul plutonului se întoarse spre escadronul unu, se aplecă puţin şi comandă cu glas scăzut: „Ia dîrlogii!“. Cazacii trecură, pluton după pluton, la trap. Începură să aţîţe caii, năvălind spre tranşeele din care îi privea, încîntată de asemenea priveliște, mulțimea de pifani.

— Pentru atac, fii gata! cîntă glasul funebru şi parcă îndepărtat al lui Afonka.

Horcăind, tușind şi desfatîndu-se cu priveliștea, Maslak se dădu mai în lături, iar cazacii se năpustiră la atac. Sărmanii pifani fugiră să scape, dar era prea tîrziu. Bicele căzăceşti apucaseră să le atingă zdrenţele. Călăreții se roteau prin cîmp învîrtindu-şi nagaicele cu o neobişnuită măiestrie.

— De ce vă prostiți? i-am strigat eu lui Afonka.

— Aşa, ca să mai rîdem! îmi răspunse el jucînd în şa şi trăgînd din niște tufe pe un flăcău care se pitise acolo.

— Ca să rîdem! urlă el din nou, scormonind trupul flăcăului, care nu mai ştia ce-i cu el.

Distracția se sfîrşi abia cînd Maslak, muiat şi magnific, făcu un semn cu mîna sa puhavă.

— Nu căsca, pifane! răcni Afonka şi-şi îndreptă trufaş din şale trupul pirpiriu. Hai, acum puneți-vă pe prins purici, pifanilor...

Rîzînd între ei, cazacii se adunau din nou în coloană. De pifani, nici urmă. Tranşeele erau goale. Şi numai evreul adus de spate stătea în acelaşi loc, privindu-i pe cazaci prin ochelarii săi, atent şi semeț.

Schimbul de focuri ce se auzea dinspre Leşniuv nu se potolise. Polonezii ne învăluiau. Puteai vedea cu binoclul siluetele răzleţe ale cercetaşilor călări. Ieşeau grăbiți din tîrgușor şi apoi se prăbuşeau undeva, ca niște hopa-mitică. Maslak adună un escadron şi-l desfăşură de amîndouă părţile şoselei. Deasupra localității Leşniuv se arcuise un cer sclipitor, neînchipuit de pustiu, aşa cum e întotdeauna în ceasurile de primejdie. Cu o amărăciune adîncă, dîndu-şi capul pe spate, evreul sufla din răsputeri într-o trişcă metalică. Şi pedestrimea, biciuita pedestrime, începu să se întoarcă la locurile ei.

Gloanţele zburau cu duiumul înspre noi. Statul-major al brigăzii nimeri în raza rafalelor de mitralieră. Ne aruncarăm atunci în pădure şi prinserăm a ne strecura prin tufanii din dreapta şoselei. Crengi frînte de gloanţe icneau deasupra noastră. Cînd ieşirăm dintre tufani, cazacii nu mai erau acolo. Din ordinul comandantului diviziei, se retrăgeau acum spre Brodî. Numai ţăranii se mai oţărau din gropile lor cu rare focuri de puşcă, iar Afonka, rămas în urmă, se zorea să-şi ajungă plutonul.

Gonea călare chiar pe marginea drumului uitîndu-se împrejur şi adulmecînd văzduhul. Focul slăbi o clipă. Cazacul se gîndi să se folosească de acest răgaz şi porni în galop întins. In acelaşi moment, un glonte străpunse gîtul calului său. Afonka mai merse vreo sută de paşi şi dincoace, în rîndurile noastre, calul îşi îndoi deodată genunchii şi se prăbuşi la pămînt.

Afonka îşi trase din scară, fără grabă, piciorul strivit. Apoi se aşeză pe vine şi scormoni rana cu degetul său arămiu. După aceea se îndreptă din şale şi cuprinse cu ochi chinuiţi zarea strălucitoare.

— Adio, Stepan, rosti el cu un glas fără expresie, dîndu-se înapoi de lîngă animalul muribund, şi i se închină pînă la pămînt. Cum am să mă întorc eu fără tine în staniţa liniştită?... Unde să mai pun şaua ta înflorată? Adio, Stepan, repetă el mai tare, apoi glasul i se înecă.

Bida chiţcăi ca un şoarece prins şi începu să urle. Urletul său clocotitor ajunse la urechile noastre şi îl văzurăm pe Afonka bătînd mătănii, ca o muiere cu istericale la biserică.

— ... Ei, ba n-am să mă supun eu sorţii, fîr-ar ea a dracului! zbieră el luîndu-şi deodată mîinile de pe faţa palidă; am să măcelăresc fără milă toată şleahta aia ticăloasă! Am să ajung să-i aud oftatul din urmă, să-i aud oftatul şi să văd sîngele Născătoarei... Îţi făgăduiesc, Stepan, în faţa fraţilor mei stăniceri...

Afonka îşi culcă faţa peste rana deschisă a calului şi tăcu. Aţintindu-şi asupra stăpînului ochiul său adînc, strălucitor, cu reflexe violete, calul asculta horcăitul sfîşietor al lui Afonka. El îşi mişca prin ţărînă botul căzut, într-o gingaşă toropeală, şi două şuviţe de sînge, ca două şnururi de rubin, i se scurgeau pe pieptul întins, între muşchii albi.

Afonka stătea fără să se mişte. Făcînd paşi mărunţi cu picioarele-i groase, Maslak se apropie de cal, îi vîrî ţeava revolverului în ureche si trase. Afonka sări ca ars şi-şi întoarse spre Maslak faţa pistruiată.

— Ia harnaşamentul, Afanasi! îi spuse Maslak cu blîndeţe, hai, du-te la unitate...

Şi de pe dîmbul unde stăteam, văzurăm cum, încovoiat sub povara şeii, cu faţa umedă şi roşie ca o bucată de carne vie, Afonka mergea mătăhăind spre escadron, neînchipuit de singur prin pustietatea prăfuită şi incendiată a cîmpiei.

Seara tîrziu l-am întîlnit la coloana de transport. Dormea într-un car, laolaltă cu toată avuţia lui: săbii, vestoane şi monede de aur găurite. Năclăit de sînge închegat, cu gura strîmbată ca de spasmele morţii, capul comandantului de pluton zăcea parcă răstignit în scobitura şeii. Alături era aşezat harnaşamentul calului ucis, îmbrăcămintea complicată şi plină de zorzoane a unui armăsar căzăcesc: pieptarul cu ciucuri negri, curelele flexibile pentru coadă, bătute cu pietre multicolore, şi frîul încrustat în argint.

Întunericul ne împresura tot mai mult. Coloana de căruţe se învîrtea greoaie pe şleaul către Brodî. Stele modeste se rostogoleau pe căile lactee ale cerului şi satele depărtate ardeau în adîncul răcoros al nopţii. Orlov, ajutorul

comandantului de escadron, și mustăciosul Bițenko ședeau și ei acolo, în carul lui Afonka, discutînd despre durerea lui.

— Tocmai de-acasă si-a adus calul, zise mustăciosul Bițenko. Spune, unde mai găsești așa cal?

— Calul e un prieten, îi răspunse Orlov.

— Calul e ca un tată, zise Bițenko oftînd. De cîte ori îți scapă viața! O să se prăpădească Bida fără cal...

Dimineața, Afonka dispăru fără urmă. Luptele de la Brodî au început și s-au sfîrșit. Infrîngerea lăsă loc unei victorii vremelnice; trăirăm cu toții clipa înlocuirii comandantului de divizie, dar Afonka tot nu se ivi. Și numai tropotul cumplit de prin sate, urma crîncenă și răpitoare a pîijolului săvîrșit de Afonka ne aduceau mărturia drumului său dificil.

— Își caută un cal, vorbeau despre comandantul de pluton oamenii escadronului, și în necuprinsele seri ale pribegiilor noastre mi-a fost dat să ascult destule istorii despre această surdă și fioroasă căutare.

Ostașii celorlalte unități dădeau de Afonka la zeci de verste de pozițiile noastre. El stătea la pîndă, așteptînd cavaleriști polonezi rătăciți, ori cotrobăia prin păduri, căutînd hergheliile țărănești ascunse acolo. Dădea foc satelor și îi împușca pe primarii polonezi pentru tăinuire. Ajungeau și la urechea noastră ecourile acestei furioase lupte de unul singur, ecourile atacului tîlhăresc al unui lup năpustindu-se singur asupra turmei.

Mai trecu o săptămînă. Amarele evenimente ale zilei făcură să dispară dintre preocupările noastre povestirile despre isprăvile sumbre ale lui Afonka, și „Mahno“ începu să fie uitat. Apoi ne ajunse la ureche un zvon, anume că l-ar fi înjunghiat țăranii galițieni pe undeva prin codri. Iar în ziua intrării noastre în Beresteciko, Emelian Budeak din escadronul unu se și duse la comandantul diviziei să-i cerșească șaua cea cu cioltar galben a lui Afonka. Emelian ar fi vrut să iasă la paradă călare pe o șa nouă, dar nu mai avu prilejul.

Noi am intrat în Beresteciko la 6 august. În fruntea diviziei noastre mergea beșmetul[23] asiatic și cazaca roșie a noului comandant. Levka, un derbedeu turbat, ducea în urma comandantului diviziei o iapă de montă. Marșul militar, plin de prelungi amenințări, zbura de-a lungul ulicioarelor întortocheate si mizere. Fundăturile străvechi și pădurea pitorească de grinzi zugrăvite, șubrede și tremurătoare, împînzeau tîrgul. Miezul lui, ros de vreme, sufla asupră-ne un iz întristător de putregai. Contrabandiștii și bigoții se ferecaseră în sumbrele și încăpătoarele lor căsuțe de bîrne. Pan Ludomirski, clopotarul cu surtuc verde, fu singurul care ne întîmpină în fața bisericii catolice.

Trecurăm rîul și ne afundarăm în slobozia negustorească. Ne apropiam de casa preotului catolic, cînd de după o cotitură ieși dintr-odată, călare pe un armăsar voinic, Afonka.

— Respectele mele, rosti el cu glas lătrător și, facîndu-și drum cu coatele printre soldați, își reluă locul în coloană.

Maslak își aținti privirea în depărtarea incoloră și mîrîi, fără să se întoarcă:

— De unde ai luat calul?

— E-al meu, răspunse Afonka, apoi îşi răsuci o ţigară şi, cu o mişcare scurtă a limbii, o umezi ca s-o lipească.

Cazacii veneau unul după altul la el şi-i dădeau bună ziua. În locul ochiului stîng, pe faţa-i carbonizată lucea respingător o monstruoasă umflătură trandafirie.

Iar a doua zi dimineaţa, Afonka trase un chef. Sparse în biserică racla Sfîntului Valent şi se căzni să cînte la orgă. Era îmbrăcat cu o haină croită dintr-un covor albastru cu un crin brodat în spinare, şi ciuful asudat şi-l pieptănase peste ochiul scurs.

După-masă îşi înşeuă calul şi trase cu puşca în geamurile sparte ale castelului cenţilor Racziborski. Cazacii stăteau roată în jurul lui... Ridicau coada armăsarului, îi pipăiau picioarele şi-i numărau dinţii.

O mîndreţe de cal, spuse Orlov, ajutorul comandantului de escadron.

E un cal pe cinste, întări mustăciosul Biţenko.

La Sfîntul Valent

Divizia noastră ocupase Beresteciko în urmă cu o seară. Statul-major se instalase în casa preotului Tuzinkiewicz. Travestit în femeie, Tuzinkiewicz fugise din Beresteciko în ajunul sosirii trupelor noastre. Știu despre el atîta, că s-a ocupat de Dumnezeu patruzeci și cinci de ani la Beresteciko și că a fost un popă bun. Cînd locuitorii vor să ne facă să înțelegem asta, ne spun așa: îl iubeau evreii, în timpul lui Tuzinkiewicz, vechea biserică a fost renovată. Reparațiile s-au terminat în ziua împlinirii a trei sute de ani de la construirea ei. Atunci a venit și episcopul din Jitomir. Prelați în sutane de mătase au oficiat un tedeum în fata bisericii. Burtoși si cucernici, stăteau ca niște clopote în iarba înrourată. Din satele învecinate curgeau fluvii de credincioși. Țăranii își îndoiau genunchii, pupau mîinile, iar în ceruri s-au aprins în aceeași zi nouri nemaivăzuți. Steagurile cerești fîlfîiau în cinstea bătrînei biserici catolice, însuși episcopul l-a sărutat pe Tuzinkiewicz pe frunte și l-a denumit tată al tîrgului Beresteciko, *pater Berestecka*.

Povestea asta am auzit-o la statul-major, pe cînd cercetam raportul coloanei noastre de învăluire care executa o recunoaștere pe direcția Lvov, în apropiere de Radzihov. Eu citeam hîrtiile, iar în spatele meu sforăitul furierilor îmi dădea de știre despre viața noastră de pribegie. Mucezi de nesomn, furierii scriau ordine de zi pe divizie, mîncau castraveți și strănutau. M-am eliberat abia către amiază și, apropiindu-mă de fereastră, am zărit biserica din Beresteciko, măreață și albă. Strălucea în soarele potolit, ca un turn de faianță. Fulgerele amiezii sclipeau pe șoldurile ei smălțuite. Linia lor convexă începea de la verdele străvechi al cupolelor și luneca lin în jos. Vinele trandafirii se descompuneau în piatra albă a frontonului, iar sus de tot erau coloanele subțiri ca niște lumînări.

Apoi auzul îmi fu zguduit de cîntecul orgii, și numaidecît în ușa statului-major se ivi o bătrînă cu părul galben despletit. Umbla ca un cîine cu o labă rănită, învîrtindu-se și lăsîndu-se mereu la pămînt. Pupilele îi erau înecate de unda albă a orbitei și-i picurau lacrimi. Sunetele orgii, aci prelungi, aci grăbite, pluteau spre noi. Zborul lor era greoi, iar urma lor răsuna prelung și jalnic. Bătrîna își șterse lacrimile cu părul ei galben, se așeză pe pămînt și începu să-mi sărute cizmele aproape de genunchi. Orga tăcu, ca apoi să hohotească pe note de bas. O apucai pe bătrînă de mîini și mă uitai în jur. Furierii băteau la mașină, curierii sforăiau din ce în ce mai răsunător, pintenii lor spintecau pîsla de sub tapițeria de pluș a canapelelor. Bătrîna îmi săruta cizmele cu gingășie, îmbrățișîndu-le ca pe un prunc. O tîrîi pînă dincolo de prag și închisei ușa după mine. Biserica se ridicase în fața noastră în toată strălucirea ei orbitoare, ca un decor. Porțile laterale erau deschise și pe mormintele ofițerilor polonezi zăceau tigve de cai.

Intrarăm în curte alergînd, străbăturăm coridorul sumbru și ajunserăm într-

o cameră pătrată, clădită ca adaos la altar. Acolo trebăluia Saşka, infirmiera de la Regimentul 31. Ea cotrobăia prin mătăsurile aruncate, nu se ştie de cine, pe duşumea. Aroma de mort a brocartului, a florilor veştede, a putregaiului parfumat curgea în nările ei fremătătoare, gîdilîndu-i-le şi umplîndu-le de otravă. Apoi intrară în odaie cazacii. Ei izbucniră în rîs, o înşfacară pe Saşka de mînă şi-i făcură vînt pe maldărul de pînzeturi şi căni. Trupul Saşkăi, înfloritor şi împuţit, ca şi carnea unei vaci de curînd tăiate, se dezgoli, fusta ridicată îi dezveli picioarele de damă de escadron, nişte picioare zvelte ca de tuci, şi Kurdiukov, băiatul acela prostănac, suindu-se călare pe Saşka şi săltînd ca în şa, se prefăcu a fi cuprins de patimă. Femeia îl zvîrli cît colo şi se năpusti spre uşă. Şi abia atunci, străbătînd altarul, intrarăm şi noi în biserică.

Se scălda în lumină biserica aceasta plină de raze dănţuitoare, de stîlpi aerieni şi de o anume răcoare voioasă. Cum să uit tabloul atîrnat în dreapta catapetesme!, pictat de Apolek? în tabloul acela, doisprezece prelaţi trandafirii îl legănau pe pruncul bucălat lisus, culcat într-un leagăn împodobit cu panglici. Degetele de la picioarele pruncului erau răşchirate, iar trupul dat cu lacul caldei nădueli matinale. Copilul părea că se agită, culcat cum era pe spinarea grăsană, toată numai cute, iar cei doisprezece apostoli cu tiare de cardinali se aplecaseră deasupra leagănului. Obrajii le erau atît de grijuliu bărbieriţi, că se făcuseră vineţi. Mantiile ca para focului le stăteau răsfrînte pe burţi. Ochii apostolilor străluceau de înţelepciune, hotărîre şi bucurie, în colţurile gurii fiecăruia rătăcea un suris subtil, iar pe bărbiile lor duble erau plantaţi negi de văpaie, negi zmeurii, ca ridichea de mai.

În această biserică din Beresteciko exista un punct de vedere propriu, un punct de vedere fermecător asupra chinurilor morţii îndurate de fiii omului. În biserica aceasta, sfinţii care se duceau la moarte arătau spectaculos, ca nişte cîntăreţi italieni pe scenă, iar părul negru al călăilor lucea ca barba lui Holofern24. Şi tot aici, deasupra uşilor împărăteşti, am văzut o înfăţişare nelegiuită a lui Ioan, aparţinînd penelului eretic şi extaziat al lui Apolek. În această icoană, Ioan Botezătorul era frumos, avînd acea frumuseţe ambiguă şi indefinită, pentru care ţiitoarele regilor îşi pierd cinstea pe jumătate pierdută şi viaţa abia înflorită.

La început n-am băgat de seamă urme de distrugere în biserică, sau poate că acestea mi s-au părut neînsemnate. Numai racla Sfîntului Valent era spartă. Zăceau sub ea bucăţi de vată putredă şi osemintele ridicole ale sfîntului, aducînd mai degrabă cu nişte oase de găină. Iar Afonka Bida cînta la orgă. Era beat Afonka, şi era barbar şi mutilat. Abia în ajun se întorsese la noi cu calul smuls de la ţărani. Afonka se căznea cu încăpăţînare să prindă pe clapele orgii un marş şi cineva se tot ruga de el cu voce somnoroasă: „Lasă-te, Afonea, hai să mîncăm“. Dar cazacul nu se lăsa: erau o sumedenie de cîntece în repertoriul lui Afonka. Fiecare sunet era un cîntec şi toate sunetele erau rupte unul de altul. Fiecare cîntec, cu refrenul său dens, dura o clipă şi apoi se scurgea în alt cîntec... Eu ascultam, priveam în jur şi urmele distrugerii nu mi se păreau mari. Nu tot astfel socotea însă pan Ludomirski, clopotarul bisericii Sfîntului

Valent și soțul bătrînei oarbe.

Ludomirski se ivi printre noi nu se știe de unde. Intră în biserică cu pași egali și cu capul în piept. Bătrînul nu se hotăra să arunce un giulgiu peste moaștele risipite, deoarece nu-i este îngăduit unui om simplu să se atingă de lucrurile sfinte. Clopotarul se prăvăli pe dalele albastre ale dușumelei și-și înălță capul, iar nasu-i vînăt stătu deasupra lui ca un steag deasupra unui mort. Nasul vînăt tremura deasupra lui și, în clipa aceea, perdeaua de catifea din altar se clătină și, tot clătinîndu-se, lunecă în lături, în adîncul firidei ce se deschise, pe fondul unui cer brăzdat de nori, alerga o siluetă bărboasă într-un contăș portocaliu, cu picioarele desculțe și cu gura zdrelită și sîngerîndă. Un urlet răgușit ne sfîșie atunci auzul. Omul în contăș portocaliu era urmărit de ură și era gata să fie prins de urmăritori. El își îndoise brațul ca să împiedice o lovitură de care era amenințat, și din braț începu să-i curgă sînge într-un șipot de purpură. Cazacul mărunțel de lîngă mine țipă deodată și se puse pe fugă, măcar că n-avea de cine fugi, de vreme ce silueta din firidă nu era altul decît Iisus Hristos, cea mai neobișnuită înfățișare a lui Dumnezeu din toate cîte văzusem în viața mea.

Mîntuitorul lui pan Ludomirski era un evreu cu părul creț, cu barba în noduri și cu fruntea teșită și plină de cute. Obrajii scofîlciți îi erau vopsiți cu carmin, iar deasupra ochilor strînși de durere se arcuiseră niște sprîncene roșcate.

Gura îi era sfîșiată, arătînd ca o buză de cal; contăsul leșesc îi era strîns într-o cingătoare de pietre scumpe și de sub caftan ieșeau niște picioruțe de porțelan vopsite, desculțe și spintecate de cuie argintii.

Pan Ludomirski, în surtucul său verde, stătea sub statuie, întinse asupra noastră o mînă uscată și ne blestemă. Cazacii holbară ochii și-și zburliră ciufurile galbene ca paiul. Clopotarul bisericii Sfîntul Valent aruncă asupra noastră, cu glas de tunet, anatema în cea mai curată limbă latină. Apoi ne întoarse spatele, căzu în genunchi și îmbrățișă picioarele Mîntuitorului.

Întorcîndu-mă la statul-major, am scris un raport către comandantul diviziei asupra jignirii sentimentului religios al populației locale. Se dădu ordin să se închidă biserica, iar vinovății să fie pedepsiți disciplinar și apoi deferiți tribunalului militar.

Comandantul de escadron Trunov

La amiază aduserăm la Sokal trupul ciuruit de gloanțe al lui Trunov, comandantul escadronului nostru. Fusese ucis dimineața, într-o luptă cu

aeroplanele inamice. Toate focurile îl nimeriseră pe Trunov în față, obrajii îi erau numai răni, iar limba îi fusese smulsă. Spălarăm cum puturăm și noi fața mortului, ca să arate mai puțin fioros ; așezarăm la căpătîiul sicriului șaua lui caucaziană și-i săparăm un mormînt într-un loc solemn, adică în grădina publică din mijlocul orașului, chiar lîngă gard. Escadronul nostru veni acolo călare, împreună cu statul-major al regimentului și cu comandantul diviziei. Și la ora două după ceasul catedralei, bătrînul nostru tunuleț trase prima salvă. El salută pe comandantul mort cu tot calibrul său de trei țoii, îi dete salutul deplin și noi duserăm sicriul spre groapa deschisă. Sicriul era descoperit și soarele curat de amiază lumina cadavrul lung, gura lui ticsită de dinții sfărîmați, cizmele lustruite, cu călcîiele lipite ca la instrucție.

— Ostași! spuse atunci Pugaciov, comandantul regimentului, uitîndu-se la defunct, și veni la marginea gropii. Ostași! spuse el tremurînd și luînd poziția de drepți. Îl înmormîntăm pe Pașa Trunov, erou mondial, și-i dăm lui Pașa ultimul nostru salut...

Și ridicîndu-și spre cer ochii roșii de nesomn, Pugaciov strigă o cuvîntare despre ostașii morți din Armata 1 de cavalerie, despre această mîndră falangă care bate cu ciocanul istoriei în nicovala veacurilor viitoare. Pugaciov își strigă cu glas puternic discursul, strîngînd în palmă mînerul săbiei sale încovoiate de cecen și scormonind pămîntul cu cizmele scîlciate, împodobite cu pinteni de argint. După discurs, fanfara intonă Internaționala și cazacii își luară rămas-bun de la Paşka Trunov. Întregul escadron sări pe cai și trase o salvă în aer, tunulețul de trei țoii schelălăi a doua oară, și trimiserăm apoi trei cazaci să aducă coroana. Cei trei plecară în goană, trăgînd focuri de armă din galop, lăsîndu-se din șei și facînd acrobații pe cai, și se întoarseră cu brațele pline de flori roșii. Pugaciov presără aceste flori pe mormînt și noi trecurăm unul cîte unul prin fața lui Trunov pentru ultimul sărut. Eu atinsei cu buzele fruntea înseninată, încadrată de șa, apoi plecai în oraș, în Sokalul gotic care zăcea în pulberea vînătă și în tristețea galițiană.

În stînga grădinii se întindea o piață largă, unde se înălțau sinagogi străvechi. Aici evrei în caftane zdrențăroase se certau insultîndu-se unul pe altul. Unii dintre ei, ortodocșii, proslăveau învățătura lui Adasia, rabinul din Belz; din această pricină, asupra ortodocșilor se năpusteau hasidiștii moderați, discipoli ai rabinului Iuda din Guseatino. Evreii discutau în contradictoriu despre Cabală și pomeneau în disputele lor numele lui Ilie, gaonul din Vilna, împilatorul hasidiștilor...

Uitînd de război și de salvele lui, hasidiștii batjocoreau pînă și numele lui Ilie, întîiul preot din Vilna, iar eu, sfîșiat de dorul lui Trunov, mă înghesuiam așijderea printre ei, și pentru ușurarea sufletului meu vociferam laolaltă cu dînșii, pînă cînd am dat cu ochii de un galițian cadaveric și deșirat ca Don Quijote.

Galițianul acesta era îmbrăcat cu o cămașă albă de in, lungă pînă-n călcîie. Era înveșmîntat ca pentru înmor- mîntare sau pentru împărtășanie și trăgea după el de frînghie o văcuță zburlită. Pe trupul lui gigantic era așezat un cap

de șarpe mobil, minuscul și găurit, acoperit cu o pălărie țărănească din paie, cu bor larg, ce se clătina întruna. Jalnica văcuță mergea în urma galițianului, dusă de funie. O purta cu importanță, și cu spînzurătoarea scheletului său lung spinteca strălucirea fierbinte a cerului.

El străbătu cu pași solemni întreaga piață și intră într-o ulicioară strîmbă, îmbîcsită de tot soiul de fumuri grețoase. In căsuțele carbonizate, în bucătăriile mizere trebăluiau cîteva evreice cu sîni incomensurabili semănînd cu niște negrese bătrîne. Galițianul trecu pe lîngă ele și se opri în capătul ulicioarei, la frontonul unei clădiri năruite.

Acolo, în fața frontonului, lîngă o coloană albă și scorojită, ședea un fierar țigan și potcovea niște cai. Țiganul bătea cu ciocanul în copite, scuturîndu-și pletele unsuroase, și fluiera zîmbind. Cîțiva cazaci stăteau cu caii lor în jurul potcovarului. Galițianul meu se apropie de el, îi dădu fără o vorbă vreo duzină de cartofi copți și fără să se uite la nimeni se întoarse de unde a venit. Eu voisem să mă iau după el, dar mă opri un cazac care-și ținea calul pregătit de potcovire. Numele acestui cazac era Seliverstov. Plecase cîndva de la Mahno și acum făcea parte din Regimentul 33 de cavalerie.

— Liutov, zise el dîndu-mi mîna, tu te agăți de toată lumea, parcă ar sta dracul în tine; măi Liutov, ia spune, de ce l-ai schilodit pe Trunov azi-dimineață?

Și repetînd niște vorbe stupide ale nu știu cui, Seliverstov îmi strigă niște absurdități, ca și cum în dimineața aceea eu l-aș fi bătut pe Trunov, comandantul meu de escadron. Seliverstov îmi reproșa pe toate căile acest lucru, mi-1 reproșa față de toți cazacii, însă nimic din toată povestea lui nu era adevărat. Trunov și cu mine, e drept, ne certasem în dimineața aceea, fiindcă Trunov încinsese cu prizonierii o zarvă interminabilă, mă certasem cu el, e drept, însă el, Paşka, a murit, el nu mai are pe lume nici un judecător, și eu i-am fost judecătorul cel de pe urmă. Și uite de ce ne-am certat:

Pe prizonierii de azi i-am luat dis-de-dimineață de lîngă stația Zavodî. Erau zece inși. N-aveau pe ei decît rufaria în clipa în care i-am prins. Un maldăr de haine zăcea lîngă polonezi: era un șiretlic al lor cu care voiau să ne facă să nu deosebim după îmbrăcăminte ofițerii de soldați, își aruncau ei singuri veșmintele, însă de astă dată Trunov hotărîse să afle adevărul.

— Ofițerii să iasă înainte! ordonă el, apropiindu-se de prizonieri și scoțînd revolverul.

Trunov fusese rănit la cap chiar în dimineața aceea; avea capul înfășurat într-o cîrpă și sîngele picura ca ploaia de pe o căpiță.

— Zi, care ești ofițer! repetă el și începu să-i împungă pe polonezi cu minerul revolverului.

Atunci ieși din mulțime un om slab și bătrîn, cu oasele văzîndu-i-se pe spinare, cu fălci gălbejite și cu urechi clăpăuge.

— ... Gata război, spuse bătrînul cu un entuziasm de neînțeles, toți ofițer fugit, gata război...

Și polonezul își întinse spre comandantul de escadron mîinile vinete.

— Cinci deget, spuse el hohotind de plîns şi rotindu-şi prin aer mîna veştedă şi uriaşă, cu ieste cinci deget am ţinut familia meu...

Bătrînul se sufocă, începu să se clatine, plînse cu lacrimi fierbinţi şi apoi căzu în genunchi înaintea lui Trunov, însă Trunov îl împinse în lături cu sabia.

— Ofiţerii voştri sînt nişte porci, spuse comandantul de escadron. Ofiţerii voştri au aruncat aici efectele astea... cui i s-or potrivi hainele astea, s-a zis cu ăla, uite, fac proba...

Şi îndată comandantul de escadron alese din grămada de zdrenţe un chipiu cu tresă şi îl puse în capul bătrînului.

— Se potriveşte! mormăi Trunov, apropiindu-se şi şoptind: E taman pe tine... şi-i vîrî prizonierului sabia în beregată.

Bătrînul căzu, zvîcni din picioare, iar din gîtlej îi izbucni un pîrîu spumos de culoarea mărgeanului. Atunci veni lîngă el, sclipind din cercelul atîrnat în ureche şi din gîtul său rotund, ţărănesc, Andriuşka Vosmiletov. Andriuşka îi descheie muribundului nasturii, îl scutură uşurel si începu să-i tragă jos nădragii. Apoi şi-i aruncă pe şa, mai luă două tunici din grămadă şi după aceea plecă de lîngă noi, jucîndu-se cu cravaşa. În clipa aceea, soarele ieşi din nori, inundînd cu grabă calul lui Andriuşka, trapul lui vioi şi legănarea nepăsătoare a cozii lui scurte. Andriuşka mergea pe o potecă înspre pădure, iar acolo, în pădure, stătea coloana noastră de transport, şi vizitiii coloanei se hîijoneau, şuierau şi-i făceau lui Vosmiletov semne ca unui mut.

Cazacul apucase să facă jumătate de drum, cînd Trunov, căzut deodată în genunchi, horcăi în urma lui:

— Andrei, spuse comandantul de escadron, uitîndu-se în pămînt; Andrei, repetă el fără să-şi mai ridice ochii din pămînt, republica noastră sovietică e încă vie, e prea devreme să se facă împărţeala. Leapădă catrafusele, Andrei!

Dar Vosmiletov nici nu se întoarse măcar. Merse înainte în uimitorul său trap căzăcesc, în timp ce calul lui îşi tot sălta vioi coada, ca si cum ar fi vrut să se scuture de noi.

— Trădare! bolborosi atunci Trunov şi rămase uimit. Trădare! repetă el şi, ducîndu-şi în grabă carabina la ochi, trase - dar zorit cum era, trase aiurea. De data asta, însă, Andrei se opri. Îşi întoarse calul către noi, săltă muiereste în sa, fata i se făcu rosie si furioasă, iar picioarele prinseră a-i zvîcni.

— Ascultă, măi consătene, răcni el apropiindu-se, dar în aceeaşi clipă se şi linişti la auzul glasului său profund şi puternic; vezi, consătene, să nu pun eu mîna pe tine, aia a mă-tii astăzi şi mîine!... Ai luat şi tu zece şleahtici şi cîtamai panică ai stîrnit, pe cîtă vreme noi prindem cîte o sută deodată şi nu te chemăm pe tine să ne ajuţi... Dacă eşti muncitor, apoi fă-ţi treaba ta care se cuvine...

După care, aruncînd de pe şa nădragii şi cele două tunici, Andriuşka fornăi pe nas şi, întorcîndu-i spatele comandantului de escadron, se apucă să mă ajute să alcătuiesc lista prizonierilor rămaşi. Tot frecîndu-se de mine, fornăia neobişnuit de zgomotos. Prizonierii urlau şi fugeau de Andriuşka, în vreme ce el alerga după dînşii şi-i prindea mănunchi, aşa cum apucă vînătorul cîte un

mănunchi de papură, ca să vadă mai bine cîrdul de păsări zburînd în zori spre rîu.

Ocupîndu-mă de prizonieri, mi-am secat toată rezerva de blesteme şi, cu chiu, cu vai, am izbutit să înscriu opt oameni, numărul unităţilor lor, arma din care făceau parte şi am trecut apoi la al nouălea. Acest al nouălea era un băieţandru aducînd a gimnast neamţ dintr-un circ bun, un tînăr cu piept alb nemţesc şi cu favoriţi, purtînd tricou şi izmene de flanelă. El îşi întoarse spre mine cele două ţîţe de pe pieptul bombat, îşi dădu pe spate părul albicios ud de sudoare si-si numi unitatea. Atunci Andriuşka îl apucă de izmene şi-l întrebă cu asprime:

— De unde-ai făcut rost de izmenele astea?

— Mi le-a tricotat mama, răspunse prizonierul şi tresări.

— O fi mă-ta de la fabrică, spuse Andriuşka tot uitîndu-se şi pipăind cu buricele degetelor unghiile polonezului, îngrijite cu migală. O fi de la fabrică mă-ta, că de-alde noi n-am mai purtat izmene de-astea...

Mai pipăi o dată izmenele tricotate, apoi îl apucă pe acest al nouălea de mînă ca să-l ducă la ceilalţi prizonieri, care fuseseră înscrişi. Dar în clipa aceea l-am văzut pe Trunov apărînd de după o movilă. Din capul comandantului de escadron curgea sîngele ca ploaia de pe o căpiţă, cîrpa murdară cu care fusese legat se desfaşurase şi atîrna în voia ei. Omul se tîra pe burtă cu carabina în mînă. Era o carabină japoneză, lăcuită şi cu bătaie lungă. Cînd fu la douăzeci de paşi, Paşka îi zdrobi băieţandrului capul şi creierii polonezului mă împroşcară pe mîini. Atunci Trunov îşi aruncă din armă cartuşele trase şi se apropie de mine.

— Şterge-1 de pe listă, îmi spuse el, arătînd lista.

— Ba n-am să şterg nimic, îi răspunsei eu. Pesemne că ordinele se scriu nu pentru tine, Pavel...

— Şterge-1 de pe listă! repetă Trunov şi împunse hîrtia cu degetul său negru.

— Ba n-am să şterg nimic! am răcnit eu din răsputeri. Au fost zece şi nu mai sînt decît opt; la statul-major n-au să tină seama că eşti tu Paska...

— La statul-major or să ţie seama de viaţa noastră chinuită, răspunse Trunov şi începu să înainteze spre mine, sfîşiat, răguşit şi mînjit de fum cum era, dar pe urmă se opri, îşi ridică spre cer capul însîngerat şi rosti cu un reproş amar: Zi-i, zi-i înainte, că mai e unul care-i tot zice...

Şi comandantul escadronului ne arătă patru puncte pe cer, patru bombardiere care pluteau pe după norii sclipitori şi pufoşi ca nişte lebede. Erau aeroplanele escadrilei maiorului Fauntleroy, nişte aparate blindate de mare anvergură.

— Încălecarea! strigară comandanţii de plutoane cînd le văzură acolo sus şi duseră escadronul în trap spre pădure, dar Trunov nu vru să plece cu escadronul său. El rămase lîngă clădirea staţiei, se lipi de zid şi stătu tăcut. Andriuşka Vosmiletov şi doi mitraliori, doi flăcăi desculţi cu pantaloni zmeurii, stătură şi ei alături de dînsul, alarmaţi.

— Dă-i la elice, băieți! le spuse Trunov și sîngele începu să-i părăsească obrazul; și uite raportul meu către Pugaciov...

Și Trunov scrise cu litere țărănești imense pe o filă de carnet smulsă strîmb:

„Urmînd să pier pe data de azi - scria el - găsesc de datoria mea să propun doi servanți pentru posibila doborîre a inamicului și totodată predau comanda lui Semion Golov, comandant de pluton...“

Lipi scrisoarea, se așeză pe pămînt și, încordîndu-se, își trase cizmele din picioare.

— Folosiți-le, zise el dînd mitraliorilor raportul și cizmele, folosiți-le, că cizmele sînt noi...

— Rămîneți cu bine, tovarășe comandant, îngăimară în loc de răspuns cei doi mitraliori, schimbîndu-se de pe un picior pe altul și neîndrăznind să plece.

— Și voi rămîneți cu bine, zise Trunov. Vedem noi, măi flăcăilor... și se duse la mitraliera care se afla pe movila de lîngă canton.

Acolo îl aștepta Andriușka Vosmiletov, cel care aduna boarfele cadavrelor.

— Vedem noi! îi spuse Trunov și se apucă să potrivească mitraliera. Ce zici, Andrei, stai și tu cu mine?...

— Doamne Iisuse, îi răspunse Andriușka speriat, se smiorcăi, se tăcu palid, apoi rise. Doamne Iisuse, 'tu-i praporul mă-sii astăzi și mîine!...

Și se apucă să îndrepte spre aeroplan țeava celei de-a doua mitraliere.

Aeroplanele se avîntau tot mai vîrtos asupra gării, huruind în înălțimi, descriau viraje, în timp ce soarele își culca raza trandafirie pe luciul aripilor lor.

În vremea asta, noi, Escadronul 4, stăteam în pădure. Acolo, în pădure, așteptam rezultatul luptei inegale dintre Pașka Trunov și maiorul american Reginald Fauntleroy. Maiorul și cele trei bombardiere ale sale dovediră pricepere în această luptă. Ele coborîră la trei sute de metri și-l omorîră cu mitralierele întîi pe Andriușka, apoi pe Trunov. Toate benzile trase de ai noștri nu pricinuiră americanilor nici o pagubă; aeroplanele zburară în altă direcție, fără să observe escadronul ascuns în pădure. Datorită acestui fapt, după ce mai așteptarăm vreo jumătate de ceas, ne puturăm duce să luăm cadavrele. Corpul lui Andriușka Vosmiletov fu luat de două rubedenii de-ale sale, care făceau parte din escadronul nostru, iar pe Trunov, pe defunctul nostru comandant, îl transportarăm în Sokalul gotic și-l îngroparăm acolo, în locul acela solemn din grădina publică, în parcul cu flori de la mijlocul orașului.

Ivanii

Diaconul Aggheev fugise de două ori de pe front. Pentru asta fusese mutat în Regimentul disciplinar din Moscova. Comandantul suprem Kamenev Serghei Sergheevici trecuse în revistă acest regiment la Mojaisk, înainte de a-l trimite în prima linie.

— N-am eu nevoie de-alde ăştia, spusese comandantul suprem, trimiteţi-i înapoi la Moscova să spele latrinele...

Totuşi, la Moscova, cu chiu, cu vai a fost înjghebată din toţi ăştia o companie de marş. Printre alţii, nimeri în rîndurile ei şi diaconul. El sosi pe frontul polonez şi acolo făcu pe surdul. Subchirurgul Barsuţki din detaşamentul sanitar, pierzîndu-şi vremea cu el o săptămînă încheiată, nu izbuti să-i înfrîngă încăpăţînarea.

— Dă-l dracului de surd! zise Barsuţki către sanitarul Soicenko. Caută şi tu o căruţă de la coloana de transport, să-l trimitem pe diacon la Rovno, să-l cerceteze cei de acolo...

Soicenko se duse la coloana de transport şi făcu rost de trei căruţe; la prima din ele era vizitiu Akinfîev.

— Ivane, îi spuse Soicenko, să-l duci pe surdul ăsta la Rovno.

— Se poate, răspunse Akinfîev.

— Şi să-mi aduci iscălitură că l-ai predat...

— E limpede, zise Akinfîev, dar care-i pricina ca n-aude?

— Mai aproape dinţii decît părinţii, spuse Soicenko sanitarul. Asta-i toată pricina. E farmazon, nu e surd...

— Păi, pot să-l duc, repetă Akinfiev şi porni după celelalte căruţe.

La punctul de pansare a răniţilor se adunaseră cu totul trei căruţe. În prima căruţă fu aşezată o soră, trimisă în spatele frontului, a doua fu dată unui cazac bolnav de nefrită, iar în a treia luă loc Ivan Aggheev, diaconul.

După ce îşi îndeplini misiunea, Soicenko îl chemă pe subchirurg.

— Pleacă farmazonul nostru, zise el. L-am dat în sarcina celor de la tribunalul revoluţionar, cu dovadă de primire. Acu' porneşte...

Barsuţki privi pe geam, văzu căruţele şi se năpusti afară din casă, roşu la faţă şi fără chipiu.

— Vai de mine, păi tu ai să-l omori! urlă el la Akinfiev. Diaconul trebuie mutat.

— Unde să-l mai muţi! răspunseră cazacii aflaţi în preajmă şi izbucniră în rîs. Las' c-ajunge el cu bine, Vanea al nostru...

Akinfiev stătea şi el tot aici, cu biciul în mînă, pe lîngă caii săi. Îşi scoase căciula şi rosti politicos:

— Bună ziua, tovarăşe subfirug.

— Bună ziua, prietene, îi răspunse Barsuţki; păi, tu eşti o fiară, asa că diaconul trebuie mutat într-altă căruţă...

— M-aș ruga să-mi spuneți, rosti atunci cazacul cu glas strident, și buza de sus îi tresări, se întinse și începu să-i tremure deasupra dinților strălucitori de albi; m-aș ruga să-mi spuneți, ni se potrivește ori ba, atunci cînd vrăjmașul umblă cu tirania cum nici nu poți să-ți închipui, cînd vrăjmașul dă în noi pînă ne scoate sufletul, cînd se pune ca o povară pe picioarele noastre și ne încolăcește mîinile ca un șarpe, ni se potrivește ori ba să ne astupăm urechile tocma-n momentul ăsta de primejdie de moarte?

— Apără Vanea pe comisari, zbieră Korotkov, vizitiul primei căruțe; aoleu, ce-i mai apără!...

— Nu-i vorba că-i „apără"! bodogăni Barsuțki și se întoarse cu spatele. Toți îi apărăm. Numai că lucrurile trebuie făcute după regulament...

— Păi ăsta aude, surdul ăsta al nostru, îl întrerupse deodată Akinfiev, răsuci biciul între degetele sale noduroase, rîse și-i făcu diaconului cu ochiul.

Diaconul ședea în căruță, cu umerii săi uriași lăsați în jos, și mișca din cap.

— Ei, dă-i drumul cu Dumnezeu! strigă subchirurgul cu disperare. Să știi că tu răspunzi pentru toate, Ivane...

— De răspuns răspund eu, lasă! rosti Akinfiev gînditor și-și lăsă capul în piept. Așază-te mai bine, îi spuse apoi diaconului fără să se întoarcă; hai, așază-te să te simți ca la tine acasă! repetă cazacul și luă hățurile în mînă.

Căruțele se înșiruiră una după alta și porniră în goană pe șosea. In frunte mîna Korotkov, iar Akinfiev venea al treilea, fluierînd un cîntec și făcînd vînt cu hățurile. Făcură astfel vreo cincisprezece verste și spre seară fură dați înapoi de năvala neașteptată a inamicului.

În acea zi de douăzeci și două iulie, printr-o manevră rapidă, polonezii sfîrtecară tot spatele frontului armatei noastre, năvăliră cu iuțeală în cătunul Kozin si luară prizonieri mulți ostași din Divizia 11. Escadroanele Diviziei 6 au fost trimise spre Kozin să țină piept inamicului. Manevra fulgerătoare a unităților îmbucătăți toată coloana de transport aflată în marș, iar căruțele tribunalului revoluționar rătăciră două zile și două nopți prin desișurile clocotitoare ale bătăliei și abia în a treia noapte reușiră să iasă la drumul pe care se retrăgeau statele-majore ale unităților aflate în spatele frontului. Pe acest drum, într-un miez de noapte, le-am întîlnit și eu.

Înlemnit de disperare, le-am întîlnit după lupta de la Hotin. Acolo, în lupta de la Hotin, mi-a fost ucis calul. Pierzîndu-l, m-am așezat într-o căruță sanitară și pînă seara am tot strîns răniți de pe cîmpul de luptă. Mai tîrziu, cei sănătoși au fost lepădați din căruță, așa că am rămas singur lingă un bordei năruit. Noaptea zbura spre mine pe cai ageri. Scîrțîitul căruțelor dădea glas universului. Pe pămîntul încins de scîncete se stingeau drumurile. Stelele ieșiră tîrîș afară din burta răcoroasă a nopții și satele părăsite începură a se învăpăia deasupra zării. Luîndu-mi șaua pe umeri, am pornit prin miriștea răscolită și, la o cotitură, m-am oprit să-mi fac nevoile. Ușurat, am început să mă închei, cînd am simțit niște stropi pe mînă. Am aprins lanterna și întorcîndu-mă am văzut cadavrul unui polonez inundat de urina mea. Alături

de leș zăcea un carnet și niște bucăți din proclamațiile lui Pilsudski. În carnetul polonezului erau însemnate cheltuielile mărunte, programul spectacolelor de la Teatrul de Dramă din Cracovia și ziua de naștere a unei femei cu numele de Maria-Luiza. Cu o proclamație a mareșalului și comandantului suprem Pilsudski am șters lichidul puturos de pe țeasta fratelui meu anonim și am plecat mai departe, încovoiat sub greutatea șeii.

În vremea asta se auzi din apropiere un scîncet de roți.

— Stai! am strigat eu. Cine-i?

Noaptea zbura spre mine pe cai ageri și incendiile fîlfîiau la orizont.

— De la tribunalul revoluționar sîntem, răspunse o voce sugrumată de întuneric.

Am alergat înainte și am dat de o căruță.

— Mi-au ucis calul, am spus eu cu glas tare. Lavrik îi zicea calului...

Nu-mi răspunse nimeni. M-am cățărat în căruță, mi-am pus șaua sub cap, am ațipit și am dormit așa pînă aproape de zori, încălzit de finul încins și de trupul lui Ivan Akinfiev, vecinul meu întîmplător. Dimineața, cazacul se trezi după mine.

— S-a luminat, slavă Domnului, spuse el și, scoțînd revolverul, trase în dreptul urechii diaconului. Acesta ședea drept în fața lui și mîna caii. Deasupra măgurii craniului său pe jumătate pleșuv prinsese a zburătăci un fir de păr ușor și cărunt. Akinfiev mai trase o dată și în dreptul urechii celeilalte și-și vîrî revolverul în toc.

— Bună dimineața, Vanea! îi spuse el diaconului, gîfîind și încălțîndu-se. Să luăm o gustărică, ce zici?

— Măi flăcăule, strigai eu, ce faci?

— Orice-aș face, tot e puțin, răspunse Akinfiev scoțînd merindele; uite-așa mă tot stimulează de trei zile...

Atunci intră în vorbă Korotkov, din prima căruță, pe care-l cunoșteam de la Regimentul 31; el îmi istorisi de la început pînă la sfîrșit toată povestea diaconului. Akinfiev ascultă cu luare-aminte, ciulind urechea, apoi scoase de sub șa un picior fript de vită, care stătuse acoperit cu o cergă și era plin de paie.

Diaconul se dădu jos de pe capră și veni la noi, tăie cu un briceag carnea înverzită și ne dete fiecăruia cîte o bucată. Sfîrșind gustarea, Akinfiev legă piciorul de vită într-un sac și băgă sacul în fîn.

— Vanea, îi spuse el lui Aggheev, haide să scoatem diavolul. Tot ne-am oprit și trebuie adăpați și caii...

Scoase din buzunar o sticluță cu un medicament și seringa lui Tarnovski și le dădu diaconului. Se deteră jos și se duseră mai încolo cu vreo douăzeci de pași.

— Ascultă, soră! strigă Korotkov, din prima căruță, mută-ți ochii la distanța cea mai depărtată, că ai să orbești de-ai să vezi prisosul lui Akinfiev.

— Nu mai pot eu de prostiile voastre, bodogăni femeia și se întoarse cu spatele.

Akinfiev îşi ridică atunci cămaşa. Diaconul se aşează în genunchi în faţa lui şi-i făcu injecţia. Apoi şterse seringa cu o cîrpă şi se uită la lumină. Akinfiev îşi ridică pantalonii şi, prinzînd un moment prielnic, veni în spatele diaconului şi trase din nou cu revolverul la urechea lui.

— Mulţumirile noastre, Vanea, zise el încheindu-se la prohab.

Diaconul puse sticluţa în iarbă şi se sculă în picioare. Firul cel uşor de păr se ridică din nou în aer.

— Pe mine are să mă judece judecătorul ăl mai mare, spuse el cu voce surdă. Tu, Ivan, nu eşti pus peste mine...

— Acuşa fieşcare judecă pe cine vrea, îl întrerupse vizitiul din a doua căruţă, un cocoşat vioi. Şi la moarte te osîndeşte fără multe marafeturi...

— Ori mai bine, rosti Aggheev, îndreptîndu-se din şale, ucide-mă, Ivane...

— Nu te prosti, diacone, zise Korotkov venind lîngă el, acelaşi Korotkov pe care-l cunoscusem şi în alte vremuri. Dă-ţi seama cu ce fel de om călătoreşti. Altul te-ar fi aranjat de mult, ca pe-o raţă, şi nici n-ai fi icnit, pe cîtă vreme ăsta pescuieşte adevărul din tine şi te învaţă, răspopitule...

— Ori mai bine, repetă diaconul cu îndărătnicie şi făcu un pas înainte, ucide-mă, Ivane.

— Ai să te ucizi tu singur, cutră! îi răspunse Akinfiev, pălind şi vorbind peltic. Singur ai să-ţi sapi groapa şi tot singur ai să te îngropi în ea...

În aceeaşi clipă ridică mîinile la cer, îşi sfîşie gulerul şi se prăbuşi la pămînt, apucat de o criză.

— Of, sîngele meu, sînge! răcni el sălbatic şi începu să-şi toarne ţărînă pe faţă. Of, sîngele meu amar, puterea mea sovietică...

— Vanea, zise Korotkov venind lîngă el şi punîndu-i cu gingăşie o mînă pe umăr, nu te mai zbate, prietene, nu te mai necăji. Trebuie s-o luăm din loc, Vanea...

Korotkov luă o gură de apă şi-l împroşcă pe Akinfiev în faţă, apoi îl duse în căruţă. Diaconul se aşează pe capră şi porniră la drum.

Pînă în tîrguşorul Verba rămăseseră cel mult două verste. In dimineaţa aceea se adunară în tîrguşor nenumărate coloane de căruţe. Erau aici Diviziile 11, 14 şi 4. Evrei în veste, cu umerii ridicaţi, stăteau în pragurile caselor lor, ca nişte păsări jumulite. Cazacii umblau prin curţi adunînd ştergare şi mîncînd prune necoapte. Îndată ce sosirăm, Akinfîev se vîrî în fîn si adormi, iar eu, luînd o pătură din căruţa lui, mă dusei să caut un loc la umbră, însă toată cîmpia de ambele părţi ale drumului era plină de excremente. Un ţăran bărbos, cu ochelari cu ramă de metal şi cu pălărioară tiroleză pe cap, stătea mai la o parte şi citea un ziar. Surprinzîndu-mi privirea îmi zise:

— S-ar chema că sîntem oameni, da' ne spurcăm mai rău ca şacalii. Şi de pămînt s-ar cuveni să ne fie ruşine...

Şi, întorcîndu-mi spatele, urmă să-şi citească mai departe ziarul, cu ochelarii săi mari pe nas.

Apucai atunci la stînga spre pădurice şi-l zării pe diacon care se apropia tot mai mult de mine.

— Încotro ai pornit, consătene? îi strigă Korotkov din prima căruță.

— Să-mi fac nevoile, îngăimă diaconul și, apucîndu-mi mîna, mi-o sărută. Dumneavoastră sînteți un domn cumsecade, spuse el în șoaptă, schimonosindu-se, tremurînd și apucînd văzduhul cu mîinile. V-aș ruga într-un moment liber să scrieți în orașul Kasimov, ca să mă poată plînge soția...

— Ești surd, părinte diacon, i-am strigat eu din răsputeri, ori nu ești?

— Mă rog? zise el. Aud? și-și puse mîna la ureche.

— Ești surd, Aggheev, sau nu ești surd?

— Așa e cum spuneți, sînt surd! spuse el repede. Acum trei zile am avut auzul în bună regulă, numai că tovarășul Akinfîev mi-a nenorocit auzul cu revolverul lui. Dumnealui, tovarășul Akinfîev, era obligat să mă ducă la Rovno, dar socot că n-are să mă ducă pînă acolo...

Și, căzînd în genunchi, diaconul se tîrî de-a bușilea înainte, printre căruțe, cu părul său popesc încîlcit de tot. Apoi se sculă în picioare, se strecură printre hățuri și se apropie de Korotkov. Acesta îi dete puțin tutun și, răsucindu-și cîte o țigară, fumară amîndoi.

— Așa-i mai bine, zise Korotkov și-i făcu loc lîngă el.

Diaconul se așeză alături și amîndoi tăcură.

Apoi se trezi Akinfiev. Scoase din sac piciorul de vită, tăie carnea cu briceagul și dete fiecăruia cîte o bucată. Văzînd carnea aceea putrezită, am simțit că mă ia cu leșin și i-am dat înapoi bucata mea.

— Rămîneți cu bine, băieți, am spus eu. Drum bun...

— Cu bine, îmi răspunse Korotkov.

Mi-am luat șaua din căruță și m-am dus. In timp ce mă depărtam, am mai auzit bolboroseala fără sfîrșit a lui Ivan Akinfiev.

— Vanea, îi spuse el diaconului, o făcuși lată rău, măi Vanea. Tu ar trebui să tremuri numai la auzul numelui meu, si cînd colo te-ai așezat si în căruța mea. Ei, dacă ai mai putut să zburzi cîtă vreme nu ți-am ieșit eu în cale, apoi să știi că acu' o să-mi fac rîs de tine, Vanea, cum mă vezi și cum te văd...

Urmare la istoria unui cal

Cu patru luni în urmă, Savițki, fostul nostru comandant de divizie, îi luase lui Hlebnikov, comandantul escadronului unu, armăsarul alb. Hlebnikov plecase atunci din armată, iar astăzi Savițki a primit o scrisoare de la el.

Hlebnikov către Savițki:

„Și nu mai pot să am nici un fel de pică pe armata lui Budionnîi, suferințele mele în sînul acelei armate le înțeleg și le păstrez în inimă ca lucrul cel mai sfînt ce-1 am. Iar dumneavoastră, tovarășe Savițki, ca la un erou mondial, masele muncitoare din ținutul Vitebskului, unde mă aflu în calitate de președinte al comitetului revoluționar județean, vă trimit chemarea proletară: «La revoluția mondială!» și vă doresc ca acel armăsar alb să meargă sub dumneavoastră ani mulți de-aici înainte pe cărări ușoare, spre folosul libertății iubite de toți și al republicilor surori pentru care trebuie să fim cu ochii în patru în ce privește puterea locală și unitățile de plasă din punct de vedere administrativ...“

Savițki către Hlebnikov:

„Hlebnikov, tovarășe credincios! Scrisoarea care ai scris-o tu către mine este foarte lăudabilă pentru cauza comună, cu atît mai vîrtos după prostia ta, cînd ți-ai astupat ochii cu pielea ta proprie și ai ieșit din partidul nostru comunist al bolșevicilor. Partidul nostru comunist, tovarășe Hlebnikov, este un sir de fier al ostașilor care-si dăruiesc sîngele în linia întîi, și cînd sîngele curge din fier, asta nu e, măi tovarășe, lucru de șagă, ci e sau victorie, sau moarte. Același lucru cu privire la cauza comună, căreia nu cred să mai apuc să-i văd înflorirea, deoarece luptele sînt grele și cadrele de comandă le schimb o dată la două săptămîni. De treizeci de zile și nopți duc lupta în ariergardă, facînd pavăză neînvinsei Armate 1 de cavalerie și mă aflu în prezent sub focul puștilor, artileriei și aeroplanelor inamicului. A fost ucis Tardîi, a fost ucis Luhmannikov, a fost ucis Lîkoșenko, a fost ucis Gulevoi, a fost ucis Trunov și nici calul alb nu-1 mai călăresc, așa că, conform cu schimbările norocului pe cîmpul de luptă, nu aștepta să-l vezi, tovarășe Hlebnikov, pe iubitul comandant de divizie Savițki, ci ne vom vedea, ca să spun de-a dreptul, în împărăția cerurilor, dar, după cum se-aude, moșneagul ăla are colo-n cer nu împărăție, ci un bordel în toată regula, iar blenoragii sînt destule și pe pămînt, așa că, mai știi, poate că nici n-o să ne mai vedem deloc. Cu aceasta, rămîi cu bine, tovarășe Hlebnikov.“

Văduva

Comandantul de regiment Șevelev trage să moară într-o căruță sanitară. O femeie sade la picioarele lui. Noaptea, străpunsă de reflexele canonadei, s-a arcuit deasupra muribundului. Levka, vizitiul comandantului diviziei, încălzește mîncarea într-o gamelă. Ciuful lui Levka atîrnă deasupra focului, caii împiedicați ronțăie prin tufe. Levka mestecă în gamelă cu o creangă și-i spune lui Șevelev, care zace lungit în căruța sanitară:

— Am muncit, măi tovărășele, la oraș la Tiumrek, am lucrat la călărie și tot astfel ca atlet la categoria ușoară. Orășelul, bun înțeles, era cam obositor pentru femei, că de cum m-au văzut cuconițele, să dărîme pereții, nu alta... Lev Gavrilîci, ziceau, nu ne refuzați să luați o gustare ca la carte, n-o să vă pară rău de timpul pierdut care nu se mai întoarce... M-am dus cu una la birt. Cerem două porții de vițel, mai cerem ș-o jumătățică de votcă, stăm în liniște și pace și bem... Cînd mă uit, ce să vezi: se vîră în mine un domn oareșcare, îmbrăcat, n-am ce zice, curățel, dar în persoana lui am observat o mare fandacsie, și era și cam pilit...

„Scuzați, zice ăla, ce naționalitate aveți dumneavoastră, dacă nu-i cu supărare?“

„Dar pentru care motiv mă atingi pe mine, domnule, la naționalitate? îl întreb eu. Și mai ales că vezi că mă găsesc în societatea unei doamne!“

... Da’ el de colo:

„Ce mai atlet oi fi și dumneata! zice. La lupte libere din de-alde dumneata se fac căptușeli pe termen nelimitat. Dovedeste-mi de ce naționalitate ești...“

... Dar eu încă mă mențin.

„Nu știu cum îți zice, zic, dar pentru ce cauți să cauzezi asemenea neînțelegeri, ca și cum ar fi cineva obligat în prezent să piară negreșit, ori ca să zic așa, să cadă odată cu ultima suflare!“ Cu ultima suflare..., repetă Levka plin de încîntare și-și ridică mîinile la cer, lăsîndu-se înconjurat de noapte ca de un nimb.

Un vînt nepotolit, vîntul curat al nopții, cîntă, se umple de sunet și leagănă sufletele. Stelele pîlpîie în beznă ca niște inele de logodnă și cad peste Levka, i se încurcă în păr și se sting în coamele lui pletoase.

— Lev, îi spune deodată Șevelev în șoaptă, abia mișcîndu-și buzele vinete, vino-ncoace. Aurul, cît îl am, e pentru Saşka, inelele, harnașamentul, totu-i pentru dînsa. Am trăit și noi cum ne-a dus capul... vreau s-o răsplătesc. Hainele, rufele, ordinul pentru eroism neprecupeţit trimite-le mamei, la Terek. Trimite pe cineva cu o scrisoare și scrie în scrisoarea aia așa: „Te salută comandantul, și să nu plîngi. Căsuța-i a ta, bătrînico, trăiește în ea. Care cum te-o jigni cu ceva, dă o fugă la Budionnîi și spune-i: eu sînt mama lui Șevelev...“. Calul meu Abramka îl las regimentului, să fie pomană de sufletul meu...

— Am înțeles cum e cu calul, mormăie Levka și face semne cu mîinile. Sașa, o strigă el pe femeie, ai auzit ce zice?... Recunoaște în fața lui că ai să-i dai bătrînei ce-i al ei, ori poate n-ai să-i dai?...

— Mama voastră la toți! răspunde Saşka și se duce în tufiș, țeapănă ca un orb.

— Ai să-i dai partea lui de orfan? îi strigă Levka ajungînd-o din urmă și apucînd-o de gît. Spune în fața lui... ' '

— Am să i-o dau. Lasă-mă în pace!

Și după ce-i stoarse declarația asta verbală, Levka luă gamela de pe foc și începu să toarne fiertura în gura încleștată a muribundului. Ciorba grasă se scurgea pe obrajii lui Șevelev, lingura zăngănea între dinții lui sclipitori și morți, iar gloanțele cîntau tot mai jalnic, cu tot mai multă putere în spațiile dense ale nopții.

— Trage cu puștile, spurcăciunea! spuse Levka.

— Ce mai ocupație de slugoi, îi răspunse Șevelev. Ne face ferfeniță în flancul drept cu mitralierele...

Și închizînd ochii cu solemnitate, ca un mort întins pe masă, Șevelev începu să asculte bătălia cu urechile sale mari de ceară. Levka molfăia lîngă el niște carne, crontăind si înecîndu-se. Terminând carnea, Levka își linse buzele și-o tîrî pe Saşka într-o vîlcea.

— Saşka, rosti el tremurînd, rîgîind și frămîntîndu-și mîinile, Sașa, îți spun ca în fața lui Dumnezeu, că tot sîntem plini de păcate ca de scaieți... Acu' trăiește omul și-acu' crapă. Culcă-te cu mine, Sașa, și-am să-ți fiu de folos măcar și cu sîngele meu... El și-a trăit traiul, auzi tu Sașa, dar n-au intrat zilele în sac...

Se așezară amîndoi în iarba înaltă. Luna ieși agale dintre nori și se opri pe genunchiul gol al Saşkăi.

— Vă încălziți, îngăimă Șevelev, și ăla, uite, a intrat în luptă cu Divizia 14.

Levka gîfîia, sufocîndu-se în tufiș. Luna cețoasă umbla razna pe cer, ca o cerșetoare. In aer plutea ecoul schimbului de focuri, venind de departe, negara foșnea pe pămîntul zbuciumat și stelele de august cădeau în iarbă.

Saşka se întoarse după aceea în locul de unde a plecat. Se apucă să-i schimbe rănitului pansamentele și ridică lanterna deasupra rănii pline de puroi.

— Pînă mîine te duci, spuse Saşka, ștergîndu-l pe Șevelev de sudoarea lui rece. Te duci pînă mîine, că moartea e la tine în mațe...

Și în aceeași clipă o bufnitură grea, pe mai multe voci, se prăbuși pe pămînt. Cele patru brigăzi proaspete, băgate în luptă de comandamentul unit al inamicului, traseră spre Busk prima salvă și, întrerupîndu-ne comunicațiile, incendiară malul Bugului. Incendii docile se ițĭră la orizont și păsările grele ale canonadei prinseră a-și lua zborul din foc. Buskul ardea, și Levka zbură prin pădure în trăsura legănată a comandantului Diviziei 6. Trăgea din răsputeri de hățurile zmeurii și se izbea cu roțile lăcuite de buturugi. Căruța lui

Șevelev gonea pe urmele lui, Saşka mîna cu atenție încordată caii care căutau să se smulgă din ham.

Așa ajunseră la liziera unde se afla punctul sanitar. Levka deshămă caii și se duse la intendent să-i ceară o cergă. O luă prin pădurea ticsită de căruțe. Trupurile sanitarelor se zăreau pe sub căruțe și zorile sfioase se zbăteau deasupra cojoacelor soldățești. Cizmele celor ador- miți erau aruncate care încotro, ochii le erau îndreptați spre cer și gropile negre ale gurilor se căscau strîmbe la tot pasul.

În cele din urmă intendentul găsi o cergă. Levka se întoarse la Șevelev, îl sărută pe frunte și-i acoperi trupul. Atunci se apropie de căruța lui și Saşka. Își înnodă basmaua sub bărbie și-și scutură rochia de firele de paie.

— Pavlik, spuse ea. Tu, Hristosul meu... și se culcă într-o rină peste mort, acoperindu-1 cu trupul ei de huidumă.

— O doare, zise atunci Levka. Ce să spun, au dus-o bine. Acuma iar o să poarte de grijă la tot escadronul. Nici o scofală..

Și se duse mai departe spre Busk, unde se afla statul-major al Diviziei 6 de cavalerie.

Acolo, la vreo zece verste de oraș, se dădea lupta cu cazacii lui Savinkov. Trădătorii luptau sub comanda esaulului Iakovlev, care trecuse de partea polonezilor. Se băteau vitejește. Comandantul diviziei era de două zile și două nopți alături de trupele sale, așa că, negăsindu-1 la statul-major, Levka se întoarse la bordeiul lui, își țesălă caii, spălă cu apă roțile trăsurii și se duse să se culce în șură. Șura era plină de fin proaspăt, amețitor ca parfumul. După ce se sătură de somn se așeză să mănînce. Gospodina îi fierse niște cartofi, peste care turnă lapte covăsit. Levka tocmai ședea la masă, cînd strada răsună de plînsul hohotitor al unei fanfare și de tropot de nenumărate copite. Pe întortocheata stradă galițiană trecea un escadron cu muzică și cu stindarde. Corpul lui Șevelev, așezat pe un afet de tun, era înfășurat în drapele. In urma sicriului venea Saşka, călare pe calul lui Șevelev, și un cîntec căzăcesc mustea în ultimele rînduri.

Escadronul trecu pe strada principală și coti spre rîu. Atunci Levka porni în goană, desculț, cu capul gol, să ajungă din urmă detașamentul care pleca, și apucă de dîrlogi calul comandantului de escadron.

Și nici comandantul diviziei, oprit la o răspîntie să-i dea ultimul salut comandantului mort, nici cei din statul său major nu auziră ce anume i-a spus Levka comandantului de escadron.

— Rufele... aduse vîntul pînă la noi niște crîmpeie de cuvinte, mama la Terek...

Atîta puturăm auzi din strigătele incoerente ale lui Levka. Comandantul de escadron, fără să mai asculte pînă la sfîrșit, lăsă dîrlogii și arătă cu mîna spre Saşka. Femeia clătină din cap și trecu mai departe. Atunci Levka sări în șa lîngă ea, îi dădu capul pe spate și-i zdrobi fața cu pumnul. Saşka se șterse de sînge cu poala rochiei și merse mai departe. Levka se dete jos din șa, își aruncă moțul pe spate și-și legă pe mijloc o eșarfă roșie. Iar muzicanții, urlînd

din alămuri, duseră escadronul mai departe, înspre linia strălucitoare a Bugului.

Levka se întoarse peste puțin la noi și răcni, fulgerînd din ochi:

— Am aranjat-o pe cinste... Cică o să-i trimită mă-sii, cînd o fi nevoie, așa zicea. Nu uit eu, zicea, memoria lui. Da' dacă ține minte, apăi să nu uite, vipera dracului... Si dac-o uita, îi mai aducem noi aminte încă o dată. De-o uita și-a doua oară, îi amintim și de două ori.

Zamostie

Comandantul diviziei și statul său major stăteau culcați pe cîmpul cosit, la trei verste de Zamostie. Noaptea, trupele urmau să atace orașul. Ordinul pe armată ne indicase să facem popas în Zamostie, iar comandantul diviziei aștepta deci să i se aducă știrea victoriei.

Ploua. Peste pămîntul inundat pluteau vîntul și bezna. Stelele erau stinse de cerneala revărsată a norilor. Caii istoviți oftau și băteau din copite prin întuneric. N-aveam ce să le dăm. Mi-am legat de picior dîrlogii calului meu, m-am înfășurat cu mantaua și m-am culcat într-o groapă plină de apă. Pămîntul ud mă primi într-o îmbrățișare liniștitoare de mormînt. Calul trase de dîrlogi și mă tîrî de picior afară. Găsise un mănunchi de iarbă și începuse să pască. Apoi am adormit din nou și am visat un pod plin cu fîn. Deasupra duduia aurul prăfuit al treierișului. Snopii de grîu zburau prin cer, ziua de iulie se îngîna cu seara, desișurile asfințitului se prăvăleau peste fîn.

Stăteam întins în culcușul tăcut si dezmierdarea finului la ceafă mă scotea din minți. Apoi deodată ușa de la șură se deschise vîjîind. O femeie în rochie de bal se apropie de mine. Își scoase un sîn din dantelele negre ale corsajului și și-l apropie cu grijă de mine, ca o doică ce ar fi vrut să mă alăpteze. Apoi își lipi sînii de pieptul meu. O căldură amețitoare îmi cutremură temeliile sufletului și stropii de sudoare vie și mobilă începură să clocotească între sfîrcurile noastre.

„Margot, vrui eu să strig, pămîntul mă tîrăște de funia nenorocirilor mele ca pe un cîine care se opintește pe picioarele dinainte, și totuși te-am putut vedea, Margot...“

Voiam să strig asta, dar maxilarele mele, cuprinse de o înfrigurare subită, nu se puteau desclești.

Atunci femeia se depărtă de mine și căzu în genunchi.

— Iisuse, spuse ea, primește sufletul răposatului robului tău...

Ea lipi doi gologani roși pe pleoapele mele și-mi astupă cu fîn înmiresmat deschizătura gurii. Răcnetul se zbătea zadarnic în cercul fălcilor mele încleștate, pupilele care se stingeau se întoarseră încet sub banii de aramă și nu eram în stare să-mi desprind mîinile una de alta... apoi m-am trezit.

În fața mea stătea culcat un țăran cu barba murdară și încîlcită. Ținea în mîini o pușcă. Spinarea calului reteza cerul, ca o grindă neagră. Frîul îmi strîngea ca un laț piciorul zvîcnit în sus.

— AdormișI, leat! spuse țăranul și-mi zîmbi cu niște ochi de noapte și nesomn. Calul te-a tîrît ca la o juma’ de verstă.

Dezlegai cureaua de la picior și mă sculai. De pe fața mea zdrelită de buruieni picura sînge.

Și tot acolo, la doi pași de noi, zăcea lanțul celor de pe pozițiile liniei întîi. Vedeam hornurile din Zamostie, luminițele furișe din ulicioarele întortocheate

ale ghetoului și un stîlp cu felinarul spart. Zorile jilave se scurgeau peste noi ca niște valuri de cloroform. Rachete verzi se avîntau deasupra taberei poloneze. Tremurau în aer, se desfoiau ca trandafirii la lumina lunii, apoi se stingeau.

Și în liniștea aceasta se auzi ecoul îndepărtat al unui geamăt. Ne dădea tîrcoale fumul unei crime tăinuite.

— Bate pe careva, spusei eu. Pe cine-o fi bătînd?...

— Leahul n-are astîmpăr, îmi răspunse țăranul. Taie leahul ovrei.

Țăranul își mută pușca din mîna dreaptă în mîna stîngă. Barba i se răsuci spre umăr de-a binelea, omul mă privi cu dragoste și grăi:

— Tare-s lungi nopțile astea pe poziție, n-au capăt astfel de nopți. Că-i vine omului chef să mai stea de vorbă cu alt om, și ia spune, de un' să-1 iei pe omul ăla?...

Țăranul mă puse să-mi aprind o țigară de la focul lui.

— Ovreii poartă vina la toate, spuse el, că sînt și cu ăia, și cu ăștilalți. După război o să rămînă din ei o nimica toată. Cîți ovrei or fi pe lumea asta?

— Vreo zece milioane, i-am răspuns eu și-am dat să pun zăbală calului.

— Două sute de mii or să rămînă, strigă țăranul și mă apucă de mînă, temîndu-se că am să plec.

Eu însă mă cățărai în șa și gonii călare către locul unde se afla statul-major.

Comandantul diviziei era gata de plecare. Curierii stăteau în fața lui în poziție de drepți și dormeau de-a-n picioare. Escadroanele descălecate se tîrau peste movilele ude.

— S-a strîns șurubul, spuse în șoaptă comandantul diviziei și plecă.

Porniram și noi după el pe drumul ce ducea la Sitaneț.

Începu iar ploaia. Pe drumuri se vedeau plutind șoareci morți. Toamna ne asedia inimile, iar copacii, niște cadavre goale, stînd rezemate în amîndouă picioarele, se clătinau la răspîntii.

Sosirăm la Sitaneț dimineața. Eram cu Volkov, cartiruitorul statului-major. El ne găsi o casă liberă în capul satului.

— Vin, îi spusei eu gazdei, vrem vin, carne și pîine!

Bătrîna ședea pe jos și hrănea din palmă o vițea ascunsă sub pat.

— Nu avem de nici unele! răspunse ea cu nepăsare. Nici nu mai mi-aduc aminte de cînd nu mai avem nimic...

Mă așezai la masă, îmi scosei revolverul de la centură și adormii. Peste un sfert de oră, trezindu-mă, îl zării pe Volkov aplecat peste pervazul ferestrei. Îi scria logodnicei.

„Mult stimată Valia, scria el, vă mai aduceți aminte de mine?"

Citii prima frază, apoi scosei chibriturile din buzunar și dădui foc unui maldăr de paie din mijlocul odăii. Flacăra eliberată se năpusti, strălucind, spre mine. Bătrîna se aruncă peste foc cu pieptul și îl stinse.

— Ce faci, domnule? spuse bătrîna și se dădu îndărăt, îngrozită.

Volkov se întoarse, își aținti asupra gazdei ochii goi, apoi continuă să

scrie.

— Am să te ard de vie, babo, bodogănii eu adormind, am să-ți dau foc și ție, și la vițica asta pe care-ai furat-o.

— Așteaptă nițel! țipă gazda cu voce pițigăiată.

Apoi alergă în tindă, de unde se întoarse cu un urcior de lapte și cu pîine.

Nu apucarăm să mîncăm nici jumătate, că în curte se auziră împușcături. Sumedenie de împușcături. Țăcăniră multă vreme, pînă ne plictisirăm de ele. Isprăvirăm laptele, și Volkov ieși în curte să vadă despre ce-i vorba.

— Ți-am înșeuat calul, îmi spuse el după aceea de la ferestruică. Pe-al meu l-au aranjat, mai bine nici că se putea. Leșii ăștia își pun mitralierele la o sută de pași de aici.

Si astfel râmaserăm doi inși la un cal. Animalul abia fu în stare să ne scoată din Sitaneț. Eu mă așezasem în șa, iar Volkov în spatele meu.

Coloanele de transport fugeau, urlau și înotau prin noroaie. Dimineața mustea în noi, cum mustește cloroformul pe o masă de spital.

— Ești însurat, Liutov? mă întrebă deodată Volkov, cum sta așezat la spatele meu.

M-a lăsat nevasta, îi răspunsei, apoi ațipii cîteva clipe și visai că dorm într-un pat.

Tăcere.

Calul nostru se clătină.

Iapa asta are să mai țină cel mult două verste, zice Volkov, așezat la spatele meu.

Tăcere.

Am pierdut campania, mormăie Volkov și începe să sforăie.

— Da, zic eu.

Trădarea

„Tovarășe judecător de instrucție Burdenko, la întrebarea dumneavoastră vă comunic că am carnetul de partid număru douăzeci și patru zero zero eliberat pe numele Nikita Balmașov de comitetul de partid din Krasnodar. Autobiografia mea de pînă la anul 1914 o explic ca fiind casnică, unde mă ocupam pe lîngă părinți cu plugăria și am trecut de la plugărie în rîndurile imperialiștilor spre a apăra pe cetățeanul Puancare[25] și pe călăul revoluției-germane Ebert-Noske[26], care, după cum mă gîndesc, dormeau și visau cum să dea ajutor staniței mele unde m-am născut, care-i zice Sfîntul Ivan din regiunea Kuban. Și așa au stat lucrurile pînă cînd tovarășul Lenin a întors baioneta mea cea sălbătăcită și a indicat mațul dinainte stabilit și prapurele cel mai potrivit. Din acel moment port număru douăzeci și patru zero zero în vîrful baionetei mele, și e destul de rușinos și-mi vine să rîd că aud acum de la dumneavoastră, tovarășe judecător de instrucție Burdenko, această nemaiauzită tărășenie cu necunoscutul spital din orașul Ics. Eu n-am tras, nici nu m-am năpustit asupra acestui spital, lucru care nici nu putea să se întîmple. Fiind răniți tustrei, noi, adică soldatul Goloviț în, soldatul Kustov si cu mine, aveam călduri în oase si nu atacam, căci plîngeam numai, stînd în halatele de la spital în piață în mijlocu populației libere de naționalitate evrei. Iar referindu-mă la stricăciunea acelor geamuri pe care noi le-am spart cu un nagan ofițeresc, vă spun din tot sufletul că geamurile nu corespundeau misiunii lor, ca fiind la cămară, unde nu era necesitate de ele. Și doctoru lavein, văzînd această jalnică tragere a noastră cu arma, doar se rîdea de noi cu fel de fel de zîmbete, stînd la ferestruica spitalului dumnealui, ceea ce de asemenea pot confirma sus-arătații evrei liberi din localitatea Kozin. Asupra doctorului lavein mai dau, tovarășe judecător de instrucție, încă un material, anume că el rîdea cînd noi, cei trei răniți, adică soldatul Goloviț în, soldatul Kustov și cu mine, am intrat la început în spital, și cum a deschis gura, el ne-a declarat foarte grosolan: voi, ostași, să faceți baie fiecare, armele și hainele să vi le dați jos pe moment, că eu mă tem să nu fie în ele vreo molimă si ele au să meargă negreșit la etuvă... Și atunci, văzînd înaintea ochilor o fiară, nu om, soldatul Kustov a pășit înainte cu piciorul lui rănit și s-a exprimat că ce fel de molimă poate fi în sabia lui ascuțită din Kuban, afară numai că e contra dușmanilor revoluției noastre, si totodată s-a interesat să afle despre etuvă, dacă-i adevărat că acolo stă lîngă lucruri un soldat membru de partid, ori poate că din contră, unu din masa celor fără de partid. Și atunci doctoru lavein pesemne că a băgat de seamă că noi pricepem ce-i aia trădare. El s-a întors cu spatele la noi și fără altă vorbă ne-a trimis în salon și din nou cu fel de fel de zîmbete, unde ne-am și dus, împleticindu-ne în picioarele sfărîmate, dînd din mîinile noastre invalide și ținîndu-ne unul de altul, deoarece tustrei sîntem consăteni din staniț a Sfîntul Ivan, adică tovarășul Goloviț în, tovarășul Kustov

și cu mine, noi sîntem consăteni și cu o singură ursită, și care din noi are piciorul rupt, ăla îl ține pe ălălalt de mînă, iar cui îi lipsește o mînă, ăla se sprijină de umărul tovarășului său. Conform ordinului primit, noi ne-am dus în salon, unde ne așteptam să vedem muncă culturală și devotament față de cauză, și cînd colo ce să vezi cînd am intrat în salon? Am văzut ostași din Armata Roșie, numai infanterie, șezînd pe așternutul din paturi, jucînd dame, iar pe lîngă ei niște surori de statură înaltă, cu pielea netedă, stînd la ferestre și facînd cobză cu dînșii. Văzînd acestea, noi ne-am oprit ca trăsniți.

— Ați termenat războiul, băieți? exclam eu către răniți.

— L-am termenat, zic răniții și-și mută damele făcute din miez de pîine.

— Cam devreme! le spun eu la răniți. Cam prea repede ai termenat războiul, pifane, taman cînd dușmanul vine tiptil la cincisprezece verste de localitate și cînd în ziarul „Cavaleristul roșu“ se poate citi despre situația noastră internațională că este îngrozitoare și că la orizont e plin de nori negri. - Insă vorbele mele au sărit în lături de la urechile eroicei infanterii, ca balega de oaie de pe toba regimentului, și în loc de orice altceva s-a făcut că surorile de caritate ne-au condus la paturi și-au început iar cu iordanele lor, că adică să predăm armele, ca și cînd am fi fost învinși. Cu asta ei l-au necăjit pe Kustov în așa hal, că omul a început să-și sfîșie rana pe care o purta pe umărul stîng, deasupra inimii însîngerate de ostaș și proletar. Văzînd încordarea lui, surorile au tăcut mîlc, atîta că au tăcut numai pentru scurt timp și după aceea s-au apucat iarăși ele, masa celor fără de partid, să-și rîză de noi și au început a trimite doritori să tragă hainele de sub noi, care eram adormiți, ori puneau pe cîte unii cu muncă culturală să joace ca la teatru un rol îmbrăcat în femeie, ceea ce nu s-ar fi cuvenit.

Nu-s de caritate surorile alea... Parcă numai o dată de dragul hainelor au încercat să ne dea prafuri pentru somn, așa că noi am început să dormim cu rindul, cu un ochi deschis, ba chiar ca să ne facem micile nevoi ne duceam îmbrăcați reglementar și înarmați, și chinuindu-ne în felul ăsta o săptămînă plus o zi, am început să vorbim aiurea, aveam vedenii și, în sfîrșit, trezindu-ne din somn în dimineața zilei de 4 august, pentru care sîntem acuzați, am observat la noi o schimbare, că stăm culcați în halate cu numere, ca ocnașii, fără arme și fără hainele țesute de mamele noastre, bietele bătrîne neputincioase din Kuban... Și vedem că soarele strălucește minunat, pe cîtă vreme infanteria de la tranșee, în mijlocul căreia sufeream trei cavaleriști roșii, face huliganism cu noi și cu ei și surorile alea fără caritate, care punîndu-ne în ajun pe furiș prafuri de somn, își saltă acu țîțele tinere și ne aduc pe tăvi cacaua cu lapte, iar lapte în cacaua aia, vorba ceea, baie să faci în el! Și de bîlciul ăsta care-o face să rîză, infanteria bate cu cîrjele în podea de ne sparge urechile, și ne pișcă de șolduri, ca pe niște tîrfe de-ale lor tocmite, parcă ar zice, mă rog: uite, a terminat războiul și Armata 1 de cavalerie a lui Budionnîi. Numai că nu-i așa, tovarăși drăgălași care ați făcut burtă de cît ați tot mîncat aici și care burtă noaptea cîntă ca mitraliera, n-a terminat ea războiul, și cerîndu-ne noi ca și cum am avea nevoie afară, am ieșit tustrei în

curte și de-acolo tule-o, băiete, arzînd de căldura trupului și cu rănile vinete la cetățeanul Boiderman, la președintele comitetului revoluționar județean, fără care, tovarășe judecător de instrucție Burdenko, această neînțelegere cu focurile de armă foarte cu putință nici să nu se existe, adică fără acel președinte al comitetului revoluționar județean, din care cauză ne-am pierdut și noi cu firea. Și măcar că nu putem să dăm un material clar în contra cetățeanului Boiderman, pot ca să vă spun că, intrînd la președintele comitetului revoluționar județean, noi am observat un cetățean în etate într-un cojoc, de naționalitate evreu, care ședea la masă, și masa lui era plină de hîrtii că ți-era și scîrbă să te uiți... Cetățeanul Boiderman îsi răsucea ochii ba încolo, ba încoace, că se vedea bine că nu pricepe neam ce-i în hîrtiile alea, și că vai de capul lui cu hîrtiile alea, cu atît mai mult cu cît niște soldați necunoscuți, însă plini de merit, vin mînioși la cetățeanul Boiderman pentru aprovizionare și, odată cu dînșii, lucrătorii localnici indică niste contrarevoluționari din comunele suburbane, si tot atunci au venit și niște lucrători de rînd de la centru, dorind a se cununa la comitetul revoluționar județean rapid și fără nici o tărăgăneală... La fel și noi am arătat sus și tare cum s-au petrecut lucrurile cu trădarea de la spital, dar cetățeanul Boiderman n-a făcut decît să holbeze ochii la noi, răsucindu-i iarăși ba încolo, ba încoace, și ne-a bătut pe umăr, ceea ce nu mai este autoritate și nici nu este demn de o autoritate, nu ne-a dat nici o rezoluție, numai cît ne-a spus: tovarăși ostași, dacă vă doare pentru puterea sovietică, părăsiți această încăpere, lucru cu care noi n-am fost de acord, adică să părăsim încăperea, ci i-am cerut legitimația, pe care neprimind-o ne-am pierdut cunoștința. Și aflîndu-ne fără cunoștință, am ieșit tustrei în piață, în fața spitalului, unde am dezarmat miliția formată dintr-un om de la cavalerie și am atacat cu lacrimi în ochi trei neînsemnate geamuri de la sus-arătata cămară. Doctoru lavein față de acest fapt inadmisibil făcea figuri și mutre, și asta în asemenea moment, cînd tovarășul Kustov trebuia să moară peste patru zile din cauza bolii lui!

În scurta sa viață roșie, tovarășul Kustov a fost tot timpul îngrijorat fără margini pentru trădare, care uite că ne face cu ochiul de la ferestruica aia și-și bate joc de proletariatul grosolan, dar proletariatul, tovarăși, știe singur că e grosolan, pe noi ne doare asta, sufletul se pîijolește în noi și sfîșie cu flacăra lui închisoarea trupului...

Trădarea, ascultați ce vă spun, tovarășe judecător de instrucție Burdenko, ride de noi de la fereastră, trădarea umblă descălțată prin casa noastră, trădarea și-a atîrnat bocancii pe umăr ca să nu scîrțîie dușumelele în casa prădată de tîlhari..."

Cesniki

Divizia 6 s-a concentrat în pădurea de lîngă satul Cesniki şi aştepta semnalul de atac. Dar Pavlicenko, comandantul Diviziei 6, aştepta încă Brigada 2 şi nu dădea semnalul. Atunci Voroşilov veni călare spre comandantul de divizie. El îi atinse pieptul cu botul calului şi-i spuse:

Tărăgănezi, comandante, tărăgănezi.

— Brigada 2, răspunse Pavlicenko cu voce surdă, conform ordinului dumneavoastră vine în trap la faţa locului.

— Tărăgănezi, comandante şase, tărăgănezi, spuse Voroşilov şi smuci diagonala centurii.

Pavlicenko se dete un pas înapoi.

— În numele conştiinţei, strigă el şi începu să-şi frîngă degetele jilave, în numele conştiinţei, nu mă zoriţi, tovarăşe Voroşilov...

— Să nu te zoresc... spuse în şoaptă Klim Voroşilov, membru al Consiliului militar revoluţionar, si închise ochii.

Era călare, pleoapele îi acoperiseră ochii; tăcea şi îşi mişca buzele uşor. Un cazac în opinci şi cu cască pe cap se uita la el cu nedumerire. Se auzea prin pădure tropotul escadroanelor în marş, ca freamătul de arbori în vînt, ca un zgomot de ramuri rupte. Voroşilov pieptăna cu mauserul coama calului său.

— Comandant de armată, strigă el întorcîndu-se spre Budionnîi... spune-le ostaşilor un cuvînt de îmbărbătare. Uite-l, leahul, cum stă pe dîmb, stă ca în poză, şi ride de tine...

Într-adevăr, polonezii puteau fi văzuţi cu binoclul. Statul-major al armatei sări pe cai şi cazacii începură să se scurgă spre el din toate părţile.

Ivan Akinfiev, fostul vizitiu al Tribunalului revoluţionar, trecu pe lîngă mine şi mă atinse cu scara.

— Eşti la front, Ivane? îi întrebai eu. Ştiam că n-ai coaste...

— Fac eu ceva pe coastele alea... Îmi răspunse Akinfiev şezînd pe cal aplecat pe-o bucă. Lasă-mă să auz ce spune omul.

Trecu înainte şi-şi înghesui calul lîngă calul lui Budionnîi. Budionnîi tresări şi rosti încet:

— Băieţi, zise el, nu-i bună situaţia noastră. Mai vioi, băieţi, mai vioi...

— La Varşovia! răcni cazacul în opinci şi cu cască şi, bulbucîndu-si ochii, tăie văzduhul cu sabia.

— La Varşovia! strigă Voroşilov cabrîndu-şi calul şi intrînd ca un vifor în miezul escadroanelor.

— Soldaţi şi comandanţi! spuse el cu patimă. La Moscova, în străvechea noastră capitală, se luptă o putere nemaivăzută. Guvernul mtmcitoresc-ţărănesc, primul din lume, vă ordonă, soldaţi şi comandanţi, să atacaţi inamicul şi să-l biruiţi.

— Sabia afară, pentru atac... cîntă Pavlicenko cu glas depărtat, la spatele comandantului de armată, şi buzele lui întoarse, viorii şi cu spumă în colţuri, luciră dintre şirurile de ostaşi. Cazaca roşie a comandantului de divizie era ruptă, faţa lui cărnoasă era desfigurată. Cu lama săbiei sale nepreţuite îi dădu lui Voroşilov onorul.

— Conform datoriei jurămîntului revoluţionar, spuse comandantul Diviziei 6, horcăind şi uitîndu-se în lături, raportez Consiliului militar revoluţionar al Armatei 1 de cavalerie că neînvinsa Brigadă 2 de cavalerie se apropie în trap de locul indicat.

— Dă-i drumul, răspunse Voroşilov şi dădu din mînă.

Trase de dîrlogi şi porni, cu Budionnîi alături. Călăreau cite o iapă şargă, cu corpul lung, mergeau unul lîngă altul şi erau îmbrăcaţi în tunici la fel şi cu aceiaşi pantaloni sclipitori, cusuţi cu fir de argint. Hăulind, ostaşii veneau după ei, şi oţelul palid pîlpîia în văpaia moale a soarelui de toamnă. N-am auzit însă unanimitate în urletele cazacilor şi, fără să mai aştept atacul, m-am înfundat în pădure, în adîncul ei, spre locul unde era punctul de aprovizionare.

Acolo zăcea aiurind un ostaş roşu rănit, iar Stiopka Duplişcev, un căzăcel zbanghiu, îl ţesăla pe Uragan, un armăsar pursînge aparţinînd comandantului diviziei şi provenit de la Liuliuşa, o iapă de curse din Rostov cu numeroase recorduri. Rănitul vorbea repede, amintindu-şi de Suia, de mînzata lui, si de nu mai ştiu ce fuioare de in, în vreme ce Duplişcev, acoperindu-i jalnica bolborosire, cînta un cîntec despre o ordonanţă şi o generăleasă durdulie, îl cînta tot mai tare, dirijînd cu ţesala şi mîngîind calul, îl întrerupse însă Saşka, Saşka cea puhavă, dama tuturor escadroanelor. Ea veni călare lîngă flăcăiandru şi sări jos de pe cal.

— Ce zici, facem tîrgul? spuse Saşka.

— Cară-te, îi răspunse Duplişcev întorcîndu-i spatele şi apucîndu-se să lege panglici în coama lui Uragan.

— Faci cum vrei, eşti stăpîn pe tine, zise atunci Saşka, ori eşti un vacs şi tu?

— Cară-te, îi răspunse Stiopka, fac ce vreau, aia e!

Împleti în coamă toate cordeluţele şi deodată îmi strigă cu disperare:

— Uitaţi-vă, Kiril Vasilici, băgaţi niţel de seamă ce batjocură îşi face pe contul meu. De-o lună de zile îndur de la ea toate astea, că nici nu mai ştiu ce să mai zic. Unde mă întorc, dau de ea, încotro îmi îndrept ochii, ea mi se pune de-a curmezişul: adu armăsarul şi adu armăsarul. Ei, şi ce să-i fac, cînd comandantul diviziei îmi porunceşte zi de zi: „Stiopka, zice, la armăsarul ăsta mulţi or să-ţi dea tîrcoale, dar să nu care cumva să-l dai pînă la patru ani...“.

— Pe voi vă las la cinşpe ani, bodogăni Saşka, şi ne întoarse spatele. La cinşpe, şi nu zic nimic, numai cît mă lihnesc mai mult...

Ea se duse spre iapa sa, întări chinga şi se pregăti să încalece.

Pintenii prinşi de pantofi zăngăneau, ciorapii ajuraţi erau stropiţi de noroi şi plini de paie, iar sînii ei monstruoşi dădeau să-i salte peste umeri.

— Am adus bani bătuţi, spuse Saşka în gol şi-şi puse în scară pantoful cu

pinten. I-am adus și uite că trebuie să-i duc înapoi cu mine.

Femeia scoase din sîn două monede noi-nouțe și le jucă în palmă, apoi le ascunse din nou în sîn.

— Păi, să facem tîrgul, dacă vrei! spuse atunci Duplișcev fără să-și ia ochii de la banii de argint, și-și duse de dîrlogi armăsarul.

Saşka alese un loc bun din poiană și duse iapa acolo.

— Parc-ai fi numai tu pe pămînt cu armăsar! îi spuse ea lui Stiopka și începu să-1 conducă pe Uragan. Numai că iepușoara mea e curată, de doi ani n-a fost dată la armăsar, așa că, ce mi-am zis, haide să fac rost de un pursînge...

Saşka se descurcă bine cu armăsarul, apoi își duse iapa mai la o parte.

— Așa, fetițo, acum avem și noi o umplutură, șopti ea și-și sărută iapa pe buzele ei negre și umede de cal, pline de bale atîrnate ca firele de ață; își frecă fața de botul iepei, apoi își ciuli urechile să asculte zgomotul care tropăia prin pădure.

— Vine în fuga mare Brigada 2, spuse Saşka sever și se întoarse spre mine. Trebuie s-o luăm din loc, Liutîci...

— Vine - nu vine, răcni Duplișcev și glasul i se sparse în gîtlej, mie să-mi numeri banii în palmă, nășico...

— Păi nu mă vezi că sînt aici, cu bani cu tot? bolborosi Saşka și sări în șa.

Pornii după ea și alergarăm în galop. In urma noastră răsună răcnetul lui Duplișcev și un foc de armă.

— Luați seama, vă rog! urlă căzăcelul alergînd din răsputeri prin pădure.

Vîntul sărea printre crengi, ca un iepure bezmetic; Brigada 2 zbura printre stejarii galițieni, praful nepăsător al canonadei se ridica deasupra pămîntului ca peste o căsuță liniștită. Și, la un semn al comandantului diviziei, pornirăm la atac, la neuitatul atac de la Cesniki.

După luptă

Iată istoria sfadei dintre mine și Akinfîev. În ziua de treizeci și unu a avut loc atacul de la Cesniki. Escadroanele s-au concentrat în pădurea din marginea satului și la ora șase seara s-au năpustit asupra inamicului. Acesta ne aștepta pe o coamă de deal pînă la care aveam de străbătut trei verste. Noi am parcurs cele trei verste călări pe niște cai peste măsură de obosiți și, urcînd dealul, am văzut un zid funerar alcătuit din tunici negre și fețe palide. Erau cazacii care ne trădaseră de la începutul bătăliilor cu polonezii și fuseseră adunați într-o brigadă de esaulul Iakovlev. Esaulul își rînduise călăreții în careu și ne aștepta cu sabia scoasă. Îi lucea în gură un dinte de aur, iar barba neagră îi acoperea pieptul, ca o icoană pusă pe mort. Mitralierele vrăjmașe au prins a țăcăni de la douăzeci de pași, și dintre ai noștri începură să cadă oameni răniți, pe care-i călcarăm în picioarele cailor, și ne izbirăm piept în piept cu inamicul, dar careul acestuia nici nu se clinti; atunci o luarăm la goană.

Așa au repurtat unitățile lui Savinkov o biruință de scurtă durată asupra Diviziei 6. Bătălia aceasta a fost cîștigată pentru că cei atacați nu și-au întors fața de la escadroanele năpustite asupra lor ca o lavă. De astă dată stătuse neclintit esaulul, și noi am fugit fără să ne muiem săbiile în murdarul sînge al trădătorilor.

Cinci mii de oameni, întreaga noastră divizie, zbura de pe povîrnișuri, neurmărită de nimeni. Inamicul rămăsese pe deal. El nu se încredea în neverosimila sa victorie și nu se hotăra să pornească în urmărire. De aceea am rămas vii și am lunecat fără pierderi în vale, unde ne-a ieșit înainte Vinogradov, ajutorul comandantului Diviziei 6. Vinogradov se frămînta pe trăpașul său nebun și întorcea la luptă pe cazacii care fugeau.

— Liutov, strigă el cînd mă văzu, întoarce-mi ostașii, că-ti scot sufletul si tie!...

Cu minerul mauserului, Vinogradov își lovea calul care juca în loc. Țipa strident și chema oamenii. M-am desprins de lîngă dînsul și m-am apropiat de kirghizul Gulimov care galopa prin apropiere.

— În sus, Gulimov, i-am spus eu. Întoarce calul...

— Întoarce tu coada iepei, îmi răspunse Gulimov și se uită înapoi.

Uitîndu-se cu o privire hoțească, trase cu pușca și-mi pîrli părul de la tîmplă.

— ... Întoarce-o pe a ta, șopti Gulimov printre dinți, apoi mă apucă de umăr și prinse a-și scoate sabia cu mîna cealaltă.

Sabia era înțepenită în teacă și kirghizul, căznindu-se s-o scoată, tremura și se uita împrejur. Mă ținea de umăr și-și apropia capul tot mai mult de mine.

— ... A ta înainte, al meu după tine... repetă el abia auzit și mă lovi ușurel în piept cu lama săbiei, pe care izbutise în sfîrșit s-o scoată.

Mi s-a făcut un gol în stomac cînd am simțit apropierea morții și

îmbrățișarea ei strînsă; am împins în lături cu palma fața kirghizului, fierbinte ca o piatră încinsă la soare, apoi l-am zgîriat cît am putut de adînc. Sîngele cald se mișcă sub unghiile mele, mi le gîdilă; mă îndepărtai de Gulimov gîfîind ca după un drum lung. Prietenul meu sfîșiat, calul, mergea la pas. Călăream fără să zăresc calea, mergeam fără să mă uit îndărăt, și-am mers așa pînă cînd l-am întîlnit pe Vorobiov, comandantul Escadronului 1. Vorobiov își căuta cartiruitorii și nu-i găsea. Ajunserăm împreună pînă în satul Cesniki și acolo ne așezarăm pe-o laviță alături de Akinfiev, fostul vizitiu al Tribunalului revoluționar. Pe lîngă noi trecu Saşka, sora Regimentului 31 de cavalerie, și doi comandanți se așezară pe aceeași laviță cu noi. Comandanții aceștia moțăiau și tăceau, iar unul din ei, care suferise o contuzie, dădea întruna din cap și clipea dintr-un ochi bulbucat. Saşka se duse să-l anunțe la spital, după care se întoarse la noi, trăgîndu-și iapa de dîrlogi. Iapa se împotrivea și luneca cu copitele pe lutul jilav.

— Încotro ți-ai umflat pînzele? o întrebă Vorobiov pe soră. Mai stai și cu noi, Saşa...

— Ba nu stau cu voi, răspunse Saşka și lovi iapa în burtă. N-am să stau...

— Asta ce mai e? strigă Vorobiov rîzînd. Ori poate că te-ai răzgîndit și tu să mai bei ceai în tovărășia bărbaților?...

— Cu tine m-am răzgîndit să mai beau, făcu Saşka întorcîndu-se spre comandant și aruncînd dîrlogii departe. M-am răzgîndit să mai beau ceai cu tine, Vorobiov, că v-am văzut azi pe toți, vitejilor, și pe tine te-am văzut, halal comandant...

— Dacă ai văzut, bombăni Vorobiov, trebuia să pui mîna pe armă și să tragi...

— Să trag?! rosti Saşka cu deznădejde și-și smulse de pe mînecă brasarda de sanitară. Cu asta vrei să trag?

Atunci se apropie de noi și Akinfiev, fostul vizitiu al Tribunalului revoluționar, cu care nu ajunsesem încă să mă socotesc pentru nişte chestiuni mai vechi.

— N-ai cu ce trage, Saşok, zise el împăciuitor, nu-ți cată nimeni vină dintr-asta, că vină aș găsi la ăla care se încurcă la încăierări și nu are grijă să bage cartușe la livorver... Te duseși la atac, zbieră deodată Akinfiev la mine și fața îi tresări într-un spasm, te duseși, da' cartușe nu puseși, care-i pricina?

— Slăbește-mă, Ivane, i-am spus eu lui Akinfiev, însă el nu mă lăsa și se apropia tot mai mult de mine, strîmb, fără coaste, gata să facă o criză.

— Leahul să dea în tine si tu-n el ba... bombănea cazacul sucindu-se și mișcîndu-și șoldul sfarîmat. Care-i pricina?...

— Leahul să dea în mine, i-am răspuns eu cu aroganță, și eu în el ba...

— Atunci se cheamă că ești molocan[27], șuieră Akinfiev printre dinți, făcînd un pas înapoi.

— Atunci se cheamă că sînt molocan! zisei eu mai tare decît înainte. Și ce vrei de la mine?

— Aia vreau, că știi tu ce urmărești, răcni Ivan la mine cu un triumf

sălbatic; știi ce urmărești, și eu am pentru molocani o lege scrisă, anume că nu-i păcat să le faci felul, că ei cinstesc pe Dumnezeu...

Cazacul își urla fără încetare ideile lui despre molocani, adunînd lumea. Am vrut să plec de lîngă el, dar mă ajunse din urmă și cînd fu lîngă mine mă izbi cu pumnul în spinare.

— Nici nu ți-ai încărcat arma! șopti Akinfiev cu voce sugrumată chiar la urechea mea, încercând să-mi sfîșie gura cu degetele lui mari. Tu cinstești pe Dumnezeu, trădătorule...

Îmi smucea și-mi sfîșia gura, apucat de o criză de nebunie, în timp ce eu îl împingeam în lături și-l plesneam peste obraz. Akinfiev se prăbuși la pămînt într-o rină și, căzînd, se răni pînă la sînge.

Atunci se apropie de el Saşka, cu sînii ei legănați. Femeia îl stropi cu apă și-i scoase dintre buze un dinte lung ce i se clătina în gura neagră, ca un mesteacăn într-o viroagă pustie.

— Cocoșii ce altă grijă au, făcu Saşka, decît să-și ciocănească unul altuia pliscul, da' mie-mi vine să-mi astup ochii să nu mai văd de-alde astea, ce văzui azi...

Femeia rosti acestea cu amărăciune și-l duse pe rănitul Akinfiev la ea, în timp ce eu m-am dus împleticindu-mă în satul Cesniki, care luneca tot prin neobosita ploaie galițiană.

Satul înota și se umfla; lutul stacojiu curgea din rănile lui posomorite. Intîia stea sclipi deasupra mea și căzu în nori. Ploaia mai biciui răchitele si se istovi. Seara zbură spre cer ca un stol de păsări și întunericul îmi puse pe frunte cununa lui udă. Puterile mă părăsiră; încovoiat sub coroana funerară, pornii înainte, cerșindu-i soartei cea mai simplă dibăcie dintre toate: dibăcia de a ucide un om.

Un cîntec

Cît am stat în sătucul Budeatici, am avut parte de o gazdă rea. Era văduvă şi era săracă. Am spart multe lacăte la magaziile ei, dar n-am găsit în ele nimic.

Nu-mi rămînea decît şiretlicul şi iată că într-o zi, întor- cîndu-mă acasă devreme, încă înainte de amurg, am văzut cum gazda mea închidea cuptorul încă fierbinte. Mirosea în casă a ciorbă de varză şi poate că ciorba asta avea şi carne în ea. Am adulmecat mirosul cărnii din ciorbă si mi-am pus revolverul pe masă, însă baba tăgădui că ar avea ceva de mîncare, degetele negre şi muşchii obrazului începură a i se zbate în convulsii, faţa i se întunecă şi ochii mă priviră cu spaimă şi cu o uimitoare ură. Dar nimic n-ar fi putut s-o scape, aş fi ajuns cu revolverul unde năzuiam, de nu mi-ar fi stricat socotelile Saşka Koneaev ori, altminteri spus, Saşka Hristos.

El intră în casă cu o armonică sub brat, iar minunatele lui picioare se bălăbăneau în nişte cizme scîlciate.

— Să-i zicem un cîntec! spuse el şi-şi ridică spre mine ochii cotropiţi de somnoroase gheţuri albastre. Să-i zicem un cîntec, adăugă Saşka aşezîndu-se pe laviţă, şi cîntă un preludiu.

Acest preludiu meditativ parcă venea de departe; cazacul îl întrerupse şi ochii lui albaştri se întristară, îşi întoarse capul şi, ştiind ce anume mi-ar face plăcere, începu un cîntec din Kuban.

„Steaua cîmpiilor, cîntă el, steaua cîmpiilor deasupra casei părinteşti, şi mîna tristă-a mamei mele...“

Mi-era drag acest cîntec. Saşka ştia fiindcă amîndoi, şi el, şi eu, îl auzisem întîia dată în nouă sute nouăsprezece, la gurile Donului şi în staniţa Kagalniţkaia.

L-am învăţat de la un vînător care-şi făcea meseria prin apele prohibite. Acolo, în apele prohibite, îşi depun peştii icrele şi se adună nenumărate cîrduri de păsări. Peştele se înmulţeşte în gurile Donului cu un belşug de nedescris şi îl poţi prinde cu căldările ori de-a dreptul cu mîna, iar dacă pui o vîslă în apă, rămîne în picioare: peştele o ţine dreaptă şi o poartă cu el. Am văzut asta cu ochii noştri şi nu vom uita niciodată rezervaţia de ape de lîngă Kagalniţkaia. Toate autorităţile interziceau să se vîneze în acele locuri, şi era o interdicţie îndreptăţită; însă în anul 1919 prin gurile Donului s-a purtat război crunt, şi vînătorul Iakov, desfăşurîndu-şi în văzul nostru nedreapta lui activitate, de ochii lumii i-a dăruit lui Saşka Hristos, cîntăreţul nostru din escadron, o armonică şi l-a învăţat să cînte cîntecele pe care le ştia el. Multe din ele erau melodii străvechi şi aveau accente profunde şi tulburătoare. Şi i-am iertat totul vicleanului vînător, deoarece cîntecele lui ne erau necesare: nimeni nu întrezărea atunci sfîrsitul războiului si numai Saşka era în stare să ne aştearnă cu cîntec şi lacrimi istovitoarele noastre drumuri. Pe drumurile acestea se

întindeau urme însîngerate. Cîntecul plutea pe urmele noastre. Aşa au stat lucrurile în Kuban şi în marşurile noastre prin stepă, aşa a fost în preajma Uralskului şi la poalele Caucazului, şi tot aşa pînă în ziua de azi. Avem nevoie de cîntece, nimeni nu ştie cînd se va sfîrsi războiul, iar Saşka Hristos, cîntăretul escadronului, nu s-a pîrguit încă destul, ca să moară...

Aşa şi în seara asta, cînd m-a amăgit ciorba gazdei, tot Saşka m-a împăcat cu glasul lui legănat şi sugrumat pe jumătate.

„Steaua cîmpiilor, cînta el, steaua cîmpiilor deasupra casei părinteşti, şi mîna tristă-a mamei mele..."

Eu îl ascultam, lungit într-un colţ pe un aşternut putred. Visul îmi frîngea oasele, visul scutura sub mine finul mucegăit şi prin ploaia lui abia o mai desluşeam pe bătrîna care-şi proptise cu-o mînă obrazul veşted. Lăsînd în jos capul plin de păduchi, ea stătu la perete neclintită şi nu se urni din loc pînă ce Saşka nu şi-a isprăvit cîntecul. Saşka sfîrşi de cîntat şi puse armonica la o parte, apoi căscă şi începu să rîdă, ca după un somn lung; după aceea, văzînd paragina din bordeiul nostru, acest bordei de vădană, aruncă gunoiul de pe laviţă şi aduse înăuntru o găleată de apă.

— Vezi, suflete, îi spuse gazda după ce-şi scărpină spinarea de uşciorul uşii şi mă arătă cu degetul, uite, şeful tău a venit adineaori aici, a răcnit la mine, a bătut din picior, mi-a luat lăcăţile din toată gospodăria şi mi-a pus armele la nas... E păcat de la Dumnezeu să-mi vîre în nas armele lui, că sînt o biată femeie...

Se mai scărpină o dată de uşă şi începu apoi să arunce nişte cojoace pe fiu-său, care sforăia sub icoană, în patul mare, împresurat de tot felul de boarfe. Băiatul era mut, avea un cap albicios, alungit şi umflat, şi nişte tălpi gigantice, ca ale unui ţăran adult. Maică-sa îi şterse nasul plin de necurăţenii, apoi se întoarse la masă.

— Mătuşico, îi spuse atunci Saşka, şi-i atinse umărul, dacă doreşti, pot să-ţi acord atenţie...

Dar baba se făcu a nu-l auzi.

— N-am văzut ciorbă, neam, zise dînsa sprijinindu-şi obrazul în palmă, s-au dus pe copcă ciorbele mele; oamenii nu-mi arată decît numai arme şi de se mai brodeşte cîte-un om mai cumsecade, că m-ar ispiti să mă îndulcesc cîte oleacă cu el, uite că m-am făcut aşa de scîrboasă, că nici la păcat nu mă mai bucur...

Îşi mai tărăgănă tristele jelanii şi, bolborosind, împinse apoi la perete pe fiu-său cel mut. Saşka se culcă cu ea pe aşternutul de cîrpe, în vreme ce eu mă străduiam să dorm încercînd să-mi născocesc vise ca să adorm cu gînd bun.

Fiul rabinului

... Mai ţii minte Jitomirul, Vasili? îţi mai aduci aminte, Vasili, de Teterev şi de noaptea aceea cînd sîmbăta, tînăra sîmbătă, se furişa de-a lungul asfinţitului, strivind stelele cu tocul roşu al pantofului ei?

Cornul subţire al lunii îşi scălda săgeţile în apa neagră din Teterev. Caraghiosul Ghidale, fondatorul Internaţionalei a IV-a, ne conducea la rabbi

Motală Brațlavski, pentru rugăciunea de seară. Prin pîcla roșie a înserării, caraghiosul Ghidale își legăna penele de cocoș de la jobenul său. Pupilele de fiară ale luminărilor clipeau în odaia rabinului. Aplecați asupra cărților de rugăciuni, evrei spătoși suspinau surd, și bătrînul măscărici al țadicilor din Cernobîl își zăngănea gologanii de aramă în buzunarul ferfeniţit...

... Ți-aduci aminte de noaptea aceea, Vasili?... În dosul ferestrelor nechezau caii și răsunau din cînd în cînd strigăte de cazaci. Pustiul războiului căsca la geam și rabbi Motală Brațlavski, agățîndu-se de tales[28] cu degetele sale uscate, se închina în fața peretelui de la răsărit. Apoi perdeaua unui dulap se trase în lături și, în luciul funerar al luminărilor, zărirăm sulurile Torei[29], înfășurate în cămăsute de catifea purpurie și de mătase albastră, iar deasupra Torei

văzurăm atîrnînd chipul fără viață, supus și minunat de frumos al lui Ilie, fiul rabinului, ultimul prinț al dinastiei...

Și iată că alaltăieri, Vasili, regimentele Armatei 12 au lăsat descoperit frontul la Kovel. În oraș bubui cu dispreț canonada învingătorilor. Trupele noastre s-au retras în învălmășeală. Trenul secției politice începu să se tîrască pe spinarea moartă a cîmpiei. Țărani tifîci dădeau de-a dura în fața lor știutul gheb al morții ostășești. Ei săreau pe treptele vagoanelor trenului nostru, apoi cădeau, loviți de paturile de pușcă. Gîfîiau, zgîriau cu unghiile, zburau înainte și tăceau. Iar la kilometrul doisprezece, cînd m-am trezit că nu mai aveam cartofi, am aruncat în ei cu un teanc de foi volante. Dar numai unul dintre ei își întinse mîna murdară și moartă, ca să apuce o foaie. Și l-am recunoscut atunci pe Ilie, fiul rabinului din Jitomir. L-am recunoscut numaidecît, Vasili. Și-ți venea așa de greu să-l vezi pe prințul care-și pierduse nădragii frînt în două de o raniță soldătească, încît noi, călcînd regulamentul, l-am luat în vagonul nostru. Genunchii goi și neîndemînatici ca ai unei femei bătrîne i se loviră de fierul ruginit al scării. Două dactilografe cu sîni mari și cu bluze marinărești tîrîră pe duşumea trupul lung și sfios al muribundului. L-am așezat într-un colț al redacției, de-a dreptul pe jos. Niște cazaci cu șalvari roșii îi aranjară veșmîntul căzut. Cele două dactilografe, cu picioarele lor strîmbe de femele fără pretenții, înfipte în podea, îi cercetau cu răceală organele genitale, această bărbăție sfrijită și creață de semit pipernicit. Iar eu, care-l văzusem într-una din nopțile pribegiilor mele, începui să strîng în lădiță lucrurile răvășite ale ostașului roșu Bratlavski.

Toate erau aruncate otova, mandatele de agitator și carnețelele de însemnări cu versurile sale de poet evreu... Portretele lui Lenin si Maimonid stăteau alături. Otelul noduros al craniului lui Lenin și mătasea sumbră a portretelor lui Maimonid. Într-o carte cu hotărîrile Congresului al VI-lea al partidului era pusă o șuviță de păr de femeie, iar pe marginile albe ale foilor volante comuniste se înghesuiau rîndurile strîmbe ale unor versuri ebraice. Ele cădeau asupră-mi ca o ploaie zgîrcită și tristă, erau file din Cîntarea cîntărilor și cartușe de revolver. Ploaia melancolică a asfințitului spală pulberea din părul meu și i-am spus tînărului care murea în colțul acela, pe un mindir

ciuruit:

— Acum patru luni, într-o vineri seara, telalul Ghidale m-a adus la tatăl dumitale, la rabbi Motală, însă dumneata, Brațlavski, nu erai pe atunci în partid.

— Eram atunci în partid, răspimse băiețandrul, zgîriin- du-și pieptul în chinurile febrei, dar n-am putut s-o părăsesc pe mama mea...

— Și acum, Ilie?

— În revoluție, mama e un episod, spuse el în șoaptă, cu glasul stins. A venit rîndul literei mele, litera B, și organizația m-a trimis pe front...

— Și ai nimerit la Kovel, Ilie?

— Am nimerit la Kovel! strigă el cu glas disperat. Chiaburimea a pornit război. Am primit un regiment din rezervă, dar era prea tîrziu. N-aveam destulă artilerie...

Și muri, fără să mai ajungă la Rovno. Muri, acest ultim prinț, printre versuri, filactere și obiele. Îl înmormîn- tarăm într-o gară uitată. Iar eu, care abia izbuteam să cuprind cu trupul bătrîn furtunile fanteziei mele, am ascultat ultimul suspin al fratelui meu.

Argamak

Mă hotărîsem să trec în armata de operații. Comandantul diviziei se strîmbă cînd auzi una ca asta.

— Unde te bagi?... Cum ai lăbărțat nițel buzele, te achită pe loc...

Am insistat și am reușit. Dar nu numai atît. Alegerea mea căzu asupra celei mai combative divizii: Divizia 6. Fui repartizat la Escadronul 4 din Regimentul 23 cavalerie. Escadronul se afla sub comanda unui lăcătuș de la uzina din Briansk, unul Baulin, băiețandru ca vîrstă. Ca să pară mai fioros, își lăsase barbă. Niște tuleie de culoarea scrumului i se ondulau pe bărbie. La cei douăzeci și doi de ani ai săi, Baulin nu era supus nici unei deșertăciuni. Această însușire, caracteristică miilor de Baulini, a intrat ca verb important în victoria revoluției. Baulin era ferm, zgîrcit la vorbă, îndărătnic. Calea vieții lui era hotărită. El n-avea îndoieli asupra justeței acestei căi. Privațiunile i se păreau ușoare. Știa să doarmă șezînd. Dormea cu mîinile împreunate și se trezea așa, încît trecerea de la somn la trezie nici nu se băga de seamă.

Nu puteai să aștepți cruțare dacă erai sub comanda lui Baulin. Serviciul meu începuse cu o rară prevestire a succesului: mi se dăduse un cal. Cai nu erau nici la rezervă și nici țăranii n-aveau. Mă ajutase o întîmplare. Cazacul Tihomolov omorîse fără învoire doi ofițeri prizonieri. I se dăduse însărcinarea

să-i conducă la statul-major al brigăzii, unde ei ar fi putut da informații importante.

Tihomolov nu-i mai adusese la destinație. Se luase hotărîrea de a-1 trimite pe cazac în judecata Tribunalului revoluționar, apoi hotărîrea fusese schimbată. Comandantul de escadron Baulin a dat o sentință mai cumplită decît ar fi dat Tribunalul: i-a luat lui Tihomolov armăsarul cu numele Argamak, iar pe el l-a trimis la coloana de transport.

Chinurile pe care le-am îndurat eu cu acest Argamak nu știu dacă n-au întrecut măsura puterilor omenești. Tihomolov își adusese calul de la Terek, de-acasă. Calul era învățat la trapul căzăcesc și la galopul specific cazac, un galop sec, turbat, subit. Argamak avea pasul lung, întins, tenace. Cu pasul acesta diabolic al lui, calul mă scotea din rînduri, mă facea să mă rătăcesc de escadron, iar eu, lipsit de simțul orientării, hoinăream apoi cîte o zi și o noapte ca să-mi regăsesc unitatea, nimeream în dispozitivul inamic, poposeam noaptea prin rîpi, mă alipeam la alte regimente care mă alungau. Știința mea într-ale cavaleriei se mărginea la faptul că în războiul cu Germania servisem într-un divizion de artilerie al Diviziei 15 infanterie. De cele mai multe ori stătusem pe cheson și din cînd în cînd încălecam pe caii atelajului. N-aveam unde să mă deprind cu trapul aspru și legănat al lui Argamak. Tihomolov îi lăsase moștenire calului toți dracii propriei sale decăderi. Mă scuturam ca un sac pe spinarea lungă și musculoasă a armăsarului. I-am deșelat spinarea. Începură să se ivească pe ea răni. Muște metalice rodeau din aceste răni. Cercuri de sînge închegat și negru încingeau burta calului. Potcovit cu nepricepere, Argamak începuse să șchiopăteze, picioarele dinapoi i se umflaseră la chișiță și deveniseră elefantine. Argamak slăbise. Ochii i se umpluseră acum de o anumită văpaie de cal chinuit, de văpaia isteriei și încăpățînării. Calul nu se mai lăsa înșeuat.

— Ai anulat calul, mă ochelaristule! îmi spuse comandantul de pluton.

Cînd eram de față, cazacii tăceau, dar în spatele meu se pregăteau cum se pregătesc fiarele răpitoare, stînd într-o somnoroasă și perfidă imobilitate. Nici scrisori nu mă mai rugau să le scriu...

Armata de cavalerie ocupase Novograd-Volînskul. Intr-o zi și-o noapte aveam de străbătut cîte șaizeci, ba și cîte optzeci de kilometri. Ne apropiam de Rovno. Popasurile de zi erau neînsemnate. Noapte de noapte visam același vis. Mă vedeam gonind în trap, călare pe Argamak. Pe marginea drumului ardeau focuri. Cazacii își găteau de mîncare. Eu treceam pe lîngă ei și dînșii nici nu-și ridicau ochii spre mine. Unii îmi dădeau bună ziua, alții nici nu mă luau în seamă, nu le ardea de mine. Ce putea să însemne asta? Nepăsarea lor însemna că în felul meu de a călări nu era nimic deosebit, că mergeam călare ca toată lumea, deci n-aveau de ce să mă privească. Și eu zburam în trap pe drumul meu și eram fericit. Setea de liniște și fericire nu mi se potolea aievea, din pricina ei visam astfel de vise întruna.

Pe Tihomolov nu-1 vedeam nicăieri. El mă pîndea undeva pe la marginile campaniei, pe la cozile greoaie ale coloanelor de căruțe, ticsite de cîrpe. Intr-o

zi, comandantul de pluton îmi spuse:

— Paşka se tot întreabă cum eşti...

— Ce nevoie are de mine?

— O fi avînd...

— Te pomeneşti că-şi zice că l-am jignit?

— Şi parcă nu l-ai jignit!...

Ura lui Paşka venea către mine prin păduri şi peste rîuri. O simţeam furnicîndu-mi pielea şi mă zgribuleam. Ochii lui injectaţi se legaseră de drumurile mele.

— De ce m-ai blagoslovit cu un duşman? îl întrebai pe Baulin.

Comandantul de escadron trecu pe lîngă mine căscînd.

— De asta să am eu grijă?! răspunse el fără să se întoarcă. Tu să ai grijă, nu eu...

Spinarea lui Argamak se cicatriza, apoi rănile se deschideau din nou. Puneam cîte trei teltii sub şa, însă echitaţia tot nu era corectă, rănile nu se închideau. Conştiinţa că şedeam pe o rană deschisă îmi dădea întruna fiori.

Un cazac din plutonul nostru, pe care-l chema Biziukov, era consătean cu Tihomolov şi-l cunoscuse acolo, lîngă Terek, şi pe tatăl lui Paşka.

— Ta-su, a Iu' Paşka ăsta, mi-a spus într-un rînd Biziukov, prăsea caii după pofta lui... Era călăreţ dibaci ăla, dat naibii... Vine la herghelie şi numaidecît dă să-şi aleagă calul... I se aduce un cal. Şi el vine de se proţăpeşte cu picioarele crăcănate în faţa calului, de se uită la el... Şi, mă rog, ce cată el?... Uite ce cată: odată îşi face vînt şi-i arde calului un pumn între ochi, şi nu mai e cal. De ce-ai achitat dobitocul, mă Calistrat?... Şi-auzi ce spune el: După cum mi-e pofta mea cumplită, zice, aşa fac, şi pe calul ăsta nu încalec... Calul ăsta nu mi-a deschis pofta să-l încalec... Pofta mea, zice, e cumplită, de moarte... Al dracului călăreţ, nimic de zis!

Şi iată că Argamak, lăsat în viaţă de tatăl lui Paşka şi ales de el, a ajuns să fie al meu. Ce trebuia să fac mai departe? Făuream fel de fel de planuri în minte. Războiul însă m-a scutit de griji.

Armata de cavalerie atacă Rovno. Oraşul fu cucerit. Stăturăm acolo două zile şi două nopţi. În noaptea următoare polonezii ne respinseră. Lupta o dădură numai ca să asigure retragerea trupelor. Manevra izbuti. Le sluji polonezilor drept acoperire uraganul, cu o ploaie biciuitoare şi cu marile descărcări electrice ale verii, răsturnînd peste lume torente de apă neagră. Eliberarăm oraşul pentru o zi şi o noapte. În lupta aceasta nocturnă căzu sîrbul Dundici, cel mai curajos dintre oameni. În lupta asta se bătu şi Paşka Tihomolov. Polonezii se năpustiră asupra coloanei lui de transport. Era într-un loc şes, fără nici un fel de acoperiri. Paşka îşi rîndui căruţele într-un dispozitiv de luptă pe care-l ştia numai el. Aşa pesemne că îşi rînduiau şi romanii carele de luptă. Paşka avea însă şi o mitralieră. E de presupus că o furase şi o ţinuse ascunsă pentru un prilej oarecare. Cu mitraliera asta, Tihomolov scăpă de împresurare, salvă avuţia unităţii şi scoase cu bine toată coloana, afară de două căruţe, la care caii căzuseră împuşcaţi.

— Ce, te-ai apucat să murezi ostașii? fu întrebat Baulin la statul-major al brigăzii cîteva zile după această bătălie.

— O fi trebuind așa, de vreme ce-i murez...

— Vezi să nu-ți rupi gîtul...

Paşka n-a fost amnistiat, însă noi ştiam că el va veni. Şi el veni, încălțat cu niște galoși de-a dreptul pe piciorul gol. Avea degetele retezate și atîrnau de pe ele fețe de tifon negru. Fețele astea se tîrau după el, ca o mantie. Paşka veni în satul Budeatici, în piața bisericii, unde erau legați și caii noștri. Baulin ședea pe treptele bisericii catolice și-și scălda picioarele într-o albie cu apă fierbinte. Degetele de la picioare îi supurau. Avea degete trandafirii, așa cum e fierul la începutul călirii. Smocuri din părul său tineresc, ca paiul, i se lipiseră de frunte. Soarele ardea pe cărămizile și pe țigla bisericii. Biziukov, care stătea alături de comandantul escadronului, îi vîrî în gură o țigară și i-o aprinse. Tîrîndu-și după el mantia zdrențuită, Tihomolov trecu spre conovăț. Galoșii îi clămpăneau în picioare. Argamak își întinse gîtul său lung și necheză recunoscîndu-și stăpînul. Necheză strident și destul de încet, ca un cal în pustiu. Pielea de pe spinare se vălurea ca o horbotă între dungile de carne vie. Paşka se opri lîngă cal. Fețele lui murdare zăceau nemișcate pe pămînt.

— Va's'că așa... rosti cazacul cu glas abia auzit.

Făcui un pas înainte.

— Să ne împăcăm, Paşka, spusei eu. Sînt bucuros că armăsarul vine la tine. Eu unul n-am scos-o cu el la capăt... Ce zici, ne împăcăm?...

— Nu-i încă Pastele, să se împace lumea! zise comandantul de pluton, răsucindu-și mustața la spatele meu.

Șalvarii îi erau lăsați, cămașa descheiată pe pieptul arămiu, omul se odihnea pe o treaptă a bisericii.

— Pupă-te cu el, ca la înviere, Paşka! mormăi Biziukov, consăteanul lui Tihomolov, care-l cunoscuse pe Calistrat, tatăl lui Paşka. Nu vezi că omul vrea să se pupe cu tine, ca la înviere...

Eram singur între oamenii aceştia, a căror prietenie nu reușisem s-o dobîndesc.

Paşka stătea încremenit în fața calului. Răsuflînd adînc și slobod, Argamak întinse botul spre el.

— Va's'că așa, repetă cazacul, întorcîndu-se brusc spre mine și spunîndu-mi de la obraz: N-am să mă împac cu tine.

Clămpănindu-și galoșii, porni pe drumul calcaros și potopit de arșiță, măturînd colbul maidanului din sat cu fețele lui dezlegate. Argamak îl urmă ca un cîine. Dîrlogii i se legănau sub bot, iar gîtul lung și-l ținea jos de tot. Baulin tot își freca în albie putregaiul de fier ruginit al picioarelor.

— M-ai blagoslovit cu un dușman, i-am spus eu. Și cu ce sînt eu vinovat?

Comandantul escadronului își ridică ochii.

— Te văd cum m-aș vedea, zise el, te văd pînă-n fund... Umbli să trăiești fără dușmani... Asta ți-e în gînd, să stai fără dușmani...

— Haide, pupă-te cu el ca la înviere, mormăi Biziukov, întorcînd spatele.

Pe fruntea lui Baulin apăru o pată de foc. Unul din obraji îi tresări.

— Ştii cum vine asta? zise el, neizbutind să-şi tragă suflarea. Asta-i curată plictiseală... Du-te de la noi la mă-ta acasă...

N-am avut încotro. Am fost nevoit să plec. M-am mutat în Escadronul 6. Acolo lucrurile merseră mai bine. Orice s-ar spune, Argamak mă învăţase călăria după sistemul lui Tihomolov. Au trecut luni de zile. Visul mi se împlini. Cazacii au încetat să ne mai petreacă din ochi, pe mine şi pe calul meu.

Povestiri din Odesa

Regele

Cununia isprăvindu-se, rabinul s-a lăsat în jilț, apoi a ieșit din odaie și a văzut mesele întinse în lungul întregii curți. Erau așa de multe, încît își scoseseră coada pe poartă pînă în strada Spitalului. Acoperite cu catifea, mesele se răsuceau prin curte ca niște șerpi cărora li s-ar fi cîrpit burțile cu petice de toate culorile, și parcă toate peticele astea de catifea portocalie și roșie cîntau cu voci grele.

Locuințele deveniseră bucătării. Din ușile afumate năvălea o flacără întunecată, o flacără îmbibată de grăsime, cuprinsă de beție. În razele ei fumurii se coceau fețe de babe, bărbii muierești în colțuri, țîțe unsuroase. Trandafirie ca sîngele, ca balele de cîine turbat, sudoarea se scurgea de pe maldărele acestea de carne omenească crescută în voie și puțin dulceag. Trei bucătărese, fără să mai socotim spălătoresele de vase, găteau cina de nuntă, și peste ele domnea octogenara Reizăl, după datină măruntă și cocîrjată ca un sul al Torei.

Înainte de cină s-a strecurat în curte un tînăr pe care nimeni dintre oaspeți nu-l cunoștea. A întrebat de Benia Krik. L-a luat apoi pe Benia Krik deoparte.

— Ascultă, Rege, i-a spus tînărul, am să-ți spun două vorbe. M-a trimis tanti Hana din strada Kostețkaia.

— Bine, dă-i drumul, i-a răspuns Benia Krik, poreclit Regele; și ce zici că ai să-mi spui?

— Ieri a venit un comisar nou la secție, așa mi-a zis tanti Hana să-ți spun...

— Știam asta de-alaltăieri, i-a răspuns Benia Krik. Altceva.

— Comisarul si-a adunat secția si i-a tinut o cuvîntare...

— Mătura nouă mătură bine, răspunse Benia Krik. Vrea să facă o razie. Altceva...

— Și tu, Rege, știi cînd are să fie razia?

— Mîine o să fie.

— Rege, are să fie azi.

— Cine ți-a spus asta, băiete?

— Tanti Hana mi-a spus. Pe tanti Hana o știi.

— O știu pe tanti Hana. Altceva.

— Comisarul și-a adunat secția și i-a ținut o cuvîntare. „Trebuie să-l gîtuim pe Benia Krik, a spus el, fiindcă unde este Majestatea Sa împăratul, de rege nu mai poate fi vorba. Azi, cînd Krik își mărită sora și vor fi acolo toți, chiar astăzi trebuie să facem o razie...“

— Altceva.

— ... Atunci copoii au sfeclit-o. Au zis așa: dacă facem razie tocmai azi, cînd are bairam în casă, Benia o să se șucărească și se va vărsa mult sînge. Iar

comisarul a spus: la ambiția mea țin mai mult...

— Bine, du-te! i-a răspuns Regele.

— Ce să-i spun lui tanti Hana de razie?

— Zi-i așa, că Benia știe de razie.

Și tînărul s-a dus. După el s-au luat vreo trei dintre prietenii lui Benia. Ei au zis că se vor întoarce peste o jumătate de oră. Și s-au întors peste o jumătate de oră. Asta a fost tot.

Oamenii nu se așezau la masă după vîrstă. Bătrînețea neroadă nu e mai puțin jalnică decît tinerețea fricoasă. Și nici după bogăție. Căptușeala portofelului ticsit e țesută din lacrimi.

În capul mesei ședeau mirele și mireasa. Era ziua lor. Lîngă ei se așezase Sender Eichbaum, socrul Regelui. Era dreptul lui. Se cuvine să se știe povestea lui Sender Eichbaum, fiindcă nu e o poveste oarecare.

Cum de s-a întîmplat ca Benia Krik, un tîlhar și rege al tîlharilor, să ajungă ginerele lui Eichbaum? Cum a ajuns el ginerele unui om care avea, fără una, șaizeci de vaci cu lapte? Toată povestea stă în tîlhărie. Abia de un an Benia îi scrisese lui Eichbaum o scrisoare.

„Domnu Eichbaum, scria el, puneți vă rog mîine dimineață sub poarta de pe Sofîevskaia 17 douăzeci de mii de ruble. Dacă nu faceți asta, vă așteaptă una de nu s-a mai pomenit și toată Odesa are să vă vorbească. Cu stimă, Benia Regele“

Trei scrisori, una mai clară decît alta, rămaseră fără răspuns. Atunci Benia luă măsuri. Nouă inși cu ciomege lungi în mîini sosiră acolo într-o noapte. Ciomegele erau înfășurate cu cîlți muiați în smoală. Nouă stele de văpaie se aprinseră în ograda de vite a lui Eichbaum. Benia sparse lacătele staulelor și începu să scoată afară vacile, una cîte una. Un flăcău le aștepta la ieșire, cu un cuțit. El dobora vaca la pămînt dintr-o singură lovitură și își cufunda cuțitul în inima ei. Pe pămîntul inundat de sînge înfloriseră torțele ca niște trandafiri de foc și deodată izbucniră împușcături. Benia alunga cu focuri de armă lucrătoarele venite în fugă spre staul. După el începură să tragă și alți tîlhari, tot în aer, fiindcă dacă nu tragi în aer, poți omorî un om. Și abia cînd a șasea vacă se prăbuși mugind de moarte la picioarele Regelui, năvăli în curte Eichbaum, numai în izmene, întrebînd:

— Ce-o să iasă din asta, Benia?

— Dacă n-o să am bani, n-o să ai vaci, domnu’ Eichbaum. Una și cu una fac două.

— Intră-n casă, Benia.

Iar în casă căzură la învoială. Vacile înjunghiate le împărțiră pe din două, și Eichbaum căpătă garanția inviolabilității ulterioare în forma unei adeverințe cu ștampilă. Dar minunea veni mai tîrziu.

În timpul spargerii din noaptea aceea cumplită, cînd vacile înjunghiate mugeau, iar vițelele alunecau în sîngele matern, cînd torțele dansau ca niște fecioare negre iar lăptăresele țipînd se fereau de țevile prietenoase ale browningurilor, se năpusti în curte numai în cămășuță și Țilea, fiica bătrînului

Eichbaum. Victoria Regelui deveni înfrîngerea lui.

După două zile, Benia îi înapoie pe neașteptate lui Eichbaum toti banii furati si în seara următoare veni el însuși în vizită. Se îmbrăcase cu un costum portocaliu și sub una din manșete sclipea o brățară de briliante. Intră în odaie, salută și îi ceru lui Eichbaum mîna fetei sale Tilea. Gata să fie lovit de dambla, Eichbaum totuși se ridică. Bătrînul mai avea viață în el pentru vreo douăzeci de ani.

— Ascultă, Eichbaum, îi spuse Regele, cînd ai să mori, o să te îngrop în cimitirul evreiesc numărul unu, chiar lîngă poartă. Am să-ți clădesc un monument de marmură roz, Eichbaum. Am să te fac starostele sinagogii din Brodî. Am să mă las de specialitatea mea, Eichbaum, și am să mă fac asociatul dumitale. O să avem două sute de vaci, Eichbaum. Am să ucid pe toți lăptarii, afară de dumneata. Nici un hoț n-are să treacă pe strada pe care locuiești dumneata. Am să-ți ridic o vilă la stația numărul șaisprezece... Și adu-ți aminte, Eichbaum, că nici dumneata n-ai fost în tinerețe rabin. Cine a falsificat testamentul, ca să nu vorbim cu glas tare despre asta?... Și ginere are să-ți fie Regele, nu un mucos oarecare, auzi, Eichbaum, Regele...

Și Benia Krik și-a atins ținta, pentru că era pătimaș, iar lumile sînt stăpînite de patimă. Tinerii însurăței au trăit trei luni în mănoasa Basarabie, copleșiți de struguri, de hrană și de sudorile dragostei. După aceea Benia s-a întors la Odesa, ca s-o mărite pe soră-sa Dvoira, în vîrstă de patruzeci de ani și suferind de boala lui Basedow. Și acum, istorisind povestea lui Sender Eichbaum, iată că ne putem întoarce la nunta Dvoirei Krik, sora Regelui.

La nuntă, musafirii fură serviți la cină cu găini fripte, curcani, gîște, pește umplut și borș de pește, în care lucea sideful insulelor de lămîie. Pe deasupra capetelor moarte ale gîștelor se legănau flori ca niște panașuri bogate. Dar oare găinile fripte sînt aduse pe țărm de înspumatul flux al mării Odesei?

Tot ceea ce este mai nobil în contrabanda noastră, tot ceea ce face gloria pămîntului dintr-un capăt în altul, în noaptea aceea înstelată, în noaptea aceea albastră își săvîrșea măgulitoarea sa faptă de nimicire. Vinul de pe alte meleaguri încălzea stomacurile, muia gingaș picioarele, amețea creierii și stîrnea rîgîieli, sonore ca semnalul de luptă al goarnei. Bucătarul negru de pe Plutarh, un vapor care sosise din Pord-Said de trei zile, scosese peste linia vămii sticle pîntecoase cu rom de Jamaica, vin uleios de Madera, țigări de foi din plantațiile Peerponte Morgan și portocale din împrejurimile Ierusalimului. Iată ce aruncă pe țărm fluxul înspumat al mării la Odesa, iată ce le pică uneori cerșetorilor odesiți la nunțile evreiești. La nunta Dvoirei Krik unde romul de Jamaica le pica din cer, după ce au tot supt ca niște porci puși la îngrășat, cerșetorii evrei începură să bată asurzitor cu cîrjele. Descheiat la vestă, Eichbaum se uita printre gene la tălăzui- toarea adunare și sughița admirativ. Orchestra cînta marșuri, ca la inspecția unei divizii. Muzică de fanfară, nimic altceva decît fanfară. Șezînd în rînduri strînse, la început, tîlharii se siliseră de prezența altora, dar în cele din urmă își dădură drumul. Liova Kațap sparse o sticlă de votcă în capul amantei sale, Monia Artileristul trase cu revolverul în

aer. Dar entuziasmul atinse apogeul cînd, potrivit datinei, musafirii începură să facă daruri tinerilor însurăţei. Cantorii de sinagogă, sărind pe mese, prinseră a cînta odată cu clocotitoarea fanfară, spre lauda cantităţii de ruble şi linguri de argint dăruite. Şi aici prietenii Regelui arătară cît preţuieşte sîngele albastru şi cavalerismul, încă nestins, al mahalalei Moldovanca. Cu cîte un gest neglijent aruncau în tăvile de argint monede de aur, inele, coliere de perle.

Aristocraţi ai mahalalei, ei aveau trupurile strînse în veste cărămizii, sacouri roşcate le cuprindeau umerii, iar pe pulpele cărnoase stătea să plesnească pielea carîmbilor de culoarea azurului celest. Cu statura dreaptă, cu burţile scoase în afară, bandiţii băteau din palme în tactul muzicii, cereau mirilor să se pupe şi-i aruncau miresei flori, iar ea, cuadragenara Dvoira, sora lui Benia Krik, sora Regelui, schimonosită de boală, cu guşa ei imensă şi cu ochii ieşiţi din orbite, şedea pe un munte de perne alături de un băiat plăpînd, cumpărat cu banii lui Eichbaum şi amuţit de tristeţe.

Ritualul darurilor se apropia de sfîrşit, cantorii răguşiseră, iar contrabasul nu izbutea să se împace cu vioara. Peste curte pluti deodată un vag miros de ars.

— Benia, zise taica Krik, un chirigiu bătrîn, bădăran vestit printre chirigii, ştii, Benia, ce-mi vine mie să cred? Îmi vine să cred că arde funinginea...

— Taică, îi răspunse Regele beţivanului de tată-său, mănîncă şi bea, te rog, şi nu-ţi face griji cu toate prostiile...

Taica Krik urmă povaţa fiului său. Mîncă şi bău. Totuşi nouraşul de fum era din ce în ce mai înţepător. Pe undeva se şi împurpuraseră marginile cerului. Şi apucase să zvîcnească spre înălţimi o limbă de flacără, îngustă ca o baionetă. Săltînd din scaime, oaspeţii adulmecau văzduhul, iar femeile începură să ţipe. Atunci tîlharii se uitară unii la alţii. Şi numai Benia, care nu observase nimic, era nepotolit.

— Îmi stricaţi petrecerea! strigă el plin de disperare. Vă rog, dragii mei, mîncaţi şi beţi...

Dar în acelaşi timp apăru în curte tînărul care mai venise şi la căderea serii.

— Rege, zise el, am să-ţi spun două vorbe...

— Bine, zi-i, răspunse Regele. Totdeauna ai tu două vorbe de spus...

— Rege, rosti tînărul necunoscut şi chicoti, pur şi simplu îţi vine să mori de rîs, auzi dumneata, arde secţia ca o luminare...

Băcanii încremeniră. Tîlharii suriseră. Sexagenara Manka, muma bandiţilor mahalalei, vîrî două degete în gură şi trase un şuierat asa de strident, încît vecinii ei de masă se feriră în lături.

— Mania, îi atrase Benia atenţia, nu eşti la lucru, păstrează-ţi sîngele rece, Mania...

Tînărul care adusese uluitoarea veste chicotea şi acum.

— Au ieşit de la secţie vreo patruzeci de inşi, povesti el mişcîndu-şi fălcile larg, şi s-au dus în razie. Şi n-au apucat să facă nici cinşpe paşi, că a şi

luat foc... Dați o fugă să vă uitați, dacă vreți...

Benia îşi opri însă oaspeţii să se ducă să vadă incendiul. Plecă numai el cu doi dintre ai lui. Secţia de poliţie era cuprinsă de flăcări din patru părţi. Scuturîndu-şi fundurile, vardiştii alergau pe scările înecate de fum şi aruncau prin ferestre tot felul de cufere. Arestaţii dispăreau în învălmăşeală. Pompierii erau cuprinşi de zel, însă pompa din apropiere nu avea apă. Comisarul - mătura aceea nouă care mătură bine - stătea pe trotuarul opus şi-şi mușca mustaţa care îi tot intra în gură. Mătura cea nouă stătea nemişcată. Trecînd pe lîngă comisar, Benia îl salută milităreşte.

— Să trăiţi, excelenţa voastră! zise el cu compasiune. Ce ziceţi de nenorocirea asta? E oribil...

Apoi începu să se uite la clădirea în flăcări, clătină din cap şi bolborosi:

— Vai, vai, vai...

Cînd Benia se întoarse acasă, felinarele din curte se stingeau şi se revărsa de ziuă. Musafirii plecaseră, iar muzicanţii moţăiau cu capetele rezemate de mînerele contrabasurilor. Numai Dvoira n-avea chef de somn. Ea îşi împingea cu amîndouă mîinile soţul fîstîcit spre uşa camerei lor nupţiale şi îl învăluia în privirile-i senzuale, ca mîţa care, ţinînd şoarecele în bot, îl încearcă uşor cu dinţii.

Cum se petreceau lucrurile la Odesa

Am început eu.

— Reb Arie-Leib, i-am zis bătrînului, să discutăm despre Benia Krik. Să stăm de vorbă despre fulgerătorul lui debut şi despre sfîrşitul lui groaznic. Trei umbre stau în calea imaginaţiei mele. Să-l luăm pe Froim Graci. Tăria de oţel a isprăvilor lui oare n-ar suporta comparaţia cu forţa Regelui? Sau Kolka Pakovski. Firea turbată a acestui om avea într-însa tot ce trebuie ca să poţi domina. Şi parcă Haim Drong n-a ştiut să distingă strălucirea noii stele? Şi de ce numai Benia Krik s-a suit pînă la capătul scării de frînghie, în vreme ce toţi ceilalţi au rămas atîrnaţi jos, pe treptele nestatornice?

Reb Arie-Leib tăcea, şezînd pe zidul cimitirului. In faţa noastră se desfăşurase liniştea verde a mormintelor. Omul doritor de răspuns trebuie să-şi facă rezerve de răbdare. Omului stăpînind ştiinţa îi şade bine să fie trufaş. De aceea, şezînd pe zidul cimitirului Arie-Leib tăcea. În cele din urmă el spuse:

— De ce tocmai el? Vreţi să ştiţi de ce nu ceilalţi? Prin urmare, uitaţi un timp că pe nas aveţi nişte ochelari şi că aveţi toamnă în suflet. Curmaţi scandalul de pe masa dumneavoastră de scris şi nu vă mai bîlbîiţi în faţa oamenilor. Închipuiţi-vă o clipă că faceţi scandal în pieţele publice şi că vă bîlbîiţi pe hîrtie. Sînteţi tigru, sînteţi leu, sînteţi pisică. Puteţi să vă culcaţi o noapte cu o rusoaică şi femeia aceasta va rămîne mulţumită de dumneavoastră. Aveţi douăzeci şi cinci de ani. Dacă cerul şi pămîntul ar avea nişte verigi, aţi apuca de verigile astea şi aţi trage cerul spre pămînt. Iar tatăl dumneavoastră este chirigiul Mendel Krik. La ce se gîndeşte un tată ca ăsta? El se gîndeşte cum să bea o cinzeacă bună de votcă, cum să-i dea cuiva un pumn în mutră, se gîndeşte la caii lui şi la nimic altceva. Dumneavoastră vreţi să trăiţi, pe cînd el vă obligă să muriţi de douăzeci de ori pe zi. Ce aţi fi făcut în locul lui Benia Krik? N-aţi fi făcut nimic. Pe cîtă vreme el a făcut. De aceea era Rege, pe cînd dumneavoastră daţi cu tifla din buzunar.

El, Bencik, s-a dus la Froim Graci, care din vremea aceea începuse a se uita la lume numai cu un singur ochi şi era ceea ce este şi acum. Dînsul i-a spus lui Froim:

— Ia-mă şi pe mine. Vreau să acostez la malul tău. Malul la care am să acostez are să fie în cîştig.

Graci l-a întrebat:

— Cine eşti, de unde vii şi în ce ape te scalzi?

— Pune-mă la încercare, Froim, îi răspunse Benia, şi să nu mai umblăm cu cioara vopsită.

— Să nu umblăm cu cioara vopsită, răspunse Graci. Am să te pun la încercare.

Și tîlharii s-au adunat în consiliu ca să vadă ce-i cu Benia Krik. N-am fost la adunarea aceea, dar se zice că s-au adunat în consiliu. Mai-marele lor era pe atunci răposatul Liovka Bîk.

— Ce-i umblă sub cozoroc lui Benia ăsta? a întrebat răposatul Bîk.

Și Graci chiorul își spuse părerea:

— Benia vorbește puțin, dar vorbește cu haz. El vorbește puțin, dar ai dori să mai spuie cîte ceva.

— Dacă-i așa, strigă răposatul Liovka, să-l încercăm cu Tartakovski.

— Să-l încercăm cu Tartakovski, hotărî consiliul și toți cei în care mai sălășluia bunul simț au roșit cînd le-a fost dat să audă hotărîrea asta. De ce au roșit? O să aflați asta cînd o să vă duceți acolo unde am să vă duc eu.

Tartakovski era poreclit pe la noi fie Un-Jidan-și-Jumătate, fie Nouă-Spargeri. Un-Jidan-și-Jumătate i se spunea pentru că nici un evreu nu avea atîta tupeu și atîția bani cît Tartakovski. Era mai înalt de statură decît cea mai înaltă huidumă dintre vardiștii Odesei, iar la cîntar trăgea mai mult decît cea mai grasă ovreică. Porecla Nouă-Spargeri i-o dăduseră fiindcă firma Liovka Bîk et compania făcuse în birourile lui nu opt sau zece spargeri, ci exact nouă. Lui Benia, care nu era încă Rege pe atunci, îi reveni onoarea să se ducă la acel Jidan-și-Jumătate cu a zecea spargere. Cînd Froim i-a comunicat asta, el a spus „da“ și a ieșit trîntind ușa. De ce a trîntit ușa? O să aflați asta cînd o să vă duceți acolo unde am să vă duc eu.

Tartakovski are suflet de ucigaș, dar e de-ai noștri. S-a ridicat dintre noi. E sînge din sîngele nostru, carne din carnea noastră, ca și cum ne-ar fi născut aceeași mamă. Jumătate din Odesa are serviciu la prăvăliile lui. Și necazurile i s-au tras tot de la ai lui din mahala. De două ori l-au răpit ca să poată fi răscumpărat, ba odată, pe vremea pogromului, i-au făcut și slujbă de înmormîntare cu cor. Derbedeii din mahalaua Sloboda îi băteau atunci pe evrei pe strada Bolșaia Arnautskaia. Tartakovski fugise de ei și întîlnindu-se cu o procesiune de înmormîntare, a întrebat:

— Pe cine duce la groapă?

Trecătorii i-au răspuns că pe Tartakovski. Convoiul a ajuns la cimitirul Sloboda. Atunci ai noștri au scos din sicriu o mitralieră și au început să tragă în derbedeii mahalalei ăleia. Un-Jidan-și-Jumătate însă nu prevăzuse așa ceva. Un-Jidan-și-Jumătate s-a speriat de moarte. Și care proprietar nu s-ar fi speriat în locul lui?

A zecea spargere contra unui om căruia i s-a făcut odată și slujba de îngropăciune era o grosolănie. Benia, care pe atunci nu era încă Rege, înțelegea asta mai bine ca oricare altul. Dar lui Graci i-a spus „da“ și chiar în aceeași zi i-a scris lui Tartakovski o scrisoare care semăna cu toate scrisorile de același soi:

„Mult stimate Ruvim Osipovici, fiți așa de binevoitor să puneți pînă sîmbătă sub polobocul cu apa de ploaie...“ și așa mai departe. „în caz de refuz, așa după cum în ultimul timp ați cam început a vă permite, vă așteaptă o mare

deziluzie în viața dumneavoastră de familie. Cu stimă, cunoștința dvs. Benție Krik.“

Lui Tartakovski nu i-a fost lene să răspundă imediat:

„Benia, dacă ai fi un idiot, ți-aș scrie ca unui idiot. Dar eu nu te știu ca atare, și ferească Dumnezeu să te știu drept cine nu ești. Tu pesemne faci pe puștiul. Oare nu știi că anul acesta în Argentina e așa recoltă că dă pe-afară și noi ședem cu griul nostru fără nici un fel de saftea?... Și am să-ți mai spun cu mîna pe inimă că m-am săturat să mănînc la bătrînete bucata asta amară de pîine și să îndur toate neplăcerile astea, după ce am muncit toată viața ca ultimul hamal. Și cu ce m-am ales după toată munca asta nesfîrșită de ocnaș? Cu ulcere, boli, griji și insomnii. Lasă-te de prostii, Benia. Prietenul tău, mult mai mare decît îți imaginezi, Ruvim Tartakovski.“

Un-Jidan-și-Jumătate și-a făcut datoria. A scris o scrisoare. Dar poșta n-a dus scrisoarea la adresă. Neprimind răspuns, Benia s-a supărat. A doua zi a apărut cu patru amici în biroul lui Tartakovski. Patru tineri mascati si cu revolverele în mînă au năvălit în cameră.

— Mîinile sus! au zis ei și au început să gesticuleze cu pistoalele.

— Lucrează mai calm, Solomon, îi făcu Benia observație unuia dintre ei, celui care striga mai tare; să n-ai obiceiul ăsta să fii primul la lucru! Apoi, întorcîndu-se către un funcționar din prăvălie, care era palid ca moartea și galben ca lutul, l-a întrebat: Un-Jidan-și-Jumătate e în fabrică?

— Dumnealui nu este la fabrică, răspunse funcționarul, care se numea Mughinștain și-i mai spunea Iosif, fiind copilul din flori al tușei Pesia, precupețа de găini din Piața Seredinskaia.

— Și în locul patronului cu cine stăm noi de vorbă? au început ei să-l descoasă pe nenorocitul de Mughinștain.

— În locul patronului, cu mine, a răspuns funcționarul, verde la față ca iarba cea verde.

— Atunci, cu ajutorul bunului Dumnezeu, deschide-ne casa de bani! i-a poruncit Benia și a început numaidecît o operă în trei acte.

Nervosul Solomon așeza într-o valiză banii, hîrtiile, ceasurile și brelocurile; răposatul Iosif stătea în fața lui cu mîinile în sus și în vremea asta Benia le spunea istorioare din viața poporului evreu.

— Dacă face el cu mine pe alde Rotschild, spunea Benia despre Tartakovski, atunci să-l arză focul. Explică-mi tu mie, Mughinștain, ca unui prieten, următorul lucru: îi trimit eu o scrisoare de afaceri, și de ce n-ar cheltui el cinci copeici cu tramvaiul ca să vină pînă la mine acasă și să bea cu familia mea o cinzeacă de votcă și să ia o gustare cu ce avem și noi? Ce l-a împiedicat să-și deschidă inima în fața mea? Să fi spus măcar: „Benia, uite-așa și pe dincolo, asta e balanța mea, mai îngăduie-mă vreo două zile, lasă-mă să-mi trag răsuflarea, dă-mi voie să mă dezmeticesc“. Și ce i-aș fi răspuns eu? „Nu se întîlnește porc cu porc, dar om cu om se întîlnește.“ Ai priceput,

Mughinștain?

— Am priceput tot, i-a răspuns Mughinștain, dar a mințit, fiindcă habar n-avea de ce Un-Jidan-și-Jumătate, bogătaș respectabil și om clasa întîi, trebuia să meargă cu tramvaiul ca să ia o gustare în familia chirigiului Mendel Krik.

Iar între timp nenorocirea dădea tîrcoale pe la ferestre, ca un cerșetor în zori de zi. Nenorocirea a năvălit cu zgomot în birouri. Și cu toate că de astădată ea și-a luat înfățișarea ovreiului Savka Buțis, era beată ca un sacagiu.

— Ho-ho, răcni ovreiul Savka, iartă-mă, Bencik, am întîrziat! și începu să tropăie și să dea din mîini.

Apoi trase cu revolverul și glontele îl nimeri pe Mughinștain în burtă.

Mai e nevoie de cuvinte? Era omul și nu mai este. Trăia un burlac nevinovat ca pasărea pe creangă, și uite-l că a pierit dintr-o prostie. A venit un ovrei semănînd a marinar și a tras cu pistolul nu într-o carafă cu surprize, ci în burta unui om. Ce cuvinte mai trebuie aici?

— Tule-o din birou! strigă Benia și fugi ultimul. Dar plecînd, apucă să-i spuie lui Buțis:

— Jur pe mormîntul mamii, Savka, că ai să te întinzi lîngă el...

Și acuma spuneți-mi și mie, tinere domn, care tăiați cupoane din acțiunile altora, cum ați fi procedat în locul lui Benia Krik? Dumneavoastră n-ați ști cum să procedați. Pe cînd el știa. De aceea e el Rege, iar noi doi ședem pe zidul cimitirului evreiesc numărul doi și ne ferim de soare cu palma.

Nenorocitul fiu al tușei Pesia n-a murit îndată. O oră după ce l-au adus la spital, a sosit acolo și Benia.

A cerut să fie chemați la el medicul-șef și o soră și le-a spus fără să-și scoată mîinile din buzunarele pantalonilor de culoare crem:

— Am interes, a zis el, ca bolnavul Iosif Mughinștain să se facă sănătos. Pentru orice eventualitate mă recomand:

Benție Krik. Să nu vă pară rău de camfor, perne cu oxigen, cameră rezervată. Dacă nu, de fiecare doctor, măcar de-ar fi el și doctor în filosofie, tot nu trebuie mai mult decît doi metri de pămînt.

Și totuși Mughinștain a murit în aceeași noapte. Și abia atunci Un-Jidan-și-Jumătate a făcut gălăgie în toată Odesa.

— Unde începe poliția, răcnea el, și unde se termină Benia?

— Poliția se termină acolo unde începe Benia, îi răspundeau oamenii cu judecată, dar Tartakovski nu s-a putut liniști și l-a ajuns clipa cînd un automobil roșu cu o cutie muzicală în el și-a cîntat în Piața Seredinskaia primul său marș din opera *Rîzi, paiață*. Ziua în amiaza mare mașina a venit în viteză pînă la căsuța în care locuia tușa Pesia.

Automobilul zdrăngănea din roți, scuipa fum, își împrăștia strălucirea de alamă, puțea a benzină și cînta diferite arii cu claxonul. Din automobil sări cineva și se duse direct în bucătărie, unde jos, pe pămîntul care ținea loc de podea, se zbătea văicărindu-se micuța tușă Pesia. Un-Jidan-și-Jumătate ședea pe un scaun și dădea din mîini.

— Rît de huligan, urlă el cînd îl văzu pe musafir, banditule, nu te-ar răbda

pământul! Grozav obicei ți-ai făcut să omori oameni vii...

— Domnu' Tartakovski, îi răspunse Benia Krik cu jumătate de glas, sînt acum aproape două zile și două nopți de cînd îl plîng pe iubitul răposat ca pe frate-meu. Dar știu că dumneavoastră scuipați pe tinerele mele lacrimi. Rușine, domnu'Tartakovski! în ce safeu ați ascuns dumneavoastră rușinea? Ati avut inima să-i trimiteti mamei răposatului nostru Iosif o sută de mizerabile carboave. Mi s-a făcut măciucă în cap creierul cu păr cu tot, cînd am auzit așa noutate.

Aici, Benia a făcut o pauză. Era îmbrăcat cu un sacou de culoarea ciocolatei, pantaloni crem și se încălțase cu ghete ca zmeura.

— Zece mii bani gheață, răcni el, zece mii bani gheață și pensie pînă la moartea dumneaei, de-ar trăi și o sută douăzeci de ani. Și dacă nu, atunci să ieșim din încăperea asta, domnu' Tartakovski, și să luăm loc în automobilul meu...

După aceea s-au înjurat unul pe celălalt. Un-Jidan-și-Jumătate se certa cu Benia. N-am fost de față la sfada asta. Dar cine a fost, își aduce aminte. S-au învoit pînă la urmă pentru cinci mii bani gheață și cîte cincizeci de ruble lunar.

— Tușă Pesia, îi spuse atunci Benia babei ăleia zburlite, care se tăvălea pe jos, dacă ai nevoie de viața mea, poți s-o primești, dar toată lumea se înșală, chiar și Dumnezeu. S-a săvîrșit o mare greșeală, tușă Pesia. Și parcă și din partea lui Dumnezeu n-a fost greșeală să așeze pe evrei în Rusia, pentru ca ei să se chinuie ca în iad? Și de ce ar fi fost rău dacă evreii ar fi trăit în Elveția, unde ar fi fost înconjurați de lacuri clasa întîi, de aerul de munte și de franțuji adevărați? Toți se înșală, pînă și Dumnezeu. Ascultă-mă cu urechile, tușă Pesia. Ai cinci mii în mînă și cincizeci de ruble lunar pînă ai să mori, chiar dac-o fi să trăiești o sută douăzeci de ani. Înmormîntarea lui Iosif are să se facă după categoria întîi: șase cai ca șase lei-paralei, două care funebre cu coroane, corul de la sinagoga din Brodî și Mirikovski personal, care o să cînte pentru răposatul fiul dumitale...

Înmormîntarea a avut loc în dimineața următoare. Despre înmormîntarea aia să-i întrebați pe cerșetorii din cimitir. Întrebați-i pe ceaușii de la sinagogă, pe comercianții de păsări cușer sau pe babele de la azilul numărul doi. Asa înmormîntare Odesa n-a văzut de cînd e ea, și lumea n-are să mai vadă vreodată. Vardiștii și-au pus în ziua aceea mănuși de ață. În sinagogile ce stăteau cu ușile deschise și fuseseră împodobite cu verdeață, ardea lumina electrică. Pe caii albi înhămați la carul mortuar se legănau panașuri negre. Șaizeci de coriști mergeau în fruntea cortegiului. Coriștii erau băieți, dar cîntau cu voci femeiești. Epitropii sinagogii negustorilor de păsări cușer o duceau de braț pe tușa Pesia. După dînșii veneau membrii asociației funcționarilor comerciali evrei, iar după funcționarii comerciali evrei mergeau avocați, doctori în medicină și moașe. De o parte a tușei Pesia erau precupețele de găini din Piața Veche, de cealaltă parte onoratele lăptărese din Bugaiovka, înfășurate în șaluri portocalii. Ele tropăiau ca jandarmii la paradă

într-o zi de sărbătoare. Şoldurile lor grase aveau mirosul mării şi miros de lapte. Şi în urmă de tot se împleticeau funcţionarii lui Ruvim Tartakovski. Erau o sută de oameni, sau două sute, sau o mie. Purtau surtucuri negre cu revere de mătase şi cizme noi, care guiţau ca purceii în sac.

Şi, iată, am să vorbesc aşa cum a vorbit Domnul Dumnezeu pe muntele Sinai din tufişul în flăcări. Vîrîţi-vă în urechi cuvintele mele. Tot ceea ce am văzut, cu ochii mei am văzut, şezînd aici, pe zidul cimitirului numărul doi, lîngă pelticul Moiseika şi Şimşon de la întreprinderea de pompe funebre. Şi asta am văzut-o eu, Arie-Leib, ovrei mîndru, trăind pe lîngă răposaţi.

Carul mortuar a ajuns la sinagoga cimitirului. Sicriul a fost pus pe una din trepte. Tuşa Pesia tremura ca o păsărică. Cantorul s-a dat jos din trăsură şi a început serviciul divin. Cei şaizeci de corişti îi ţineau isonul. Si în momentul acela automobilul roşu s-a năpustit de după o cotitură. El cînta *Rîzi, paiaţă* şi apoi se opri. Oamenii tăceau ca nişte cadavre. Tăceau copacii, coriştii, cerşetorii. Patru oameni ieşiră de sub capota roşie şi duseră cu paşi tăcuţi pînă la carul mortuar o coroană extraordinară de trandafiri. Iar cînd serviciul divin luă sfîrşit, cei patru oameni îşi strecurară sub sicriu umerii lor de oţel şi după aceea, cu ochii aprinşi şi cu piepturile înainte, porniră împreună cu membrii asociaţiei funcţionarilor comerciali evrei.

În fruntea lor mergea Benia Krik, pe care nimeni încă nu-l numea pe atunci Regele. Primul se apropie de mormînt el, se urcă pe movilă şi întinse mîna.

— Ce vrei să faci dumneata, tinere? sări la el Kofman de la întreprinderea de pompe funebre.

— Vreau să ţin un discurs, răspunse Benia Krik.

Şi el a ţinut un discurs. L-au auzit toţi care voiau să-l audă. L-am auzit şi eu, Arie-Leib, l-a auzit şi pelticul Moiseika, fiindcă el şedea alături de mine pe zid.

— Domnilor şi doamnelor, a spus Benia Krik, domnilor şi doamnelor, a zis el, şi soarele s-a suit deasupra capului său ca o santinelă cu puşca pe umăr. Aţi venit să-i daţi ultimul salut unui muncitor cinstit care a pierit pentru nimica toată. În numele meu si în numele tuturor celor care nu se află de fată, vă mulţumesc. Domnilor si doamnelor! Ce a văzut la viaţa lui dragul nostru Iosif? A văzut şi el vreo două fleacuri. Cu ce se ocupa el? Număra banii altuia. Pentru ce a pierit? Pentru toată clasa muncitoare. Există oameni care au şi fost sortiţi să moară şi există oameni care nici n-au început să trăiască. Şi iată că glonţul care zbura spre pieptul osîndit îl străpunge pe Iosif, care n-a apucat să vadă la viaţa lui nimic altceva decît vreo două fleacuri. Există oameni care ştiu să bea votcă şi există oameni care nu ştiu să bea votcă, dar care totuşi o beau. Şi iată că cei dintîi dobîndesc plăcere la necaz şi la bucurii, iar ceilalţi suferă pentru toţi cei care beau votcă fără să ştie s-o bea. De aceea, domnilor şi doamnelor, după ce ne vom închina pentru sărmanul nostru Iosif, vă rog să conduceţi la groapă pe necunoscutul, dar acum răposatul Saveli Buţis...

Şi ţinînd acest discurs, Benia coborî de pe movilă. Tăceau oamenii,

copacii și cerșetorii cimitirului. Doi gropari au dus un sicriu nevopsit spre o groapă vecină. Bîlbîindu-se, cantorul sfîrși rugăciunea. Benia aruncă prima lopată de țărînă și trecu la Savka. Și după el porniră ca oile toți avocații și toate cucoanele cu broșe în piept. El l-a silit pe cantor să cînte și la mormîntul lui Savka un serviciu divin întreg și toți cei șaizeci de coriști îi ținură cantorului isonul. Nici în vis n-a visat Savka așa înmormîntare, vă rog să credeți cuvîntul de moșneag bătrîn al lui Arie-Leib.

Se spune că în ziua aia Un-Jidan-și-Jumătate a hotărît să închidă dosarul. N-am fost de față. Dar că nici cantorul, nici corul, nici întreprinderea de pompe funebre n-a cerut nici un ban pentru înmormîntare, am văzut cu ochii lui Arie-Leib. Arie-Leib, așa mă cheamă pe mine. Și altceva n-am putut să văd, fiindcă oamenii, dîndu-se tiptil în lături de lîngă mormîntul lui Savka, s-au pornit să fugă care încotro, ca de foc. Zburau în trăsuri, în căruțe și cu picioarele. Și numai cei patru care au venit cu automobilul roșu, tot cu el au și plecat. Cutia muzicală și-a cîntat marșul, mașina s-a cutremurat și a dispărut.

— Regele! a spus uitîndu-se după ea pelticul Moiseika, cel care-mi ia mie cele mai bune locuri de pe zid.

Acuma știți tot. Știți cine a pronunțat cel dintîi vorba „regele“. Asta a fost Moiseika. Știți de ce nu l-a numit la fel nici pe Graci chiorul, nici pe turbatul Kolka. Știți tot. Dar ce folos, dacă și acuma aveți ochelari pe nas și toamnă în suflet?...

Un tată

Froim Graci fusese și el cîndva însurat. Dar asta se întîmplase demult, trecuseră de atunci douăzeci de ani. În vremea aceea nevasta îi născuse lui Froim o fiică si murise din naștere. Fetița căpătă numele de Basia. Bunica ei după mamă locuia la Tulcin. Bătrîna nu-și iubea ginerele. Iată ce zicea ea despre el: Froim este cărăuș de meserie și are cai murgi, dar sufletul lui Froim e mai negru decît murgii lui...

Neiubindu-și ginerele, bătrîna luase fetița nou-născută la sine. A trăit douăzeci de ani împreună cu fetița, apoi a murit. Atunci Basika s-a întors la tată-său. Lucrurile s-au petrecut astfel.

Miercuri, în ziua de cinci, Froim Graci transporta grîu din hambarele societății Dreyfus, în port, pe vaporul Caledonia. Spre seară și-a sfîrșit lucrul și s-a dus acasă. Cotind din strada Prohorovskaia, se întîlni cu fierarul Ivan Piatirubel.

— Hai să trăiești, Graci, spuse Ivan Piatirubel; nu știu ce muiere umblă să intre la tine-n casă...

Graci trecu mai departe și zări în curtea lui o huidumă de femeie. Avea niște șolduri uriașe și obraji cărămizii.

— Tataie, zise femeia cu o voce asurzitoare de bas, a intrat dracul în mine de plictiseală. A trecut ziua de cînd te-aștept... Află că bunica a murit la Tulcin.

Graci stătea pe camion și se uita cu ochii cît cepele la fie-sa.

— Nu te învîrti pe lîngă cai, strigă el disperat, ia-1 pe mijlocaș de căpăstru, ce, vrei să-mi dărîmi caii?!...

Stînd în camion, Graci facea vînt cu biciul. Basika îl apucă pe mijlocaș de căpăstru și duse caii la grajd. Ii deshămă, apoi se duse să trebăluiască pe la bucătărie. Agăță pe frînghie obielele lui taică-său, frecă cu nisip ceainicul afumat și puse mîncarea la încălzit într-o oală de tuci.

— Ce murdărie grozavă e la matale, tataie! zise ea și azvîrli pe fereastră niște cojoace mirosind acru, pe care le găsise pe jos. Dar curăț eu murdăria asta, mugi ea și-i dete lui tată-său să mănînce.

Bătrînul bău votca din ceainicul smălțuit și mîncă jumările ce aveau mireasma copilăriei fericite. Apoi luă biciul și ieși pe poartă afară. După el veni și Basika. Se încălțase cu botine bărbătești, își luase o rochie portocalie, își pusese și pălăria plină de păsări, și astfel împodobită se așeză pe bancă. Seara umbla clătinîndu-se pe dinaintea băncii de lemn, ochiul sclipitor al asfințitului cădea în mare dincolo de Peresîp, iar cerul era roșu ca o cifră roșie din calendar. Tot comerțul se potolise pe Dalniţkaia, iar pungașii trecuseră pe o ulicioară înfundată spre stabilimentul lui Ioska Samuelsohn. Trecuseră în birje lăcuite, îmbrăcați de gală ca păsările colibri, în costume viu colorate.

Ochii le erau holbați, un picior se sprijinea neglijent pe scara trăsurii, și în mîna de oțel întinsă țineau cîte un buchet înfășurat în foiță de țigară. Trăsurile lor lăcuite înaintau la pas, în fiecare din ele ședea cîte un singur ins cu buchetul în mînă, iar birjarii, înfipți pe caprele lor înalte, erau ornați cu panglici ca niște cavaleri de onoare la nuntă. Evreice bătrîne urmăreau alene scurgerea obișnuită a acestei procesiuni, căci evreicele bătrîne erau indiferente față de tot ce se întîmpla, și numai băieții băcanilor și ai constructorilor navali îi pizmuiau pe regii Moldovancăi.

Solomoncik Kaplun, fiul unui băcan, și Monia Artileristul, fiu de contrabandist, erau dintre cei care se străduiau să nu ia în seamă strălucirea norocului străin. Trecură amîndoi pe lîngă acest noroc străin, legănîndu-se ca fetele care au cunoscut iubirea, apoi schimbară șoapte între ei și începură să dea din mîini, arătînd cum ar îmbrățișa-o pe Basika, dacă dînsa ar dori așa ceva. Și iată că Basika dori numaidecît acest lucru, fiindcă nu era decît o biată fată din Tulcin, adică dintr-un tîrgușor care nu vedea mai departe de lungul nasului, însă era plin de amor propriu. Fata avea către nouăzeci de kile greutate și toată viața și-o petrecuse laolaltă cu vlăstarele răutăcioase ale misirilor din Podolia, cu colportorii de cărți și cu muncitorii forestieri, așa că nu văzuse niciodată oameni de felul lui Solomoncik Kaplun. De aceea, văzîndu-1, ea începu să bată pămîntul cu picioarele-i groase, încălțate în botine bărbătești, apoi vorbi cu taică-său.

— Tataie, zise ea cu glas de tunet, uite-te la domnișorul ăsta: are niște picioruțe de păpușică, eu aș strivi niște picioruțe ca astea...

— Ahă, domnu' Graci, zise atunci în șoaptă un evreu bătrîn pe care-1 chema Golubcik și care ședea alături, văd că odrasla dumitale se trage la păscut...

— Ce îmi lipsea mie acum! răspunse Froim, care se jucă niței cu biciul, apoi intră în casă ca să se culce și adormi liniștit, fiindcă nu luase în seamă vorbele bătrînului. Nu l-a crezut pe bătrîn și nu avea dreptate să nu-1 creadă. Dreptate avea Golubcik. Acest Golubcik care se îndeletnicea cu peștitul pe strada noastră, noaptea citea rugăciuni la căpătîiul morților bogați și știa despre viață tot ce se poate ști despre ea. Froim Graci n-avea dreptate. Golubcik avea dreptate.

Și bineînțeles chiar din ziua aceea Basika începu să-și petreacă toate serile la poartă. Ședea pe bancă și își cosea zestrea. Femeile însărcinate se așezau lîngă ea; baloturi întregi de pînză lunecau de pe puternicii ei genunchi crăciți; muierile gravide se pîrguiau din te miri ce, așa cum se rumenește ugerul vacii la pășune cu laptele trandafiriu de primăvară, iar în vremea asta bărbații lor veneau de la lucru unul după altul. Bărbații acestor soții arțăgoase își storceau la robinet bărbile cîlțoase și făceau apoi loc babelor cocoșate. Babele scăldau în albii prunci grași, îi loveau ușurel peste bucile sclipitoare, învelindu-i după aceea în fustele lor ponosite. Și iată cum Basika cea din Tulcin a văzut aici viața darnicei noastre mume — mahalaua Moldovanca - o viață ticsită de copii de țîță, de zdrențe puse la uscat și de nopți de nuntă, o viață plină de șic

suburban și de neobosită energie soldățească. Fata dori și pentru sine o viață ca asta, dar află totodată că fiica lui Graci chiorul nu poate miza pe o partidă vrednică de ea. Din clipa aceea nu i-a mai spus lui taică-său tată.

— Hoț roșcovan, îi striga dînsa în fiecare seară, hai la cină, hoț roșcovan...

Și asta a durat pînă cînd Basika și-a cusut șase cămăși de noapte și șase perechi de chiloți cu tiv de dantelă. Isprăvind tivirea horbotei, ea plînse cu un glas subțire care nu semăna cu glasul ei, și-i spuse printre lacrimi neînduplecatului Graci:

— Fiecare fată, zise ea, are un interes în viață și numai eu trăiesc ca un paznic de noapte la magazie străină. Sau faci dumneata ceva pentru mine, tataie, sau îmi pun capăt zilelor...

Graci își ascultă fiica pînă la sfîrșit, apoi își puse o jachetă de doc și se duse a doua zi în vizită la băcanul Kaplun din Piața Privoznaia.

Deasupra prăvăliei lui Kaplun strălucea o firmă aurită. Era prima prăvălie din Piața Privoznaia. Înăuntru mirosea a numeroase mări și a vieți minunate, de care habar n-avem noi. Un băiat uda cu apa dintr-o stropitoare adîncul răcoros al prăvăliei și cînta un cîntec care se cuvenea să fie cîntat numai de oamenii mai în vîrstă. Fiul patronului, Solomoncik, stătea la tejghea; pe tejgheaua aceea se aflau măsline aduse din Grecia, ulei de Marsilia, cafea boabe, vin de Malaga din Lisabona, sardele ale firmei Philippe et Canot și piper de Cayenne. Kaplun ședea numai în vestă, la soare, într-o săliță de sticlă și mînca pepene, un pepene roșu cu sîmburi negri, cu sîmburi oblici ca ochii chinezoaicelor șirete. Burta lui Kaplun zăcea pe masă, la soare, și soarele nu era în stare să-i facă burții nimic. Dar după aceea, băcanul îl zări pe Graci în jacheta lui de doc și păh.

— Bună ziua, domnu' Graci, zise el și se depărtă de masă. Golubcik m-a anunțat că ai să vii și ți-am pregătit juma' de kil de ceai, ceva extra...

Și îi vorbi de sortul cel nou de ceai adus la Odesa de vapoare olandeze. Graci îl ascultă răbdător, însă în cele din urmă îl întrerupse, fiindcă era un om simplu, fără ascunzișuri.

— Eu sînt un om simplu, tară ascunzișuri, spuse Froim, stau pe lîngă caii mei și mă ocup cu treburile mele. Îi dau Basikăi rufarie nouă și cîțiva gologani vechi, și mai sînt pe lîngă Basika și eu, cui nu-i place, să-l arză focul...

— Pentru ce să ne arză focul? răspunse repede Kaplun și mîngîie mîna cărăușului. La ce sînt vorbele astea, domnu' Graci, că dumneata ești un om care poți da o mînă de ajutor altui om și, între altele, poți și să jignești un om, iar faptul că nu ești rabinul din Cracovia nu înseamnă nimic, că nici eu nu m-am dus la cununie cu nepoata lui Moses Montefiore, dar... dar madam Kaplun... există și madam Kaplun, o doamnă grandioasă, la care nici Dumnezeu nu știe ce vrea ea...

— Ba eu știu, îl întrerupse Graci pe băcan, eu știu că Solomoncik o vrea pe Basika, însă madam Kaplun nu mă vrea pe mine...

— Da, eu nu te vreau pe dumneata! strigă atunci madam Kaplun, care ascultase la ușă; și după aceea ieși în sălița de sticlă, mînioasă, cu pieptul

agitat. Nu te vreau, Graci, așa cum omul nu-și vrea moartea. Nu te vreau, așa cum mireasa nu dorește să aibă bube în cap. Nu uita că răposatul nostru bunic a fost băcan, și trebuie să ne ținem de branșa noastră...

— Țineți-vă de branșa voastră, îi răspunse Graci mînioasei madam Kaplun și plecă acasă.

Acolo îl aștepta Basika, îmbrăcată cu o rochie portocalie, dar bătrinul, fără să se mai uite la ea, își așternu un cojoc sub căruță, se culcă și dormi pînă cînd mîna voinică a Basikăi îl azvîrli dintre roți.

— Hoț roșcovan, zise fata în șoaptă, ca și cum nu ea ar fi șoptit, de ce trebuie să suport manierele dumitale de căruțaș și de ce taci ca un buștean, hoț roșcovan ce ești?

— Basika, rosti Graci, Solomoncik te vrea, dar madam Kaplun nu mă vrea pe mine... Ei caută un băcan.

Și așezîndu-și cojocul, bătrînul se băgă din nou sub căruță, iar Basika dispăru din curte...

Toate acestea se petrecuseră într-o sîmbătă, zi de sărbătoare. Ochiul de purpură al asfințitului, cotrobăind pe pămînt, dădu pe înserate de Graci, care sforăia sub căruța sa. Impetuoasa rază se înfipse cu un reproș de văpaie în cel adormit și îl conduse pe strada Dalniţkaia, plină de pulbere și strălucire ca un lan de secară verde în vînt. Tătarii mergeau în sus pe Dalniţkaia, tătarii și turcii cu catîrii lor. Se întorceau din pelerinaj de la Mecca, ducîndu-se acasă la ei în stepele Orenburgului și în Transcaucazia. Vaporul îi adusese la Odesa și din port toți se duceau acum la hanul Liubkăi Șneivais, poreclită Liubka Cazacul.

Halatele vărgate și țepene atîrnau pe trupurile tătarilor, inundînd caldarîmul cu sudoarea de bronz a deșertului. Prosoape albe stăteau înfășurate în jurul fesurilor, arătînd că acești oameni se închinaseră osemintelor profetului. Pelerinii ajunseră pînă la colț, apoi cotiră înspre hanul Liubkăi, dar nu putură să răzbată acolo, fiindcă la poartă se îmbulzise o grămadă de oameni. Cu o geantă atîrnîndu-i pe șold, Liubka Șneivais îl bătea pe un țăran beat, îmbrîn- cindu-1 spre caldarîm. Îl bătea cu pumnul strâns în obraz, ca și cum ar fi lovit într-o dairea, iar cu mîna cealaltă îl ținea pe țăran ca să nu se prăvale. Șuvițe de sînge i se prelingeau omului dintre dinți și de sub ureche; el se uită la Liubka îngîndurat, ca la o străină, apoi se prăbuși pe pietre și adormi. Atunci Liubka îl izbi cu piciorul și se întoarse în prăvălie. Portarul, Evzel, închise poarta și-i făcu semn cu mîna lui Froim Graci, care tocmai trecea pe acolo...

— Să trăiești, Graci, spuse el; dacă vrei să afli cîte ceva despre viață, vino la noi în curte, ai să ai de ce râde...

Și portarul îl conduse pe Graci pînă lîngă zidul unde ședeau pelerinii care sosiseră în ajun. Un turc bătrân, cu turban verde, un turc bătrân, verde și ușor ca o frunză, stătea culcat în iarbă. II acoperea sudoarea cu broboane de mărgăritar și el respira din greu, mișcîndu-și întruna ochii.

— Uite, zise Evzel și își îndreptă medalia agățată de vestonul ros, iacă una

din dramele vieții, ca în opera Boala turcească. Moșneagul ăsta-i pe sfîrșite, dar nu-i poți chema nici un doctor, fiindcă cel care moare pe drum de la Mohamed acasă, la ei se cheamă că e ăl dintîi fericit și bogat... Halvaș! îl strigă Evzel pe muribund și se porni pe rîs, uite, ți-a venit doctorul să te cauți la el...

Turcul se uită la portar cu o spaimă copilărească și cu ură, apoi se întoarse aiurea. Atunci, mulțumit de sine,

Evzel îl duse pe Graci în partea opusă a curții, la pivnița cu vinuri. In pivniță se și aprinseseră lămpile și cînta muzica. Evrei bătrîni cu bărbi uriașe cîntau cîntece românești și ovreiești. La una din mese, Mendel Krik bea vin dintr-un pahar verde și povestea cum l-au ciomăgit proprii lui fii - Benia, cel mare, si Liovka, mezinul. Bătrînul își răcnea cu glas răgușit și înspăimîntător povestea, își arăta dinții sfărîmați și îngăduia să i se pipăie rănile de pe burtă. Niște ceauși din Volînia, cu chipuri de faianță, stăteau la spatele lui Mendel Krik și-i ascultau înmărmuriți fanfaronada. Ei se mirau de ceea ce le era dat să audă, și tocmai pentru asta îi disprețuia Graci.

— Lăudăros bătrîn! bombăni el referindu-se la Mendel, și își comandă vin.

După aceea, Froim o chemă pe Liubka Cazacul, patroana. Ea stătea lîngă ușă, bînd votcă din picioare și vorbind măscări.

— Zi-i! îi strigă ea lui Froim și de turbare se uită sașiu.

— Madam Liubka, îi răspunse Froim și o așează lîngă el, dumneata ești femeie deșteaptă și am venit la matale ca la o mamă. Toată nădejdea mi-i la dumneata, madam Liubka, întîi la Dumnezeu, apoi la matale.

— Zi-i! țipă Liubka și trase o fugă prin toată pivnița, apoi se întoarse la locul ei.

Și Graci zise:

— În colonii, spuse el, nemții scot recoltă mare de grîu, iar la Constantinopol băcănia merge jumătate pe gratis. Pudul de măsline se cumpără la Constantinopol cu trei ruble, și aicea ele se vînd cu treizeci de copeici funtul... A început să le meargă bine băcanilor, madam Liubka, băcanii umblă foarte grași; și dacă s-ar apropia de ei mai delicat, omul ar putea să ajungă fericit... Numai că eu am rămas de unul singur în activitatea mea, răposatul

Liova Bîk a murit, n-am ajutor de nicăieri, și uite-mă singur, cum e singur Dumnezeu în cer...

— Benia Krik, zise atunci Liubka. Ce cusur găsești la Benia Krik?

— Benia Krik? repetă Graci, cuprins de uimire. Mi se pare că-i burlac?

— E burlac, zise Liubka, îmbrobodește-1 cu Basika, dă-i bani, scoate-1 în lume...

— Benia Krik, repetă bătrînul ca un ecou, ca un ecou depărtat; uite, nu m-am gîndit la el...

Se sculă, mormăind ceva și sughițînd. Liubka alergă înainte și Froim merse după ea împleticit. Ieșiră în curte și urcară la catul întîi. Acolo, la catul

întîi, locuiau femeile pe care Liubka le ținea pentru mușterii.

— Logodnicul nostru e la Katiușa, îi spuse Liubka lui Graci; așteaptă-mă pe sală! și se duse în ultima odaie, unde Benia se culcase cu femeia ce se numea Katiușa.

— Destul ți-au curs balele, îi spuse tînărului patroana; mai întîi să te oploșești pe lîngă vreo treabă serioasă, Bencik, și pe urmă lasă să-ți curgă și balele... Te caută Froim Graci. Își caută om la lucru și nu și-l poate găsi...

Și ea îi povesti tot ce știa despre Basika și despre treburile lui Graci cel chior.

— Să mă mai gîndesc, îi răspunse Benia, acoperind cu cearșaful picioarele goale ale Katiușei; vreau să mă gîndesc, bătrînul n-are decît să aștepte.

— Așteaptă-1, îi spuse Liubka lui Froim, care rămăsese pe sală; așteaptă-1 să se gîndească...

Patroana îi dete un scaun, și Froim se cufundă într-o așteptare nemăsurată. El aștepta răbdător, ca țăranul la cancelarie. Dincolo de perete Katiușa gemea înecîndu-se de rîs. Bătrînul ațipi vreo două ceasuri ori poate și mai mult. Seara devenise de mult noapte, cerul se înnegrise și căile lui lactee se umpluseră de aur, strălucire și răcoare.

Pivnița Liubkăi se închisese, bețivanii zăceau prin curte ca niște mobile sparte, iar bătrînul hoge cu turban verde murise înainte de miezul nopții. Apoi veni muzica de pe mare, cornul și trompetele de pe vapoarele englezești; muzica veni si se stinse, numai Katiușa, chibzuita Katiușa tot își mai aținta pentru Benia Krik coloratul ei rai rusesc, raiul ei rumen. Ea suspina dincolo de perete și se îneca de rîs; bătrînul Froim șezu nemișcat la ușa ei și aștept pînă la unu noaptea; după aceea bătu în ușă.

— Omule, spuse el, nu cumva îți bați joc de mine?

Abia atunci Benia deschise în sfîrșit ușa camerei Katiușei.

— Domnu' Graci, zise el jenat și radios, acoperindu-se cu cearșaful, cînd sîntem tineri, socotim că femeile sînt o marfă, dar ele nu-s decît paie, care iau foc de la nimica toată...

Și îmbrăcîndu-se, el aranjă așternutul Katiușei, îi umflă pernele și ieși cu bătrînul în stradă. Plimbîndu-se, ei ajunseră la cimitirul rusesc, iar acolo, lîngă cimitir, interesele lui Benia Krik și ale strîmbului Graci, ale acestui tîlhar bătrîn, se împreunară. Ei se înțeleseră ca Basika să-i aducă viitorului ei soț o zestre de trei mii de ruble, doi cai pursînge și un colier de perle. Se mai înțeleseră și asupra faptului ca băcanul Kaplun să fie obligat să-i plătească lui Benia, mirele Basikăi, suma de două mii de ruble. Kaplun din Piața Privoznaia se făcuse vinovat de a fi jignit mîndria unei familii, el se îmbogățise de pe urma măslinelor constantinopolitane și n-a cruțat prima iubire a Basikăi, așa că Benia Krik a hotărît să ia asupra sa încasarea celor două mii de ruble de la Kaplun.

— Am să iau asta asupra mea, tăticule, îi spuse el viitorului său socru; să ne ajute Dumnezeu și o să-i pedepsim pe toți băcanii...

Lucrurile acestea au fost rostite în zori, după ce noaptea trecuse, și de aici

încolo începe altă poveste, povestea prăbușirii casei Kaplunilor, a pieirii ei treptate, a unor incendii şi împuşcături în noapte. Şi toate astea - soarta trufaşului Kaplun şi destinul fecioarei Basika - s-au hotărît în noaptea în care tatăl ei şi logodnicul ei subit s-au plimbat în lungul cimitirului rusesc. Flăcăii trăgeau fetele după ei peste garduri şi se auzeau sărutări pe pietrele funerare.

Liubka Cazacul

În mahalaua Moldovanca, la colțul străzilor Dalniţkaia și Balkovskaia, tronează casa Liubkăi Șneivais. Casa ei cuprinde o pivniță de vinuri, un han, o prăvălie cu ovăz pentru cai și o hulubărie cu o sută de perechi de porumbei de Kriukov și Nikolaev. Prăvăliile acestea, ca și sectorul numărul patruzeci și șase din carierele de piatră ale Odesei, îi aparțin Liubkăi Șneivais, poreclită Liubka Cazacul, și numai hulubăria constituie proprietatea portarului Evzel, ostaș lăsat la vatră cu o medalie. În fiecare duminică, Evzel se duce pe strada Ohotniţkaia și vinde porumbei funcționarilor din oraș sau băieților din vecini. Afară de portar, în curtea Liubkăi mai locuiește și Pesia-Mindl, bucătăreasă și codoașă, precum și administratorul Țudecikis, un evreu micuț, care semăna la statură și barbă cu rabinul nostru din Moldovanca, Ben Zharia. Știu, multe istorioare despre Țudecikis. Întîia dintre ele povestește cum s-a băgat Țudecikis administrator la curtea Liubkăi cea poreclită Cazacul.

Acum vreo zece ani el i-a mijlocit unui moșier cumpărarea unei batoze trase de cai, iar seara l-a dus pe moșier la Liubka, pentru a bea aldămașul. Cumpărătorul purta mustața în furculiță, iar în picioare avea cizme de lac. Pesia-Mindl i-a dat la cină pește evreiesc umplut, și după aceea o domnișoară foarte drăguță, numită Nastia. Moșierul își petrecu noaptea acolo, iar dimineața Evzel l-a trezit pe Țudecikis, care adormise strîns covrig în pragul odăii Liubkăi.

— Uite, a spus Evzel, te-ai lăudat aseară că moșierul și-a cumpărat prin dumneata o batoză, așa că ia cunoștință precum că după ce a petrecut o noapte aici, și-a luat tălpășița cu noaptea-n cap, ca un pungaș de rînd. Acu', scoate două ruble pentru gustare și patru ruble pentru folosirea domnișoarei. Se vede că ești trecut prin ciur și prin dîrmon, moșule.

Dar Țudecikis nu i-a dat banii. Evzel l-a împins în odaia Liubkăi și l-a încuiat acolo.

— Uite, i-a spus portarul, ai să stai aici, și cînd o veni Liubka de la carieră, cu ajutorul lui Dumnezeu are să scoată mațele din tine. Amin.

— Ocnașule! îi strigă Țudecikis soldatului și începu să cerceteze încăperea nouă în care se afla. Habar n-ai de nimic, ocnaș ce ești, afară de porumbeii tăi, dar eu mai cred și în Dumnezeu, care o să mă scoată de-aici, cum i-a scos pe toți evreii, mai întîi din Egipt, după aceea și din pustiu...

Micul misit mai voia să-i spuie multe lui Evzel, dar soldatul luă cheia cu el și plecă bocănind din cizme. Atunci Țudecikis s-a întors și a văzut-o la fereastră pe codoașa Pesia-Mindl, care citea cartea *Minunile și inima lui Baal-Schem*. Ea citea această carte hasidică cu marginile aurite și balansa cu piciorul un leagăn de stejar. În leagănul acela era culcat fiul Liubkăi, David, care plîngea.

— Văd ce bune rînduieli sînt în Sahalinul ăsta, îi spuse Țudecikis Pesiei-Mindl; uite, stă culcat copilul și se sfîșie bucățele de plîns, că te doare inima să privești, și dumneata, femeie grasă, șezi ca pietroiul în pădure și nu poți să-i dai un biberon...

— Dă-i dumneata biberonul, răspunse Pesia-Mindl fără să lase cartea; numai dacă o să ia de la dumneata, mincinos bătrîn, biberonul ăla, că băiatul e mare acuma ca un ucrainean și nu vrea decît laptele mămichii, și mămica țopăie prin carierele dumneaei, bea ceai cu ovreii la ceainăria Ursul, cumpără contrabandă pe chei și se gîndește la fiu-său taman cît a zăpada de anțărț...

— Da, zise atunci mai mult pentru sine micul misit, ești în mîinile faraonului, Țudecikis! și se îndreptă către zidul de răsărit, își bolborosi toată rugăciunea de dimineață cu diferite adăugiri și după aceea luă în brațe pruncul care plîngea. Davidka îl privi cu nedumerire și dădu din piciorușele trandafirii, acoperite de sudoare infantilă, iar bătrînul prinse a umbla prin odaie și, legănîndu-se ca un rabin la rugăciune, începu să cînte ceva ce nu se mai isprăvea.

— A-a-a, cîntă el, la toți copiii cîte o tiflă, și lui Davidka al nostru o chiflă, zi și noapte nani ca să facă... A-a-a, la toți copiii numai pumni...

Țudecikis îi arătă fiului Liubkăi pumnișorul său cu păr sur, apoi se porni să repete aceleași tifle și chifle, pînă cînd băiatul adormi, iar soarele se urcă pînă la jumătatea cerului strălucitor. Soarele se urcă pînă la jumătate și tresări ca o muscă istovită de zăduf. Țărani primitivi din Nerubaisk și Tatarka, trăgînd la hanul Liubkăi, se vîrîră sub căruțele lor și căzură într-un somn primitiv și cotropitor, iar o calfa beată ieși pe poartă și aruncîndu-și cît colo rindeaua și fierăstrăul, se prăbuși la pămînt, și prăbușindu-se începu să sforăie în mijlocul lumii, împresurat de muște de aur și de fulgerele albastre de iude. În preajma lui, la umbră, se așezaseră niște coloniști nemți cu obrajii zbîrciți, care îi aduseseră Liubkăi vin de la granița basarabeană. Fumau lulele și fumul ciubucelor curbate prinse a se încurca în firele argintii ale bărbilor nerase de pe fețele lor bătrînicioase. Soarele atîrna din cer ca limba trandafirie a unui cîine însetat, marea uriașă se rostogolea în depărtare spre Peresîp, iar catargele corăbiilor venite de cine știe unde se legănau pe apa de smarald a golfului Odesei. Ziua ce ședea într-o luntre împodobită se apropia plutind de seară, și în întîmpinarea serii, abia la ceasul cinci, se întoarse și Liubka din oraș. Ea veni călare pe un căluț sur cu burtă mare și cu coamă despletită. Un flăcău cu picioare groase și cu cămașă de stambă îi deschise poarta, Evzel ținu calul de căpăstru, și atunci strigă și Țudecikis din carcera lui:

— Respectele mele, madam Șneivais, și bună ziua. Uita-ți-vă, ați plecat pe trei ani cu treburile dumneavoastră și m-ați lăsat pe mîna unui copil flămînd...

— Zît, țoapă! îi răspunse Liubka bătrînului și coborî din șa. Care faci gură la fereastra mea?

— Asta-i Țudecikis, un bătrîn trecut prin ciur și prin dîrmon! răspunse stăpîne-sei soldatul medaliat și prinse a-i istorisi toată povestea cu moșierul, însă nu apucă s-o spună pînă la capăt, fiindcă, întrerupîndu-1, misitul schelălăi

deodată din răsputeri.

— Așa tupeu! țipă Țudecikis și-și zvîrli jos tichia. Așa tupeu, să lași la un străin copilul și să dispari timp de trei ani... Veniti să-i dati tîtă...

— Uite că vin la tine, afaceristule! bombăni Liubka și alergă în sus pe scară; apoi intră în casă și-și scoase sînul din bluza prăfuită.

Băiețelul se trase spre ea, îi mușcă sfîrcul monstruos, dar nu obținu lapte. Pe fruntea mamei se umflă o vînă, și Țudecikis îi spuse, scuturîndu-și tichia:

— Toate vreți să le luati dumneavoastră, sînteti lacomă, madam Liubka; toată lumea o înșfăcați, cum înșfacă copiii fața de masă cu firimituri; vreți primul grîu și primii struguri; vreți să coaceți pîini albe la arșița soarelui și micul dumneavoastră copilaș, așa copilaș mic ca o steluță, trebuie să se chinuie din lipsă de lapte...

— Care lapte! țipă femeia și și stoarse sînul. Care lapte, cînd azi a sosit în radă Plutarh și am făcut cincisprezece verste pe arșiță?... Și dumneata, ovrei bătrîn ce ești, te-ai întins la cîntece. Mai bine dă-mi cele șase ruble...

Dar Țudecikis nu-i dete banii nici acum. El își suflecă o mînecă, își dezgoli mîna și-i vîrî Liubkăi în gură un cot slab și murdar.

— Îndoapă-te, pușcăriașo! zise el și scuipă într-un colț.

Liubka ținu în gură cotul străin, apoi îl scoase și, încuind ușa cu cheia, ieși în curte. Acolo o și aștepta mister Trouttyburn, care părea un stîlp de carne roșcată. Mister Trouttyburn era mecanicul-șef de pe Plutarh. Venise la Liubka cu alți doi mateloți. Unul din ei era englez, celălalt malaiez. Tustrei băgară în curte marfa de contrabandă adusă din Port-Said. Lada lor era grea, așa că o scăpară jos, și din ladă căzură pe pămînt țigări de foi, încurcate în mătase japoneză. O mulțime de fete alergară spre ladă și începură să-și facă loc, cu gălăgie și ezitări, chiar două țigănci venite de aiurea.

— Afară, haimanalelor! strigă Liubka la ele și își duse marinarii la umbra unui salcîm. Acolo se așezară cu toții la o masă și Evzel îi servi cu vin, iar mister Trouttyburn își etală marfa. El scoase dintr-un balot țigări de foi și mătăsuri fine, cocaină și pînze de fierăstrău, tutun în pachete din statul Virginia și vin negru cumpărat în insula Chios. Fiecare marfa își avea prețul ei, fiecare cifră se stropea cu vin basarabean mirosind a soare și a ploșnițe. Amurgul alergă prin curte. Amurgul alergă prin curte ca un val de seară într-un fluviu larg, și malaiezul beat atinse plin de uimire cu degetul sînii Liubkăi. Îi atinse întîi cu un deget, apoi cu toate degetele pe rînd.

Ochii lui delicați și galbeni se agățară deasupra mesei ca niște lampioane de hîrtie pe o stradă chinezească; el cîntă în surdină și căzu la pămînt cînd Liubka îl împinse cu pumnul.

— Ia te uită ce om învățat! zise Liubka despre el, adresîndu-i-se lui mister Trouttyburn; din cauza malaiezului ăstuia îmi pierd ultimul lapte, și ovreiul ăla de colo m-a și sfîșiat din cauza laptelui ăstuia...

Și ea îl arătă pe Țudecikis, care-și spăla ciorapii la fereastră. Lampa mică din odaia lui Țudecikis fila, ligheanul lui sfîrîia plin de spumă, iar Țudecikis simțind că e vorba de el, își scoase capul pe fereastră să strige disperat.

— La luptă, oameni buni! strigă el şi dădu din mîini.

— Zît, ţoapă! izbucni Liubka rîzînd. Ţine-ţi pliscul!

Femeia aruncă în moşneag cu o piatră, dar nu-l nimeri de prima dată. Atunci înşfacă o sticlă goală în care fusese vin, dar mister Trouttyburn, mecanicul-şef, îi luă sticla, ţinti şi nimeri direct în fereastra deschisă.

— Miss Liubka, zise mecanicul-şef sculîndu-se şi adunînd sub el picioarele în care coborîse beţia, mulţi oameni demni vin după marfa la mine, miss Liubka, dar n-o dau nimănui, nici lui mister Cooningson, nici lui mister Batta, nici lui mister Kupcik, numai dumitale, deoarece conversaţia dumitale îmi este agreabilă, miss Liubka...

Şi consolidîndu-se pe picioarele sale tremurătoare, el îşi luă pe după umeri mateloţii, adică pe englez şi pe malaiez, şi se porni să danseze cu ei pe pămîntul rece al curţii. Oamenii de pe Plutarh dansau într-o tăcere îngîndurată. O stea portocalie se rostogolise pînă în marginea orizontului şi se uita cu mirare la ei. Apoi cei trei îşi primiră banii, se luară de mîini şi ieşiră pe stradă legă- nîndu-se aşa cum se leagănă un felinar atîrnat pe o corabie. De pe stradă vedeau marea, apa neagră a golfului Odesei, steguleţele ca nişte jucării de pe catargele scufundate şi sulipele luminilor aprinse în largile genuni. Liubka îşi conduse oaspeţii pînă la primul colţ, stătu apoi singură pe strada pustie, rîzînd de nişte gînduri, şi se întoarse acasă. Buimac de somn, flăcăul în cămaşă de stambă închise poarta după dînsa, Evzel îi aduse patroanei încasările de peste zi şi ea se duse să se culce sus, în camera ei. Acolo moţăia Pesia-Mindl, codoaşa, iar Ţudecikis legăna cu picioruşele sale desculţe leagănul de stejar.

— Ne-ai stors de vlagă, Liubka, femeie neruşinată, zise el şi luă copilul din leagăn; dar învaţă de la mine, mamă denaturată ce eşti...

El lipi un pieptene mic de sinul Liubkăi şi-i puse feciorul în pat. Copilul dădu buzna spre maică-sa, se înţepă în dinţii pieptenelui şi începu să plîngă. Atunci bătrînul îi vîrî în gură un biberon, însă Davidka lepădă şi biberonul.

— Ce farmece îmi tot faci, diavol bătrîn? mormăi Liubka adormind.

— Să taci, mamă denaturată! îi răspunse Ţudecikis. Taci si învaţă, dracul să te ia...

Copilul se înţepă din nou în pieptene, apoi luă nehotărît biberonul în gură şi începu să sugă.

— Uite, zise Ţudecikis şi începu să rîdă, ţi-am înţărcat copilul, învaţă de la mine, să te ia dracul...

Davidka stătea culcat în leagăn, sugea biberonul, şi din gură îi curgea saliva beatitudinii lui. Liubka se trezi, deschise ochii, apoi îi închise din nou. Ea îşi zări fiul şi luna care dădea buzna la geamul ei. Luna sărea în norii negri, ca un viţel rătăcit.

— Ei, bine, zise atunci Liubka, Pesia-Mindl, deschide-i lui Ţudecikis usa si lasă-l să vină mîine să-i dau un funt de tutun american.

Iar a doua zi, Ţudecikis veni să-şi ia un funt din tutunul comandă specială din statul Virginia. Il căpătă, împreună cu o litră de ceai pe deasupra. Şi peste

o săptămînă, cînd m-am dus la Evzel să cumpăr nişte porumbei, l-am văzut pe noul administrator de la curtea Liubkăi. Era miniatural, ca rabinul nostru Ben Zharia. Administratorul cel nou era Ţudecikis.

El a stat în această funcţie cincisprezece ani, şi în tot acest timp am aflat şi eu despre el o mulţime de istorioare. Şi, dacă am să fiu în stare, am să le povestesc pe toate în ordine, fiindcă sînt niste istorioare foarte interesante.

Alte povestiri

Prima dragoste

Fiind băiat de zece ani, mă îndrăgostisem de o femeie pe care o chema Galina Apollonovna, după numele de familie - Rubțova. Bărbatul ei, un ofițer, plecase în războiul împotriva Japoniei și se întorsese în octombrie o mie nouă sute cinci, aducînd cu el mai multe cufere. În cuferele acelea se aflau obiecte chinezești: paravane, arme încrustate, cu totul vreo cinci sute de kilograme. Kuzma ne spunea că Rubțov cumpărase lucrurile astea cu banii agonisiți din funcția lui militară de la comandamentul geniului din Armata manciuriană. Pe lîngă Kuzma ziceau și alții la fel. Le venea greu oamenilor să nu bîrfească pe seama Rubtovilor, întrucît Rubtovii erau fericiti. Casa lor se învecina cu proprietatea noastră, iar terasa lor cu geamlîc cuprindea în privire o parte din pămîntul nostru, însă tata nu se certa cu ei pentru atîta lucru. Rubțov, inspectorul fiscal, era socotit în orașul nostru un om corect si întreținea relații și cu evreii. Iar cînd se întoarse din războiul ruso-japonez fiul bătrînului, ofițerul, văzurăm cu toții ce viață armonioasă și fericită se statornici în familia lor. Zile întregi, Galina Apollonovna umbla ținîndu-se de mînă cu soțul ei. Nu-l slăbea din ochi, pentru că nu-l văzuse un an și jumătate, însă mie îmi era frică de privirea ei și de aceea mă întorceam cu spatele, tremurînd. În ochii ei vedeam uimitoarea viață rușinoasă a tuturor oamenilor de pe pămînt și voiam să adorm cuprins de un somn neobișnuit, ca să pot uita viața asta care depășea orice vis. Galina Apollonovna umbla de obicei prin casă cu părul despletit, purtînd botine roșii și un halat chinezesc. Sub dantelele cămășii cu decolteu adînc se zărea despică- tura și începutul sinilor ei albi, rotunzi și încorsetați, iar pe halatul ei erau brodați cu mătase trandafirie dragoni, păsări și copaci scorburoși.

Toată ziua ea umbla fără rost, cu un suris neclar pe buzele umede, împiedicîndu-se de cuferele nedesfăcute sau de scările pentru gimnastică împrăștiate pe dușumea. De aici Galina se tot alegea cu vînătăi, și atunci își ridica halatul mai sus de genunchi și-i spunea soțului:

— Vai, buba! Vreau un pupic...

Și îndoindu-și picioarele lungi în pantalonii strimți de cavalerist, cu cizme cu pinteni și carîmbi de piele de căprioară, ofițerul îngenunchea pe podeaua murdară, se tîra în genunchi și-i săruta zîmbind locul lovit, adică locul fraged purtînd urma jartierei. De la fereastra mea vedeam aceste săruturi. Ele îmi pricinuiau suferință, dar nu merită să vorbesc despre asta, pentru că dragostea și gelozia băieților de zece ani seamănă întru totul cu dragostea și gelozia bărbaților. Două săptămîni nu m-am mai apropiat de fereastră și m-am ferit de Galina, pînă cînd o întîmplare m-a pus față în față cu ea. Intîmplarea asta a fost un pogrom izbucnit în anul o mie nouă sute cinci la Nikolaev și în alte orașe cu populație evreiască. O gloată de ucigași plătiți devastă prăvălia

tatălui meu și-l omorî pe bunicul meu Șoil. Toate astea se petrecură fără să fiu eu de față, fiindcă tocmai în dimineața aceea cumpăram porumbei de la vînătorul Ivan Nikodimîci. Cinci din cei zece ani cîți trăisem cu totul n-am visat din toate puterile sufletului meu nimic altceva decît porumbei și acum, iată, tocmai cînd mi-i cumpărasem, invalidul Makarenko i-a omorît izbindu-i de tîmpla mea. Atunci Kuzma mă luă și mă duse la Rubțovi. Pe portița Rubțovilor cineva desenase cu creta o cruce, așa că nu se atingea nimeni de casa lor, și ei i-au ascuns pe părinții mei. Kuzma mă aduse pe terasa cu geamlîc. Acolo, într-o rotondă verde, ședea maică-mea cu Galina.

— Ar trebui să ne spălăm, îmi spuse Galina; să ne spălăm, micuțule rabin... Avem fața plină de pene, și penele sînt pline de sînge...

Ea m-a îmbrățișat și m-a dus prin coridorul care mirosea înțepător. Capul mi se sprijinise de șoldul Galinei, iar șoldul se mișca respirînd. Ajunserăm în bucătărie, și Rubțova mă vîrî sub robinet. O gîscă se frigea pe plita de faianță, vasele agățate pe pereți sclipeau în văpăi, iar alături de oale și tingiri, în colțul bucătăresei, atîrna țarul Nicolae, împodobit cu flori de hîrtie. Galina îmi spălă urmele porumbelului, care se lipiseră de obrajii mei.

— Ai să fii ca un mire, drăgălașule! mi-a spus ea sărutîndu-mă pe gură cu buzele ei moi, apoi se întoarse cu spatele. Vezi tu, zise ea deodată în șoaptă, tăticul tău are neplăceri, umblă toată ziua pe străzi fără nici o treabă, cheamă-l pe tăicuțul tău acasă...

Și am văzut pe geam strada goală, cu un cer imens deasupra, și pe roșcovanul meu tată mergînd pe caldarîm. Era fără căciulă, cu tot părul roșu ridicat în sus, cu cămașa trasă într-o parte și încheiată la un nasture, dar nu cel care trebuia. Vlasov, un muncitor supt la față și îmbrăcat cu zdrențele unei pufoaice soldățești, venea în urma lui.

— Așa, spunea el cu o voce caldă și răgușită, atingîndu-l mîngîietor pe tata cu amîndouă mîinile, nu ne trebuie libertate, ca după aceea jidanii să fie liberi să facă negoț... Dă-i seninul vieții omului muncitor, pentru truda lui, pentru toată grămada asta cumplită. Auzi, prietene, dă-i, dă-i...

Nu știu ce-l tot ruga muncitorul pe tata și tot punea mîna pe el, iar umbrele de însuflețire curat bețivă se schimbau pe fața lui cu melancolia și somnolența.

— Viața noastră trebuie să semene cu a molocanilor, murmura el clătinîndu-se pe picioarele încovoiate; cam ca la molocani trebuie să fie și viața noastră, numai că fără Dumnezeul ăla de modă veche; că de pe urma lui doar ovreii trag foloase, altul nimeni...

Și Vlasov răcni cu deznădejde nu știu ce despre Dumnezeul cel vechi căruia nu-i era milă decît de evrei. Vlasov urla, se tot împiedica și alerga să-și prindă din urmă Dumnezeul neștiut, însă chiar atunci îi tăie calea o patrulă de cazaci. Un ofițer cu lampasuri și încins cu o centură de gală mergea călare în fruntea detașamentului, cu capul acoperit de un chipiu înalt. Ofițerul mergea la pas și nu se uita în lături. Călărea ca printr-o strîmtoare din munți, unde nu te poți uita decît înainte.

— Domnule căpitan, spuse tata în șoaptă cînd cazacul ajunse în dreptul său; domnule căpitan! spuse tata vîrîndu-și capul în umeri și îngenunche în noroi.

— Mă rog? răspunse ofițerul privind drept înainte ca și pînă atunci și-și atinse de cozoroc mîna cu mănușă de piele de căprioară, galbenă ca lămîia.

In față, la colțul străzii Rîbnaia, pogromiștii ne spărgeau prăvălia, aruncînd afară lăzile cu mașini și cuie, ca și noul meu portret în uniformă de licean.

— Iată, zise tata rămînînd în genunchi, ei ne sparg tot ce-am agonisit cu sudoarea frunții, și pentru ce, domnule căpitan?

Ofițerul mormăi ceva, își atinse iar de cozoroc mănușa ca lămîia, smuci de frîu, dar calul nu se urni.

Tata se tîra în genunchi în fața calului și se freca de picioarele lui scurte, cuminți, cu păr ușor ciufulit.

— Mda, zise căpitanul, smuci de frîu și plecă, iar după el porniră și cazacii.

Ei ședeau nepăsători în șeile înalte, călărind printr-o închipuită strîmtoare din munți și dispărînd apoi după colțul străzii Sobornaia.

Atunci Galina mă împinse din nou spre geam.

— Cheamă-l pe taică-tău acasă, zise dînsa. N-a mîncat nimic de azi dimineață.

Și m-am aplecat peste pervazul ferestrei. Auzindu-mi glasul, tata s-a întors.

— Băiețelul meu, gînguri el cu o gingășie imposibil de exprimat.

Și ne-am dus cu el pe terasa Rubțovilor, unde mama stătea culcată în rotonda verde. Alături de patul ei zăceau pe jos niște haltere și un aparat de gimnastică.

— Nenorociții de gologani, ne întîmpină mama, viața omenească și copiii și fericirea noastră nefericită, toate le-ai dat lor... Nenorociții de gologani! strigă ea cu voce răgușită, străină, zvîcni în așternut și tăcu.

Și atunci începu să se audă în liniștea aceea sughițul meu. Stăteam rezemat de perete, cu șapca trasă peste urechi și nu-mi puteam stăpîni sughițul.

— Nu-i frumos, drăgălașule! îmi zîmbi Galina cu zîmbetul ei disprețuitor și mă lovi cu poala țeapănă a halatului ei. Ea păși cu botinele ei roșii spre fereastră și se apucă să agațe niște perdelițe chinezești de o galerie bizară. Brațele ei dezgolite se scufundau în mătase, coada vie a părului ei i se mișca pe șold, și eu o priveam în extaz.

Băiat instruit, mă uitam la ea ca la o scenă îndepărtată pe care o iluminau o mulțime de luminări. Și în aceeași clipă, m-am închipuit a fi Miron, fiul cărbunarului care-și vindea marfa la colțul străzii noastre. M-am imaginat într-o autoapărare evreiască și m-am văzut umblînd, ca și Miron, cu bocanci scîlciați, legați cu sfoară. Pe umăr îmi atîrna, prinsă într-un șnur verde, o pușcă ce nu era bună de nimic, iar eu stăteam în genunchi în spatele unui gard

vechi de scînduri și trăgeam în ucigași. Dincolo de gardul meu se întindea un maidan plin de mormane de cărbuni prăfuiți, pușca veche trăgea rău, ucigașii, bărboși și cu dinții albi, se apropiau tot mai mult de mine, și eu încercam sentimentul măreț al morții iminente, zărind-o în înălțimile albastre ale lumii pe Galina. Vedeam un meterez tăiat în zidul unei case gigantice, zidite din miriade de cărămizi. Casa asta de purpură se rezema de o ulicioară în care pămîntul cenușiu era prost bătătorit, iar pe meterezul cel mai înalt stătea Galina. Cu surîsul ei disprețuitor ea îmi zîmbea de la fereastra pe care n-o puteam atinge, în vreme ce soțul ei, îmbrăcat pe jumătate în haine de ofițer, stătea la spatele ei și-i săruta gîtul...

Silindu-mă să-mi curm sughițul, mi-am imaginat toate acestea ca s-o iubesc pe Rubțova mai amar, mai fierbinte, mai disperat poate, fiindcă măsura durerii este uriașă la omul în vîrstă de zece ani. Visele astea stupide m-au ajutat să uit moartea porumbeilor și moartea lui Șoil, aș fi uitat poate cu totul aceste crime dacă în aceeași clipă n-ar fi venit pe terasă Kuzma cu Aba, evreul acela cumplit.

Amurgise cînd au venit ei. Pe terasă ardea o lampă cu lumină sărăcăcioasă, strîmbă, lăsată într-o rină, o lampă pîlpîitoare, tovarășă de drum a nenorocirii.

— L-am băgat pe moșneag în ceremonie, spuse Kuzma intrînd, că acu' zac tot morți frumoși, așa că am adus pe cine să facă slujba, să zică și el ceva la căpătîiul bătrînului...

Și Kuzma îl arătă pe cantorul Aba.

— Să scîncească și el ceva acolo, rosti binevoitor portarul; că dacă-i umpli mațul, te plictisește și-o noapte întreagă...

Kuzma stătea în prag, arătîndu-și bunul său nas zdrobit, întors în toate părțile; el vru să povestească pe cît se putea mai cald felul cum legase falca mortului, însă tata îl întrerupse:

— Vă rog, reb Aba, zise tata, rugați-vă la căpătîiul răposatului, am să vă plătesc eu...

— Mă tem că n-o să-mi plătiți, răspunse Aba cu o voce monotonă și își lipi de fața de masă chipul scîrbavnic și bărbos; mă tem că o să-mi luați biciul și o să plecați în Argentina, la Buenos Aires, unde o să porniți o afacere en-gros cu biciul meu. Afacere en-grosl repetă Aba, mestecă aerul cu buzele lui disprețuitoare și trase către sine ziarul „Fiul patriei" care răcea pe masă. In acel ziar scria despre manifestul țarului din 17 octombrie și despre libertate.

— „... Cetățeni ai liberei Rusii, citi Aba din ziar, silabisind și mestecîndu-și barba cu care-și umpluse toată gura, cetățeni ai liberei Rusii, vă felicităm cu prilejul luminoasei învieri a lui Hristos..."

Ziarul stătea pieziș în fața bătrînului cantor și foaia lui flutura: cantorul citea cu voce somnoroasă, nițel cîntată și punea uimitoare accente în cuvintele rusești pe care nu le știa. Accentele lui Aba semănau cu vorbirea guturală a unui negru, sosit din patrie într-un port rusesc. Aceste accente au stîrnit pînă și rîsul mamei mele.

— Fac păcat, strigă ea scoțîndu-și capul din rotondă: eu rîd, Aba... Spune-mi mai bine cum o duci și ce face familia dumitale?

— Mai bine întrebați-mă altceva, bombăni Aba fără să-si lase barba dintre dinți si continuînd să citească ziarul.

— Întreabă-1 altceva, zise tata numaidecît după Aba și veni în mijlocul odăii. Ochii lui care ne zîmbeau printre lacrimi se răsuciră deodată în orbite și se fixară asupra unui punct pe care nu-1 vedea nimeni dintre noi. Vai, Șoil! rosti el cu o voce egală, falsă, pregătitoare; vai, Șoil, omule drag...

Ne deterăm seama că peste o clipă va țipa, însă mama ne-o luă înainte.

— Manus! strigă dînsa despletindu-și părul într-o secundă și începînd să-1 scuture pe soțul ei de piept, uite ce rău i-e copilului nostru, de ce nu vrei să auzi cum sughițe, de ce asta, Manus?...

Tata tăcu.

— Rahil, zise el cu teamă, nu pot să-ți explic cît de mult mă doare de Șoil...

Apoi se duse la bucătărie, de unde se întoarse cu un pahar cu apă.

— Bea, artistule, îmi spuse Aba venind lîngă mine, bea apa asta care o să te ajute ca funia pe spînzurat...

Și într-adevăr apa nu m-a ajutat. Sughițam tot mai mult. Din pieptul meu începeau să năvălească răgete. O umflătură plăcută la pipăit mi se ivi pe gît. Umflătura respira, se dilata, îmi acoperea beregata și se revărsa peste guler. Clocotea într-însa răsuflarea mea sfîșiată. Clocotea ca apa care a dat în fiert. Și atunci cînd în pragul nopții am încetat să mai fiu băiatul clăpăug care fusesem în toată viața mea anterioară și am devenit un ghem ce se răsucea întruna, mama, înfășurată în șal și acum mai înaltă și mai zveltă, s-a apropiat de Rubțova, care stătea înmărmurită.

— Draga mea Galina, zise mama cu voce cîntată și puternică, cît de mult vă deranjăm noi, și pe buna Nadejda Ivanovna, și pe toți ai dumneavoastră... Ce rușine îmi e, draga mea Galina...

Mama, cu obrajii în flăcări, o împinse pe Galina spre ieșire, apoi alergă spre mine și-mi vîrî șalul în gură, ca să-mi astupe gemetele.

— Rabdă, băiețaș, îmi șopti mama; rabdă pentru mămica...

Însă chiar dacă aș fi putut răbda, n-aș fi făcut-o, fiindcă nu mai simțeam nici un fel de rușine.

Așa începu boala mea. Aveam pe atunci zece ani. Dimineața mă duseră la doctor. Pogromul continua, dar de noi nu se lega nimeni. Doctorul, un om gras, îmi găsi o boală de nervi.

El îmi recomandă să plec cît mai curînd la Odesa, la niște profesori, și să aștept acolo sezonul căldurii și al băilor de mare.

Așa și făcurăm. Peste cîteva zile m-am dus cu mama la Odesa, la bunicul meu Levy-Iţhok și la unchiul Simon. Plecarăm dimineața cu vaporul, iar către amiază apele brune ale Bugului fură înlocuite de valul greu și verde al mării. Descopeream viața din casa smintitului meu bunic Levy-Iţhok și mi-am luat rămas-bun pentru totdeauna de la orașul Nikolaev, unde se scurseseră zece ani

din copilăria mea.

Ai căscat gura, căpitane!

În portul Odesei ancoră vaporul Halifax. El venea de la Londra să încarce gnu rusesc.

La douăzeci și șapte ianuarie, în ziua înmormîntării lui Lenin, echipajul de culoare al vaporului - trei chinezi, doi negri și un malaiez - și-a chemat căpitanul pe punte, în oraș tunau fanfarele și șuiera viscolul.

— Căpitane O'Nearen, spuseră negrii, azi nu se încarcă, învoiți-ne în oraș pînă diseară.

— Rămîneți pe vas, le răspunse O'Nearen, furtuna este de gradul nouă și se intensifică; Beaconsfield a fost blocat de ghețuri; barometrul arată lucruri pe care mai bine nu le-ar arăta. Pe astfel de timp echipajul trebuie să rămînă pe vas. Nimeni nu părăsește puntea!

Spunînd acestea, căpitanul O'Nearen se apropie de secund. Rîse cu el și amîndoi fumară țigări de foi, arătînd mereu cu degetul spre oraș, unde vuia crivățul și gemeau fanfarele într-o durere nestăpînită.

Cei doi negri și cei trei chinezi umblau fără rost pe punte. Își suflau în pumnii rebegiți, băteau din picioarele încălțate cu cizme de cauciuc și furișau priviri spre ușa întredeschisă a cabinei căpitanului. De acolo se scurgea spre furtuna de gradul al nouălea catifeaua canapelelor, încălzită de coniac și de fumul subțire.

— Șef de echipaj! strigă O'Nearen văzîndu-i pe mateloți. Puntea nu e bulevard, alungă-i pe flăcăii ăștia în cală.

— Da, sir, răspunse șeful de echipaj, un stîlp de carne roșie împresurat de un păr roșcovan; da, domnule! și îl apucă de guler pe ciufulitul malaiez. Îl rezemă de bordul dinspre largul mării, apoi îi făcu vînt spre scara de pisică. Malaiezul se rostogoli în jos și după aceea începu să alerge pe gheață. Cei trei chinezi și cei doi negri fugiră după el.

— Ai alungat oamenii în cală? îl întrebă căpitanul din cabina sa încălzită de coniac si de fumul subțire.

— I-am alungat, sirl răspunse șeful de echipaj, acest stîlp de carne roșie, apoi rămase în fața tambuchiului, ca o santinelă în furtună.

Vîntul sufla dinspre mare cu cele nouă grade ale lui ca nouă obuze trase de înghețatele baterii ale mării. Ninsoarea albă turba în jurul sloiurilor de gheață. Și pe valurile împietrite zburau, uitînd de sine, spre țărm, spre docuri, cinci virgule încovoiate, cu chipuri de cărbune și cu vestoanele fîlfîind în vînt. Zdrelindu-si mîinile, cei cinci se cățărară pe mal agățîndu-se de piloții înghețați, intrară în port fugind și năvăliră în orașul care tremura scuturat de crivăț.

Un detașament de docheri mergea cu un steag negru prin piață spre locul unde urma să se pună fundația monumentului lui Lenin. Negrii și chinezii

merseră alături de docheri. Se înăbușeau, strîngeau niște mîini și se bucurau cu bucuria unor ocnași evadați.

În momentul acela, la Moscova, în Piața Roșie, trupul lui Lenin era coborît în mausoleu. La noi în Odesa urlau sirenele, vîjîia viforul și mulțimile mergeau rînduite în șiruri. Și numai pe vaporul Halifax impenetrabilul șef de echipaj stătea lîngă tambuchi ca o santinelă în furtună. Sub paza pe care o credea sigură, căpitanul O'Nearen sorbea coniac în cabina plină de fum de trabuc.

Bizuindu-se pe șeful de echipaj, a rămas un gură-cască, el, O'Nearen, căpitanul.

Sfîrșitul azilului

(Din povestirile odesite)

În vremea foametei nu erau la Odesa oameni care s-o ducă mai bine decât pensionarii azilului din cimitirul evreiesc numărul doi. Negustorul de stofe Kofman ridicase cîndva în memoria soției sale Isabella un azil alături de zidul cimitirului. La cafeneaua Fanconi mulți făceau haz de această vecinătate. Dar în cele din urmă se dovedi cîtă dreptate avusese Kofman. După revoluție, bătrînii și bătrînele ce-și găsiseră adăpost la azilul din cimitir puseră mîna pe funcțiile de gropari, cantori și băieși de morți. Ei făcură rost de un sicriu de stejar cu giulgiu și cu ciucuri de argint și îl închiriau oamenilor săraci.

În acel timp cheresteaua dispăruse din Odesa cu totul. Așadar sicriul de închiriat nu zăcea nefolosit. În lada de stejar mortul rămînea însă numai acasă și la slujba de înmormîntare, iar în groapă era aruncat doar în giulgiu. Asta era o lege ebraică uitată.

Înțelepții arătau că nu se cuvine să împiedici viermii să se unească cu leșul, care e necurat. „Din pămînt ai ieșit, în pămînt te vei întoarce."

Pentru că renăscuse vechea lege, bătrînii mai primeau pe lîngă tainul lor și o fiertură la care nu putea visa nimeni în anii aceia. Serile, ei se bețiveau în pivnița lui Zalman Mînă-Strîmbă dînd resturi de mîncare și la vecini.

Belșugul lor a ținut pînă la răscoala coloniilor nemțești. Nemții l-au ucis atunci în luptă pe comandantul garnizoanei, Herș Lugovoi.

Fu înmormîntat cu mare pompă. Armata venise la cimitir cu fanfarele, cu bucătăriile de campanie și cu mitralierele în briști. În fața mormîntului încă neacoperit se rostiră discursuri și jurăminte.

— 'Tbvarășul Herș, răcnea încordîndu-se Lionka Brahman, comandantul diviziei, a intrat în P.M.S.D.R. al bolșevicilor în anul 1911, unde a desfășurat muncă de propagandist și agent de legătură. Tovarășul Herș a suferit represiuni împreună cu Sonia lanovskaia, Ivan Sokolov și Monossohn începînd din 1913 în orașul Nikolaev...

Arie-Leib, starostele azilului, stătea în așteptare laolaltă cu tovarășii lui. Nici nu apucă Lionka să-și sfîrșească discursul de adio, că bătrînii și începură să întoarcă sicriul ca să-l răstoarne afară pe mortul acoperit de un drapel roșu. Lionka îl lovi discret pe Arie-Leib cu un pinten.

— Marș! zise el. Marș de-aici... Herș a binemeritat de la Republică...

Și sub ochii uluiți ai bătrînilor, Lugovoi fu îngropat cu sicriul de stejar cu tot, cu ciucurii, cu giulgiul negru pe care erau țesute cu fir de argint pavezele lui David și un verset dintr-o rugăciune funebră ebraică.

— Sîntem morți, zise Arie-Leib către tovarășii săi după ce se isprăvi înmormîntarea; sîntem în mîinile faraonului...

Și el năvăli la administratorul cimitirului, Broidin, cu cererea de a i se elibera alte scînduri pentru confecționarea unui nou sicriu și altă stofă pentru un giulgiu nou. Broidin făgădui, dar nu făcu nimic. Îmbogățirea bătrînilor nu intra în planurile sale. La birou, el spuse:

— Mai tare mă doare inima pentru șomerii de la serviciul comunal decît pentru speculanții ăștia...

Broidin făgădui, dar nu |ăcu nimic. În pivnița lui Zalman Mînă-Strîmbă se asmuțiră asupra capului său și asupra capetelor tuturor membrilor sindicatului serviciilor comunale toate blestemele Talmudului. Bătrînii făcură farmece creierului si oaselor lui Broidin si ale membrilor sindicatului, ca și seminței proaspete din pîntecele nevestelor acestora, și urară fiecăruia dintre ei o formă deosebită de paralizie și de ulcer.

Venitul li se micșoră. Tainul lor se alcătuia acum dintr-o zeamă vînătă cu oase de pește. Felul al doilea era un terci de ovăz, fără nici un strop de grăsime.

Un bătrîn din Odesa poate să mănînce orice fel de fiertură, din orișice s-ar compune ea, numai să aibă într-însa foi de dafin, usturoi și piper. Dar asta n-avea nimic din cele amintite.

Azilul fundat în memoria Isabellei Kofman împărtăși soarta generală. Furia bătrînilor înfometați creștea. Și ea s-a prăbușit în capul unui om care se aștepta la asta mai puțin ca oricine. Acest om a fost doctorița ludita Șmaiser, venită la azil să facă vaccinări antivariolice.

Comitetul executiv regional dăduse publicității o dispoziție asupra obligativității acestor vaccinări. ludita Șmaiser își întinse pe masă

instrumentele și aprinse lampa de spirt. În fața ferestrelor se ridicau zidurile de smarald ale tufelor cimitirului. Limbuță albastră a flăcării încerca să se amestece cu fulgerele de iunie.

Cel mai aproape de ludita stătea Meer Beskonecinîi, un bătrîn slăbănog. El îi urmărea posomorit pregătirile.

— Dă-mi voie să-ți fac injecția, îi spuse Iudita ridicînd seringa.

Apoi se căzni să-i tragă din zdrențe cravașa albastră a brațului.

Bătrînul își smuci mîna:

— N-ai unde să mă-nțepi...

— N-o să te doară, strigă ludita; în carne nu doare.

— Eu n-am carne, spuse Meer Beskonecinîi, n-ai în ce să mă înțepi...

Dintr-un colț al camerei izbucni, ca un răspuns, plînsul surd al cuiva. Plîngea Doba-Leia, fosta bucătăreasă a ritualurilor tăierii împrejur. Meer își schimonosi obrajii veștezi.

— Viața e o porcărie, bombăni el, lumea - un bordel, oamenii — niște afaceriști...

Ochelarii pince-nez se legănară pe nasul luditei, pieptul îi năvăli afară din halatul scrobit. Ea deschise gura ca să explice utilitatea vaccinului antivariolic, însă Arie-Leib, starostele azilului, o opri.

— Domnișoară, zise el, mama ne-a născut și pe noi ca și pe mata mama matale. Femeia asta, mama noastră, ne-a născut ca să trăim, nu ca să ne chinuim. Ea voia ca noi să trăim bine, și avea dreptate, așa cum poate să aibă dreptate numai o mamă. Omul care se mulțumește cu ceea ce îi eliberează Broidin nu este vrednic de materialul din care a fost făcut. Scopul matale, domnișoară, constă în a ne vaccina contra vărsatului de vînt și, cu ajutorul lui Dumnezeu, mata vaccinezi. Scopul nostru constă în a ne trăi viața pînă la sfîrșit, nu în a o chinui, și noi nu ne îndeplinim acest scop.

Doba-Leia, o bătrînă mustăcioasă cu chip de leu, izbucni și mai tare în plîns cînd auzi aceste cuvinte. Acum plîngea pe tonuri de bas.

— Viața e o porcărie, repetă Meer Beskonecinîi, și oamenii - niște afaceriști...

Paraliticul Simon-Wolf înșfacă volanul căruciorului său și, scîncind și răsucindu-și palmele, porni spre ușă. Tichia îi lunecă de pe capul rozaceu și umflat.

Răgind și schimonosindu-se, năvăliră după Simon-Wolf, în aleea principală, și ceilalți treizeci de bătrîni și bătrîne.

Își agitau cîrjele prin aer și zbierau ca niște măgari înfometati.

Văzîndu-i, portarul cimitirului le trînti poarta în nas. Uluiți, groparii rămaseră cu lopețile în aer, iar de pe lopeți atîrnau bucăți de pămînt și rădăcini de buruieni.

Zgomotul îl scoase afară și pe bărbosul Broidin, așa cum era, cu o hăinuță scurtă, în jambiere, și cu o caschetă de biciclist pe cap.

— Afaceristule! îi strigă Simon-Wolf; n-are unde să ne înțepe... Brațele noastre n-au carne...

Doba-Leia rînji şi ţipă. Vru să-l calce pe Broidin cu căruciorul ei de paralitică. Arie-Leib începu însă, ca de obicei, cu parabole care se furişau de departe spre ţinta nevăzută de unii.

El începu cu parabola rabinului Osias, cel care şi-a dăruit copiilor averea, nevestei inima, lui Dumnezeu frica, cezarului birul, iar sieşi numai un loc sub un măslin unde, asfinţind, soarele lumina mai puternic ca orişiunde. De la rabbi Osias, Arie-Leib trecu la scîndurile necesare pentru un sicriu nou şi la tain.

Broidin îşi crăcănă picioarele şi ascultă fără să ridice ochii. Gardul castaniu al bărbii lui zăcea imobil pe cămaşa nouă; părea că omul se cufundase în nişte gînduri triste şi paşnice.

— Ai să mă ierţi, Arie-Leib, şi Broidin oftă adresîndu-i-se înţeleptului din cimitir; ai să mă ierţi dacă am să-ţi spun că nu pot să nu văd în dosul cuvintelor tale alt gînd şi un element politic... Eu nu pot să nu văd în spatele tău, Arie-Leib, pe cei care ştiu ceea ce fac, la fel cum şi tu ştii ceea ce faci...

Şi aici Broidin ridică ochii. Ochii i se umplură subit de apa albicioasă a turbării. Movilele tremurătoare ale pupilelor lui se aţintiră asupra bătrînilor.

— Arie-Leib, spuse Broidin cu puternicul său glas, citeşte telegramele din Republica Tătară, unde importante cantităţi de tătari mor de foame ca nişte scoşi din minţi... Citeşte apelul proletarilor din Piter, care muncesc şi aşteaptă flămînzi în faţa strungurilor lor...

— Eu n-am timp de aşteptat, îl întrerupse Arie-Leib pe administrator. Nu dispun de timp...

— Există oameni, mugi Broidin fără să audă nimic, oameni care o duc mai rău ca tine şi există mii de oameni care o duc mai rău decît aceia care o duc mai rău ca tine... Tu semeni nemulţumirea, Arie-Leib, şi ai să culegi vijelie. O să fiţi nişte oameni morţi dacă eu am să-mi întorc faţa de la voi. O să muriţi, dacă eu o să merg pe calea mea şi voi pe calea voastră. Tu ai să mori, Arie-Leib. Si tu ai să mori, Simon-Wolf. Ai să mori si tu, Meer Beskonecinîi. Dar înainte de a muri, spuneţi-mi, pentru că mă interesează să ştiu, există la noi Putere Sovietică, sau poate că ea nu există la noi? Dacă ea nu există şi la noi iar eu m-am înşelat, atunci duceti-mă la domnul Beersohn pe strada Deribasovskaia colţ cu Ekaterinskaia, unde am cusut veste în toţi anii vieţii mele... Spune-mi unde am greşit, Arie-Leib?

Şi administratorul cimitirului se proţăpi drept în faţa schilozilor. Pupilele lui tremurătoare se asmuţiseră asupra lor. Ele zburau peste turma încremenită în geamăt, ca razele unor reflectoare, ca nişte hmbi de flăcări. Jambierele lui Broidin pîrîiau, sudoarea îi îmbrobonase faţa răscolită de cute şi el venea tot mai aproape de Arie-Leib, cerînd să i se răspundă dacă nu cumva a greşit socotind că Puterea Sovietică se şi instaurase...

Arie-Leib tăcea. Tăcerea asta ar fi putut să devină pieirea lui, de nu s-ar fi ivit în capătul aleii, desculţ şi în bluză de marinar, Fedka Stepun.

Fedka fusese rănit odinioară lîngă Rostov; acum locuia într-o cocioabă din vecinătatea cimitirului şi purta un fluier de poliţist, atîrnat de un şnur

portocaliu, și un nagan fără teacă.

Fedka era beat. Cîrlionții de piatră ai părului îi căzeau pe frunte. Sub cîrlionți, fața lui ciolănoasă se strîmba spasmodic. El veni lîngă mormîntul lui Lugovoi, care era plin de coroane veștede.

— Unde erai tu, Lugovoi, îi spuse Fedka defunctului, atunci cînd eu cuceream Rostovul?...

Marinarul scrîșni din dinți, șuieră din țignalul polițienesc și-și scoase naganul de sub cingătoare. Țeava brunată a revolverului luci.

— Îi sugrumarăm pe țari, răcni Fedka; nu mai sînt țari... Toată lumea să zacă fără sicriu...

Marinarul își stringea revolverul. Pieptul îi era dezgolit. Avea tatuat pe piept cuvîntul „Riva“ și un balaur, al cărui cap se întinsese pînă la sfîrcul țîței.

Groparii cu lopețile lor ridicate în sus se îmbulziră în jurul lui Fedka. Femeile care spălau morții ieșiseră din coliviile lor și se pregăteau să bocească împreună cu Doba-Leia: Talazuri muginde se izbeau de porțile încuiate ale cimitirului.

Rudele care-și aduseseră morții în roabe cereau să li se dea drumul să intre. Cerșetorii loveau grilajul cu cîijele.

— Îi sugrumarăm pe țari! răcni marinarul și trase cu pistolul în cer.

Oamenii alergară în salturi pe alee. Încet, fața lui Broidin se făcu palidă. El ridică o mînă, acceptă toate pretențiile azilului și, facînd stînga împrejur milităreşte, intră în cancelarie. În aceeași clipă porțile se dădură în lături. Rudele morților împinseră cu vioiciune roabele de-a lungul aleilor. Cantorii uzurpatori cîntară strident și fals *El molei rahim*[30] deasupra mormintelor proaspăt săpate. Seara, își sărbătoriră victoria la Mînă-Strîmbă. Lui Fedka îi fură oferite trei ocale de vin basarabean.

Ghevel gavolim[31], zise Arie-Leib ciocnind cu marinarul; eşti om, suflete, cu tine se poate trăi... *Kuloi ghevel*...[32]

Patroana, soția lui Mînă-Strîmbă, spăla pahare în dosul unui paravan.

Dacă un rus are un caracter frumos, observă madam Mînă-Strîmbă, asta e o adevărată plăcere...

Izbutiră să-l scoată pe Fedka de-acolo abia la ora două noaptea.

— Ghevelgavolim, mormăia el neînțelesele vorbe aducătoare de nenorocire, strecurîndu-se pe strada Stepovaia. Kuloi ghevel...

A doua zi, li se dădură bătrînilor din azil cîte patru bucăți de zahăr si carne în ciorbă. Seara, fură duși cu toții la Teatrul orășenesc, la un spectacol organizat de Asistența Socială. Se reprezenta Carmen. Invalizii și schilozii văzură întîia oară în viața lor lojile aurite ale operei din Odesa, plușul balustradelor ei și luciul uleios al candelabrelor sale. In antracte, tuturor li se împărțiră sandviciuri cu lebărvurșt.

Bătrînii fură aduși înapoi la cimitir într-un camion militar. Explodînd și bubuind, autocamionul își deschidea drum pe străzile înghețate. Bătrînii adormiră cu burțile umflate. Rîgîiau prin somn și tremurau de sătui ce erau, ca niște cîini care alergaseră prea mult.

Dimineața, Arie-Leib se trezi înaintea tuturor. El se întoarse cu fața spre răsărit, ca să se închine, dar văzu pe ușă un aviz. Broidin anunța prin hîrtia aceea că azilul se închide pentru reparații și că toți pensionarii săi se vor prezenta pe data de azi la secția regională de asistență socială spre a fi reînregistrați conform capacității de muncă.

Soarele pluti peste vîrfurile crîngului verde al cimitirului. Arie-Leib își apăsă degetele de pleoape. Din orbitele stinse picurară lacrimi.

Aleea de castani ducea, luminată, spre camera mortuară. Castanii erau în floare. Acești copaci își purtau înaltele flori albe în labele desfăcute. O femeie necunoscută cu un șal pe umeri legat strîns pe sub sîni își vedea de treabă în camera mortuară. Aici totul era transformat, pereții erau împodobiți cu brad, mesele erau curățate. Femeia spăla un copil mort. Ea îl întorcea cu îndemînare de pe o coastă pe alta și apa se scurgea într-o șuviță diamantină pe spinarea suptă și pătată.

Broidin, tot în jambiere, ședea pe una din treptele camerei mortuare. Avea aerul unui om care se odihnește, își scoase cascheta și începu să-și șteargă fruntea cu o batistă galbenă.

— Așa i-am și spus la sindicat tovarășului Andreicik — vocea necunoscutei era melodioasă -, că noi nu fugim de muncă... Să întrebe despre noi la Ekaterinoslav... Ekaterinoslavul știe cum am lucrat noi...

— Acomodează-te, tovarășă Bliuma, acomodează-te! îi spuse Broidin cu voce pașnică, băgîndu-și batista galbenă în buzunar. Cu mine ai să te împaci... Ai să te împaci cu mine, repetă el și își îndreptă privirea sticloasă către Arie-Leib care se tîrîse pînă la scară; numai să nu-mi sufli în ciorbă...

Broidin nu-și sfîrși vorba: în fața porții se opri o droșcă trasă de un cal murg zvelt. Din droșcă se dădu jos responsabilul gospodăriei comunale, purtînd o cămașă încinsă peste pantaloni. Broidin îl luă de braț și-l conduse în cimitir.

Bătrîna calfă de croitor arătă șefului său istoria seculară a Odesei, care se odihnea sub lespezile de granit. Ii arătă monumentele și cavourile exportatorilor de grîne, ale misiților navali și ale negustorilor care clădiseră o Marsilie rusească pe locul cătunului Hadjibei. Zăceau aici cu capul spre poartă toți cei din neamurile Așkenazy, Hessen și Efrussi, avarii sclivisiți, petrecăreții filosofarzi, creatorii bogățiilor și anecdotelor odesite. Zăceau sub statuile din piatră de Labrador și marmoră trandafirie, despărțiți cu lanțuri de castani și cu salcîmi de plebea împinsă spre ziduri.

— Ei nu lăsau pe alții să trăiască în viață - și Broidin lovea cu cizma în cîte un soclu - și tot ei nu lăsau pe alții să moară după ce au murit...

Însufleținu-se, el îi înfățișă responsabilului gospodăriei comunale programul său de reorganizare a cimitirelor și planul campaniei împotriva asociației de pompe funebre.

— Și pe ăștia să-i scoți de-aici! zise responsabilul arătînd spre- cerșetorii aliniați la poartă.

— Se face, răspunse Broidin, cu încetul se fac toate...

— Bine, dă-i înainte! zise responsabilul Maiorov. E ordine la tine, taică... Dă-i înainte!

Puse un picior pe scara trăsurii, dar își aminti de Fedka.

— Asta ce halima a mai fost?

— Un flăcău invalid, spuse Broidin lăsînd ochii în jos. Cîteodată nu se poate stăpîni... Dar acuma i s-a explicat, așa că și-a cerut scuze...

— Lucrează bostanul, spuse Maiorov către însoțitorul său, pornind; știe cum s-o întoarcă...

Calul zvelt îl ducea spre oraș pe el împreună cu responsabilul secției de amenajări. Pe drum se întîlniră cu bătrînii alungați din azil. Aceștia șchiopătau, încovoiați sub povara boccelelor, și se împleticeau mergînd în tăcere. Ostași isteți îi împingeau înapoi în rînd. Cărucioarele paraliticilor scîrțîiau. Un șuier astmatic, un horcăit resemnat izbucnea din pieptul foștilor cantori, măscărici de nunți, bucătărese ale ritualurilor tăierii împrejur și funcționari rămași fără funcții.

Soarele era sus. Arșița sfîșia maldărul de zdrențe care se tîra prin țarină. Drumul lor trecea pe o șosea posomorită, aridă, pietroasă, pe lîngă cocioabele de paiantă, pe lîngă cîmpiile înăbușite de bolovani, pe lîngă casele desfăcute și surpate de obuze și pe lîngă un deal ciumat. Drumul acesta nespus de trist ducea cîndva, în Odesa, din oraș pînă la cimitir.

Drumul

Am plecat de pe frontul năruit în noiembrie o mie nouă sute șaptesprezece. Acasă mama mi-a pregătit rufele și niște pesmeți. La Kiev m-am brodit în ajunul zilei în care Muraviov a început să bombardeze orașul. Mergeam spre Petersburg. Stăturăm douăsprezece zile în beciul hotelului lui Haim Țiriulnik din Bessarabka. Autorizația de plecare mi-a dat-o comandantul garnizoanei din Kievul sovietic.

Nu este pe lume privelişte mai tristă decît gara din Kiev. De mulți ani intrarea în oraș e pîngărită de niște barăci provizorii de lemn. Pe scîndurile ude mișunau păduchii. Dezertori, borfași, țigani se tolăneau acolo claie peste grămadă. Babe galițiene urinau de-a-n picioarele pe peronul gării. Cerul scimd era brăzdat de nori și încărcat de ceață și ploaie.

Trecură trei zile și trei nopți pînă cînd se urni primul tren. La început el se oprea la fiecare verstă, apoi se dezlănțui, roțile țăcăniră mai înfierbîntate și cîntară un cîntec puternic. În vagonul nostru de marfă lumea se simți fericită. În anul o mie nouă sute optsprezece, călătoria rapidă îi făcea pe oameni fericiți. Noaptea, trenul se cutremură și se opri. Ușa vagonului se deschise, înfățișîndu-ne lucirile verzi ale troienelor de zăpadă. În vagon intră telegrafistul gării, înfășurat într-o șubă încinsă cu o curea și încălțat cu cizme noi, caucaziene. Telegrafistul întinse mîna și își lovi palma cu degetul:

— Actele, aici...

Prima de lîngă ușă era o babă, care se încovrigase tăcută pe niște baloturi. Se ducea la Liuban, la fiu-său, un feroviar. Lîngă mine moțăiau șezînd învățătorul lehuda Wainberg și nevasta lud. Învățătorul se însurase abia de cîteva zile și își ducea tînăra soție la Petersburg. Tot drumul își vorbiseră în șoaptă despre metoda complexă a predării în școală, iar acum dormeau. Mîinile lor stăteau încleștate una de alta și prin somn.

Telegrafistul citi delegația celor doi, iscălită de Lunacearski[33], scoase de sub șubă un mauser cu țeava îngustă și murdară și-i trase învățătorului un glonte în față.

Femeii i se umflă unul din obrajii ei moi. Ea tăcea. Trenul se oprise în stepă. Ninsori vălurite roiau într-o aurora polară. Evreii erau aruncați din vagoane pe terasa- ment. Focurile de armă răsunau inegal, ca niște exclamații. Un țăran căruia i se desfăcuseră clapele căciulii mă duse după o stivă de lemne înghețate și începu să mă perchi- ziționeze. Luna ne lumina întunecîndu-se treptat. Zidul liliachiu al pădurii fumega. Caltaboșii țepeni ai degetelor rebegite îmi umblau pe trup. Telegrafistul strigă de pe platforma vagonului:

— E jidan sau rus?

— Rus, mormăi țăranul, cotrobăind prin hainele mele. E bun de rabin...

Își apropie de mine fața mototolită și preocupată, îmi smulse din betelia izmenelor cele patru monede de aur de zece ruble, cusute de mama să le am la drum, mă descălță de cizme și-mi trase paltonul, apoi, întorcîndu-mă cu spatele, mă pocni în ceafa cu muchia palmei și-mi spuse evreiește:

— *Ankloif,* Haim...[34]

M-am dus, călcînd desculț în zăpadă. Pe spinarea mea se aprinse o țintă, centrul țintei îmi străpungea coastele. Dar țăranul n-a tras. Printre columnele pinilor, în subterana acoperită a pădurii se legăna o luminiță într-o cunună de fum stacojiu. Am alergat spre gheretă. Ghereta tremura învăluită în fum de bălegar. Cînd m-am năpustit în ea, pădurarul gemu. Cu picioarele înfășurate în niște moletiere pe care le tăiase din șube și mantale, el ședea într-un fotoliu de bambus tapisat cu pluș și își fărîmița pe genunchi niște tutun. Părînd mai lung din cauza fumului, bătrînul mai gemu un timp, apoi se sculă și se înclină adînc în fața mea:

— Pleacă, taică... Pleacă, dragă cetățene...

El mă scoase pînă la o pîrtie și-mi dete o cîrpă să-mi înfășor picioarele. Am răzbătut pînă la prima localitate dimineața tîrziu. La spital nu era nici un doctor, ca să-mi taie picioarele degerate; salonul era în grija unui felcer. In fiece dimineață el venea la spital galopînd pe un cal murg cu picioare scurte, își lega calul de un stîlp și intra la noi cu obrajii îmbujorați, cu ochii lucind.

— Friedrich Engels, zise felcerul iluminat de tăciunii pupilelor sale, aplecîndu-se la căpătîiul meu, vă învață pe-alde voi că națiunile nu trebuie să mai existe, dar noi zicem altfel: națiunea trebuie să existe!

Smulgîndu-mi bandajele de pe picioare, el se îndreptă din șale, scrîșni din dinți și mă întrebă încet:

— Încotro? Unde vă mînă dracul... De ce călătorește nația asta a voastră?... Și de ce face tulburări, de ce se frămîntă...

Sovietul ne transportă noaptea într-o căruță pe toți cei bolnavi care nu ne înțeleseserăm cu felcerul și pe niște evreice bătrîne cu peruci, mame ale comisarilor sătești.

Picioarele mi se vindecară. Am pornit mai departe pe drumul mizeriei spre Jlobin, Orșa, Vitebsk.

O țeavă de obuzier mi-a servit de adăpost pe distanța dintre stațiile Novo-Sokolniki și Loknea. Călătoream pe o platformă deschisă. Fediuha, un tovarăș de drum întîmplător, care străbătuse marele drum al dezertorilor, era povestitor de basme, palavragiu și hăzos. Dormeam sub țeava puternică, scurtă, ridicată obraznic în sus și ne încălzeam unul pe altul într-o groapă din pînză de sac, așternută cu paie, ca într-o vizuină de fiară. După Loknea, Fediuha mi-a furat lădița de campanie și a dispărut. Lădița îmi fusese dată de sovietul unui cătun și avea în ea două rînduri de rufarie cazonă, niște pesmeți și cîțiva gologani. Două zile, în care ne apropiam de Petersburg, am stat fără hrană. In gara Țarskoe Selo am trecut de ultimele salve. Un detașament de centură trăgea în aer, întîmpinînd trenul care se apropia. Țăranii cu desagi fură scoși pe peron și li se smulseră hainele de pe trup. Alături de oamenii

adevărați, cădeau pe asfalt alții, de gumă, umpluți cu alcool. La ora nouă seara gara mă azvîrli pe bulevardul Zagorodnîi, scoțîndu-mă din pușcăria ei urlătoare. Pe un zid de peste drum, alături de o farmacie cu ușa bătută în scînduri, termometrul arăta 24 de grade de ger. În tunelul străzii Gorohovaia vuia vîntul. Deasupra canalului apunea un felinar de gaz. Veneția de bazalt stătea rece și nemișcată. Am intrat pe Gorohovaia ca într-un cîmp înghețat, îngrămădit de stînci.

La numărul doi, în fosta clădire a primăriei, se afla acum Ceka. Două mitraliere, doi cîini de fier cu boturile asmuțite, stăteau în vestibul. Îi arătai ofițerului de serviciu scrisorile lui Vania Kalughin, subofițerul meu din Regimentul Șuiski. Kalughin ajunsese anchetator la Ceka și mă chemase prin poștă.

— Du-te la Anicikov, el e acum acolo, zise ofițerul de serviciu.

— Nu mai ajung eu! zîmbii răspunzîndu-i.

Bulevardul Nevski curgea ca o cale lactee spre depărtări. II marcau leșuri de cai, ca niște pietre kilometrice. Cu picioarele lor ridicate, caii sprijineau cerul care căzuse prea jos. Burțile lor dezgolite erau curate și sclipeau. Un bătrîn, părînd a fi ostaș din gardă, trecu pe lîngă mine într-o sanie ca o jucărie. Incordîndu-se, el își înfigea în gheață picioarele de toval, pe creștet îi ședea o pălărioară tiroleză și își legase cu sfoară barba vîrîtă într-un șal.

— Nu mai ajung eu... i-am spus moșneagului.

El se opri. Brăzdatul său chip léonin era stăpînit de liniște. Se gîndi la sine și-și mînă săniuța mai departe.

„Așa dispare necesitatea cuceririi Petersburgului“, mă gîndii eu și încercai să-mi amintesc numele omului strivit de copitele cailor arabi chiar la capăt de. drum. Era Iehuda Halevy.

Doi chinezi cu gambete și cu pîini mari la subsuoară stăteau în colțul străzii Sadovaia. Cu unghia rebegită ei făceau semne pe pîine, arătînd-o prostituatelor care se apropiau. Dar femeile treceau pe lîngă ei mai departe, într-o paradă tăcută.

La podul Anicikov, lîngă caii lui Klodt, m-am așezat pe un colț de statuie.

Cotul mi se răsuci sub căpătîi cînd m-am întins pe lespedea șlefuită, dar granitul mă arse, împușcă văzduhul cu trupul meu și mă izbi aruncîndu-mă înainte, spre palat.

Într-un corp lateral, de culoarea coacăzei, era deschisă o ușă. Un bec albastru sclipea deasupra capului unui lacheu adormit în jilț. Pe fața lui zbîrcită, cadaverică, parcă muiată în cerneală, atîrna buza de jos, iar o bluză militară fără curea, scăldată în lumină, îi acoperea nădragii de curtean și ceaprazurile țesute în fir de aur. O săgeată flocoasă de cerneală indica drumul spre comandant. Urcai o scară și străbătui niște încăperi scunde și pustii. Cîteva femei pictate negricios și sumbru se înlănțuiseră în horă pe plafoane și pe pereți. Plase de sîrmă erau întinse peste ferestre, iar din cercevele atîrnau cremonele smulse. În capătul șirului de odăi, la o masă, iluminat ca pe scenă și cu fața încercuită de părul său ca paiele țărănești, ședea Kalughin. Dinaintea

lui zăceau pe masă maldăre de jucării, cîrpe multicolore, ferfeniţite cărţi cu poze.

— Uite c-ai venit şi tu! zise Kalughin ridicîndu-şi ochii. Hai noroc... Aici e nevoie de tine...

Am dat în lături cu mîna jucăriile de pe masă, m-am culcat pe tăblia ei sclipitoare şi... m-am trezit, după cîteva secunde sau cîteva ceasuri, pe un divan scund. Razele unui candelabru dansau deasupra mea într-o cascadă de sticlă. Tăiate brutal, zdrenţele cădeau de pe mine pe duşumea, alcătuind o băltoacă.

— La baie! zise Kalughin care stătea lîngă divan; el mă ridică şi mă duse în baie.

Cada era de modă veche, cu marginile joase. Apă nu curgea din robinete. Kalughin începu să mă boteze dintr-o căldare. Pe galbenele perne de atlaz, pe taburelele împletite, văzui îmbrăcăminte curată: un halat cu fireturi, o cămaşă şi nişte ciorapi ţesuţi din fir dublu de mătase. În izmene am intrat pînă la gît, iar halatul era croit pe trupul unui uriaş, fiindcă îmi călcam mereu mînecile cu piciorul.

— Ce-i de glumit cu el, cu Alexandr Alexandrovici? zise Kalughin suflecîndu-mi mînecile; băiatul trăgea vreo sută cincizeci de kile...

Cu chiu, cu vai izbutirăm să legăm halatul împăratului Alexandru al III-lea şi ne întoarserăm în camera din care ieşisem. Asta era biblioteca Măriei Feodorovna - o cutie parfumată, cu dulapuri aurite şi rafturi trandafirii, lipite de pereţi.

I-am istorisit lui Kalughin cine a mai fost ucis din Regimentul nostru Şuiski, cine a fost ales comisar, cine a plecat în Kuban. Beam ceai şi în pereţii de cleştar ai paharelor se irizau constelaţii. Mîncam salam din carne de cal, negru şi crud. Ne despărţea de lume mătasea deasă şi uşoară a perdelelor; încrustat în tavan, soarele se fărîmiţa strălucind, iar căldura înăbuşitoare a caloriferelor zbura spre noi.

— Parc-a fost şi nu mai e! zise Kalughin, după ce isprăvirăm salamul de cal.

Ieşi nu ştiu unde şi se întoarse cu două casete, amîndouă dăruite ţarului rus de sultanul Abdul-Hamid. Una era de zinc, alta pentru ţigări de foi, cu panglici şi decoraţii de hîrtie lipite pe ea. „*À sa majesté, l'Empereur de toutes les Russies*[35] - stătea gravat pe capacul de zinc -, de la vărul său binevoitor...“

Biblioteca Măriei Feodorovna era îmbibată de miresmele preferate cu un sfert de secol mai înainte. Ţigările lungi de 20 cm şi groase cît un deget erau înfăşurate în hîrtie roz; nu ştiu dacă a mai fumat cineva pe lume asemenea ţigări în afară de autocratul tuturor Rusiilor, însă eu mi-am ales una. Privindu-mă, Kalughin zîmbea.

— Parcă-a fost şi nu mai e, zise el; te pomeneşti că nu-s numărate... Mi-au povestit lacheii că Alexandru al III-lea era fumător pătimaş: îi erau dragi tutunul, cvasul şi şampania... Şi pe masa lui, ia te uită, scrumiere de lut de un pitac, iar nădragii îi purta cîrpiţi.

Într-adevăr, halatul în care mă înfășurasem era soios, prinsese lustru și era cîrpit în multe locuri.

Ne petrecurăm restul nopții examinînd jucăriile lui Nicolae al II-lea, tobele si locomotivele lui, cămăsutele-i de botez și caietele cu mîzgălituri copilărești. La atingerea degetelor noastre se risipeau fotografiile marilor cneji, decedați din vîrsta prunciei, șuvițe ale părului lor, jurnalele intime ale principesei daneze Dagmar, scrisorile surorii ei, regina Angliei, mirosind a parfum și mucegai. Pe paginile de gardă ale evangheliilor și ale lui Lamartine, prietenele și doamnele de onoare, fiice de primari și consilieri de stat, își luau rămas-bun în rînduri caligrafice și strîmbe de la principesa plecată în Rusia. Mica boieroaică și regină Luiza, mama ei, avusese grijă de viitorul copiilor; pe una dintre fete o măritase cu Eduard al VH-lea, împărat al Indiei și rege englez, pe alta cu Romanov, iar pe fiul ei Georg l-a făcut rege grecesc. Ajungînd în Rusia, principesa Dagmar devenise Maria. Canalele Copenhagăi plecaseră departe, ca și barbeții de ciocolată ai regelui Cristian. Născînd pe ultimii monarhi, mica femeie cu răutate de vulpe se agita între gardurile grenadirilor Regimentului Preobrajenski, dar sîngele maternității ei s-a scurs în neînduplecatul și răzbunătorul pămînt de granit.

Nu ne-am putut smulge pînă în zori dintre filele acestei surde și dezastruoase cronici. Trabucul lui Abdul-Hamid îl fumasem. Iar dimineața, Kalughin mă duse la Ceka, pe strada Gorohovaia 2. Acolo vorbi cu Uriţki. Stăteam în dosul unei draperii de stofă căzînd în valuri pe podea. Frînturi de cuvinte ajungeau pînă la urechile mele.

— Flăcăul e de-ai noștri, zicea Kalughin, tat-su e băcan, face comerț, dar el s-a lepădat de ai lui... Știe limbi străine...

Comisarul afacerilor interne pentru comunele Regiunii nordice ieși din birou cu pasul său legănat. Sub lentilele ochelarilor pince-nez năvăleau afară pleoapele arse de nesomn, răscolite, umflate.

Devenii translator la Secția externă. Mi se deteră efecte militare și bonuri de masă. In colțișorul ce mi se dădu într-o sală a fostei primării a Petersburgului mă apucai să traduc mărturiile unor diplomați, instigatori și spioni.

Nu trecu nici o zi și aveam totul: haine, mîncare, muncă și tovarăși credincioși la prietenie și la moarte, tovarăși cum nu sînt nicăieri pe lume, decît în țara noastră.

Așa începu acum treisprezece ani viața mea minunată, plină de gînduri și de veselie.

La subsol

Am fost un băiat mincinos. Asta mi se trăgea din citit. Imaginația îmi era totdeauna înfierbîntată. Citeam în timpul lecțiilor, în recreații, pe drumul către casă și noaptea, sub masă, acoperit de fața de masă ce atîrna pînă-n podea. Stînd aplecat pe carte am scăpat toate îndeletnicirile lumii acesteia - fuga de la lecții în port, debutul biliardului în cafenelele de pe strada Greceskaia, înotul în Langeron. N-am avut prieteni. Cui i-ar fi trecut prin minte să aibă legături cu unul ca mine?...

Odinioară văzusem în mîna primului elev din clasa noastră, Mark Borgman, o carte despre Spinoza. Tocmai o citise si n-a rezistat să nu comunice băieților adunati în jurul lui lucruri asupra inchiziției spaniole. Ceea ce ne-a povestit el a fost un soi de mormăială științifică. Vorbele lui Borgman nu aveau poezie. N-am mai putut să îndur si m-am amestecat. Le-am vorbit celor care voiau să mă asculte despre vechiul Amsterdam, despre amurgul ghetoului, despre filosofii șlefuitori de diamante. Celor citite în cărți le-am adăugat multe de la mine. Fără asta nu mă puteam descurca. Imaginația mea intensifica scenele dramatice, modifica finalurile și înnoda introducerile mai enigmatic. Moartea lui Spinoza, moartea lui liberă și singuratică, mi-a apărut în închipuire ca o bătălie. Sinedriul îl silea pe muribund să se căiască, dar acesta a rămas neînduplecat. Tot aici l-am amestecat și pe Rubens. Mi se părea că Rubens stătuse la căpătîiul lui Spinoza ca să facă o mască după chipul celui mort.

Colegii mei ascultau cu gura căscată această poveste fantastică. Le-o istorisisem cu însuflețire. Cînd a sunat clopoțelul, ne-am despărțit anevoie. In recreația următoare, Borgman veni la mine, mă luă de mînă și începurăm să ne plimbăm împreună. După cîtva timp încheiarăm un acord. Borgman nu făcea parte din speța rea a elevilor premianți. Pentru creierul lui puternic, înțelepciunea liceală nu înfățișa decît o mîzgăleală pe marginea unei cărți adevărate. Și el căuta cu lăcomie cartea aceea. Noi, neprice- puții în vîrstă de doisprezece ani, știam totuși că îl așteaptă o viață excepțională de savant. El nici nu-și facea lecțiile, ascultînd numai pe profesori în clasă. Băiatul acesta lucid și rezervat începu să țină la mine pentru specialitatea mea de a încurca toate lucrurile din lume și mai cu seamă pe acelea cum altele mai simple nici nu s-ar fi putut născoci.

În anul acela trecurăm în clasa a treia. Carnetul meu de școlar era garnisit de treiuri cu minus. Eram atît de ciudat în aiurările mele încît, meditînd, profesorii nu se hotărîseră să-mi dea nici un doi. La începutul verii, Borgman mă invită la vila lui. Taică-său era directorul Băncii Ruse de Comerț Exterior. Fusese unul dintre oamenii care făcuseră din Odesa o Marsilie sau un Neapole. Avea în el plămada vechilor negustori odesiți. Ținea de societatea

chefliilor sceptici şi afabili. Tatăl lui Borgman se ferea să vorbească rusește; se folosea de limba abruptă şi cam aspră a căpitanilor din Liverpool. Cînd a sosit la noi, în aprilie, opera italiană, trupa lua masa în locuința lui Borgman. Buhăitul bancher, ultimul dintre negustorii Odesei, avu o aventură de două luni cu ţîţoasa primadonă. Ea pleca ducînd cu sine amintiri care nu-i împovărau conştiința şi un colier ales cu gust şi costînd nu prea scump.

Bătrînul era consul al Argentinei şi preşedinte al consiliului bursei. Şi în casa acestuia am fost invitat eu.

Mătuşă-mea, pe care o chema Bobka, dădu sfară în toată curtea. Mă îmbrăcă şi ea cum putu mai bine. Plecai cu vaporaşul pînă la staţia 16 de pe Bolşoi Fontan. Vila era cocoţată într-un loc rîpos şi înalt al ţărmului, pe o stîncă roşie. Pe malul acela rîpos exista un parc cu ficuşi şi globuri tunse de tuia.

Eu proveneam dintr-o familie mizeră şi neghioabă, înfăţişarea vilei lui Borgman mă ului. Pe aleile inundate de verdeaţă sclipeau albe fotolii de răchită. Masa de prînz era açoperită de flori, ferestrele erau în chenare verzi, în fata casei se înălţa o vastă colonadă de lemn.

Seara veni şi directorul de bancă. După-masă îşi aşeză fotoliul de răchită chiar pe buza malului rîpos, în faţa cîmpiei mişcătoare a mării, îşi săltă picioarele în pantaloni albi rezemîndu-le comod, aprinse o ţigară de foi şi începu să citească „Manchester guardian“. Oaspeţii, nişte doamne odesite, jucau pe terasă pocher. Într-un colţ fluiera un samovar îngust, cu mînere de fildeş.

Cartofore şi gurmande, cochete neglijente şi desfrînate pe ascuns, cu şolduri mari şi rufărie parfumată, aceste femei îşi făceau vînt cu evantaie negre şi plusau cu monede de aur. Prin gardul de viţă sălbatică soarele se strecura pînă la ele. Cercul lui de foc era enorm. Reflexe de aramă îngreunau părul negru al femeilor. Scînteile asfinţitului pătrundeau în perle - în perlele atîrnînd peste tot: în adîncitura dintre sînii lăbărţaţi, în urechile sulemenite şi pe infamatele degete albăstrii.

Se lăsă seara. Foşni în zbor un liliac. Mai neagră acum, marea năvălea spre stînca roşie. Inima mea în vîrstă de doisprezece ani se umfla de bucuria şi uşurinţa bogăţiei străine. Prietenul meu şi cu mine, luîndu-ne de mînă, umblam pe o alee depărtată. Borgman îmi spuse că o să se facă inginer de aviaţie. Circula zvonul că tatăl lui avea să fie numit reprezentant al Băncii Ruse de Comerţ Exterior la Londra, aşa incit Mark va putea să înveţe în Anglia.

În casa noastră, adică în casa mătuşii Bobka, nu discuta nimeni astfel de lucruri. Eu n-aveam cu ce să plătesc pentru această neîncetată splendoare. Atunci i-am spus lui Mark că, deşi în casa noastră toate sînt altminteri, totuşi bunicul Levy-Iţhok şi unchiul meu au cutreierat tot pămîntul şi au trecut prin mii de peripeţii. I-am descris pe rînd toate peripeţiile astea. Sentimentul neputinţei m-a părăsit numaidecît şi l-am condus pe unchiul meu Wolf prin războiul ruso-turc, pînă la Alexandria, în Egipt...

Noaptea se înălță în plopi, stelele se culcară pe crengile îndoite. Vorbeam gesticulînd. Degetele viitorului inginer de aviație tremurau în mîna mea. Trezindu-se cu greu din halucinații, el făgădui să vină la mine duminica următoare, înarmat cu această promisiune, m-am întors cu vaporașul acasă, la Bobka.

Toată săptămîna de după vizită m-am închipuit director de bancă. Efectuam operațiuni de milioane cu Singapore și cu Port-Said. Îmi procurasem un iaht și navigam de unul singur. Sîmbătă veni timpul să mă trezesc. A doua zi trebuia să sosească în vizită micul Borgman. Nu exista nimic din toate cîte i le povestisem. Exista altceva, mult mai uimitor decît ceea ce născocisem, însă la vîrsta de doisprezece ani habar n-aveam cum să mă descurc cu adevărul în lumea aceasta. Bunicul Levy-Iţhok, rabin alungat din tîrgușorul său fiindcă plastografiase pe niște polițe iscălitura contelui Braniţki, în ochii vecinilor noștri și ai băieților din împrejurimi nu era decît un biet nebun. Pe unchiul Simon-Wolf nu-l puteam suferi pentru ciudățenia lui zgomotoasă, plină de înflăcărare absurdă, de țipete și de persecuții. Te puteai înțelege numai cu Bobka. Bobka se mîndrea că feciorul unui director de bancă e prieten cu mine. Ea considera cunoștința aceasta drept un început de carieră și făcu pentru musafir un ștrudel cu dulceață și o plăcintă cu mac. Toată inima tribului nostru, inima aceasta care știa să îndure atît de bine bătălia, se reducea la cele două plăcinte. Pe bunicul meu, cu jobenul lui rupt și cu cîrpele care-i înfășurau picioarele umflate, l-am ascuns la vecinii Apelhot și l-am implorat să nu apară pînă nu-mi va pleca musafirul. Și cu Simon-Wolf am rezolvat lucrurile ușor. El s-a dus cu prietenii lui precupeți să bea ceai la ceainăria Ursul, iar acolo mușteriii își beau ceaiul odată cu votca, așa că se putea conta pe întîrzierea lui Simon-Wolf. Trebuie să spun însă aici că familia din care mă trag nu semăna cu celelalte familii evreiești. In neamul nostru au fost și beţivani, și corupători de fiice de generali seduse și apoi părăsite la graniță, și un bunic îndelet- nicindu-se cu plastografia semnăturilor și cu compunerea de scrisori de șantaj pentru soțiile abandonate.

Am făcut toate sforțările cu putință ca să-l îndepărtez pe Simon-Wolf pe toată ziua. I-am dat cele trei ruble pe care le economisisem. Nu era lesne să cheltuiești repede trei ruble, deci Simon-Wolf avea să se întoarcă tîrziu, iar fiul directorului de bancă nu va afla niciodată că istoria generozității și forței unchiului meu a fost o poveste mincinoasă. Cinstit vorbind, dacă ar fi să judecăm lucrurile cu inima, totul s-a petrecut aievea, n-a fost minciună, dar cînd te uitai întîia oară la murdarul și gălăgiosul Simon-Wolf, acest adevăr era mai greu de descifrat.

Duminică dimineața Bobka s-a împopoțonat într-o rochie cafenie de stofă. Sînii ei mari, generoși, se răspîndiseră în toate direcțiile. Pe cap își legase un batic cu flori negre imprimate, baticul care se poartă la sinagogă de ziua plîngerii și de Anul Nou. Bobka înșiră pe masă plăcintele, dulceața, covrigii dulci și începu să aștepte. Noi locuiam la subsol. Păşind pe dușumeaua gheboasă a coridorului, Borgman înălță din sprîncene. În tindă era un ciubăr

cu apă. Nici n-apucase Borgman să intre, că m-am şi apucat să-l distrez cu tot felul de ciudăţenii. I-am arătat un ceas deşteptător, făcut pînă la ultimul şurub de mîinile bunicului. Ceasornicul avea ataşată o lampă şi cînd minutarele arătau jumătăţi de ore sau ore întregi, lampa se aprindea. I-am mai arătat şi un butoiaş cu vacs. Reţeta acestui vacs constituia o invenţie a lui Levy-Iţhok şi el nu divulga nimănui secretul. Apoi am citit cu Borgman cîteva pagini dintr-un manuscris al bunicului. Bunicul scria evreieşte pe nişte foi galbene pătrate, uriaşe cît nişte hărţi geografice. Manuscrisul era intitulat Omul fără cap, şi erau descrişi în el toţi vecinii lui Levy-Iţhok din toţi cei şaptezeci de ani de viaţă ai săi, întîi de la Skwir si Belaia Terkov, apoi din Odesa. Eroii lui Levy-Iţhok erau gropari, cantori, evrei beţivani, bucătărese şi escroci care făceau operaţia rituală. Toţi aceştia erau oameni arţăgoşi, gîngavi, cu nasuri turtite, cu bube în creştet şi cu funduri strîmbe.

Cît citeam, apăru Bobka în rochia ei cafenie. Plutea prin odaie ducînd samovarul pe tavă, împresurată de sînii ei mari şi generoşi. I-am făcut cunoştinţă cu prietenul meu. Bobka îi spuse: „Mă bucur“ şi întinse degetele jilave şi nemişcate şi-şi lipi călcîiele cu zgomot. Mergea bine totul, cum nu se poate mai bine. Familia Apelhot nu-i dădea drumul bunicului. Eu etalam comorile lui una după alta: nişte gramatici în felurite limbi şi şase tomuri din Talmud. Lui Mark îi luaseră ochii butoiaşul cu vacs, iscusitul deşteptător şi grămada de talmuduri, nişte lucruri ce nu se pot vedea în nici o altă casă.

Băurăm cîte două pahare de ceai cu ştrudel, iar Bobka, dînd din cap şi ieşind cu spatele, dispăru. Fiind într-o excelentă stare de spirit, mi-am ales o poză corespunzătoare şi am început să declam nişte strofe care-mi erau mai dragi ca orice în viaţă. Aplecat peste cadavrul lui Cezar, Antoniu vorbeşte poporului roman:

O, voi, romani, prieteni, cetăţeni,
Cinstiţi-mă cu luarea voastră-aminte.
Eu n-am venit să-l preamăresc pe Cezar,
Ci să-i aduc doar ultimul salut.

Aşa îşi începe jocul Antoniu. Sufocîndu-mă, mi-am strîns mîinile la piept.

Prieten mi-a fost Cezar, bun prieten,
Ambiţios îl crede însă Brutus
Şi Brutus e un om de stimă vrednic...
Mulţimi de prinşi el aducea la Roma
S-o-mbogăţească prin răscumpărări.
Să socotim acestea drept ambiţii?...
Mizerie văzînd, vărsa el lacrimi –
Dar nu-i nicicînd ambiţia duioasă,
Şi-ambiţios îl crede totuşi Brutus, I
ar Brutus e un om de stimă vrednic.
Pesemne c-aţi văzut la Lupercalii,

De trei ori încercînd să-i dau cununa,
Tot de trei ori și dînsul mi-a respins-o.
Să fie tot ambiție și asta?...
Ambițios îl crede însă Brutus,
Și Brutus e un om de stimă vrednic...

În fața ochilor mei, prin fumul universului, atîrna fața lui Brutus. Ea se făcuse mai albă decît creta. Poporul roman, bombănind, înainta spre mine. Am ridicat mîna (ochii lui Borgman o urmăriră supuși), pumnul meu strîns tremura, am ridicat mîna... și l-am zărit prin geam pe unchiul Simon-Wolf trecînd prin curte în tovărășia geam- bașului Leikah. Duceau amîndoi pe umeri un cuier făcut din coarne de cerb și un cufăr roșu cu niște încuietori închipuind guri de leu. Ii văzu și Bobka de la fereastra ei. Uitînd de musafir, ea năvăli în odaie și mă apucă cu mîini tremurînde:

— Sufletelul meu, ăsta iar a cumpărat mobilă...

Borgman se ridică puțin în tunica lui și se înclină nedumerit în fața Bobkăi. Ceilalți dădeau să spargă ușa. Apoi în coridor se auzi tropăit de cizme, răsună zgomotul cufărului tîrît pe podea. Glasul lui Simon-Wolf și al roșcovanului Leikah bubuiau asurzitor. Erau amîndoi cu chef.

— Bobka, urlă Simon-Wolf, ia cearcă de ghicește, cît am dat pe coarnele astea?

Urla ca o goarnă, însă în glasul lui era o notă de incertitudine. Chiar beat, Simon-Wolf știa cît de nesuferit ne este roșcovanul Leikah, care-l potcovea cu tot felul de cumpărături și ne inunda cu tot soiul de mobile inutile.

Bobka tăcu. Leikah chițcăi ceva la urechea lui Simon- Wolf. Ca să-i acopăr șuieratul șerpesc și ca să-mi înăbuș neliniștea, am răcnit cuvintele lui Antoniu:

Chiar ieri mai poruncise încă lumii
Mărețul Cezar; pulbere e astăzi
Și îl disprețuiesc și cerșetorii.
De-aș fi dorit s-aț îț întru răscoală
Și răzbunare inimile voastre,
Aș dăuna lui Cassius și Brutus,
Iar dînșii sînt bărbați de stimă vrednici...

Dar aici răsună o bufnitură. Căzuse Bobka, prăvălită de lovitura soțului ei. Pesemne că făcuse vreo remarcă amară în legătură cu coarnele de cerb. Începu așadar spectacolul cotidian. Glasul de aramă al lui Simon-Wolf astupa toate crăpăturile universului.

— Voi stoarceți tot cleiul din mine, urla unchiu-meu cu voce de tunet. Mă stoarceți de clei, ca să vă astupați boturile voastre de cîini... Munca mi-a scos sufletul. Nu mai am cu ce lucra, n-am mîini, n-am picioare. Mi-ați agățat un pietroi de gît, atîrnă pietroiul de gîtul meu...

Blestemîndu-ne pe mine și pe Bobka cu blesteme evreiești, el ne prorocea

că ni se vor scurge ochii, că copiii noştri vor începe să putrezească şi să se descompună încă din pîntecele mamei, că n-o să mai prididim să ne înmormîntăm unii pe alţii şi că vom fi traşi de păr la groapa comună.

Micul Borgman se sculă de pe locul lui. Era palid şi se uita în jur. El nu înţelegea întorsăturile blasfemiei evreieşti, dar înjurăturile ruseşti de mamă le ştia. Simon- Wolf nu le dispreţuia nici pe astea. Feciorul directorului de bancă îşi frămînta şapca în mîini. Îl vedeam dublu şi mă căzneam să acopăr cu glasul meu tot răul lumii. Deznădejdea mea de muribund şi moartea efectivă a lui Cezar se contopiră într-un singur tot. Eram mort şi strigam. Horcăitul se înălţa din adîncul fiinţei mele.

De-aveţi voi lacrimi, ele ca şuvoiul
Din ochii voştri-acuma se vor scurge.
Cine nu ştie mantia aceasta!
Ţin minte Cezar cînd întîi şi-o puse:
Era-ntr-un cort, într-un amurg de vară,
Duşmanii după ce-i zdrobise crunt.
Aci-şi vîrîse Cassius pumnalul,
Şi iată-a pizmăreţului rană.
Aci şi-a-nfipt pumnalul dragu-i Brutus.
Ce sînge roşu izbucni în valuri,
Pumnalul cînd din rană el şi-l scoase...

Dar nimic nu era în stare să acopere glasul lui Simon- Wolf. Şezînd pe duşumea, Bobka plîngea şi-şi sufla nasul. Dincolo de perete imperturbabilul Leikah tîra cufărul pe podele. Şi în clipa aceea zurliul meu bunic dori să-mi vină în ajutor. El se smulse din mîinile familiei Apelhot, se furişă pînă la fereastră şi începu să scîrţîie din vioară, probabil pentru ca străinii să nu poată auzi înjurăturile lui Simon-Wolf. Borgman aruncă o privire spre fereastra tăiată la nivelul pămîntului şi se trase îngrozit înapoi. Sărmanul meu bunic făcea schime cu gura lui vînătă şi osificată. Avea pe cap un joben îndoit şi purta o hlamidă neagră, vătuită, cu nasturi de os, iar picioarele lui de elefant erau încălţate cu nişte ghete rupte. Barba îngălbenită de tutun îi atîrna în smocuri, fîlfîind la fereastră. Mark fugi.

— Nu-i nimic, murmură el alergînd spre libertate, zău că nu-i nimic...

Prin curte se iţiră tunica şi şapca lui cu marginile ridicate.

Cu plecarea lui Mark mi se potoli şi mie tulburarea. Aşteptam să vină seara. Cînd bunicul meu, sfîrşind de umplut cu cîrligele evreieşti foaia sa pătrată (el descria familia Apelhot, la care-şi petrecuse, din mila mea, toată ziua), se culcă în pat şi adormi, m-am strecurat pe coridor. Duşumeaua era de pămînt. Umblam pe întuneric, desculţ, într-o cămaşă lungă şi plină de petice. Printre crăpăturile scîndurilor sclipeau în tăişul luminii pietrele de caldarîm. Într-un colţ stătea ca de obicei ciubărul cu apă. M-am cufundat în el. Apa m-a despicat în două. Mi-am afundat capul, am început să mă sufoc şi m-am ridicat să respir. De sus, de pe o poliţă, mă privea cu ochi somnoroşi o pisică.

A doua oară am suportat mai mult, apa plescăia în jurul meu și geamătul mi se pierdea într-însa. Am deschis ochii și am zărit pe fundul ciubărului pînza cămășii și picioarele lipite unul de altul. Iar n-am mai putut să rezist și mi-am scos capul afară. Alături stătea bunicul, într-o vestă de lină. Unicul lui dinte clănțănea.

— Nepoate, rosti el distinct și disprețuitor, mă duc să iau ulei de ricin, ca să-ți pot aduce măcar ceva pe mormînt...

Atunci am strigat fără să mai știu ce fac și mi-am făcut vînt în apă. Mîna neputincioasă a bunicului mă scoase de-acolo. Și atunci am început să plîng, întîia oară în ziua aceea, si lumea lacrimilor era atît de uriașă si sublimă, încît totul afară de lacrimi dispăru din ochii mei.

M-am trezit în pat, învelit în pături. Bunicul umbla prin odaie și fluiera. Bobka cea grasă îmi încălzea mîinile la sînul ei.

— Cum tremură prostuțul ăsta al nostru, zise Bobka; și unde găsește un copil atîta putere să tremure?...

Bunicul își smuci barba, fluieră și porni să umble din nou. Dincolo de perete sforăia chinuitor Simon-Wolf. Istovit de luptele zilei, noaptea el nu se trezea niciodată.

Deșteptarea

Toți oamenii din cercul nostru - misiți, băcani, funcționari de bancă și de birouri de navigație - își dădeau copiii să învețe muzică. Nevăzînd nici un orizont în fața lor, părinții noștri născociseră o loterie. O întemeiaseră pe oase de omuleți. Odesa era cuprinsă de această demență mai mult decît alte orașe. Și într-adevăr Odesa furniză decenii în șir o mulțime de copii-minune sălilor de concert ale lumii. De la Odesa au pornit Misha Ehlmann, Thimbalist, Gabrilovics, tot la noi și-a început cariera Yasha Heifitz.

Cînd un băiat împlinea patru sau cinci ani, maică-sa ducea mărunta, fragila lui făptură la domnul Zagurski. Acest Zagurski era proprietarul unei fabrici de copii-minune, o fabrică de pitici evreiești cu guleraşe de dantelă și pantofiori de lac. El îi căuta în fundăturile mahalalei Moldovanca și în ogrăzile puturoase ale Pieții Vechi. Zagurski le dădea primele îndrumări, apoi copiii se duceau la profesorul Auer din Petersburg. În sufletele acestor stîrpituri cu capete umflate trăia o puternică armonie. Ei ajunseră virtuozi celebri. Și iată că tatăl meu se hotărî să-i ajungă din urmă. Cu toate că eu trecusem de vîrsta unui copii-minune și aveam să împlinesc paisprezece ani, ca debilitate și statură puteam fi luat drept unul de opt ani. Aici era toată speranța.

Am fost dus la Zagurski. Din stimă pentru bunicul meu, el acceptă să ne ia cîte o rublă de fiecare lecție, adică ieftin. Bunicul meu Levy-Iţhok era batjocura și podoaba orașului. Se plimba pe străzi în joben și cu ghetele rupte și clarifica îndoieli în problemele cele mai obscure. Era întrebat de pildă ce este un gobelin, de ce l-au trădat iacobinii pe Robespierre, cum se confecționează mătasea artificială, ce este cezariana. Bunicul meu era în stare să răspundă acestor întrebări. Din respect pentru cultura și nebunia lui, Zagurski nu ne-a luat decît o rublă de fiecare lecție. Si, de teama bunicului, si-a bătut destul capul cu mine, deși n-avea de fapt cu ce să-și bată capul. Sunetele se tîrau de pe vioara mea ca o strujitură de fier. Sunetele astea îmi zgîriau sufletul pînă și mie, însă tata nu voia să se dea bătut. La noi acasă nu se mai vorbea de nimic altceva, decît despre Misha Ehlmann, pe care țarul personal îl scutise de armată. După informațiile tatălui meu, Tsimbalist fusese primit de regele Angliei și cîntase la Palatul Buckingham; părinții lui Gabrilovics cumpăraseră două case în Petersburg. Copiii-mi- nune aduceau bogății părinților lor. Cu sărăcia, tata s-ar mai fi împăcat, dar avea nevoie de glorie.

— Nu se poate, șopteau oamenii care mîncau pe socoteala lui, nu se poate ca nepotul unui asemenea bunic...

Dar eu aveam altele în cap. În timpul exersărilor la vioară, îmi puneam pe pupitru cărțile lui Turgheniev sau Dumas și, scîrțîind, devoram pagină după pagină. Ziua le povesteam băieților din vecini tot felul de scorneli, iar noaptea

le transpuneam pe hîrtie. Scriitura era o îndeletnicire ereditară în neamul nostru. Levy-Iţhok, care acum mergea spre bătrîneţe, toată viaţa îşi scrisese naraţiunea intitulată *Omul fără cap*. Îi semănăm.

Încărcat de cutia viorii şi de partituri, mă tîram de trei ori pe săptămînă pînă în strada Witte, fostă Dvoreanskaia, la Zagurski. Acolo şedeau pe lîngă ziduri, aşteptîndu-şi rîndul, evreice înflăcărate pînă la isterie. Ele strîngeau pe genunchii lor slăbănogi viorile ce depăşeau ca dimensiune pe cei hărăziţi să cînte la Palatul Buckingham.

Se deschidea uşa spre sfînta sfintelor. Din cabinetul lui Zagurski ieşeau clătinîndu-se copii pistruiaţi, cu capete mari, cu gîturi subţiri ca nişte tulpini de floare şi cu bujori apoplectici în obraji. Uşa se închidea, înghiţindu-1 pe piticul următor. Dincolo de zid cînta şi dirija încordat profesorul cu lavalieră, cu plete roşcate şi picioare lichide. Conducător al unei loterii monstruoase, el popula mahalaua Moldovanca şi gangurile negre ale Pieţii Vechi cu nişte fantome ale pizzicato-ului şi cantilenei. Cîntarea asta o ridica apoi la strălucire demonică bătrînul profesor Auer.

În această sectă eu nu aveam ce căuta. Deşi pitic ca şi ei, eu deslueam în glasul strămoşilor altă chemare.

Primul pas a fost foarte greu. Odată ieşisem din casă, ducînd povara viorii, a cutiei, a notelor şi a celor douăsprezece ruble care erau plata pentru o lună de învăţătură. Mergeam pe strada Nejinskaia şi trebuia să cotesc pe Dvoreanskaia, ca să ajung la Zagurski, însă în loc de asta m-am dus în sus pe Tiraspolskaia şi m-am pomenit în port. Cele trei ore ce-mi erau destinate au zburat repede acolo în portul de manevră. Aşa a început eliberarea. Sala de aşteptare a lui Zagurski nu m-a mai văzut niciodată. Planurile mele au fost ocupate de chestiuni ceva mai importante. Împreună cu colegul meu Nemanov mi-am făcut drum pe vaporul Kensingtone, la un bătrîn marinar care se numea mister Trouttyburn. Nemanov era mai tînăr cu un an decît mine şi se ocupase de la vîrsta de opt ani cu cel mai complicat negoţ din lume. Era un geniu al afacerilor comerciale şi realiza tot ce făgăduia. Acum e milionar la New York, director la General Motors Co, societate nu mai puţin puternică decît Ford. Nemanov mă căra cu el pentru că mă supuneam lui fără să crîcnesc. De la mister Trouttyburn el cumpăra pipe de contrabandă. Aceste pipe le făcea la Lincoln fratele bătrinului marinar.

— Gentlemeni, ne spunea mister Trouttyburn, nu uitaţi ce vă spun: copiii se fac personal... A fuma o pipă de fabrică e la fel cum ţi-ai vîrî în gură un clistir... Ştiţi dumneavoastră cine a fost Benvenuto Cellini?... A fost un maestru. Fratele meu de la Lincoln v-ar putea povesti multe despre el. Fratele meu nu împiedică pe nimeni să trăiască. El e convins numai că nu poţi face copii decît personal, cu mîinile tale, nu cu ale altuia... Nu putem să nu fim de acord cu el, gentlemeni...

Pipele lui Trouttyburn, Nemanov le vindea directorilor de bancă, consulilor străini, grecilor bogaţi. Cîştiga cu ele sută la sută.

Lulelele meşterului din Lincoln aveau un iz de poezie, în fiecare din ele

era încrustat un gînd, un strop de eternitate. În muștiucul lor surîdea un ochi galben, cutiile fiind căptușite cu atlaz. Mă străduiam să-mi imaginez cum trăiește în bătrîna Anglie acest Mathew Trouttyburn, ultimul meșter de pipe, împotrivindu-se mersului lucrurilor.

— Gentlemeni, nu putem să nu fim de acord cu faptul că nu poți face copii decît personal...

Talazurile grele izbindu-se de dig mă îndepărtau tot mai mult de casa noastră mirosind a ceapă și a destin evreiesc. Din portul de manevră m-am mutat dincolo de dig. Acolo, pe un mărunt banc de nisip, se instalaseră golanii de pe strada Primerskaia. Din zori pînă noaptea tîrziu, fără să-și pună vreodată pantalonii, ei se cufundau pe sub bărcile pescărești, furau pentru prînz nuci de cocos și așteptau clipa cînd vor apărea din Herson și Kamenka luntrile cu pepeni pe care-i pot sparge trîntindu-i în danele portului.

Știinta de a înota a devenit un vis al meu. Mi-era rușine să mărturisesc în fața acestor golani cu pielea bronzată că, născut la Odesa, nici n-am văzut marea pînă la vîrsta de zece ani, iar la paisprezece nu știam încă să înot.

Cît de tîrziu mi-a fost dat să învăț lucrurile necesare! în copilărie, țintuit la Ghemar, am dus o viață de înțelept, iar cînd am crescut mare am început să mă cațăr în copaci.

Știința înotului fu însă inabordabilă pentru mine. Frica de apă a tuturor strămoșilor, rabini spanioli și zarafi din Frankfurt, mă trăgea la fund. Apa nu mă ținea. Biciuit și umplut de apa sărată, mă întorceam pe țărm la vioară și note. Eram legat de corpurile mele delicte și le tîram după mine peste tot. Lupta rabinilor cu marea dură pînă cînd i se făcu milă de mine zeului apelor din acele locuri, adică lui Efim Nikitici Smolici, corector la ziarul „Odeskie novosti“. In pieptul atletic al acestui ins viețuia mila față de copiii evreilor. El comanda gloatele de stîrpituri rahitice, îi aduna pe toți din ploșnițăria Moldovancăi, îi ducea spre mare, îi îngropa în nisip, facea cu ei gimnastică, înota cu ei, îi învăța să cînte și, prăjindu-se în razele verticale ale soarelui, le spunea istorioare cu pescari și cu animale. Oamenilor adulti, Nikitici se recomanda ca un filosof natural. Copiii evrei mureau de rîs auzind istorioarele lui, schelălăiau și se gudurau ca niște țînci. Soarele îi stropea cu pistrui tîrîtori de culoarea șopîrlei.

Bătrînul urmărea tăcut dintr-o parte lupta mea corp la corp cu valurile. Văzînd că nu mai e nici o nădejde și că n-am să învăț niciodată să înot, mă incluse printre statornicii inimii sale. Inima asta a lui era toată de partea noastră, fiind o inimă veselă care nu se înfumura, nu era lacomă, nici sperioasă... Cu umerii săi de aramă, cu capul de gladiator îmbătrînit, cu picioarele lui bronzate și puțin strîmbe, el se tolănea printre noi dincolo de dig, ca un suveran al acestor ape de petrol și de pepeni. L-am îndrăgit pe omul acesta atît de mult, cît îl poate îndrăgi pe un atlet un băiat bolnav de isterie și dureri de cap. Nu-l părăseam și căutam să fiu serviabil cu el.

El îmi spuse:

— Nu te agita... Întărește-ți nervii. Înotul are să vină de la sine... Ce

înseamnă asta că nu te ține apa? De ce te-ar tine?

Văzînd cîtă patimă am, dintre toți elevii săi făcu numai pentru mine o excepție și mă pofti la el acasă, într-o mansardă curată așternută cu rogojini, îmi arătă cîinii lui, un arici, o broască țestoasă și niște porumbei. În schimbul acestor bogății, eu i-am adus o tragedie pe care o scrisesem în ajun.

— Eram sigur că umbli cu scrisul, îmi spuse Nikitici; se vede după ochi... Nu te mai uiți la nimic...

Citi scrierile mele, înălță din umeri, își trecu degetele prin cîrlionții cărunți, se plimbă prin mansarda lui...

— Să sperăm, rosti el alene, tăcînd după fiecare cuvînt, că ai în tine o scînteie dumnezeiască...

Ieșirăm în stradă. Bătrînul se opri, bătu viguros cu bastonul în trotuar și mă țintui cu privirea.

— Ce-ți lipsește?... Tinerețea nu-i o nenorocire, trece cu anii și ea. Îți lipsește simțul naturii!

Îmi arătă cu bastonul un pom cu tulpină roșcată și coroană scundă.

— Ce copac e ăsta?

Nu știam.

— Ce crește pe arbustul ăsta?

N-am știut nici asta. Mergeam amîndoi printr-un scuar de pe bulevardul Alexandrovski. Bătrînul împungea cu bastonul toți arborii, mă apuca de umăr ori de cîte ori trecea în zbor cîte o pasăre și mă obliga să ascult cîte un ciripit anume.

— Ce pasăre cîntă?

Nu puteam să-i răspund nimic. Nu știam nimic despre numele arborilor și păsărilor, despre împărțirea lor pe familii, nu știam încotro migrează păsările, din ce parte răsare soarele, cînd e roua mai abundentă.

— Și mai îndrăznești să scrii?... Omul care nu trăiește în mijlocul naturii așa cum trăiește o piatră sau un animal nu va scrie toată viața lui nici măcar două rînduri ca lumea... Peisajele tale seamănă cu descrierea unor decoruri. Naiba să mă ia, dar la ce s-au gîndit paisprezece ani părinții tăi?...

La ce s-au gîndit?... La polițe protestate, la vilele lui Misha Ehlmann. Dar astea nu i le-am spus lui Nikitici. Am tăcut.

La prînz, acasă, nici nu m-am atins de mîncare. Mi se oprea dumicatul în gît.

„Simțul naturii, mă gîndeam eu. Doamne, de ce nu mi-a venit în minte una ca asta?... Unde să găsesc omul care mi-ar explica ciripitul păsărilor și numele arborilor? Ce știu eu despre toate astea? Aș putea cunoaște liliacul și timpul cînd înflorește. Liliacul și salcîmul. Străzile Deribasovskaia și Greceskaia sînt pline de salcîmi...“

La masă, tata ne povesti o nouă istorioară cu Yasha Heifitz. Nici nu ajunsese la Robin cînd l-a întîlnit pe Mendelsohn, care era unchiul lui. Și băiatul capătă se pare cîte opt sute de ruble pentru fiecare spectacol. Calculați cît iese din cincisprezece concerte pe lună!

Am calculat și mi-au ieșit douăsprezece mii pe lună. Făcînd înmulțirea și ținînd pe patru în minte, m-am uitat pe geam. Prin curticica de ciment, într-o haină ușoară, cu inelele roșcate ale părului său ieșind de sub pălăria moale și sprijinindu-se într-un baston, înainta ca într-o procesiune profesorul meu de muzică Zagurski. Nu se putea spune că se trezise prea curînd. Erau mai bine de trei luni de cînd vioara mea zăcea pe nisipul de lîngă dig...

Zagurski se îndrepta spre ușa din față. M-am năpustit spre ușa din dos, dar în ajun aceasta fusese bătută în scînduri, de frica hoților. Atunci m-am încuiat în closet. După o jumătate de oră se adunase acolo, în fața ușii, toată familia mea. Femeile plîngeau. Bobka își freca de ușă umărul gras și hohotea de plîns. Tata tăcea. Apoi vorbi atît de încet și de rar, cum nu mai vorbise niciodată:

— Eu sînt ofițer, spuse tatăl meu, și am moșie. Eu umblu la vînătoare. Țăranii îmi plătesc arendă. Pe fiul meu l-am dat la liceul militar. Nu am de ce să fiu îngrijorat pentru el...

Și amuți. Femeile se smiorcăiau. Pe urmă o lovitură îngrozitoare se prăbuși asupra ușii closetului: tata se izbise de ea cu tot corpul, făcîndu-și vînt de la distanță.

— Sînt ofițer, răcnea el, și umblu la vînătoare... Am să-l omor... Punct.

Cîrligul sări în lături, dar era și un zăvor care se mai ținea într-un cui. Femeile se tăvăleau pe jos și îl apucau pe tata de picioare; ieșindu-și din minți, el se lupta să se smulgă. Auzind larmă, veni gîfîind și o bătrînă - mama tatei.

— Copilul meu, îi spuse dînsa evreiește, durerea noastră este foarte mare. Ea nu are margini. Numai vărsarea de sînge mai lipsea din casa noastră. Eu nu vreau să văd sînge în casa noastră...

Tata gemu. I-am auzit pașii îndepărtîndu-se. Zăvorul atîrna pe ultimul cui.

Am stat în fortăreața mea pînă la căderea nopții. După ce s-au culcat toți, tanti Bobka mă duse la bunică-mea. Drumul nostru era lung. Lumina lunii înțepenise pe niște tufe anonime, pe niște arbori fără nume... O pasăre nevăzută fluieră și tăcu, sau poate că adormi... Ce fel de pasăre? Cum îi zice? Dar seara este rouă?... Unde o fi constelația Carului Mare? Din ce parte răsare soarele?...

Mergeam pe strada Poștei. Bobka mă ținea strîns de mînă, ca să nu fug. Avea dreptate. Mă gîndeam la fugă.

Guy de Maupassant

În iarna anului o mie nouă sute șaisprezece m-am trezit la Petersburg cu un buletin de identitate fals și fără para chioară în buzunar. M-a adăpostit profesorul de literatură rusă Alexei Kazantev.

Locuia în cartierul Peski, pe o stradă înghețată, galbenă, împuțită. Își scotea un supliment la leafa lui mizeră de pe urma unor traduceri din spaniolă; pe vremea aceea își cucerea celebritatea Blasco Ibânez.

Kazanțev nu fusese prin Spania nici măcar în trecere, însă dragostea lui pentru această țară ale cărei castele, parcuri și rîuri le cunoștea pe toate, îi umpluse ființa. Afară de mine se mai aciua la Kazantev o mulțime de oameni smulși din mersul drept al vieții. Trăiam cu toții aproape flămînzind. Rareori, cîte o fițuică bulevardieră ne mai tipărea cu literă măruntă o însemnare despre vreun fapt divers.

Diminețile mi le petreceam la morgă sau la secțiile de poliție.

Cel mai fericit dintre noi era totuși Kazanțev. Avea o patrie: Spania.

În noiembrie mi s-a oferit o slujbă de conțopist la fabrica Obuhov și slujba nu era rea, mai ales că mă scăpa de armată.

Dar am refuzat să mă fac conțopist.

Chiar de pe atunci, cînd împlineam douăzeci de ani, mi-am spus: mai bine foamea, pușcăria, traiul rătăcitor, decît să stau la birou cîte zece ore pe zi. Mare ispravă n-a fost nici calea aleasă, dar nu m-am abătut de la ea și nici nu mă voi abate. Înțelepciunea strămoșilor sălășluia în capul meu: noi ne naștem pentru voluptățile muncii, bătăii și dragostei, pentru asta sîntem născuți și pentru nimic altceva.

Ascultîndu-mi reflecțiile, Kazanțev își scărmăna puful gălbui și scurt de pe creștet. Ororii din ochii lui i se alătura încîntarea.

De Crăciun însă dădu peste noi norocul. Avocatul Benderski, proprietarul Editurii Alcion, se gîndi să publice o ediție nouă a operelor lui Maupassant. Se apucase să le traducă Raisa, nevasta avocatului; dar din zarva boierească nu ieși nimic.

Kazanțev, traducătorul din spaniolă, fu întrebat dacă nu cunoaște vreun om care s-o ajute pe Raisa Mihailovna. Și Kazanțev mă recomandă pe mine.

În ziua următoare, punîndu-mi un sacou de împrumut, am pornit spre casa soților Benderski. Ei ședeau pe bulevardul Nevski, în coltul străzii Moika, într-o casă zidită din granit finlandez și înconjurată de stîlpi roz, de meterezuri și steme de piatră. Bancherii fără genealogie, evreii creștinați, îmbogățiții din misitii umpluseră Petersburgul dinainte de război cu o sumedenie de atari castele meschine, cu măreție falsă.

Scara era acoperită cu un covor roșu. Pe paliere stăteau în două labe urși de catifea.

În gurile lor căscate ardeau lămpi de cristal.

Soții Benderski locuiau la etajul al doilea. Ușa mi-o deschise o subretă cu bonetică si sîni obraznici. Mă conduse într-un salon aranjat în stil paleoslav. Pe pereți erau tablourile vinete ale lui Rerich[36] înfățișînd pietre preistorice și monștri. În colțuri erau așezate pe policioare icoane făcute de zugravi de

demult. Subreta cu sini obraznici se mișca grav prin încăpere. Era zveltă, mioapă, arogantă, în ochii ei mari, cenușii, încremenise desfrîul. Fata umbla agale. M-am gîndit că probabil în dragoste ea se răsucea cu nepotolită hărnicie. Draperia de brocart atîrnînd peste ușă se legănă. Purtîndu-și sînii mari, intră în salon o femeie cu păr negru și ochi trandafirii. Nu mi-a trebuit mult timp să recunosc în Benderskaia specia încîntătoare de evreice venite la noi din Kiev si Poltava, din orașele sătule ale stepei, pline de castani și salcîmi. Aceste femei transformă banii soților ageri la minte în ușoara grăsime trandafirie de pe pîntec, de pe ceafă, de pe umerii rotunzi. Surisul lor somnolent și gingaș îi scoate din minți pe toți ofițerii garnizoanei.

— Maupassant e singura pasiune a vieții mele! îmi spuse Raisa.

Străduindu-se să-și stăpînească legănarea șoldurilor pline, ea ieși din cameră și se întoarse cu traducerea nuvelei *Miss Harriet*. În traducerea ei nu mai rămăsese nici urmă din fraza degajată, cursivă, de lungă respirație pătimașă, a lui Maupassant. Benderskaia scria obositor de corect, lăbărțat și fără viață, așa cum scriau înainte evreii rusește.

Am luat manuscrisul acasă la mine, în mansarda lui Kazanțev, și toată noaptea, printre oamenii adormiți, am despicat pîrtii în traducerea străină. Munca asta nu e atît de grea pe cît pare. Fraza se naște și bună și rea în același timp. Secretul se află în turnura ei abia perceptibilă. Pîrghia trebuie să ți se încălzească în mînă. Poți s-o miști o singură dată, nu de două ori.

Dimineața, am dus manuscrisul corectat. Raisa nu mințise, vorbind de pasiunea ei pentru Maupassant. În timpul lecturii, stătu nemișcată tot timpul, cu mîinile încleștate: mîinile astea de atlaz se scurgeau spre pămînt, fruntea i se făcuse palidă, dantela dintre sînii strînși se depărtase și palpita.

— Cum ai făcut asta?

Si atunci i-am vorbit de stil, de armata cuvintelor, despre oastea aceasta unde se pun în mișcare toate tipurile de arme. Nici un fier nu poate pătrunde în inima omului cu fiori de gheață atît de puternici ca un punct pus la timp. Ea mă asculta cu capul aplecat, cu buzele rujate întredeschise. O rază neagră juca în părul ei de lac, pieptănat neted, cu cărare. Picioarele cu pulpe delicate și tari, peste care se vărsaseră ciorapii, s-au desfăcut pe covor.

Mutîndu-și în altă parte desfrînații ochi încremeniți, subreta aduse micul dejun pe o tavă.

Soarele sticlos al Petersburgului se culca pe covorul palid și asimetric. Cele douăzeci și nouă de cărți ale lui Maupassant stăteau pe o poliță, deasupra mesei. Soarele își dansa degetele pe cotoarele lor de marochin - mormîntul sublim al inimii omenești.

Ni se dădu cafea în cești albastre, și începurăm să tălmăcim Idila. Ține minte oricine povestea tînărului tîmplar flămînd care i-a supt unei doici grase laptele ce o împovăra. Lucrurile s-au petrecut în trenul care mergea de la Nissa la Marsilia, într-o amiază toridă, în patria aceea a trandafirilor, unde plantațiile de flori coboară pînă pe țărmul mării...

Am plecat din casa Benderski cu un avans de douăzeci si cinci de ruble. Comuna noastră din Peski s-a îmbătat în seara aceea ca un cîrd de gîşte alcoolizate. Mîncam icrele roşii cu lingura şi le acopeream în gură cu lebărvurşt. Îmbătîndu-mă, am început să-l înjur pe Tolstoi.

— S-a cam speriat contele vostru, a băgat-o pe mînecă... Religia lui este frica... Fiindcă i-a fost frică de frig, şi de bătrîneţe, contele şi-a făcut un pulover din credinţă...

— Şi mai departe? mă întrebă Kazanţev, clătinînd din capul său de pasăre.

Adormirăm cu totii alături de asternuturile noastre. Eu o visai pe Katia, o spălătoreasă în vîrstă de patruzeci de ani, care locuia cu un cat mai jos. Luam de la ea în fiecare dimineaţă apă fiartă. Deşi nu prea ştiam bine nici măcar cum arată la faţă, în vis făcui cu ea Dumnezeu ştie cîte. Ne istovirăm unul pe altul cu sărutări. Nu mă putui abţine să nu mă duc în zori la ea după apă fiartă.

Mă întîmpină o femeie veştedă, cu un şal legat cruciş peste piept, cu cîrlionţii căruntă ca scrumul ai părului în neorînduială, cu mîinile stoarse de vlagă.

De atunci începui să-mi iau micul dejun în fiecare zi la Benderski. În mansarda noastră se iviră o sobă nouă, scrumbii, ciocolată. Raisa mă duse de două ori pe insule. Nu mă putui stăpîni să nu-i povestesc copilăria mea. Povestirea sună sumbru, făcîndu-mă să mă mir pînă şi eu. Doi ochi strălucitori şi speriaţi mă priviră de sub căciuliţă de sobol. Blana roşcată a genelor tresărea elegiac.

Am făcut cunoştinţă cu soţul Raisei, un evreu galben la faţă, chel şi cu un trup plat şi puternic, avîntîndu-se oblic ca pentru zbor. Umblau vorbe despre legăturile lui cu Rasputin. Profiturile pe care le încasa din furniturile militare îi imprimaseră o alură de posedat. Ochii îi rătăceau, şi pentru el ţesătura realităţii se rupsese demult. Raisa se intimida cînd trebuia să-i facă soţului cunoştinţă cu alţi oameni. Din pricina tinereţii mele, n-am observat asta decît cu o săptămînă mai tîrziu decît trebuia.

După Anul Nou, Raisa primi vizita celor două surori ale ei din Kiev. Tocmai adusesem manuscrisul *Mărturisirii* şi, negăsind-o pe Raisa, m-am întors seara. Toţi cinau, în sufragerie. Se auzea de acolo un nechezat argintiu de iapă şi larma unor voci bărbăteşti veselindu-se fără măsură. In casele bogate şi fără tradiţie lumea mănîncă zgomotos. Larma de aici era curat evreiască, cu rostogoliri şi finaluri cîntate. Raisa veni la mine: era în rochie de seară, cu spatele gol. Picioarele ei călcau incomod în pantofiorii legănători de lac.

— Sînt beată, dragul meu... Şi îmi întinse mîinile, pline de lanţuri de platină şi stele de smarald.

Corpul i se legăna ca un trup de şarpe ridicîndu-se în coadă la sunetele unei muzici. Îşi scutura capul coafat, sunînd din cercei, şi deodată se prăbuşi într-un fotoliu sculptat în stil vechi rusesc. Pe spatele ei pudrat licăriră cîteva cicatrici.

Dincolo explodă iarăși un rîs femeiesc. Din sufragerie ieșiră surorile Raisei, amîndouă cu mustăcioare si cu aceiași sîni mari ca ai ei. Sînii lor se năpusteau înainte, părul li se despletise. Amîndouă erau măritate, fiecare cu cîte un Benderski al ei. Odaia se umplu de veselia feminină fără șir a unor femei coapte. Soții înfășurară surorile în mantouri de lutru, în șaluri de Orenburg, le ferecară picioarele în cizmulițe negre; și de sub vălul de zăpadă al șalurilor se mai zăriră numai obrajii lor rumeni și aprinși, nasurile marmoreene și ochii cu mioape sclipiri semite. Mai lărmuind nițel, plecară la teatru, unde se reprezenta *Iudita*, cu Șaleapin.

— Vreau să lucrez, gînguri Raisa întinzînd spre mine brațele goale. Am pierdut amîndoi aproape o săptămînă...

Ea aduse din sufragerie o sticlă și două cupe. Sînii îi stăteau liberi în sacul de mătase al rochiei; sfîrcurile se ascuțiră și mătasea le acoperi.

— E sacrosanct, îmi spuse Raisa turnînd vin: muscat din recolta o mie opt sute optzeci și trei. Mă omoară bărbatu-meu dacă află...

N-am avut niciodată de-a face cu muscatul din recolta ’83 și fără să stau pe gînduri am dat de dușcă trei cupe la rînd. Iar cupele mă duseră numaidecît pe niște ulicioare unde se legănau flăcări portocalii și se auzea muzică.

— Sînt beată, dragul meu... Ce avem azi?

— Azi, *L’aveu*...

— Bun, *Mărturisirea.* Eroul nuvelei e soarele, *le soleil de France*...[37] Stropii de soare, topiți, căzînd pe roșcovana Céleste, se prefăcură în pistrui. Soarele poleise cu razele lui verticale, cu vin și cu cidru mutra vizitiului Polyte. De două ori pe săptămînă, Céleste se ducea să vîndă la oraș frișcă, ouă și găini. Lui Polyte îi plătea de fiecare transport cîte un scud pentru ea și patru scuzi pentru coș. Și la fiecare drum, Polyte o întreba pe roșcovana Céleste, facîndu-i cu ochiul: „Cînd o să ne distrăm și noi, ma belle?“[38] „Ce înseamnă asta, dom’ Polyte?“ Și vizitiul, săltînd pe capră, o lămuri: „Să te distrezi, ei, drace, înseamnă să te distrezi... Ca flăcăii cu fetele, de muzică nu-i nevoie...“. „Nu-mi plac glume dintr-astea, dom’ Polyte“, îi răspunse Céleste și-și trase de lîngă flăcău fustele atîrnînd peste pulpele ei puternice, în ciorapi roșii. Dar diavolul ăsta de Polyte rîdea întruna și tușea cu înțeles: „O să ne înțelegem noi doi odată, *ma belle*“ - și lacrimi de rîs se rostogoleau pe fața lui de culoarea sîngelui cărămiziu și a vinului.

Mai băui o cupă din muscatul sacrosanct. Raisa ciocni cu mine.

Subreta cu ochi împietriți trecu prin odaie și dispăru.

— *Ce diable de Polyte*...[39] în doi ani, Céleste i-a plătit patruzeci și opt de franci. Adică cincizeci fără doi franci. La sfîrșitul celui de-al doilea an, cînd erau numai ei doi în diligentă, iar Polyte, luînd un păhărel de cidru înainte de plecare, o întrebă după obicei: „Ce-ar fi să ne distrăm azi, mamzel Céleste?“, dînsa îi răspunse închizînd ochii: „Sînt la dispoziția dumitale, dom’ Polyte...“.

Rîzînd cu hohote, Raisa se prăvăli pe masă. *Ce diable de Polyte*...

— Diligenta era trasă de o mîrțoagă albă. Mîrțoaga albă, avînd din pricina

bătrîneții buzele trandafirii, porni la pas. Jovialul soare al Franței înconjură rădvanul despărțit de lume prin cozorocul acoperișului gălbejit. Flăcăul era cu fata, n-aveau nevoie de muzică...

Raisa îmi întinse o cupă. Era a cincea.

— *Mon vieux*[40], pentru Maupassant...

— Ce-ar fi să ne distrăm azi, ma belle...

M-am aplecat spre Raisa și am sărutat-o pe buze. Buzele ei tremurară, inflamîndu-se.

— Ești amuzant, murmură Raisa printre dinți și se trase înapoi.

Ea se lipi de perete, desfacîndu-și brațele goale. Pe mîinile și pe umerii ei se aprinseră niște pete. Din toți zeii crucificați, acesta era cel mai seducător.

— Fii amabil și așază-te, dom' Polyte...

Ea îmi arătă un fotoliu oblic, albastru, lucrat în stilul slav. Avea spetează din împletituri tăiate în lemn, cu zugrăveli. M-am dus împleticindu-mă.

Noaptea așternu sub tinerețea mea flămîndă o sticlă de muscat recolta '83 și cele douăzeci și nouă de cărți, ca douăzeci și nouă de petarde, umplute cu tristețe, geniu și patimă... Sării în sus, răsturnînd un scaun și agățînd polița. Cele douăzeci și nouă de volume se năruiră pe covor, foile se împrăștiară, căzură într-o rină... și mîrțoaga albă a destinului meu porni la pas.

— Ești amuzant! țipă Raisa.

Am plecat din casa de granit de pe Moika la ora douăsprezece, pînă să se întoarcă surorile și soțul de la teatru. Eram treaz și puteam să merg drept pe aceeași scîndură, însă era mult mai comod să mă clatin și de aceea mă clătinam dintr-o parte într-alta, cîntînd ceva într-o limbă pe care o inventasem chiar atunci. Prin tunelurile străzilor străjuite de lanțuri de felinare, treceau în valuri aburii cetii. Feluriți monștri urlau în dosul zidurilor în clocot. Caldarîmul reteza picioarele celor care îl călcau.

Acasă, Kazanțev dormea. Dormea șezînd, cu picioarele întinse, încălțate cu pîslari. Puful de canar i se ridicase pe creștet. Omul adormise lîngă sobă, aplecat peste un Don Quijote, ediția 1624. Pe pagina de gardă a acestei cărți era o dedicație către ducele de Broglio. M-am culcat fără zgomot, ca să nu-l trezesc pe Kazanțev, am tras lampa lîngă mine și m-am apucat să citesc cartea lui Edouard de Menial, *Despre viața și opera lui Guy de Maupassant.*

Buzele lui Kazanțev se mișcau și capul îi căzu în piept.

Și în noaptea aceea am aflat de la Edouard de Menial că Maupassant se născuse la 1850 dintr-un nobil normand și din Laura de Poitevin, care era verișoara lui Flaubert. La douăzeci și cinci de ani a suferit primul atac al unui sifilis ereditar. Fertilitatea și veselia lui se împotriveau bolii. La început avea dureri de cap și crize de ipohondrie. Apoi îi apăru în față năluca orbirii. Vederea îi slăbea. Crescu într-însul mania suspiciunii, odată cu dorința de singurătate și pofta de a cîrti. Se lupta cu furie, porni cu un iaht de pe Marea Mediterană, evadă la Tunis, în Maroc, în Africa Centrală, și scria neîntrerupt. Cucerindu-și gloria, la vîrsta de patruzeci de ani își tăie beregata, pierdu sînge,

totuși rămase viu. Fu închis într-o casă de nebuni. Umbla acolo în patru labe... Ultima notație în trista lui foaie clinică glăsuiește:

Monsieur de Maupassant va s'animaliser“ („Domnul de Maupassant o să ajungă animal“). A murit la patruzeci și doi de ani. Maică-sa i-a supraviețuit.

Citind cartea pînă la capăt, m-am sculat din pat. Ceața venise la geam și astupase universul. Inima mi se strînse. Un presentiment al adevărului mă atinse în treacăt.

Țițeiul

„... Sînt multe noutăți, ca de obicei... Șabsovici a fost premiat pentru o operație de cracare, se îmbracă numai «din străinătate», iar șefii lui au fost avansați. Aflînd de noua funcție, toată lumea se trezi brusc: a crescut băiatul!... Cu această ocazie am încetat să mă mai întîlnesc cu el. «Crescînd», băiatul a simtit ce vasăzică adevărul care se ascunde de noi, muritorii de rînd, și a devenit într-atîta de «sută la sută» și de ortodox (ortobox, cum zice Harcenko), că nu-l mai poți clinti din ale lui... Ne-am văzut acum vreo două zile și m-a întrebat de ce nu-1 felicit. I-am răspuns: pe cine să felicit, pe el sau regimul sovietic?... A înțeles, a luat-o pe-alături și mi-a spus: «Dă-mi un telefon»... Consoarta lui a mirosit numaidecît cum stau lucrurile. Ieri, sună telefonul: «Klavdiușa, sîntem atașați la Organizația comercială, dacă ai nevoie cumva de ceva rufarie...». I-am răspuns că sper să ajung pînă la revoluția mondială cu propria mea cartelă...

Și acum, despre mine. Află prin urmare că sînt directorul treburilor din Sindicatul Petrolului. Fusesem propusă demult, dar am tot refuzat. Argumentele mele erau incapacitatea față de munca de birou și pe urmă dorința de a intra la Academia Industrială... Problema a fost ridicată de patru ori, așa că am fost nevoită să accept, și acum nu-mi pare rău... De aici se vede limpede toată întreprinderea, am și izbutit să fac cîte ceva, am organizat o expediție în contul nostru în Sahalin, am intensificat prospecțiunile, mă ocup mult de Institutul de Petrol. Zinaida e cu mine. E sănătoasă, în curînd o să nască, au fost destule peripeții... Zinaida i-a spus de sarcină lui Max Alexandrovici al ei (eu îi spun Max și Moriț) cam tîrziu, era în luna a patra. El și-a manifestat entuziasmul, a depus pe fruntea Zinaidei o sărutare de gheață, apoi i-a dat de înțeles că el are de făcut o mare descoperire științifică și că gîndurile lui sînt departe de viața reală, că nu se poate imagina o ființă mai inaptă pentru viața de familie decît el, Max Alexandrovici Șolorhovici, dar că, desigur, el nu va sta în cumpănă și nu va refuza nimic etc., etc., etc... Fiind o femeie a secolului douăzeci, Zinaida a plîns, dar nu s-a pierdut cu firea... Toată noaptea a avut insomnii, s-a sufocat, și-a întins gîtul. Iar dis-de-dimineață, nepieptănată, groaznică, așa cum era într-o fustă veche, s-a dus glonț la întreprinderea lui, i-a spus o mulțime de lucruri, anume că-1 roagă să uite ce s-a întîmplat ieri, că copilul va dispărea, dar că oamenilor ea nu le-o va ierta niciodată... Astea se petreceau pe culoar, la întreprindere, în înghesuială. Max și Moriț s-a făcut roșu, palid, a început să îngaime:

— Ar trebui... un telefon, să ne întîlnim...

Zinaida nu l-a ascultat pînă la sfîrșit, a venit într-un suflet la mine și m-a anunțat:

— Mîine nu mă duc la lucru!

Am sărit ca arsă, neconsiderînd necesar să mă stă- pînesc, şi i-am făcut o sfeştanie cum merita... Ia gîndeşte-te, ditamai fatoiul care a trecut de treizeci, frumoasă nu cine ştie ce, pe care un bărbat ca lumea nici n-ar băga-o în seamă şi-i pică din cer Max şi Moriţ ăsta (şi nici măcar de dragul ei, ci pentru rasă, pentru strămoşii ei aristocraţi) ; mă rog, s-a ales de la el cu ce s-a ales, barem să şi-l ţie, să-l crească... Metişii proveniţi din evrei sînt foarte reuşiţi, ştim noi asta, ia te uită ce exemplar are Ania, şi-apoi cînd să nască dacă nu acum, cînd îi mai funcţionează muşchii la burtă, cînd îşi mai poate alăpta plodul?! Ea la toate are un singur răspuns: «Nu pot admite ca al meu copil să nu aibă tată», adică secolul nouăsprezece continuă, papă generalul va ieşi din cabinet cu icoana şi o va blestema (sau fără icoană, habar n-am cum se blestema la ei), fetele din casă or să ia pruncul să-l ducă la orfelinat sau la ţară, la vreo doică...

— Fleacuri, Zinaida, i-am spus eu; acu' sînt alte timpuri, altă muzică se cîntă, o să ne descurcăm şi fără Max si Morit...

Dar n-am apucat să-i spun tot ce-aveam de spus, că m-au şi chemat la şedinţă. Pe atunci devenise foarte acută problema cu Viktor Andreevici. Tocmai venise şi hotărîrea C.C. de a se revoca vechea variantă a cincinalului şi de a se ajunge cu producţia de ţiţei în 1932 pînă la 40 de milioane de tone. Elaborarea materialului a căzut în sarcina planificatorilor, adică a lui Viktor Andreevici; El s-a încuiat în biroul lui, după aceea m-a chemat şi mi-a arătat o scrisoare. Era adresată Prezidiului Consiliului superior al economiei naţionale. Conţinutul: îmi declin orice răspundere în ce priveşte secţia planificării. Consider arbitrară cifra de patruzeci de milioane de tone. Se propune ca mai mult de o treime să se obţină de pe nişte teritorii neexplorate, ceea ce înseamnă a vinde pielea ursului din pădure, adică a unui urs care nu numai că nu e ucis, dar nici descoperit... De asemenea, de la cele trei instalaţii de cracare ce funcţionează acum sărim, potrivit noului plan, la o sută douăzeci în ultimul an al cincinalului. Şi aceasta, faţă de situaţia deficitară în ce priveşte metalul, ca şi faţă de faptul că atît de complexa producţie de utilaj de cracare la noi n-a fost încă realizată... Scrisoarea se încheia aşa: La fel cu toţi muritorii, prefer să lupt pentru intensificarea ritmului de producţie, dar conştiinţa datoriei... etc., etc. Am citit scrisoarea si el mă întreabă:

— S-o trimit sau nu?

Eu zic:

— Viktor Andreevici, eu nu pot accepta argumentele dumitale şi toată situaţia asta, însă mă consider în drept să te sfătuiesc să nu-ţi dai părerile în vileag...

Totuşi, a trimis scrisoarea. Cei de la Consiliul superior au sărit în sus. S-a convocat o şedinţă. Din partea Consiliului superior al economiei naţionale a venit Bagrinovski. Pe unul dintre pereţi a fost atîrnată harta Uniunii cu noile surse petrolifere, cu sonde, conducte de petrol şi de produse petroliere; cum zicea şi Bagrinovski:

— O ţară cu un nou sistem circulator...

Tinerii ingineri de tipul «omnivor» au cerut la şedinţă ca Viktor

Andreevici să fie pus cu botul pe labe. Am luat şi eu cuvîntul şi am vorbit patruzeci şi cinci de minute. «Deşi nu ne îndoim de cunoştinţele si de bunele intenţii ale profesorului Klossovski, ba chiar ne înclinăm în faţa lui, noi respingem cu hotărîre fetişismul cifrelor al căror prizonier este dînsul», iată ce idee am susţinut.

— Vom respinge tabla înmulţirii ca principiu al înţelepciunii de stat. Se putea afirma oare că vom realiza planul cincinal în ce priveşte producţia de ţiţei în doi ani şi jumătate?... Pe baza cifrelor nude s-ar fi putut spune oare că începînd din anul 1931 vom spori exportul de nouă ori şi vom ajunge pe locul doi, imediat după Statele Unite?

După mine a vorbit Muradian, criticînd orientarea conductei petroliere Caspica-Moscova. Viktor Andreevici tăcea şi-şi lua note. Obrajii i se îmbujoraseră ca la bătrîni, cu o roşeaţă de sînge arterial... Mi s-a făcut milă de el şi n-am stat să ascult mai departe, m-am dus în biroul meu. Iar Zinaida şedea tot în birou, cu mîinile încleştate.

— Ai să naşti, o întreb eu, ori ba?

Ea se uită la mine, capul i se clătină şi-mi spuse nişte cuvinte aproape fără nici un sunet:

— Sîntem doi, Klavdiuşa, zice ea: eu şi nenorocirea mea, parcă mi-ar fi lipit cineva o cocoaşă... Vai, şi ce repede uităm totul, nici nu-mi mai aduc aminte cum trăiesc oamenii fără nenorociri...

Şi cum mi le spunea pe astea, nasul începu să i se lungească şi mai tare, s-a roşit tot, şi fălcile ţărăneşti (nobilii au uneori asemenea fălci) îi ieşeau în afară... Ce s-ar mai aprinde după tine Max şi Moriţ, mi-am zis eu, de te-ar vedea cum arăţi... Am ţipat la ea şi am alungat-o la bucătărie să cureţe cartofi... Nu rîde, dacă vii, te pun şi pe tine la treabă! Pentru proiectarea uzinei Orsk ni s-a dat un termen aşa de scurt, încît secţia de proiectare şi desenatorii tehnici stau şi lucrează zi şi noapte, şi Vasiona le dă la prînz cartofi cu heringi, le mai face nişte ochiuri, şi apoi iar la treabă... Aşa că s-a dus la bucătărie. Peste vreun minut aud un ţipăt. Cînd vin fuga, Zinaida mea e întinsă pe jos, inima nu-i bate, ochii îi sînt daţi peste cap... Ce să mai vorbesc, ne-a ieşit sufletul cu ea la toti trei, lui Viktor Andreevici, Vasionei şi mie. Am chemat un doctor. Şi-a revenit abia peste noapte, m-a luat de mînă, o ştii pe Zina de cîtă gingăşie e în stare... Şi cînd mă uit, ce să văd? în orele acelea totul s-a topit într-însa şi a renăscut totul iarăşi... Nu mai era de aşteptat.

— Zinuşa, i-am spus, o să-i telefonăm Rozei Mihailovna (ea e şi acum la noi, ca mai înainte, curteanca noastră pentru astfel de treburi) şi o să-i comunicăm că te-ai răzgîndit, că nu te mai duci... Pot să telefonez?

Dînsa mi-a făcut semn că da, că pot să telefonez. Alături de ea şedea pe divan Viktor Andreevici şi-i tot lua pulsul. Cînd m-am dus mai încolo, l-am auzit cum spune:

— Am 65 de ani, Zinuşa, fac tot mai puţină umbră pămîntului. Sînt om de ştiinţă, om bătrîn, şi uite că Dumnezeu (iar Dumnezeu!) a vrut aşa ca ultimii cinci ani din viata mea să coincidă cu asta - ei, ştii dumneata cum îi zice - cu

cincinalul... Acuma, n-am cînd să-mi mai trag răsuflarea pînă-n pragul morții, n-am cînd să mă mai gîndesc și la mine... Și dacă n-ar veni în fiecare seară fiică-mea și nu m-ar bate pe umăr, dacă băieții mei nu mi-ar scrie scrisori, as fi asa de trist cum nu-ți poți închipui... Să naști, Zinușa, că te luăm sub aripa noastră, Klavdia Pavlovna și cu mine.

În timp ce bătrînul tot mormăia, eu i-am telefonat Rozei Mihailovna că, mă rog, scumpă Roza Mihailovna, Murașova făgăduise să vină mîine, dar s-a răzgîndit... Și o voce tinerească a răsunat în receptor:

— Admirabil, dacă s-a răzgîndit, e minunat...

Curteanca noastră e la fel cum era: o bluză roz de mătase, fustă ecoseză, coafată, mereu dușuri, gimnastică, amanți...

Zinaida a fost transportată acasă, am culcat-o în pat, să-i fie mai cald, i-am făcut un ceai. De dormit, am dormit împreună, am mai și plîns amîndouă, ne-am adus aminte de ceea ce nu trebuia, am vorbit despre tot, amestecîndu-ne lacrimile laolaltă și apoi am adormit... «Diavolul» meu ședea liniștit, lucra, traducea din nemteste o carte tehnică. Tu, Dașa, nici nu l-ai mai recunoaște pe «diavol»: s-a făcut mai supus, s-a strîns în el, e mai tăcut. Asta mă cam chinuie... Toată ziua muncește pe rupte la Planificare, iar seara cu traducerile...

— Zinaida o să nască, i-am spus și lui. Ce nume să-i dăm băiatului? (Nimeni nu se gîndea că ar putea fi și fată.) Ne-am hotărît: Ivan. Că de Iuri și Leonid sîntem sătule... O să fie flăcăul cam canalie, clănțos, cu dinți pentru șaizeci de inși... Combustibil îi pregătim noi, așa că o să ducă domnișoarele cu mașina undeva pe la lalta, la Batum, nu ca alții pe noi, pînă colo pe Colina Vrăbiilor... La revedere, Dasa. «Diavolul» o să-ti scrie separat. Cum îți merg treburile?

Klavdia“

... Țăcănesc la mașină la mine la serviciu, cu zgomotul în cap, cade tencuiala din tavan. Clădirea noastră se pare că-i încă destul de solidă, așa că peste cele trei etaje anterioare mai suprapunem alte patru. Toată Moscova e răscolită, plină de tranșee, de țevi, de cărămizi, liniile de tramvai s-au încurcat, niște mașini aduse din străinătate dau din trompă, trasează terenul, huruie, peste tot miroase a smoală, e fum ca la incendii... Ieri în Piața Varvarskaia am văzut un băiat... Mutra lătăreață, capul ras și lucios, o cămașă rusească fără curea, sandale pe piciorul gol. Am tot sărit cu el de pe un mușuroi pe altul, de pe un dîmb pe altul, ne cățăram sus și iar cădeam.

— Iacătă, cum arată că s-a pornit lupta, mi-a spus el. Acușa, domnișoară, la Moscova e ditamai frontul, ca și cum ar fi război...

Și mutra lui simpatică surîde, ca un copil. Uite, parcă-l văd și acuma...

Di Grasso

Aveam paisprezece ani. Făceam parte din corpul neînfricat al misiților teatrali. Patronul meu era un pungaș cu un ochi totdeauna mijit și cu niște imense mustăți mătăsoase. Îl chema Kolea Șvarț. Am nimerit la el în anul acela nenorocit cînd a căzut spectacolul Operei italiene la Odesa. Luîndu-se după cronicarii din gazete, impresarul n-a mai contractat turneul cu Anselmi și Tito Ruffo și s-a decis să se limiteze la un bun ansamblu. Dar și-a luat singur pedeapsa, pentru că s-a ars și ne-am ars și noi odată cu el. Ca să-și îndrepte afacerile, ne-a făgăduit pe Șaleapin, însă Șaleapin i-a cerut trei mii pe seară. Așa că în locul lui a venit tragedianul sicilian Di Grasso, cu trupa sa. Au fost aduși la hotel în căruțe ticsite cu copii, pisici și colivii în care săreau păsări italienești. Examinînd șatra asta, Kolea Șvarț ne-a spus:

— Copii, asta nu-i marfă... nnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnnn 284

Cum a sosit, tragedianul s-a și dus cu papornița la piață. Seara a apărut la teatru cu alt coș. La primul spectacol nu s-au adunat decît vreo cincizeci de inși. Noi ne vindeam biletele cu jumătate de preț, și tot nu găseam amatori.

În seara aceea s-a jucat o dramă națională siciliană, o poveste tot atît de banală ca și alternarea zilelor cu nopțile. Fiica unui țăran chiabur se logodea cu un păstor, îi era fidelă pînă în clipa cînd sosea un domnișor de la oraș, îmbrăcat cu o vestă de catifea. Stînd de vorbă cu noul venit, fata rîdea și tăcea aiurea. Ascultîndu-l, păstorul își răsucea capul ca o pasăre speriată. Tot actul întîi el se rezema de ziduri, dispărea nu se știe unde în nădragii lui largi și, întorcîndu-se, își tot rotea ochii.

— Las-o moartă! zise în pauză Kolea Șvarț. Asta-i marfa pentru Kremenciug...

Antractul era făcut anume ca să i se lase timp fetei să mai crească pentru trădare. În actul al doilea n-am mai recunoscut-o, era nesuferită, distrată și, grăbită, îi înapoia păstorului verigheta de logodnă.

Atunci el o ducea în fața unei mizerabile statui vopsite a Sfintei Fecioare și-i spunea în dialectul său sicilian:

— Signora, spunea el cu glas gros și își întorcea fața aiurea, Sfînta

Fecioară dorește să mă asculți ce-ți spun... Lui Giovanni, cel care a venit de la oraș, Sfînta Fecioară îi va da atîtea femei cîte va pofti el; eu însă nu am nevoie de nimeni afară de dumneata, signora... Fecioara Maria, patroana noastră neprihănită, îți va spune același lucru dacă o vei întreba, signora...

Fata stătea cu spatele spre statuia de lemn vopsită țipător. Ascultînd ce-i spune păstorul, ea bătea nerăbdătoare din picior. Nu se află pe pămîntul acesta - vai nouă! - o femeie care nu și-ar ieși din minți în clipele cînd i se hotărăște soarta... Ea rămîne singură în acele clipe, singură, fără Fecioara Maria, pe care n-o întreabă nimic...

În actul al treilea orășeanul Giovanni se întîlnea cu destinul său. El se bărbierea la un frizer de țară, arun- cîndu-și spre avanscenă puternicele-i picioare de bărbat; sub soarele Siciliei cutele vestei sale luceau. Scena înfățișa o zi de tîrg într-un sat. În colțul cel mai îndepărtat stătea păstorul. Stătea tăcut, în gloata nepăsătoare. Capul îi căzuse în piept, dar apoi și-l ridică și sub greutatea privirii lui arzătoare și atente, Giovanni tresări, începu să se miște pe scaun, apoi, dîndu-i brînci bărbierului, sări în sus. Cu glas tulburat el îi ceru polițaiului să îndepărteze din piață pe toți oamenii sumbri și suspecți. Păstorul (pe care-1 interpreta Di Grasso) stătea dus pe gînduri, apoi zîmbi, se ridică în aer, trecu în zbor peste scena teatrului orășenesc, se lăsă din aer pe umerii lui Giovanni și, mușcîndu-1 de beregată, apoi mormăind și uitîndu-se pe de lături, se apucă să-i sugă sîngele din rană. Giovanni se prăbuși la pămînt iar cortina, lunecînd amenințătoare și tăcută, ascunse vederii noastre pe cel ucis și pe ucigaș. Fără să mai așteptăm altceva, ne-am repezit cu toții în Stradela Teatrului, la casă, care avea să se deschidă a doua zi. In fruntea tuturor alerga Kolea Șvarț. În zori, ziarul „Odesskic novosti“ îi anunță pe puținii spectatori care au fost la teatru că l-au văzut pe cel mai miraculos actor al secolului.

În acest turneu al lui, Di Grasso mai jucă la noi în *Regele Lear, Othello, Moartea civilă*, *Parazitul* lui Turgheniev, confirmînd cu fiecare cuvînt și fiecare gest al său că în frenezia unei pasiuni nobile e totdeauna mai multă dreptate și mai multă speranță decît în legile sumbre ale lumii.

Biletele la aceste spectacole s-au vîndut cu un preț de cinci ori mai mare decît valoarea lor. Alergînd după misiți, cumpărătorii de bilete îi găseau prin cîrciumi - stacojii, zgomotoși, debordîndu-și nevătămătorul lor sacrilegiu.

O șuviță trandafirie de zăduf prăfuit pătrunsese în Stradela Teatrului. Băcanii în tîrlici de pîslă își scoseseră în stradă sticlele verzi cu vin și butoiașele cu măsline, în cazane fierbeau în fața prăvăliilor, într-o apă înspumată, macaroanele, și aburul lor se topea în cerurile îndepărtate. Babe cu ghete bărbătești în picioare vindeau scoici și amintiri și alergau cu țipete grozave pe urmele cumpărătorilor nehotărîți. Evrei bogați cu bărbile pieptănate în două veneau în trăsuri la Hotelul Nord si băteau încetișor la ușa brunetelor mustăcioase și grase care erau actrițele trupei lui Di Grasso.

În Stradela Teatrului toți erau fericiți, afară de unul singur, și omul acela eram eu. În zilele acelea se apropia de mine dezastrul. Dintr-o clipă într-alta, tata putea să observe lipsa ceasului pe care i-1 luasem fără voie, amanetîndu-1

la Kolea Șvarț. Apucînd să se deprindă cu ceasornicul de aur și fiind un om care bea dimineața, în loc de ceai, vin basarabean, după ce-și primi îndărăt banii, Kolea nu se putu decide totuși să-mi restituie ceasul. Așa era firea lui. Dar nici firea tatălui meu nu se deosebea prin nimic. Strivit între acești doi oameni, mă uitam cum se rostogolesc pe lîngă mine cercurile unui noroc străin. Nu-mi mai rămînea nimic de făcut decît să fug la Constantinopol. Aranjasem totul cu mecanicul secund al vaporului Duke of Kent, însă pînă să pornesc în larg m-am gîndit să-mi iau rămas-bun de la Di Grasso. El juca ultima dată rolul păstorului pe care o forță neînțeleasă îl desparte de pămînt. Venise la teatru colonia de italieni, în frunte cu consulul chel și zvelt, veniseră și greci, ghemuindu-și capul între umeri, și elevi externi bărboși, ațintindu-și ochii fanatici într-un punct neștiut altora, și Utocikin cel cu mîinile lungi. Pînă și Kolea Șvarț și-a adus nevasta, înfășurată într-un sal violet cu ciucuri, o femeie bună de grenadir și imensă ca stepa, avînd undeva la margine o fețișoară mototolită și somnoroasă, udă de lacrimi în clipa cînd s-a lăsat cortina.

— Derbedeule, îi spuse ea lui Kolea ieșind de la teatru, acuma vezi și tu ce-i aia dragoste...

Pășind vîrtos, madam Șvarț mergea pe strada Langeron; din ochii ei de pește curgeau lacrimile, iar șalul cu ciucuri tresărea pe umerii săi voinici. Lovindu-și pasul bărbătește și scuturînd din cap, dînsa număra asurzitor, în plină stradă, pe toate femeile care trăiau bine cu soții lor.

— Porumbițo, comoara mea, puico... uite cum le spun soțiilor bărbații ăștia!...

Kolea mergea supus alături de soția lui, înfoindu-și discret mustățile mătăsoase. Ca de obicei, eu veneam după dînșii, smiorcăindu-mă. Tăcînd o clipă, madam Șvarț mă auzii cum plîng și se întoarse.

— Derbedeule, îi spuse ea soțului, holbîndu-și ochii de pește, să nu ajung ziua de mîine dacă n-ai să-i dai băiatului ceasul înapoi...

Kolea amuți, deschise gura, apoi înțelese și, pișcîndu-mă dureros, îmi vîrî ceasul în mînă.

— Cu ce m-am ales de la tine? predica necurmat, depăr- tîndu-se, glasul brutal și plîngăreț al lui madam Șvarț. Treburi de animal azi, treburi de animal mîine... Ascultă, derbedeule, cît poate să aștepte o femeie?...

Ajunseră la colțul străzii și cotiră pe Pușkinskaia. Strîngînd în mînă ceasul, m-am pomenit singur și am văzut deodată, cu atîta limpezime cum nu mai încercasem vreodată pînă atunci, coloanele Dumei care se ridicau în înălțimi, frunzișul luminat din parc, capul de bronz al lui Pușkin purtînd luciul mat al lunii; și am văzut toate cele care mă înconjurau așa cum erau ele aievea, tăcute și nespus de frumoase.

O sărutare

La începutul lui august, statul-major al armatei ne-a trimis pentru regrupare la Budeatici. Noi recuceriserăm în puțină vreme această localitate, ocupată la începutul războiului de polonezi. Brigada noastră a pătruns în cătun în zori; eu însă am sosit ziua. Cantonamentele cele mai bune fuseseră luate de alții, așa că eu am rămas să stau la învățător. Într-o odăiță scundă, un bătrîn paralizat ședea într-un jilț, printre ghivece cu lămîi. Bătrînul avea pe cap o pălărie tiroleză cu pană; o barbă sură îi cădea pe pieptul presărat cu scrum. Clipind din ochi, el îngăimă nu știu ce, parcă cerînd ceva. După ce m-am spălat, m-am dus la statul-major, de unde m-am întors noaptea. Mișka Surovțev, ordonanța, un cazac din Orenburg, mi-a raportat despre întreaga situație: pe lîngă bătrînul paralitic se mai afla acolo, în persoană, fiica lui, Elizaveta Alexeevna Tomilina si fiul ei de cinci anișori, Misa, tizul lui Surovțev; fiica asta, văduvă de ofițer ucis în războiul cu Germania, se purta bine, însă potrivit informațiilor lui Surovțev putea să se ofere unui om cumsecade.

— O s-o ocrotim, zise el, apoi se duse la bucătărie unde începu să dea iama în blide; fiica învățătorului îi dete o mînă de ajutor. Făcînd pe bucătarul, Surovțev îi vorbi despre vitejia mea, despre felul cum am doborît în luptă doi ofițeri polonezi și-i spuse cît de mult mă stimează puterea sovietică. Îi răspunse vocea rezervată și discretă a Tomilinei.

— Tu unde dormi? o întrebă Surovțev la despărțire. Culcă-te mai pe lîngă noi, că nu sîntem morți...

El îmi aduse în odaie niște jumări de ouă într-o tigaie gigantică, pe care o puse pe masă.

— E de acord, spuse el așezîndu-se; doar că nu s-a exprimat...

În aceeași clipită se auziră prin casă șoapte înfundate, foșnete, alergătură de pași grei și prudenți. Nici nu apucarăm să ne înghițim mîncarea de campanie, cînd se umplu toată casa de moșnegi în cîrje, babe cu capetele înfășurate în șaluri... Patul micului Mișa fu mutat în sufragerie, în crîngul de lămîi, alături de jilțul bunicului. Neputincioșii oaspeți veniți să apere cinstea Elizavetei Alexeevna se adunară buluc, ca oile pe vreme rea, și, baricadînd ușa, jucară în tăcere cărți toată noaptea, pronunțînd mizele în șoaptă și amuțind la cel dintîi foșnet. Eu însă n-am mai putut adormi lîngă ușa asta, fiindcă mă simțeam stingherit, rușinat și abia așteptam să se facă ziuă.

— Ca să știți și dumneavoastră, i-am spus Tomilinei cînd am întîlnit-o în tindă, ca să știți și dumneavoastră, mă simt obligat să vă informez că sînt absolvent al Facultății de Drept și că aparțin așa-numitei categorii de intelectuali...

Ea se opri înlemnită, lăsînd brațele în jos, peste rochia de modă veche ce

părea turnată pe silueta ei. Ochii ei albaştri sclipind de lacrimi mă priveau ţintă, mari, fără să clipească.

După două zile devenirăm prieteni. Frica şi lipsa de informaţie în care trăia familia învăţătorului - o familie de oameni buni şi slabi - erau nemăsurate. Funcţionarii polonezi le inoculaseră ideea că Rusia se sfîrşise în barbarie şi fum, ca odinioară Roma. O temătoare bucurie copilăroasă puse stăpînire pe ei cînd le-am vorbit de Lenin, de Moscova în care se frămînta viitorul, de Teatrul de Artă. Seara, veneau pe la noi generali bolşevici în vîrstă de douăzeci şi doi de ani, cu lăţoase bărbi roşcovane. Fumam ţigări moscovite, mîncam la cină ceea ce ne gătea Elizaveta Alexeevna din raţiile militare şi cîntam cîntece studenţeşti. Aplecat în jilţ, paraliticul ne asculta cu nesaţ, iar pălăria tiroleză sălta în tactul cîntecului nostru. In toate zilele acelea bătrînul trăi intens, dăruindu-se unei nădejdi subite, violente, neclare, şi, spre a nu-şi umbri cu nimic fericirea, se străduí să nu ia în seamă o anume bravadă a setei de sînge şi o anume simplitate zgomotoasă cu care noi rezolvam pe atunci toate problemele lumii.

Se stabili într-un consiliu de familie ca după victoria asupra polonezilor, 'Ibmilinii să se mute la Moscova: bătrînul va fi tratat de un profesor celebru, Elizaveta Alexeevna se va înscrie la universitate, iar pe Mişka îl vom da să înveţe la aceeaşi şcoală de pe Patriarşie Prudî, unde învăţase altădată maică-sa. Viitorul ni se părea că este proprietatea noastră necontestată de nimeni, războiul - o furtunoasă pregătire a fericirii, iar fericirea însăşi, o însuşire de caracter a noastră. Nerezolvate erau numai amănuntele viitorului, şi amănuntele acestea le discutam nopţi în şir, iar nopţile erau magnifice cînd mucul de luminare se reflecta în damigeana tulbure de rachiu. Elizaveta Alexeevna înflorise şi era ascultătoarea noastră tăcută. N-am mai văzut vreodată o fiinţă atît de emotivă, liberă si temătoare. Şiretul Surovţev ne ducea seara cu o trăsurică rechiziţionată încă în Kuban pînă sus pe deal, unde văpaia asfinţitului incendia conacul părăsit al ducelui Gonsiorowsky. Caii slăbănogi şi lungi, deşi pursînge, alergau minaţi de hăţurile roşii; un cercel singuratic se clătina în urechea lui Surovţev, iar dintr-o rîpă inundată de cuvertura galbenă a florilor izbucneau nişte turnuri rotunde. Zidurile surpate desenau pe cer o linie curbă, îmbibată de sînge rubiniu, o tufa de măceş îşi ascundea fructele şi o treaptă albastră, un rest din vechea scară pe care urcaseră cîndva regii poloni, lucea din lăstăriş. Aşezîndu-ne pe treapta asta, o dată am apropiat-o de mine pe Elizaveta Alexeevna şi am sărutat-o. Ea s-a dat încet în lături, s-a ridicat în picioare şi, îmbrăţişînd zidul, s-a lipit cu faţa de el. Stătea imobilă, în jurul capului ei orbit pîlpîia o dungă de foc prăfuită; tresărind apoi şi parcă vrînd să surprindă un anume sunet, Tomilina înălţă capul; degetele i se desprinseră de zid; împiedicîndu-se şi iuţind paşii, alergă la vale. O strigai, însă ea nu-mi răspunse. Jos, împrăştiat prin toată trăsurica, dormea rumenul Surovţev. Iar noaptea, cînd adormiră toţi, m-am furişat în odaia Elizavetei Alexeevna. Citea ţinînd cartea la distanţă; braţul căzut pe masă nu părea viu. Intorcîndu-se spre uşă cînd am bătut, Elizaveta Alexeevna se ridică de pe

scaun.

— Nu, zise ea uitîndu-se țintă la mine; nu, dragul meu! și strîngîndu-mi capul în brațele ei lungi și goale, m-a sărutat cu un sărut tot mai năvalnic, mai nesfîrșit și fără glas. Zbîrnîitul telefonului în camera vecină ne îmbrînci pe unul de lîngă celălalt. Mă chema aghiotantul șefului de stat-major.

— Înaintăm, îmi spuse el la telefon, ai ordin să te prezinți la comandantul de brigadă...

Am alergat în capul gol, înșfacîndu-mi hîrtiile din fugă. Caii erau scoși din curți și călărețiii goneau țipînd în beznă. De la comandantul brigăzii, care stînd în picioare își încheia dulama, aflarăm că polonezii spărseseră frontul la Lublin și că noi aveam misiunea unei operații de încercuire. Ambele regimente porneau peste un ceas. Trezit din somn, bătrînul mă urmărea cu neliniște prin frunzișul unui lămîi.

— Spune-mi că ai să te întorci, mai zise el și dădu din cap.

Aruncîndu-și o scurtă îmblănită peste bluza subțire de noapte, Elizaveta Alexeevna ieși în uliță să ne conducă.

Prin întuneric trecu în goană turbată un escadron invizibil. Cînd cotirăm în cîmp, mă uitai îndărăt: aplecată, Tomilina îi aranja hăinuța băiatului care stătea în față, iar lumina intermitentă a lămpii de pe tăblia unei ferestre se scurgea pe ceafa ei uscătivă...

Străbătînd fără haltă o sută de kilometri, am făcut joncțiunea cu Divizia 14 de cavalerie, apoi, derutați, am început să ne retragem. Dormeam în șa. La popasuri, cădeam la pămînt biruiți de somn și caii, încordîndu-și căpăstrul, ne tîrau adormiți cum eram, prin miriștea cîmpiei. Venea toamna, cu ploile galițiene cernîndu-se mute. Contopiți într-un corp tăcut și zburlit, șerpuiam și ne învîrteam în cerc, plonjam în sacul legat la gură de polonezi, apoi izbuteam să ieșim din el. Simțul timpului ne părăsise. Așternîndu-mi pentru noapte în biserica din Telșcensk, nici prin gînd nu-mi trecea că ne găsim la nouă verste de Budeatici. Îmi aminti Surovtev, si ne uitarăm unul la altul.

— Păcat că-s caii obositi, zise el vesel; că altfel am da o fugă...

— Nu se poate, răspunsei eu; îi speriem în puterea nopții...

Și ne-am dus. Atîrnasem de oblînc niște daruri: o căpățînă de zahăr, un guler roșcat de blană și un ied viu de două săptămîni. Drumul trecea printr-o pădure plină de freamăt și cu pămîntul desfundat, o stea de oțel se pitea prin coroanele stejarilor. In mai puțin de o oră ajunserăm pînă la așezarea al cărei centru arsese și era îngrămădit cu autocamioane pudrate de praf, cu atelaje de artilerie și oiști sfărîmate. Fără să descalec, am bătut la geamul cunoscut, și un nor alb străbătu odaia. Îmbrăcată cu aceeași bluză de in cu dantelă ponosită, Tomilina ieși fuga în prag. Mă apucă de mînă cu mîna ei fierbinte și mă duse în casă. În odaia cea mare, pe lămîii rupți erau întinse la uscat niste rufe bărbătești, oameni necunoscuti dormeau în paturi de campanie lipite unul de altul, ca la spital. Scoțîndu-și afară tălpile murdare, cu gurile înțepenite strîmb, oamenii aceștia țipau răgușit prin somn și respirau lacom și zgomotos. În casă cantonase comisia noastră pentru prada de război, iar Tomilinii

fuseseră înghesuiți într-o odăiță.

— Cînd o să ne luați de aici? mă întrebă Elizaveta Alexeevna, strîngîndu-mă de mînă.

Trezindu-se, bătrînul începuse să dea din cap. Strîngînd iedul la piept, micuțul Mișa rîdea fericit, fără zgomot. Deasupra lui stătea Surovțev, bosumflat, și-i tot scotea din buzunarele șalvarilor săi căzăcești pinteni, monede găurite, un fluier cu șnur galben împletit. În casa asta ocupată de comisia pentru prada de război n-aveai unde să te ascunzi, așa că m-am dus cu Tomilina într-o baracă de scînduri unde iarna se puneau cartofii și ramele de stupi. Acolo, într-o cămară, am văzut ce cale ireversibil nefastă era calea începută cu întîia sărutare de la castelul ducelui Gonsiorowsky...

Putin înainte de răsăritul soarelui ne-a bătut la ușă Surovțev.

— Cînd o să ne luați de-aici? întrebă Elizaveta Alexeevna uitîndu-se în lături.

Fără să-i răspund, m-am îndreptat spre casă, vrînd să-mi iau rămas-bun de la bătrîn.

— Principalul este că nu mai e timp, și Surovțev îmi îngrădi drumul. Încălecați, să mergem...

Mă împinse în uliță și-mi aduse calul. Tomilina îmi întinse mîna, care i se răcise brusc. Ea își ținea capul sus, ca de obicei. Odihniți peste noapte, caii ne duseră în trap. Prin împletiturile negre ale stejarilor se ridica soarele incendiat. Triumful dimineții îmi umplu toată ființa.

În pădure se ivi un luminiș, dădui pinteni calului, întorsei capul și-i strigai lui Surovțev:

— Să mai fi stat nițel... M-ai speriat prea devreme!

— Ba nu-i devreme deloc, îmi răspunse el, ajungîndu-mă din urmă și despărțind cu mîna ploaia de scîntei ude a unei crengi. Să nu fi fost bătrînul, v-aș fi speriat mai devreme... Dar avea chef de vorbă moșneagul, l-au apucat nervii, pe urmă a horcăit deodată și a început să se prăvale într-o rină... Am sărit la el și, cînd mă uit, era mort, se dusese...

Pădurea se sfîrși. Intrarăm în arătură; cîmpul n-avea drum. Ridicat în scări, rotindu-si ochii si fluierînd, Surovțev adulmeca direcția, apoi, inspirînd-o odată cu aerul, se aplecă pe coama calului și porni în goană.

Ajunserăm la timp. La escadron se suna deșteptarea. Soarele ardea, făgăduind o zi fierbinte. În dimineața aceea, brigada noastră trecu fostul hotar al Regatului Polon.

Debutul

Acum vreo douăzeci de ani, aflîndu-mă la o vîrstă cu desăvîrşire gingaşă, mă plimbam prin oraşul Sankt Petersburg cu o legitimaţie în buzunar şi, cu toate că era o iarnă cumplită, fără palton pe mine. Palton, trebuie să recunosc, aveam totuşi, dar nu umblam îmbrăcat cu el din considerente principiale. Averea îmi era alcătuită pe atunci din cîteva povestiri, pe cît de scurte, pe atît de riscante. Duceam aceste povestiri pe la diferite redacţii, unde nimănui nu-i dăduse prin cap să le citească, dar dacă totuşi nimereau sub ochii cuiva, ele produceau un efect contrar. Un redactor de revistă îmi trimisese prin omul de serviciu o rublă, alt redactor îmi spusese despre manuscrisul meu că e o nerozie curată, dar că socrul său are un depozit de făină la care aş putea să capăt o slujbă. Am refuzat, pricepînd că nu-mi mai rămînea nimic de făcut decît să mă duc la Gorki.

La Petrograd apărea pe atunci revista internaţionalistă „Letopis“, care în cîteva luni de existenţă izbutise să ajungă cea mai bună dintre publicaţiile noastre lunare. Revista era redactată de Gorki. M-am dus la el, în strada Bolşaia Monetnaia. Inima ba îmi bătea să se spargă, ba se oprea de tot. In sala de aşteptare a redacţiei se adunase cea mai neobişnuită societate din cîte s-ar putea imagina: doamne din lumea bună şi aşa-numiţii „derbedei“, telegrafişti din Arzamas, liber-cugetători şi bolşevici ilegalişti, muncitori stînd în grupuri aparte.

Audienţele trebuiau să înceapă la ora şase. Exact la şase uşa se deschise şi intră Gorki, uimindu-mă cu statura lui, cu înfăţişarea sa uscăţivă, cu forţa şi dimensiunile oaselor lui enorme, cu albăstrimea ochilor mici si fermi, cu costumul străin care îi atîrna niţel cam ca un sac, totuşi nu fără cochetărie. Am spus că uşa s-a deschis exact la şase. El a rămas credincios toată viaţa acestei punctualităţi, care este o virtute a regilor şi a muncitorilor bătrîni, pricepuţi şi siguri de ei înşişi.

Vizitatorii din sala de aşteptare se împărţeau în cei care aduseseră manuscrise şi în cei care aşteptau să li se hotărască soarta.

Gorki se apropie de al doilea grup. Călca uşor, fără zgomot, aş zice chiar elegant; ţinea în mînă nişte caiete; pe unele dintre ele mîna lui scrisese mai mult decît mîna autorului. Vorbea cu fiecare îndelung şi concentrat, ascultîndu-si interlocutorul cu o atentie lacomă care absorbea totul. Părerea şi-o exprima făţiş şi dur, alegînd nişte cuvinte a căror forţă am aflat-o mult mai tîrziu, după ani şi decenii, cînd cuvintele acestea, străbătîndu-şi lungul drum ireversibil prin sufletul nostru, au devenit o regulă şi o orientare în viaţă.

După ce a isprăvit cu autorii pe care-i cunoştea, Gorki s-a apropiat de noi, ceilalţi, adunîndu-ne manuscrisele. Mie îmi aruncă o privire fugară. Eu aveam în vremea aceea înfăţişarea unui amestec rumenit şi puhav de adept al lui

Tolstoi și de social-democrat, palton nu purtam, însă eram înarmat cu niște ochelari legați cu o sfoară ceruită.

Era într-o marți. Gorki mi-a luat caietul din mînă și mi-a spus:

— Pentru răspuns, vineri.

Pe atunci, astfel de vorbe sunau neverosimil... De obicei, manuscrisele mucegăiau prin redacții luni în șir, iar de cele mai multe ori, o veșnicie.

M-am întors vineri și am dat de alți oameni: ca și întîia oară, erau printre ei contese și liber-cugetători, muncitori și călugări, ofițeri de marină și liceeni. Intrînd în încăpere, Gorki îmi aruncă iarăși o privire fugară de o clipită, dar mă lăsă la urmă. Plecară toți. Rămaserăm noi doi, Gorki și cu mine, care picasem din altă planetă, din propria noastră Marsilie (nu știu dacă mai e nevoie să precizez că mă refer la Odesa). Gorki mă chemă în biroul său. Cuvintele pe care le rosti el acolo îmi hotărîră destinul.

— Cuiele pot să fie mărunte, zise el, sau pot să fie mari, cît degetul meu. Și el îmi apropie de ochi un deget lung, alcătuit din forță și gingășie. Calea scriitorului, stimate revolver (cu accentul pe o), e plină de cuie, mai cu seamă din cele mari. Vei avea de mers prin ele desculț, o să-ți curgă destul sînge și cu fiecare an o să curgă mai mult... Dacă ești om slab, or să te cumpere și or să te vîndă, or să te sîcîie, or să te adoarmă și ai să te ofilești vrînd să pari pom înflorit... Dar pentru un om cinstit, pentru un literat și revoluționar cinstit, a trece pe un astfel de drum e o mare cinste, pentru care acțiune grea, stimate domn, te și binecuvîntez...

Cred că n-au existat în viața mea ore mai importante decît cele pe care le-am petrecut în redacția revistei „Letopis“. Ieșind de-acolo, mi-am pierdut cu totul senzația fizică a propriei făpturi. Pe un ger de treizeci de grade, vînăt, arzător, eu alergam în delir prin uriașele coridoare fastuoase ale capitalei, deschise spre depărtatul cer întunecos, și m-am deșteptat abia cînd am lăsat în urmă Ciornaia Recika și Novaia Dereynia...

Trecuse jumătatea nopții, și de-abia atunci m-am întors în Peterburgskaia Storona, în camera pe care mi-o închiriase în ajun soția unui inginer, o femeie tînără, fără experiență. Cînd veni soțul ei de la slujbă și-mi examină enigmatica și adolescentina persoană, dădu dispoziție să fie luate toate paltoanele și toți galoșii din vestiar și să se încuie cu cheia ușa care dădea din camera mea în sufragerie.

Așadar m-am întors în noua mea locuință. Un perete mă despărțea de vestiarul lipsit de galoșii și paltoanele care de obicei i se destinau, iar în suflet îmi clocotea, inundîndu-mă cu arșița ei, o bucurie care-și cerea tiranic dreptul la izbucnire. N-aveam de ales. Stînd în vestiar, zîmbeam nu știu la ce și, pe neașteptate chiar pentru mine, am deschis ușa sufrageriei. Inginerul și soția lui își beau ceaiul. Văzîndu-mă la ora aceea tîrzie, amîndoi păliră la față, și mai ales fruntea fi se albi de tot.

„Începe“, se gîndi inginerul și se pregăti să-și vîndă scump viața.

Făcui doi pași spre el și-i mărturisii că Maxim Gorki îmi făgăduise să-mi publice povestirile.

Inginerul înțelese că a greșit luînd drept hoț pe un nebun, și îngălbeni de groază.

— Am să vă citesc povestirile mele, spusei eu așezîndu-mă și trăgînd spre mine un pahar cu ceai care nu-mi era hărăzit; povestirile pe care mi-a promis că o să le publice...

Scurtimea conținutului concura în operele mele cu ignorarea categorică a bunei-cuviințe. O parte din ele, spre norocul oamenilor cumsecade, n-a mai văzut lumina tiparului. Cenzurate din reviste, acele povestiri au servit drept motiv pentru darea mea în judecată în același timp pe baza a două articole: pentru încercarea de a răsturna ordinea existentă și pentru pornografie. Judecarea mea trebuia să aibă loc în martie 1917, însă poporul, luîndu-mi apărarea, s-a răsculat la sfîrșitul lui februarie, a ars actul de acuzare și odată cu el și clădirea judecătoriei de ocol.

Alexei Maximovici locuia pe atunci în bulevardul Kronwerkski. Îi aduceam tot ce apucam să scriu, iar de scris scriam în fiecare zi cîte o povestire (mai tîrziu am fost nevoit să mă las de sistemul acesta, numai spre a cădea în extrema cealaltă). Gorki citea totul, respingea tot și îmi cerea să continui. În cele din urmă am obosit amîndoi și el mi-a spus cu vocea lui de bas ușor surdă:

— E categoric limpede că dumneata, stimate domn, nu știi nimic ca lumea, dar bănuiești multe... Prin urmare, intră și dumneata în rîndul oamenilor...

Și a doua zi m-am pomenit corespondent al unui ziar ce nu luase ființă, avînd o indemnizație de două sute de ruble în buzunar. Ziarul n-a apărut niciodată, dar indemnizația mi-a prins bine. Deplasarea mea de documentare a durat șapte ani și în acest răstimp am bătut multe drumuri și am fost martorul multor bătălii. Demobilizat după cei șapte ani, am făcut a doua încercare de a publica și el mi-a trimis un bilet în care-mi scria: „Poate că e timpul să începi...“.

Și din nou începu să-mi dea ghes, pasionată și neobosită, mîna lui. Cerința aceasta de a spori necontenit și cu orice preț numărul lucrurilor necesare și sublime de pe pămînt el o impunea miilor de oameni descoperiți și crescuți de dînsul, iar prin ei și omenirii întregi. Era stăpînit de patima neslăbită o clipă, nemaivăzută și nețărmurită, pentru creația omenească. El suferea cînd un om în care-și pusese multe speranțe se arăta steril. Și își freca mîinile fericit, făcînd cu ochiul lumii, cerului, pămîntului, cînd dintr-o scînteie izbucnea văpaia...

B

Biblioteca Polirom

PROZĂ XX

„Nu poți să nu te întrebi cum ar fi scris Isaac Babel daca n-ar fi trăit în vremuri atît de tulburate. Fără teroarea istoriei, am fi vorbit acum despre el, poate, cum vorbim despre orice alt celebru artist european.“

The Guardian

„Lectura lui Babel amintește de tînărul Tolstoi, de Maupassant, Cehov, Stephen Crane și Șalom Alehem. Cu toate acestea, Isaac Babel e diferit: el este un cronicar al situațiilor imposibile, ale căror claritate și precizie dau ficțiunii intensitate lirică și luminozitate.“

Kirkus Reviews

„Lumea este pentru mine ca un spectacol uriaș, în fața căruia eu sînt singurul spectator fără binoclu. Orchestra anunță preludiul celui de-al treilea act, scena este departe, ca într-un vis, inima îmi tresaltă de plăcere - n-ar fi păcat ca în fața unui asemenea spectacol să fiu orbit de o banală pereche de lentile?“

Isaac Babel

ISBN 978-973-46-2931-2
9H789734II62931 2
www.polirom.ro
Carte publicată și în ediție digitală

[←1]

Rzeczpospolita (în pioneză, în orig., însemnînd „republică“), numele tradiţional al statului polonez.

[←2]

Om politic (1867-1935), mareșal, șeful statului polonez (1918-1922), apoi dictator al Poloniei (1926-1935).

[←3]

Radziwill și Sapieha, familii aristocratice cu înalte funcții în statul feudal polono-lituanian. Citind aceste nume, scriitorul se referă la toți apărătorii feudalității din Polonia.

[←4]

Papa Leon al XIII-lea (1878-1913) a dus o politică de conciliere cu rînduielile laice statornicite de regimul republican din Franța.

[←5]

Pictor și sculptor florentin (1400-1482).

[←6]

Doamnă (în poloneză, în orig.).

[←7]

N.I. Mahno (1884-1934), capul mișcării anarhiste contrarevoluționare a păturilor înstărite din satele Ucrainei în anii 1918-1921.

[←8]

Apelativ dat lui Mahno de către partizanii săi.

[←9]

Moise Ibn-Ezra (1055-1139), poet evreu, printre creațiile căruia un loc de seamă îl ocupau versurile cu conținut religios, multe intrate în liturghia sinagogală.

[←10]

Rabin francez (1040-1105), pe adevăratul său nume Rabbi Salomon Itzhaki, reputat comentator al *Talmudului.*

[←11]

Moșe ben Maimon Maimonide (1135-1204), filosof și medic evreu, rabin. A sistematizat dogmele mozaismului, căutînd totodată să le clarifice cu ajutorul filosofiei aristotelice. Opera sa *Călăuza șovăielnicilor* (1190), care deține un rol important în cadrul filosofici ebraice și arabe, a influențat scolastica tîrzie.

[←12]

Hasidism, curent apărut în iudaism în prima jumătate a secolului al XVIII-lea în rîndurile populației evreiești din Volînia, Podolia și Galiția.

[←13]

Țadic - înțelept.

[←14]

Grad în trupele de cazaci, înainte de Revoluție.

[←15]

în timpul războiului civil, căruță ușoară, cu arcuri, pe care era montată o mitralieră.

[←16]

Joc de cuvinte, întemeiat pe rădăcina numelui Kolesnikov: *koleso* înseamnă roată.

[←17]

Cioltar - pătură care se pune peste cal.

[←18]

Zinovi Bogdan Mihailovici Hmelnițki (1595-1657), om de stat și diplomat, hatman al Ucrainei (1648-1657). Sub conducerea sa, armatele căzăcești au înfrunt la Apele Galbene, la Corsun (1648), la Batog (1652) și în alte bătălii armatele panilor polonezi.

[←19]

N.N. Duhonin (1876-1917), general țarist, contrarevoluționar; în timpul Guvernului provizoriu, a fost șeful statului-major al comandantului suprem al armatei. După căderea Guvernului provizoriu, a încercat să organizeze o rebeliune împotriva Puterii sovietice. Afost ucis de soldații răsculați împotriva lui. Expresia „a duce la statul-major al lui Duhonin“ echivalează aici cu condamnarea la moarte.

[←20]

Instrument muzical cu coarde, folosit în Ucraina.

[←21]

Beresteciko. 1820. Paul, dragul meu, se spune că împăratul Napoleon ar fi murit, să fie oare adevărat? Eu mă simt bine, nașterea a fost ușoară, iar micuțul nostru viteaz împlinește șapte săptămîni (în fr., în orig.).

[←22]

Din cauza aplicării în masă a pedepselor corporale în cadrul regimului polițienesc instaurat în timpul domniei sale, Nicolae I a fost poreclit de popor Nicolae Ciomag (în original, *Palkin).*

[←23]

Haină scurtă vătuită.

[←24]

Temut general al lui Nabucodonosor, asasinat de Iudita în timpul nopții, pe cînd dormea.

[←25]

Raymond Poincaré (1860-1934), om de stat francez. Prim-ministru (1912-1913, 1922-1924 și 1926-1929) și președinte al Franței (1913-1920).

[←26]

Friedrich Ebert (1871-1925), om politic și lider de dreapta al Partidului social-democrat din Germania, președinte al partidului după moartea lui A. Bebel. Ca președinte al Germaniei (1919-1925) a înăbușit în sînge Republica Sovietică din Bavaria (1919) și insurecția armată din Hamburg (1923).

[←27]

Molocani, sectă religioasă din Rusia, apărută în secolul al XVIII-lea, susținînd, printre alte dogme, neîmpotrivirea.

[←28]

Veşmînt religios la evrei.

[←29]

Tora (thora) (din ebr. *thorot,* lege, învățătură), denumire ebraică dată *Pentateuhului,* extinsă ulterior asupra întregului *Vechi Testament.*

[←30]

Rugăciune funebră ebraică.

[←31]

Deșertăciunea deșertăciunilor (în ebr., în orig.).

[←32]

Toate sînt deșarte (în ebr., în orig.).

[←33]

Anatoli Vasilievici Lunacearski (1875-1933), om de stat sovietic, publicist și critic literar. între 1917-1929 a fost comisar al poporului pentru învățămînt în R.S.F.S. Rusă.

[←34]

Fugi, Haim (în idiș, în orig.).

[←35]

Maiestății Sale, împăratul tuturor Rusiilor (în fr., în orig.).

[←36]

Nicolai Konstantinovici Rerich (1874-1947), pictor și scenograf simbolist rus.

[←37]

Soarele Franței (în fr., în orig.).

[←38]

Frumoaso (în fr., în orig.).

[←39]

Diavolul ăsta de Polyte (în fr., în orig.).

[←40]

Bătrîne (în fr., în orig.).